МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

РИБНИЦЬКИЙ ГЕННАДІЙ ВАЛЕНТИНОВИЧ

УДК 346.12+338.242.4

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Науковий керівник –
Мінка Тетяна Павлівна,
доктор юридичних наук, доцент

Дніпропетровськ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП ……... 4

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ …….. 18

1.1. Загальна характеристика підприємницької діяльності як суспільного та правового явища ..…… 18

1.2. Поняття, мета та завдання управління підприємницькою діяльністю в Україні …… 56

1.3. Принципи управління підприємницькою діяльністю в Україні 74

1.4. Методи та форми управління підприємницькою діяльністю в Україні ……..…… 94

Висновки до розділу 1……. 111

Розділ 2. СИСТЕМА ОРГАНІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ ……. 114

2.1. Система органів загального адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні та їх повноваження …….. 114

2.2. Система органів спеціального адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні та їх повноваження ……. 129

2.3. Взаємні зв’язки та взаємодія між органами щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні …… 166

Висновки до розділу 2……. 178

Розділ 3. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ВИЗНАЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ ….…… 181

3.1. Основні правові проблеми управління підприємницькою діяльністю в Україні …… 181

3.2. Проблеми кадрового та матеріально-технічного забезпечення процесу управління підприємницькою діяльністю в Україні ……..206

3.3. Проблеми оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні ……..…. 236

Висновки до розділу 3 ……..……255

Розділ 4. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВРАХУВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ……. 259

4.1. Міжнародно-правовий рівень управління підприємницькою діяльністю ……..... 259

4.2. Досвід управління підприємницькою діяльністю в економічно розвинених державах світу ……..273

4.3. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання управління підприємницькою діяльністю в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та норм ……327

Висновки до розділу 4 …….. 351

ВИСНОВКИ …….. 360

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ …… 376

ДОДАТКИ 440

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах, коли політичне та економічне становище в Україні є нестабільним, триває воєнна агресія на території нашої країни, актуальним стає питання вирішення виникаючих та триваючих гострих проблем для подальшого розвитку нації. Пріоритетними серед завдань, які стають перед державою, державними органами та інституціями в існуючих обставинах, є, як вказано в Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», забезпечення «сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, передусім, необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему».

Тому найпершим у векторі розвитку Президентом України визначено таке завдання, як дерегуляція та розвиток підприємництва, що включає в себе: створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, розвитку малого і середнього підприємництва, залучення інвестицій, спрощення міжнародної торгівлі та підвищення ефективності ринку праці; скорочення кількості документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності та видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, скасування регуляторних актів, які ускладнюють ведення підприємницької діяльності, скорочення кількості органів державного нагляду (контролю), забезпечення надання послуг для громадян та бізнесу в електронному вигляді; з метою розширення та спрощення доступу українських товарів на ринки держав – членів Європейського Союзу планується привести систему технічного регулювання у відповідність до європейських вимог та завершити реформування системи державного контролю за безпечністю та якістю

харчових продуктів; для підтримки інвестиційної активності та захисту прав інвесторів передбачається забезпечити ефективний захист права приватної власності, у тому числі судовими органами, гармонізувати із законодавством Європейського Союзу положення законодавства України щодо захисту прав національних та іноземних інвесторів і кредиторів, захисту економічної конкуренції, запровадити стимулюючі механізми інвестиційної діяльності, виходячи із найкращої світової практики.

Одним з головних завдань на виконання зазначеного є, безумовно, реформування і вдосконалення системи управління підприємницькою діяльністю. Адже здійснення будь-яких змін у системі функціонування підприємництва безпосередньо залежить від того, яким чином ця система буде управлятися, скеровуватися, контролюватися. Зокрема, сьогочасне управління підприємництвом в Україні є об'єктивно неефективним та не відповідає вимогам часу. Це підтверджують такі дані: в Україні станом на 01 березня 2013 року було зареєстровано 1 346186 суб'єктів Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України, а вже в 2014 році діяло (без урахування тимчасово окупованої території АРК, м. Севастополя та частини зони проведення Антитерористичної операції) 340981 підприємство за різними видами економічної діяльності. При цьому кількість збиткових великих і середніх підприємств в Україні в січні-березні 2014 року склала 50% (прибуток підприємств склав 101,7 млрд. грн., а збиток – 230,2 млрд. грн.) від загального числа проти 45,3% за три перших місяці 2013 року.

Зазначимо, що питання удосконалення системи управління підприємницькою діяльністю в Україні ставали предметом активних дискусій та, відповідно, знайшли відображення в працях вітчизняних та зарубіжних вчених з теорії права, адміністративного права, господарського (підприємницького) права та інших суміжних галузей права, зокрема таких, як: В.Б. Авер'янов, Л.В. Балабанова, І.В. Баранова, Ю.Ю. Бисага, Д.О. Бліновв, С.В. Блудова, О.В. Богачова, П.С. Борцевич, З.С. Варналій, К.О. Ващенко, О.П. Віхров, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Н.В. Єжова, Д.В. Задихайло,

В.Ф. Золотарьов, В.В. Зуй, М.Г. Ісаков, Т.Є. Кагановська, Я.М. Казюк, Ю.В. Ковбасюк, Ю.О. Костенко, Я.І. Ленгер, Е.М. Лібанова, С.М. Макаров, В.Я. Малиновський, Д.В. Маслов, Т.П. Мінка, О.М. Музичук, О.І. Нікітенко, В.М. Олуйко, О.В. Сердак, О.М. Слюсаренко, С.П. Позняков, І.М. Сараєва, Ю.П. Сурмін, К.В. Тимошенко, О.В. Цимбаліст, В.Т. Шатун, В.В. Шевченко, І.М. Шопіна, та ін.

Не применшуючи значення наукових розробок зазначених авторів, все ж слід зазначити, що з урахуванням викладеного сьогодні потребується комплексне дослідження проблем управління підприємництвом в Україні. Слід наголосити на тому, що питання управління підприємницької діяльністю в Україні та її удосконалення досі не було предметом окремого дослідження, що, зважаючи на триваючу й сьогодні реформу управління підприємництвом та її результати (в тому числі й ті, що стратегічно планується реалізувати до 2020 року), є вагомим упущенням як з теоретико-наукової, так і практичної точки зору. Також дотепер системно не розглядалась провідна практика управління підприємництвом в економічно потужних державах світу (зокрема, ЄС та держав-членів ЄС, США, Японії та КНР) з метою вироблення рекомендацій для застосування такої практики в Україні. Саме на вирішення окреслених питань і спрямована дана наукова робота.

Відтак, очевидною стає дійсна актуальність та новизна дослідження за темою «Адміністративно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні», тим більше викладене в умовах обраного вектора розвитку країни вказує на те, що дана тема потребує глибокого та ґрунтовного вивчення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до пп. 1, 2, 3, 8, 12 Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затверджених наказом МВС України від 16.03.2015 № 275, а також у межах загальноуніверситетської наукової теми «Актуальні проблеми забезпечення безпеки та правопорядку в Україні» (державний реєстраційний номер 0112U003548), затвердженої 28.05.2012.

Проблематика дослідження безпосередньо випливає з положень розділу 3 пункту 4 «Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015.

Тему дисертації затверджено вченою радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 28.03.2012 (протокол № 7).

Мета і задачі дослідження. *Метою* даного дослідження є висвітлення основних засад, розкриття ключових проблем і підготовка конкретних пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні.

Окреслена мета обумовила постановку для вирішення під час наукової розвідки таких *задач:*

- надати загальнотеоретичну характеристику підприємницькій діяльності як суспільному та правовому явищу, розкривши поняття та окресливши суттєві ознаки такої діяльності;
- розкрити сутність управління підприємницькою діяльністю в Україні, зокрема визначивши поняття, мету та завдання, принципи, методи та форми управління підприємницькою діяльністю в Україні;
- визначити систему органів адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні та окреслити їх повноваження;
- охарактеризувати системні зв’язки та взаємодію між уповноваженими органами щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні;
- виявити та систематизувати, проаналізувати проблеми, які існують у сфері управління підприємницькою діяльністю в Україні, зокрема правового та внутрішньо-організаційного характеру (кадрового і матеріально-технічного забезпечення);
- проаналізувати стан та визначити проблеми оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні;
- охарактеризувати міжнародно-правовий рівень управління підприємницькою діяльністю;
- здійснити аналіз досвіду економічно-провідних держав світу (та

державоподібних утворень, зокрема ЄС) щодо управління підприємницькою діяльністю в Україні;

- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання управління підприємницькою діяльністю в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та норм.

Об`єктом дослідження є адміністративно-правові відносини, що виникають у сфері управління підприємницькою діяльністю в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні як з теоретичної точки зору, так і в аспекті їх реалізації на практиці.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є низка загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, вибір яких обумовлений особливостями його об'єкта, предмета, мети та задач. Так, історичний метод застосовувався при визначенні особливостей розвитку підприємницької діяльності у світі та на території сучасної України, з'ясуванні сутності підприємницької діяльності як суспільного та правового явища (п. 1.1*). Формально-логічний метод* (безпосередньо його складові: метод класифікації, індукції та дедукції) застосовувався при наданні загально-правової характеристики управлінської діяльності щодо підприємництва в Україні – визначенні мети, завдань, принципів, методів та форм управління у вказані сфері (пп. 1.2, 1.3, 1.4). *Метод систематизації* у поєднанні із системно-функціональним методом застосовувалися під час опрацювання системи органів адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні та окресленні їх повноважень (розділ 2). За допомогою *логіко-семантичного методу* визначено основні поняття в роботі. Системно-структурний метод, метод синтезу та метод емпіричного пізнання спостереження застосовувалися під час дослідження проблем, які існують у сфері управління підприємницькою діяльністю (розділ 3), в результаті чого було створено можливості для врахування як існуючої практики у вказаній області, так і теоретичних розробок провідних науковців науки

адміністративного права. Методи узагальнення та класифікації надали можливості розробити загальну систему міжнародно-правового рівня управління підприємницькою діяльністю (п. 4.1). *Порівняльно-правовий метод* застосовувався при співставленні норм та положень національного законодавства щодо регулювання управління підприємницькою діяльністю в Україні та законодавства розвинених країн (пп. 4.2). *Формально-догматичний* та *метод моделювання* дозволили виявити недоліки в правовому регулюванні у досліджуваній сфері та сформулювати конкретні пропозиції щодо його вдосконалення (п. 4.3).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали наукові праці вчених з філософії, загальної теорії держави і права, адміністративного, господарського, міжнародного і європейського права, інших галузевих правових наук, в тому числі іноземних дослідників. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, міжнародних актах у сфері регулювання підприємництва, нормативно-правових актах Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, а також на нормах чинного законодавства окремих країн із розвиненою ринковою економікою (ЄС та держав-членів ЄС, США, Японії та КНР).

Інформаційну та емпіричну основу дослідження склали узагальнення опублікованої практики національних (Торгово-промислова палата, Національний інститут стратегічних досліджень та інші) та міжнародних експертів і фахівців (GREGO; Світовий банк, Міжнародна фінансова корпорація тощо).

Такий підхід дозволив автору обґрунтувати свої висновки та пропозиції з урахуванням потреб практики, міжнародного досвіду і необхідності вдосконалення нормативних актів, що регулюють відповідні відносини.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першою спробою комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права визначити

адміністративно-правові засади та сформулювати пропозиції щодо вирішення проблемних питань управління підприємницькою діяльністю в Україні. У результаті проведеного дослідження визначено особливості здійснення управлінської діяльності щодо розвитку та функціонування підприємництва в Україні, визначено проблеми, що існують у даній сфері, та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання вказаного процесу. Розроблено ряд нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

уперше:

- визначено систему органів, що здійснюють управління підприємницькою діяльністю в Україні, зокрема запропоновано органи, уповноважені на вказане управління, розподілити за критерієм обсягу та характеру повноважень на дві групи: 1) загального адміністративного управління; 2) спеціального адміністративного управління, при цьому в другій групі також виокремити два напрямки: а) органи, що здійснюють спеціальне адміністративне управління у галузі економічної безпеки; б) органи, що здійснюють спеціальне адміністративне управління у галузі безпеки і благополуччя населення. Встановлено, що існують ще допоміжні органи, але вони не здійснюють прямого управлінського впливу на підприємницьку діяльність, лише супроводжуючи її організацію. В результаті аналізу повноважень всіх визначених суб'єктів управління зроблено висновок про те, що в Україні у сфері управління підприємницькою діяльністю задіяна надмірна кількість органів;

- охарактеризовано шляхом систематизації взаємні зв'язки та взаємодію між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні, зокрема виділено 6 груп зв'язків між органами влади: 1) у рамках субординаційних відносин; 2) з приводу формування та вдосконалення управління підприємницькою діяльністю в Україні в окремих сферах чи окремих питаннях підприємництва (вдосконалення законодавства України та програмних документів, що стосуються підприємницької діяльності;

формування та вдосконалення фактичного адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні); 3) з приводу забезпечення такого управління (взаємодія та взаємозв'язки одного органу влади з метою забезпечення його управлінської діяльності із іншим органом влади); 4) з приводу превенції та усунення порушень у такому управлінні; 5) з приводу запобігання та виявлення кримінальних та інших правопорушень у сфері підприємницької діяльності; 6) з приводу обміну інформацією. Виявлено проблемні питання реалізації вказаних груп зв'язків;

- комплексно визначено, систематизовано та проаналізовано існуючі проблеми у сфері управління підприємницькою діяльністю, зокрема виокремлено проблеми правового характеру (до них віднесено проблеми законотворчої та нормотворчої діяльності, проблеми концептуального та програмного характеру, проблеми ненормативно-правової форми), проблеми кадрового забезпечення процесу управління підприємницькою діяльністю, проблеми матеріально-технічного забезпечення управління вказаною діяльністю. При цьому вирішення проблем правового характеру можливе у разі прийняття оновленої методології нормотворчого процесу, залучення до цього процесу розробників нормативно-правових актів високого фахового рівня щодо здійснення підприємницької діяльності в Україні, а також фахівців у галузі законодавства ЄС; встановлення адекватних строків на програмні та концептуальні завдання; щодо ненормативно-правової форми – насамперед у відстеженні та протидії корупційним схемам прийняття на державну службу осіб, фахова підготовка та рівень яких є відповідним для виконання управлінських функцій щодо підприємництва, а також у вдосконаленні законодавства, в тому числі щодо притягнення до юридичної відповідальності державних службовців, які неналежним чином виконують свої обов'язки;

- проаналізовано стан та виявлено проблеми оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні, зокрема встановлено, що таке оцінювання поділяється на системи: 1) система оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні шляхом оцінювання

діяльності органів влади, що здійснюють загальне чи спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю, та допоміжних органів; 2) система оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні шляхом оцінювання та атестації державного службовця, уповноваженого на здійснення визначених функцій щодо управління підприємницькою діяльністю. При цьому обґрунтовано, що в Україні фактично не розроблено загальної системи оцінювання ефективності діяльності органів влади щодо управління підприємницькою діяльністю, а наявні проекти такого оцінювання не приведені у відповідність до моделі Common Assessment Framework та світової тенденції до обов'язкового періодичного функціонального обстеження державних органів влади;

- здійснено систематизацію органів та організацій, що здійснюють управління підприємницькою діяльністю на міжнародно-правовому рівні. Зокрема, до таких віднесено: 1) міжнародні урядові економічні організації в системі регулювання економічного співробітництва та галузей світового господарства, що входять у систему ООН; 2) міжнародні урядові організації, що не входять до системи органів ООН та приймають міжнародні акти, якими регулюється підприємницька діяльність; 3) міжнародні неурядові організації, що приймають міжнародні акти, якими регулюється підприємницька діяльність шляхом стандартизації окремих правил та стандартів;

- на підставі системного вивчення та аналізу досвіду економічно розвинених держав (США, Японія, КНР, держави ЄС) та державоподібних утворень (ЄС) щодо управління підприємницькою діяльністю сформульовано ряд пропозицій організаційного та правового характеру, зокрема серед організаційних – запропоновано створити спеціальний орган у сфері управління підприємницькою діяльністю із визначеним порядком утворення та складом, одночасно ліквідувавши ряд органів спеціального адміністративного управління; серед правових – запропоновано постатейний проект Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»; обґрунтовано необхідність прийняття законодавчих

актів «Засади управління підприємницькою діяльністю в Україні», «Про приватні підприємства», «Про вільні професії», запропоновано для законодавчого закріплення ряд понять, зокрема таких як, «господарська правоздатність», «господарська дієздатність», «господарська правосуб'єктність», «вільний працівник» та ін;

удосконалено:

- теоретичну характеристику підприємницької діяльності через визначення та розкриття її ознак. Зокрема, до таких віднесено те, що означена діяльність: 1) є самостійною, відносно незалежною економічною діяльністю; 2) здійснюється фізичними та юридичними особами, що набули статусу суб'єктів підприємницької діяльності у встановленому законодавством порядку; 3) не може відбуватись примусово; 4) не є просто самостійною, але й ініціативною діяльністю, що спрямована на реалізацію своїх здібностей та задоволення потреб інших осіб і суспільства; 5) є ризиковою економічною діяльністю; 6) як професійна діяльність спрямована не на разове, а на систематичне одержання прибутку незабороненим законом шляхом; 7) здійснюється у встановлених національним законодавством формах економічної діяльності, зокрема в Україні це: виробнича підприємницька; торговельна (комерційна) підприємницька; фінансово-кредитна підприємницька; страхова підприємницька; посередницька підприємницька діяльність;

- визначення поняття «управління підприємницькою діяльністю». Під цим поняттям запропоновано розуміти напрям державної політики, сукупність закріплених у законодавстві заходів та форм економічного, правового й організаційного впливу на підприємницьку діяльність та підприємців, у тому числі шляхом державної підтримки та захисту суб'єктів підприємницької діяльності, а також державного контролю за дотриманням вимог законодавства суб'єктами такої діяльності;

- окремі методологічні положення щодо адміністративно-правових засад управління підприємницькою діяльністю в Україні. Зокрема, удосконалено формулювання мети, завдань, принципів такого управління з урахуванням

сучасного стану розвитку економічних, політичних, соціальних обставин у державі. Мету визначено як комплекс таких взаємопов'язаних елементів: 1) забезпечення економічної безпеки держави та безпеки суспільства шляхом забезпечення раціонального господарювання; 2) досягнення ефективного правового регулювання організаційно-господарських відносин у державі відповідно до вимог сучасності та реальних обставин економічної дійсності в країні; 3) досягнення оптимально побудованих адміністративних відносин між органами влади щодо регулювання здійснення господарської діяльності; 4) зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку законної господарської діяльності. При цьому всі ці елементи в реалізації спрямовуються в русло наближення правил та стандартів ведення підприємницької діяльності в Україні до аналогічних правил й стандартів ведення бізнесу в Європейському Союзі. Завданнями, які слід ставити перед управлінням підприємницькою діяльністю в Україні, є: 1) оптимізація державного управління підприємницькою діяльністю в Україні; 2) забезпечення національної безпеки в управлінні підприємницькою діяльністю в державі; 3) досягнення ефективності та результативності вибору державної політики в управлінні підприємницькою діяльністю в Україні; 4) недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів; 5) збалансування інтересів держави, суспільства та економічних інтересів суб'єктів господарювання, що найкращим чином може здійснюватись за відповідними стандартами, виробленими в Європейському Союзі. Принципами управління у вказаній сфері названо загальні та спеціальні, до загальних віднесено принципи законності; пріоритету прав і свобод людини в управлінській діяльності; нейтралітету; гласності; відповідальності суб'єктів, що повноважні здійснювати управлінську діяльність; до спеціальних – доцільності; неспотворення економічної конкуренції; використання спеціальних економічно-юридичних, культурно-політичних та соціальних інструментів; невтручання у господарську діяльність;

- системне визначення проблемних питань оцінювання діяльності

державних службовців, які прямо чи опосередковано впливають на показники ефективності та оптимальності діяльності державних службовців, що уповноважені виконувати управлінські функції щодо здійснення підприємницької діяльності в Україні. Головним чином, до таких віднесено: 1) відсутність універсальних стандартів та методик оцінювання діяльності вказаних суб'єктів (на практиці до державних службовців застосовуються різні за своєю сутністю процедури – механізми оцінки та атестації, які, відповідно, зумовлюють різні правові та управлінські наслідки); 2) наявні механізми та/або процедури оцінювання державних службовців є малоефективними (значний вплив на ці механізми та процедури справляє непродумана система планування діяльності вказаних суб'єктів, за наявності якої фактично неможливо оцінити результати діяльності держслужбовця); 3) результати оцінювання в реальній дійсності не зумовлюють логічних наслідків ні для державних службовців, зокрема в частині питання проходження та просування їх по службі, ні для процесу оптимізації управління підприємницькою діяльністю, та інші;

дістало подальшого розвитку:

- теоретичні розробки щодо сутності підприємницької діяльності. Узагальнивши всі існуючі в українській науці підходи до визначення поняття такої діяльності, зроблено висновок, що підприємницька діяльність представляє собою: 1) специфічну ініціативну професійну діяльність суб'єктів підприємництва (фізичних та юридичних осіб), що здійснюється на постійній основі та організовано, виражена в отриманні прибутку в результаті виробництва товарів, надання послуг чи виконання робіт; 2) економічну прибуткову діяльність підприємця, що здійснюється у регламентованому законодавством порядку, в незаборонених законодавцем способах та виражена у бажаному для нього: пошуку змін у потребах споживача на його (чи його конкурентів) продукцію, послуги чи роботи; задоволення виявлених потреб споживачів шляхом організації інноваційного виробництва, збуту й менеджменту-маркетингу на основі балансу граничних показників

максимальної продуктивності;

- характеристика та систематизація методів управління підприємницькою діяльністю, зокрема такими методами є спеціальні способи прямого та опосередкованого впливу органів державної влади на суб'єктів підприємницької діяльності (окремих або всіх форм власності), що реалізуються в передбаченому законом порядку, на відповідних принципах, з метою створення або забезпечення умов діяльності суб'єктів підприємництва до вимог чинного законодавства. До них віднесено: правові, адміністративні, економічні та пропагандистські методи управління підприємницькою діяльністю в Україні. Розкрито економічні, правові, організаційні форми управління вказаною діяльністю;

- теоретичні розробки щодо проблем кадрового забезпечення державної служби в Україні, що безпосередньо пов'язані та впливають на кадрове забезпечення процесу управління підприємницькою діяльністю. Зокрема, до таких віднесено три групи проблем: 1) загальнодержавні проблеми, які впливають на формування кадрового складу; 2) професійно-службові проблеми, що випливають з питань необхідності професійного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні; 3) проблеми правового регулювання та застосування відповідальності до державних службовців (неефективно врегульовані питання відповідальності державних службовців та на практиці спостерігається часте уникання державними службовцями відповідальності за рахунок процесуальних зловживань).

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що вони можуть бути використані у:

– *науково-дослідній роботі* – отримані висновки зможуть бути подальшим матеріалом для поглиблення досліджень у сфері управління підприємницькою діяльністю в Україні (акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 26.12.2015);

– *правотворчості* – висновки слугуватимуть важливим матеріалом для подальших реформ у сфері розвитку підприємництва та управління

підприємницькою діяльністю в Україні, оскільки частково вирішують завдання, поставлені в Стратегії розвитку України до 2020 року;

– *правозастосуванні* – з метою вдосконалення практики застосування норм чинного законодавства компетентними суб'єктами владних повноважень в процесі їх адміністративної діяльності (наприклад, дозвільної, реєстраційної, контрольної тощо) у сфері управління підприємництвом в Україні;

– *навчальному процесі* – при викладанні навчального курсу «Адміністративне право України», при підготовці робочих програм, підручників, навчальних посібників, практикумів із зазначеної дисципліни (акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 26.12.2015).

Апробація результатів дисертації. Основні положення й висновки дисертації доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми правового регулювання економічної безпеки» (присвячена 80-ти річному ювілею професора кафедри економіко-правових дисциплін Кухаренка Володимира Дмитровича) (Київ, 2013), «Право: історія, теорія, практика» (Львів, 2014), «Дотримання прав людини: сучасний стан правового регулювання та перспективи його вдосконалення» (Київ, 2014), «Публічне адміністрування в сфері внутрішніх справ» (Київ, 2014), «Пріоритетні проблеми реформування системи законодавства України» (Київ, 2015), «Сучасний вимір держави і права» (Львів, 2015), «Наукові дослідження сучасного законодавства України – прогрес юридичної науки XXI століття» (Київ, 2015).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені в монографії, шістнадцяти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, п'яти статтях – у наукових виданнях інших держав, а також у семи тезах доповідей і повідомлень на конференціях.

Розділ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

1.1. Загальна характеристика підприємницької діяльності як суспільного та правового явища

Підприємницька діяльність як одна з найбільш рушійних сил економічного розвитку держави потребує впорядкованого процесу управління, завдяки якому вона набуватиме чітких рис доцільної діяльності, буде способом економічної легальної зайнятості та засобом забезпечення життя як окремої людини, так і населення в цілому. В сучасних умовах державотворення в українській науці адміністративного права наразі відсутні комплексні системні дослідження щодо методологічних засад управління підприємницькою діяльністю, тому є необхідність у вивченні та розробці поняття, мети і завдань, методів та форм такого управління. Разом із тим, насамперед, слід визначитись із самим об'єктом управління в даному випадку, тобто з'ясувати, що являє собою підприємницька діяльність в Україні.

Історія підприємства сягає своїм корінням глибини століть: в античні часи підприємницька діяльність вважалась чимось принизливим, гріховним (Аристотель, наприклад, презирливо використовував поняття «хрематистика» для позначення мистецтва наживати гроші за рахунок торгівлі), проте і після античних часів, в Середні віки та в Новий час лихварство і торгівля вважались противними людській природі (вважалось, що гроші не можуть приносити гроші), що також знаходило свою підтримку у Святому Писанні [251, с. 132]. Поряд із цим в тих народах (головним чином, що проживали на Сході та в Західній Європі, в подальшому – у США), в яких підприємницька діяльність в ті чи інші періоди знаходила свою підтримку, а підприємці мали змогу

активно нею займатись, почало спостерігатись збагачення держав, в яких діяли такі підприємці. З часом держави почали поступово заохочувати підприємців, а в науці з'явились активні дискусії з приводу корисності підприємництва та, відповідно, суті і змісту такого економіко-правового явища.

Поряд із цим в нинішніх, навіть таких кризових, умовах можна пересвідчитись, що явище підприємництва (економічне зростання в постійно модифікуючій ринковій системі) існує, і не тільки не пішло на спад, але й постійно розвивається, що визначається соціально-економічним розвитком суспільства. Підприємницька діяльність повністю зберегла всі свої рушійні сили й темпи, а крім того набула деяких нових рис. Фахівці зазначають, що стимули до зростання такої діяльності настільки розширилися, що їх домагаються всі держави світу: економічно розвинуті держави – для захисту своїх позицій, нові індустріальні країни – щоб не відстати, країни третього світу – щоб вирватися з економічної пастки, а світові економічні лідери – щоб зберегти свої позиції щодо стабільності та прибутків [473].

Наголосимо, що у світовій історії розвитку підприємницької діяльності важливим виділяється період меркантилізму, що значно змінив не лише підприємництво, але й усю економіку, перетворивши господарську систему з натурально-феодальної на систему ринково-підприємницьких відносин. Цей період розвивався в два етапи: ранній меркантилізм (характеризується нагромадженням дорогоцінних металів в країні, що досягалося завдяки загальному контролю грошового обігу та чітко сформованій зовнішній торгівлі) та пізній меркантилізм (дозволив торговцям розкрити свої підприємницькі можливості, тому що вони повинні були закупляти продукцію найдешевше, щоб потім імпортувати її за вищими цінами, заробивши на цьому для себе й для держави) [29, с. 160; 146, с. 332-334].

У подальшому економісти критикували меркантилізм, стверджуючи, що його ідеї ставили в залежність національне багатство країни від рівня розвитку виробництва. Так, провідний вчений того часу Р. Кантільйон сформулював нову ідеологію – ідеологію класичної політичної економії, а також ввів у

науковий обіг поняття «підприємець», яким позначав людину, яка за певну ціну купує засоби виробництва, щоб виробити продукцію і продати її з метою отримання прибутку, і яка, зазнаючи необхідних витрат, не знає наперед, за якими цінами вона зможе реалізувати свою продукцію [29, с. 161; 72]. З часом наукова думка про підприємництво, а разом з нею і підприємницька діяльність, перейшли на новий, більш прогресивний етап розвитку, що пов'язується із появою на кінець XIX ст. широкої практики використання маржинального аналізу в економіці та заснуванням неокласичної теорії політичної економії [29, с. 162; 195, с. 117].

Особливо ж бурхливого характеру набув новий сплеск підприємництва в 1970-1980-ті роки, коли в розвинених країнах Заходу через державні регулятивні системи почали надаватися субсидії для організації власного виробництва тим, хто втратив роботу. При цьому також змінювався малий і середній бізнес, статус його учасників, поступово відбувалася заміна найманої праці на самостійну в широких сферах економіки, підприємництво поєднало в одній особі соціальні категорії, які раніше були полярними або навіть антагоністичними [78, с. 31].

З 1950-х років у світі спостерігається тенденція до інноваційного підприємництва, що пов'язано із появою технопарків, в яких поєднувались підприємницька діяльність та інновації. Початок технопаркам було покладено Стенфордським університетом (наслідувачем якої є Силіконова долина), який, шукаючи застосування порожній ділянці землі, якою володів, вирішив здати її, разом із приміщеннями на ній, в оренду малим підприємствам та компаніям, що працювали в сфері високих технологій і бурхливо розвивались за рахунок військових замовлень федерального уряду. В подальшому така практика була позитивно сприйнята підприємцями, науковими колами, суспільством та державою, саме тому, вже починаючи з 1980-х років, технопарки в США почали з'являтися один за іншим (сьогодні в США налічується більше 160 технопарків) [179, с. 1].

Отже, аналізуючи світовий і міжнародний досвід зародження та еволюції

підприємницької діяльності, можна погодитись із Є.В. Сірим, що історія нам чітко демонструє – лише за вільного підприємництва можна забезпечувати задоволення найрізноманітніших потреб, повністю адекватних людській природі, тому підприємництво вже зіграло свою історичну роль [473]. Хоча, певна річ, не потрібно ігнорувати того факту, що підприємництво і в світі, і в Україні все ще перебуває на етапі розвитку, чому сприяють: глобалізації економік держав, культур й традицій, перехід ряду держав до ринкової економіки, а також інтеграційні процеси у багатьох регіонах світу.

Слід наголосити, що в таких державах, як Україна, що тривалий час перебували в соціалістичній системі, підприємництво (головним чином, приватне) заперечувалось, а в науці, що не була відділена від панівної ідеології, така економічна діяльність критикувалась, підприємці розглядались як ненадійні громадяни, навіть як вороги народу. Адекватне (вільне від ідеологічних поглядів) дослідження підприємницької діяльності в українській науці почалось лише зі становленням та розвитком в нашій державі ринкових відносин. Зокрема, О.М. Кравчук з цього приводу зазначає, що в цей період сформувалися нові наукові парадигми, набули подальшого розвитку апріорні положення, відбулося переосмислення догматичних положень, які були притаманні науковим колам у період адміністративної та транзитивної економіки [165, с. 247].

Що стосується нашої держави, то слід зауважити, що в історії України спостерігається насичений історичними подіями та фактами процес зародження та еволюції підприємницької діяльності [436, с. 80-84; 459, с. 91-96; 442, с. 112-115]. Так, беручи за основу основні історичні етапи становлення нашої держави, а також наукові розвідки за даним напрямом, можна виокремити такі періоди розвитку підприємницької діяльності на території сучасної України:

1) період Стародавньої України. В давні часи примітивні форми підприємництва (головним чином, форми торгівлі) мали місце і в окремих регіонах Стародавньої України. При цьому слід зауважити, що до

встановлення грошових відносин підприємництво носило характер обміну товарами [470, с. 80]. Так, зокрема, археологічні та історичні дослідження засвідчили високий рівень розвитку трипільців, їх тогочасних знарядь праці, на підставі чого можна стверджувати про можливість у трипільців вести торгівлю [493, с. 238; 253, с. 29];

2) період існування князівств на території сучасної України. Становлення Русі супроводжувалось внутрішніми війнами за об'єднання князівств у єдину державу та зовнішніми війнами за незалежність. За таких обставин підприємницька діяльність тих часів мала фрагментарний розвиток. Так, наприклад, незважаючи на постійну агресію з боку печеніг, руси купували в агресорів корів, коней, овець, оскільки жодної зі згаданих тварин на Русі не водилося. За словами імператора Костянтина Багрянородного, руси активно займались торгівлею з Царгородом [15; 177].

Загалом, слід підкреслити ту обставину, що оплотом розвитку підприємництва на Русі ставали міста (за князя Володимира їх було 25, а перед навалою Золотої Орди – 271 [260]), у яких зосереджувалися маси товарів, що розподілялися звідси як по країні, так і за рубіж. Навколо міст виникала безліч торгових і промислових поселень (погости), до яких для торгівлі сходилися купці, бобровники, бортники, звіролови, ликодери й інші тодішні, умовно кажучи, «промисловці», а після прийняття християнства в погостах укладались угоди, проводились ярмаркові торгівлі, що перетворилось на повсюдну українську традицію [73, с. 109].

Важливість підприємництва в Київській Русі підтверджує нормативне врегулювання підприємницької діяльності. Зокрема, перше нормативне врегулювання питань підприємництва в державі відбулось в результаті прийняття кодексу законів «Руська правда». Так, 20 статей з 43 «Короткої Правди» встановлювали відповідальність за порушення права власності; 87 статей зі 121 «Розширеної Правди» регулювали економічні питання [488];

3) період козаччини. В боротьбі за незалежність українських земель від впливу Росії, Литви, Польщі та турків на території сучасної України почали

створюватись військові групи вільних вояків-козаків, які в подальшому створили власну державу – Запорізьку Січ, що за весь час свого існування була не лише військово-політичним, але й потужним економічним центром. Відтак, козацька епоха спричинила унікальний синтез: колективного та індивідуального, свободи волі і вибору з відчуттям дисципліни та відповідальності, духу конкурентності та співпраці, общинних інтересів та інституту приватної власності на землю [52, с. 10];

4) період перебування території України під владою Російської імперії – період кріпосного права. Після того, як українська війна за незалежність була закінчена переданням земель сучасної України гетьманом Богданом Хмельницьким Росії, економічна діяльність по всій цій території була видозмінена: займались підприємницькою діяльністю лише наближені до царату особи, а українські селяни насильницьким чином стали кріпосними. При цьому розвиток підприємництва в цей період стримувався існуванням кріпосного права [197, с. 207] (кріпосне право натомість пригнічувало все те, що могло формувати дух капіталізму та підприємництва в майбутньому, культивуючи покору, терпіння та здатність бути підконтрольним [52, с. 10]), а саме підприємництво було представлено тільки в містах. Так, за Статутом Головного магістрату 1721 року все міське населення імперії було поділено на три «частини»: першу гільдію, до якої входили середні підприємці; другу гільдію, яка охоплювала дрібних підприємців; «підлих» людей [470, с. 83].

5) період перебування території України під владою Російської імперії: охоплює період з моменту скасування кріпосного права до моменту здійснення Жовтневого перевороту. Серйозним стимулом розвитку підприємництва стало скасування кріпосного права, внаслідок якого (і за допомогою іноземного капіталу) почалися: будівництво залізниць, реорганізація важкої промисловості, пожвавлення акціонерної діяльності [197, с. 207]. Так, наприклад, було створено мережу залізниць, що дала потужний поштовх зростанню промислового капіталізму, консолідувала економічно розрізнені райони в єдиний економічний простір, енергійно втягувала в ринковий процес

найглухіші і найвіддаленіші закутки імперії [178, с. 8-9, 76-77].

Втім, попри декларування ідеї про рівні можливості, реформи, які започатковувалися в Російській імперії, не змогли остаточно покінчити з проблемою становості: загальна урядова політика була спрямована на зміцнення економічного становища дворянства – найзаможнішої частини купецтва – та стримування підприємницької ініціативи нижчих станів, а тому вихідців із суспільних низів серед великої промислової буржуазії були одиниці [228, с. 98]. Відтак, хоча скасування кріпосного права усунуло найбільш значні перепони для вільного розвитку капіталізму, вивільнило з пут кріпосного права суспільну енергію, відкрило шлях до соціально-економічного прогресу [178, с. 8], однак до кінця XIX ст. Україна та її економіка розвивалися як складова імперського організму, і така модель розвитку не передбачала підтримки підприємництва, а навпаки – добробут окремого індивіда залежав не від власного хисту та вмінь, а від наближеності до царського двору тощо [493, с. 241]. Також необхідно підкреслити, що суспільно-економічна основа, що склалася на фабрично-заводській стадії розвитку промисловості за умов збереження значних феодальних пережитків в економіці, насамперед у сільському господарстві, та дворянсько-поміщицький характер політичної надбудови позначилися на формуванні буржуазії [228, с. 96-97; 178, с. 79-80].

Відповідно до промислового розвитку окремих районів процес формування великих підприємців найбільш інтенсивно відбувався на Півдні та Правобережжі України. Саме тут склався найзаможніший прошарок великої буржуазії, яка володіла підприємствами, що мали прибутки від 10 тис. руб. Поряд із цим важливу роль для України відіграла індустріалізація різних галузей промисловості Російської імперії, в результаті якої у нашій державі з'явились кам'яновугільна, залізорудна, металургійна індустрії; паралельно Україна стає провідним у імперії центром виробництва сільськогосподарських машин і транспортних засобів, а за рівнем концентрації промислового виробництва на початку XX ст. посіла одне з провідних місць у світі [17, с. 35-36]. Разом з цим Російська імперія з 70-х років XIX ст. провадила жорстку

протекціоністську політику (причому жорстким обмеженням піддавалась підприємницька діяльність не лише іноземців, але й євреїв, навіть і тих, які постійно проживали на території імперії), також царат обрав економічний курс захисту монополій [63, с. 26; 508, с. 114] та сталих крупних підприємств в таких галузях, як цукроваріння та винокурна промисловість [178, с. 22-23; 181, с. 58];

6) періоди існування вільної України до захоплення влади більшовиками. Зважаючи на той факт, що в період Української революції режими, які створювались на території нашої держави, по суті, не могли визначитись, чи є вони революціонерами-соціалістами, чи революціонерами-демократами, а уся їх політика меншою мірою була направлена на укріплення економіки створюваних держав, підприємницька діяльність цього короткого історичного періоду часу не була потрібною мірою врегульована. Поряд із цим, незважаючи на короткий часовий проміжок відновлення незалежності України, українські вчені приділяли значну увагу обліково-аналітичному забезпеченню суб'єктів господарювання, а сама система обліково-аналітичного забезпечення часів, наприклад, УНР формувалась відповідно до вимог ринкової економіки [535, с. 264];

7) радянський період. Захопивши владу, більшовики негайно приступили до реалізації розробленої К. Марксом і Ф. Енгельсом та доповненої В. Леніним моделі соціалізму, одним з наріжних каменів якої (крім диктатури пролетаріату) було абсолютне скасування приватної власності (так званого «джерела капіталістичної експлуатації») [522; 498]. Таким чином, на увесь тривалий період існування колишнього СРСР (до Перебудови) підприємництво залишалось поза законом, підприємці були кримінальними злочинцями, а саме підприємництво ідеологізована правова й економічна доктрина за нагоди осуджувала;

8) період Перебудови та відновлення незалежності України. Після довгих років застою, що характеризуються, насамперед, екстенсивною економікою, у 1985 році в колишньому СРСР почався період Перебудови, в

економічній програмі якої був закладений перехід до ринкових умов господарювання [73, с. 109]. Поступова демократизація законодавства через визнання ним права власності (в ст. 2 Закону УРСР «Про власність» [279]), права на зайняття підприємницькою діяльністю (Законом УРСР «Про підприємництво» [392]) зумовило зародження ринкової економіки та поширення підприємництва за прикладом розвинутих держав.

Сьогодні підприємницька діяльність регламентована Основним Законом України [153], низкою законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. Поняття «підприємництво» визначено законодавцем в ст. 1 Закону України «Про підприємництво» (з 01 січня 2004 року діє лише в окремих частинах) та в ст. 42 ГК України [69].

Зазначимо, що універсальної дефініції поняття «підприємницька діяльність» до сьогодні так і не сформульовано ні в Україні, ні закордоном. Багато вчених присвятили ціле життя дослідженням підприємництва, проте й досі немає остаточного його визначення, головним чином тому, що підприємницька діяльність належить до сфер, які постійно розвиваються та вдосконалюються у процесі розвитку суспільства, його науково-технічного прогресу, а отже, така діяльність потребує постійного вивчення щодо змін у суспільному житті [29, с. 160]. Окрім цього, слід відзначити й таку доктринальну проблему визначення поняття підприємництва, як те, що вчені, які намагаються сформулювати дефініцію цього поняття, розглядають його або суто галузево, або формулюють таке визначення не викладаючи всеохоплюючий зміст самої «підприємницької діяльності», більш того, у спеціальній літературі переважають авторські дефініції, які є простим перераховуванням ознак такої діяльності чи її функцій, засобів, методів (такого методу дотримується і український законодавець) [437, с. 93-97].

Разом з цим, аналізуючи низку авторських дефініцій поняття «підприємницька діяльність» чи «підприємництво», можна дійти висновку, що вони формулюються вченими у декілька підходів:

1) визначення поняття «підприємницька діяльність» як чинника певних

змін в економіці, суспільстві та інших галузях життєдіяльності людини. Розглядаючи підприємницьку діяльність як суспільний феномен, доктрина [473; 163, с. 5] зазначає, що підприємництво, у широкому сенсі, є об'єктивним двигуном усіх нововведень не тільки в економіці, але і в політиці, соціальній сфері, тому стає все більш очевидним як форма і спосіб досягнення мети в реформуванні суспільних відносин, пронизуючи всі напрями перетворень, що відбуваються. З цього приводу Є.В. Сірий зазначає, що підприємництво по суті є найважливішим елементом соціально-економічних відносин будь-якого сучасного суспільства; головною альтернативою в зміні способу життя, спосіб відродження нормальних й природних умов нашого буття (засіб реалізації людиною своїх сутнісних проявів) [473].

Поряд із цим слід наголосити, що хоч наслідками здійснення підприємницької діяльності є задоволення потреб та інтересів як підприємця (в першу чергу, шляхом отримання прибутку), так і суспільства (поставка товарів на ринок, надання послуг, створення робочих місць тощо), одне, як зазначає М.Г. Ісаков, одержання економічних та соціальних результатів не завжди виступає метою діяльності підприємця [126, с. 333]. Тобто такі наслідки, як правило, є побічними ознаками законної економічної діяльності;

2) визначення поняття «підприємницька діяльність» через розуміння підприємництва як професійної діяльності. Так, наприклад, О.В. Креденцер зазначає, що за таким підходом під поняттям «підприємництво» у науці розуміють професійну діяльність, що спрямована на розширене відтворення власного капіталу з метою отримання власного прибутку безвідносно до конкретної сфери матеріального чи духовного виробництва. В свою чергу, професія підприємця може бути визначена як соціально-технологічний механізм, створений суспільством для використання капіталу у ролі як предмета праці, так і знаряддя виробництва з метою забезпечення функціонування і розширеного відтворення приватної власності. Таким чином, підприємцем вважається особа, для якої розширене відтворення капіталу є основним видом професійної діяльності [166, с. 137]. Однак із винятковістю

підприємництва в сенсі професії для підприємця важко погодитись, оскільки таке узагальнення не може претендувати на універсальність. Підприємництво як професія на практиці може бути й другорядною діяльністю для особи, що зайнята підприємницькою діяльністю. Важко погодитись із тим, що, наприклад, для вчителя навчального закладу, який, набувши підприємницької правоздатності, продає на ринку по вихідним дням овочі та фрукти, підприємництво є основним видом професійної діяльності. В цьому випадку більш доцільно говорити про те, що підприємцем вважається особа, для якої розширене відтворення капіталу об'єктивно є видом професійної діяльності, яка може бути основною чи додатковою (таке визначається як об'єктивними ознаками, такими як приділення часу, так і суб'єктивними – внутрішнє ставлення до діяльності);

3) визначення поняття «підприємницька діяльність» через опис її об'єктивної сторони, фактичного вираження. Таким обмеженим підходом користується більшість вчених, що розглядає поняття підприємництва. Наприклад, О.В. Винославська, О.А. Бреусенко-Кузнєцов, В.Л. Зливков, А.Ш. Апішева та О.С. Васильєва зазначають, що підприємництво – це вид діяльності, тому доцільним є використання поняття «підприємницька діяльність», під якою розуміється самостійна, здійснювана за власною ініціативою, на власний ризик, систематична діяльність, яка спрямована на виробництво товарів, надання послуг тощо з метою отримання прибутку [49].

Слід зазначити, що найчастіше підприємницька діяльність пояснюється через опис її об'єктивної сторони, фактичного вираження вченими-економістами, в силу специфіки економічних підходів. Зокрема, О.О. Мамалуй, О.А. Гриценко та Л.В. Гриценко під цим поняттям розуміють: особливий тип економічної поведінки індивідуального відокремленого господарського суб'єкта ринку, який здійснює вибір способу використання обмежених ресурсів для максимізації прибутку; економічний ресурс суспільства, який разом з ресурсами «праця», «земля», «капітал» забезпечує ефективне функціонування суспільного виробництва (в цьому аспекті, на

думку дослідників, підприємництво виконує функції, спрямовані на оптимальне використання обмежених ресурсів з метою максимального задоволення суспільних потреб: визначення та здійснення ефективної комбінації факторів виробництва, інновації, контроль за витратами тощо) [208];

4) визначення поняття «підприємницька діяльність» через опис її суб'єктивної та об'єктивної сторони. Прикладом такого підходу може бути авторська дефініція поняття «підприємництво», запропонована Ю.С. Сєрко. На думку вченого, такий термін означає особливий вид економічної активності (під яким дослідник розуміє раціональну діяльність, спрямовану на отримання прибутку), заснований на самостійній ініціативі та відповідальності. При цьому автор зазначеного визначення наголошує, що підприємництво є також і історичною категорією. На цій підставі, підкреслюється, що це поняття не може бути остаточно сформованим та «застиглим»: змінюється його зміст та форма, розширюється сфера застосування [470, с. 80].

Також необхідно зауважити, що визначення поняття «підприємницька діяльність» через опис її об'єктивної та суб'єктивної сторін часто зустрічається у науковців, що розглядають підприємництво як тип поведінки. Так, наприклад, Т.Ю. Журтенко, зазначає, що поняття «підприємництво» охоплює: елементи ініціативи; організацію чи реорганізацію соціально-економічних механізмів задля максимального досягнення вигоди; покладання на себе (мається на увазі на підприємця) відповідальності за можливу невдачу, тобто готовність ризикувати [106, с. 8-9];

5) визначення поняття «підприємницька діяльність» на основі законодавчої дефініції. На думку В.М. Мадзігон та М.В. Вачевського, підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність із виробництва продукції, надання послуг і торгівлі з метою одержання прибутку. Підприємницька діяльність включає виробничу, комерційну, торговельну, закупівельну, посередницьку, інвестиційну, консультаційну, фінансову діяльність та надання послуг. При цьому вчені

наголошують, що ототожнення понять «підприємництво» та «бізнес» є хибним, оскільки між ними існує відмінність: бізнесом можна назвати підприємництво, підприємницьку діяльність, справи, заняття з метою одержання прибутку в певній сфері суспільного виробництва. Крім того, підприємницька діяльність відноситься як до дрібного, так і до середнього та великого бізнесу. Тому В.М. Мадзігон та М.В. Вачевський підкреслюють ту обставину, що термін «підприємництво» стосується всіх типів підприємств, об'єднань громадян, які займаються діяльністю з метою одержання прибутку [201, с. 4].

Отже, розглянувши усі запропоновані підходи до визначення поняття «підприємницька діяльність», слід зазначити, що вони доповнюють одне одного і не можуть вважатись такими, що претендують на абсолютність (коректність) чи універсальність (для усіх наук та доктрини права зокрема), оскільки таке, в силу об'єктивних причин (про які вже зазначалось вище), виключається. Тому всебічно розкрити сутність підприємницької діяльності як суспільного та правового явища можливо через встановлення її ознак та принципів здійснення.

Зважаючи на міжнародний досвід та спираючись на ст. 42 ГК України [69], далі розглянемо основні ознаки підприємницької діяльності [440, с. 143-146].

1. Підприємницька діяльність є самостійною, відносно незалежною економічною діяльністю, що здійснюється правоздатними, дієздатними та деліктоздатними особами. По-перше, «кожна людина, стаючи підприємцем, самостійно вирішує всі питання діяльності свого підприємства, виходячи з економічної вигоди і ринкової кон'юнктури» [163, с. 5]. По-друге, незалежність діяльності суб'єктів підприємницької діяльності є відносною, в силу виправданих чи невиправданих бар'єрів, що встановлюються органами державної влади (рідше – органами місцевого самоврядування) і які, серед іншого, виконують роль об'єктивних меж здійснення суб'єктами своєї економічної діяльності.

Як правило, такі бар'єри регламентуються національними конституціями, органічними законами, законодавчими й підзаконними актами. В Україні обмеження підприємницької діяльності регламентується конститутивним актом [153] та законодавством про ліцензування [375] (до 28 червня 2015 року регулювалось Законом «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [376]). При цьому слід зазначити останні законодавчі тенденції щодо дерегуляції бізнесу: головним чином, з квітня 2013 року Уряд наголошує на потребі скорочення видів господарської діяльності, що потребує ліцензування [78, с. 32; 217; 475]. Заборона здійснення окремих видів підприємницької діяльності регламентується відповідними законами України («Про страхування» [412], «Про цінні папери та фондовий ринок» [423], «Про приватизаційні папери» [395], «Про аудиторську діяльність» [274], «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» [383], «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» [302]) та охоплює кримінально карні правопорушення [159]. Окрім вищезазначених заборон, слід також виокремити таку самостійну групу заборонних правил, як правила конкуренції, що регламентовані нормами ГК України, а також законами України «Про захист економічної конкуренції» [362] та «Про захист від недобросовісної конкуренції» [361].

У статті 5 Закону Республіки Польща «Право господарської діяльності» 1999 року [596], з одного боку, зазначається, що ведення господарської діяльності доступно для кожного на рівних правах за дотримання умов, визначених певними положеннями права, а в Законі Республіки Польща «Про свободу економічної діяльності» 2003 року [588, poz. 180], з іншого боку, законодавцем встановлюється перелік галузей підприємницької діяльності, які не відносяться до сфери господарської діяльності підприємців приватного права. При цьому законодавчі правила, які обмежують економічну діяльність підприємців в інтересах конкуренції, в усіх державах світу є аналогічними.

Наприклад, у ст. 5 Закону Туркменістану «Про підприємницьку діяльність» 1991 р. [232] регламентовано правило, відповідно до якого підприємцям забороняється застосовувати дії, що обмежують конкуренцію, якщо інше не передбачено законодавчими актами Туркменістану.

Більшою мірою держави впливають на приватну підприємницьку діяльність шляхом:

1) встановлення обов'язку ліцензування окремих сфер підприємницької діяльності. Ліцензування застосовується тільки тоді, коли перед ним ставляться конкретні, обґрунтовані цілі, і ліцензія є найбільш підходящим засобом досягнення цих цілей [513, с. 40-41];

2) встановлення обов'язку щодо сплати податків. Суб'єкти господарської діяльності в різних державах зобов'язуються сплачувати податки або з моменту державної реєстрації таких як підприємців, або ж у зв'язку із закінченням податкових канікул тощо.

На практиці різниться і сам зміст оподаткування суб'єктів господарювання за принципом: малі підприємства повинні сплачувати менший податок, ніж великі. При цьому й у малому бізнесі відбувається градація податків: наприклад, в Ізраїлі встановлюється межа щорічного обороту, не перетнувши яку підприємець звільняється від сплати податку на додану вартість [249]. Схожим чином спрощену систему оподаткування регламентовано і в Україні, однак, попри декларативність державної підтримки українською владою розвитку підприємництва, особливо малого і середнього бізнесу, на практиці, як зазначає О. Богуславський, представники органів влади є головним обмежуючим фактором та основною загрозою для здійснення легальної підприємницької діяльності в Україні [37, с. 79].

Поряд з тим, що держави встановлюють позитивні обмеження для здійснення підприємцями економічної діяльності, існує широка практика державної підтримки цих підприємців, що прямо позитивно відображається на забезпеченні принципу свободи підприємницької діяльності. Зокрема, в Ізраїлі, зважаючи на те, що підприємцю-початківцю важко отримати кредит

від місцевого банку, функціонує безліч фондів, що займаються підтримкою малого й середнього підприємництва, як правило такого, що вже діє [167; 609]. Що стосується української практики забезпечення свободи підприємницької діяльності шляхом економічної підтримки підприємців, то слід звернути увагу на те, що в нашій державі економічна підтримка підприємців здійснюється періодично Українським фондом підтримки підприємництва, який проводить конкурси серед підприємців, що бажають отримати мікрокредити та відповідають стандартам учасника конкурсу (чисельність найманих підприємцем працівників не перевищує 50 осіб, а обсяг його річного валового прибутку не може бути більшим, ніж 70 млн.) [192].

2. Підприємницька діяльність здійснюється фізичними та юридичними особами, що набули статусу суб'єктів підприємницької діяльності у встановленому законодавством порядку. Наголошуючи на тому, що підприємницька діяльність є самостійною (відносно незалежною) діяльністю правоздатних та дієздатних спеціальних суб'єктів, по-перше, слід підкреслити, що суб'єкти підприємницької діяльності є особливими суб'єктами економіко-правових відносин і за загальним правилом такими визнаються: громадяни тієї держави, в якій здійснюється така діяльність, за умови, що вони володіють необхідним обсягом правоздатності, дієздатності та деліктоздатності; громадяни іноземних держав та особи без громадянства в межах повноважень, встановлених законами тієї держави, в якій здійснюється така діяльність (якщо такі обмежуючі норми передбачені).

Особливу увагу слід звернути на те, що громадяни іноземних держав та особи без громадянства мають право здійснювати підприємницьку діяльність зважаючи на спеціальні правила. Так, наприклад, у ст. 6 Закону Республіки Польща «Право господарської діяльності» 1999 р. [597] зазначається, що громадяни іноземних держав, які отримали дозвіл на постійне проживання в Республіці Польща, при веденні господарської діяльності на території республіки користуються такими ж правами, як і польські громадяни. Окрім цього законодавець регламентує застосування на практиці принципу

взаємності, на основі якого іноземні особи можуть вести господарську діяльність на польській території на таких же підставах, як і підприємці, які мають постійне місце перебування або місцезнаходження в Польщі (в тому разі, коли такий принцип не застосовний, законодавець передбачає можливість для іноземних осіб здійснювати підприємницьку діяльність в Польщі лише шляхом створення командитних товариств (spółka komandytowa), товариств з обмеженою відповідальністю (spółka z ograniczoną odpowiedzialnością) та акціонерних товариств (spółka akcyjna), а також шляхом вступу в такі товариства та одержування чи купівлі їх акцій). Подібні умови передбачено й в іншій державі ЄС – в Словенії. Однак, попри надання іноземцям та особам без громадянства широких можливостей для здійснення підприємницької діяльності, словенський законодавець також встановив імперативне правило, яке обмежує участь таких осіб в певних сферах підприємництва, зокрема встановлено, що негромадяни Словенії не можуть володіти більше ніж: 49% акцій в аудиторських компаніях; 33% – в ЗМІ; 24% – в брокерських компаніях; 20% – в керуючих компаніях інвестиційних фондів; 10% – в керуючих компаніях фондів, що спеціалізуються в приватизаційних проектах в Словенії [433].

Також доцільно розглянути законодавчу практику з цього питання держави Ізраїль, в якій законом «Про компанії» 1999 року [370] передбачається найбільш демократичне становище для громадян іноземних держав і осіб без громадянства, що вирішили займатись на ізраїльській території підприємницькою діяльністю. Єдиним обтяженням для іноземних фізичних й юридичних осіб в Ізраїлі є те, що вони при реєстрації себе в якості підприємців повинні додати до стандартного переліку документів копію свого паспорта закордонного призначення (для фізичних осіб) або свідоцтво про реєстрацію в країні проживання, рішення зборів акціонерів чи ради директорів, що стосуються відкриття компанії в Ізраїлі, і таке ж рішення, що дає права підпису всіх типів документів (для юридичних осіб) [249].

Що стосується України, то за національним законодавством іноземці

мають право займатися в нашій державі інвестиційною, а також зовнішньоекономічною та іншими видами підприємницької діяльності, передбаченими чинним законодавством. При цьому вони мають такі ж права і обов'язки, що і громадяни України, якщо інше не випливає з Конституції та законів України [394].

Відповідно до чинного законодавства України займатись підприємницькою діяльністю повноважні лише суб'єкти підприємницької діяльності, якими, за термінологією ГК України, є «суб'єкти господарювання». При цьому використання законодавцем зазначеного терміна навряд чи можна вважати коректним, зважаючи на те, що поняття «господарська діяльність» охоплює поняття підприємництва (є родовим поняттям підприємництву) і, серед іншого, некомерційну господарську діяльність, яка виключає підприємництво. Разом із цим слід підкреслити, що це питання вже намагалась вирішити шляхом законодавчої ініціативи народний депутат І.А. Горіна, проте законопроект [283], який був підданий значній критиці у Висновку Головного науково-експертного управління [50], у результаті голосування у парламенті (09 березня 2010 року) не було прийнято.

Разом з тим необхідно зауважити, що в чинному законодавстві України не розкривається правовий зміст поняття суб'єктів господарювання (підприємців), однак, аналізуючи відповідні норми чинного законодавства та виходячи з суті ст. 42 Основного Закону України, можна дійти висновку, що підприємцями в нашій державі можуть бути: 1) громадяни України, інших держав, особи без громадянства, що не обмежені законом у правоздатності або дієздатності; 2) юридичні особи всіх форм власності, що передбачені законодавством, та їх об'єднання (за винятком, що встановлюється законодавцем в ч. 4 ст. 43 ГК України). При цьому, що стосується правоздатності, дієздатності та деліктоздатності юридичних осіб, то слід зазначити, що за чинним національним законодавством такі виникають одразу ж із легалізацією юридичної особи (наприклад, в Україні законодавець розділяє державну реєстрацію господарських товариств на дві форми: загальну

форму державної реєстрації господарських товариств, що стосується усіх юридичних осіб і здійснюється відповідно до правил й стандартів, що встановлені у ГК [69] та Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [315]; особливу форму державної реєстрації господарських товариств, що поширюється на юридичних осіб, які підпадають під дію особливого правового режиму, в силу специфіки сфери підприємницької діяльності, в якій вони зайняті, та правил, що містяться у законах України «Про страхування» [411], «Про цінні папери та фондовий ринок» [423], «Про банки і банківську діяльність» [275]), яка може відбутись лише після виконання підприємцем усіх правил щодо початку економічної діяльності у конкретному напрямку його діяльності (такі передбачаються, наприклад, у законах України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [388], «Про ветеринарну медицину» [277]). Відповідно, спеціальна правоздатність, дієздатність та деліктоздатність виникає як і у фізичних осіб, у результаті отримання ліцензії, сертифікатів, дозволів в установленому спеціальними законами порядку, зокрема законами України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [375], «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [324].

Слід зауважити, що на практиці фізичні та юридичні особи здійснюють свою підприємницьку діяльність у передбачених (чи не заборонених) законодавством спеціальних, найбільш вигідних для них організаційно-правових формах. При цьому, якщо під зазначеним поняттям розуміти особливі форми правового статусу (становища) власника майна, порядок здійснення ним повноважень з управління або ж як обраний власником юридичний спосіб організації керування (управління) його майном в порядку і на умовах, встановлених законом, що відображає правосуб'єктність, правове положення майна та спеціалізацію суб'єкта, що певним чином обумовлює порядок створення та припинення суб`єкта, а також положення його засновників чи власників [247, с. 4], то, узагальнюючи регламентарну практику різних держав, можна дійти висновку, що підприємницька діяльність

здійснюється в таких організаційно-правових формах [439, с. 61-64]:

1) об'єднання фізичних осіб-партнерів (колективні підприємці). Таке об'єднання не обов'язково повинно виражатись у формі юридичної особи, на що вказує, зокрема, практика багатьох західних держав. Наприклад, відповідно до ст. 2 Закону Республіки Польща «Право господарської діяльності» 1999 року [596], окрім того, що підприємцем може бути фізична та юридична особа, правами щодо здійснення підприємницької діяльності можуть наділятись учасники простого товариства в галузі, в якій проводиться ними господарська діяльність, а також особи (торгові товариства), які хоч і не володіють правосуб'єктністю юридичної особи, проте професійно та від свого імені ведуть господарську діяльність, а саме: діяльність з метою отримання доходів у галузі переробки, торгівлі, будівництва, надання послуг, а також розвідки, пошуку та експлуатації природних багатств, що ведеться постійно і організовано;

2) підприємницька діяльність без утворення юридичної особи, власне: індивідуальна (приватна) форма, що виражається в індивідуальній (неколективній, безпартнерській) підприємницькій діяльності. Наприклад, в Ізраїлі, як і в ряді інших розвинутих держав, індивідуальна підприємницька діяльність поділяється на два типи: а) звичайна підприємницька діяльність (власник звичайного бізнесу має право займатись підприємницькою діяльністю в будь-яких обсягах та наймати працівників для реалізації своєї економічної діяльності); б) підприємницька діяльність, звільнена від обов'язку щодо сплати прибуткового податку (власник такого бізнесу не платить податок на додану вартість, веде спрощену форму обліку та звітності, але цей вид підприємницької діяльності обмежений річним доходом брутто) [131].

У ряді держав до окремих категорій індивідуальних підприємців можуть передбачатись окремі обмеження, що ґрунтуються на професійній складовій самого підприємця і характері здійснення ним економічної діяльності. Так, наприклад, в Польщі індивідуальні підприємці, що віднесені до категорії «вільних професій» (wolny zawód) (адвокати, юрисконсульти, нотаріуси,

аптекарі, лікарі, присяжні перекладачі), повинні здійснювати свою підприємницьку діяльність після процедури підтвердження своїх професійних навичок [580; 620; 617]. Подібним чином регламентовано підприємницьку діяльність осіб, зайнятих у «вільній професії», у ФРН [271];

3) підприємницька діяльність юридичної особи, власне: колективна (за окремими винятками) форма здійснення підприємницької діяльності. Така правова форма здійснення підприємницької діяльності, на відміну від приватної, є ускладненою законодавством та обтяженою в практиці завдяки ймовірній множинності учасників підприємницької діяльності, що установчими документами підтвердили своє бажання діяти в колективних цілях, солідарно чи субсидіарно розподіляти відповідальність та, залежно від частки, прибуток.

За загальним правилом, колективна форма здійснення підприємницької діяльності поділяється на такі види:

а) господарські товариства, тобто об'єднання власних капіталів кількох фізичних або юридичних осіб за умов: однакового розподілу ризику і прибутку; спільного контролю результатів бізнесу; безпосередньої участі в здійсненні діяльності [67, с. 14]. До таких товариств, як правило, відносяться:

– товариства з обмеженою відповідальністю, тобто суб'єкт господарювання, учасники якого відповідають за його зобов'язаннями в межах майна самого товариства. Так, зважаючи на Закон ФРН «Про товариства з обмеженою відповідальністю» (Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung) 1892 року [572], заснувати ТОВ може одна та більше фізичних та/або юридичних осіб, кожна з яких повинна внести не менше однієї чверті своєї частки в статутному капіталі (проте в сумі повинно бути внесено не менше €12 500), зважаючи, що мінімальний статутний капітал ТОВ в ФРН становить €25 000. В свою чергу, в Словенії товариства з обмеженою відповідальністю (Druzba z ormejeno odgovornostjo) можуть бути створеними з мінімальним статутним капіталом у €7 500 (враховуючи, що мінімальний внесок кожного учасника не може бути меншим ніж €50) [587]. В Україні такі

товариства діють на основі законодавства та статуту. Створити таке господарське товариство може одна (і більше) фізична та юридична особа (максимально 100 осіб);

– товариство підприємців з обмеженою відповідальністю. В тих державах, в яких товариства з обмеженою відповідальністю є складним видом організаційно-правової форми, що фактично унеможливлює право підприємців-початківців на створення ТОВ, законодавцями передбачається можливість створення такими початківцями спрощеного ТОВ, яке не слід розуміти як окрему правову форму, а в сенсі особливої форми товариства з обмеженою відповідальністю;

– товариство з додатковою (необмеженою) відповідальністю, тобто господарське товариство, що засновується однією або кількома особами, які разом із учасниками відповідають за господарські ризики своєї підприємницької діяльності не лише в межах своїх часток, але й додатково (у разі неплатоспроможності товариства) – за рахунок власного майна. В Німеччині, наприклад, така форма товариства представлена як товариство цивільного права (Gesellschaft bürgerlichen Rechts), яке створюється двома та більше засновниками на основі письмового чи усного засновницького договору товариства (Gesellschaftvertrag) та функціонує у порядку, що визначається параграфами 705-740 Цивільного кодексу (Bürgerliches Gesetzbuch) 1896 року [551]. У Словенії товариства з необмеженою відповідальністю (Družba z neomejeno odgovornostjo), на відміну від німецького законодавства, регламентовані таким чином, що законодавець не передбачає можливості для учасників відмовитись від додаткової відповідальності, оскільки така відмова буде означати реєстрацію ТОВ із всіма вихідними з такої організаційної форми наслідками;

– відкрите торгове товариство (Offene Handelsgesellschaft). В ФРН відкриті торгові товариства є аналогами товариств цивільного права за винятком того, що підприємницька діяльність торгових товариств, окрім засновницького договору, врегульовується параграфами 105-160 Торгового

кодексу ФРН [576], реєстрація таких товариств відбувається з обов'язковим занесенням до торгового реєстру, а ведення бухгалтерського обліку й аудит в товаристві не може здійснюватись за спрощеною формою;

– командитне товариство, тобто господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність та несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном: повні учасники поза межами вкладів, а обмежені учасники – в межах своїх вкладів. Зокрема, в Україні командитні товариства регламентовані за європейським зразком, з урахуванням того, що капітал такого товариства не обтяжується стандартами мінімального розміру, а саме товариство не може комбінуватись за прикладом німецьких командитних товариств за участю ТОВ.

б) корпорація (акціонерне товариство), тобто підприємство, власниками якого є акціонери, котрі мають обмежену відповідальність (у розмірі свого внеску в акціонерний капітал) і розпоряджаються прибутком [66, с. 14]. До корпорацій (акціонерних товариств) відносяться: акціонерне товариство закритого типу (приватні акціонерні товариства), тобто таке акціонерне товариство, акції якого не продаються у відкритому доступі; акціонерне товариство відкритого типу (публічне акціонерне товариство), тобто таке акціонерне товариство, акції якого продаються у вільному доступі.

Що стосується організаційних форм здійснення підприємницької діяльності в Україні, то в ч. 1 ст. 45 ГК України законодавець зазначає, що підприємництво в нашій державі може здійснюватись на вибір підприємця в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, а саме:

1) державні унітарні підприємства, що утворюються компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило без поділу її на частки, і входять до сфери його управління. Зважаючи на зміст ст. 73 ГК України, можна дійти висновку, що державні унітарні підприємства діють в двох формах, а саме як: державні комерційні та казенні підприємства;

2) комунальні унітарні підприємства, що утворюються компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності (відповідно до ст. 26 та 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [379]) і входять до сфери його управління;

3) господарські товариства, що, відповідно до ст. 113 ЦК України [528] та ст. 79 ГК України є юридичними особами (у сенсі ст. 80 ЦК України), що створюються юридичними особами та/або громадянами (використання терміна «громадяни» тут вважаємо недоречним, оскільки він не співвідноситься із колом осіб, які можуть займатись підприємницькою діяльністю на території нашої держави, до яких, зокрема, входять і громадяни інших держав, і особи без громадянства) шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку. До таких товариств, головним чином, належать: акціонерні товариства; товариства з обмеженою відповідальністю; товариства з додатковою відповідальністю; повні товариства; командитні товариства;

4) підприємства колективної власності, тобто корпоративні або унітарні підприємства, що діють на основі колективної власності засновника (засновників), зокрема: виробничі кооперативи; підприємства споживчої кооперації; підприємства громадських та релігійних організацій (об'єднання громадян та релігійної організації);

5) приватне підприємство, яким визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства (так само і на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи) та його (їх) праці чи з використанням найманої праці;

6) фермерське господарство, яке є формою підприємницької діяльності громадян України із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм

для ведення фермерського господарства, відповідно до закону. Порядок створення та діяльності фермерських господарств регламентується не лише на підставі загальних і спеціальних норм Цивільного та Господарського кодексів України (ст. 114), але й спеціальним Законом «Про фермерське господарство» [419] та Земельним кодексом України [115];

7) підприємство з іноземними інвестиціями, під яким, зважаючи на норми чинного законодавства, слід розуміти підприємство (організацію) будь-якої організаційно-правової форми, що створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого (за його наявності) становить не менше 10%. Порядок створення та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями регламентується загальними й спеціальними нормами ГК України (ст. 116, 390-400), ЦК України, спеціальним Законом «Про режим іноземного інвестування» [400], Митним кодексом України [215] й низкою підзаконних нормативно-правових актів;

8) іноземне підприємство, яким визнається унітарне або корпоративне підприємство, створене за законодавством України (зокрема, відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування»), що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб. При цьому, на відміну від підприємств з іноземними інвестиціями, щодо іноземних підприємств існує пряма заборона створювати їх в галузях, визначених законом, що мають стратегічне значення для безпеки держави, а саме тих, як зазначається у спеціальній літературі, що забезпечують національну безпеку, конкурентоспроможність держави, підвищують її економічний потенціал з урахуванням її спеціалізації та інноваційних пріоритетів розвитку [464, с. 63];

9) громадянин-підприємець (за термінологію ЦК України – «фізична особа – підприємець»), яким, зважаючи на положення Конституції України, ст. 128 ГК України та ст. 50-54 ЦК України, є суб’єкт господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності (окрім діяльності, що становить монополію держави та провадження якої передбачається законом у певній

організаційній формі, якій не відповідає означена форма) за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи (відповідно до ст. 58 ГК України). При цьому особа із таким правовим статусом: 1) не повинна належати до спеціальних категорій громадян (зокрема, таких як: військовослужбовці, посадові та службові особи органів прокуратури, суду тощо [58]); 2) відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення; 3) може здійснювати підприємницьку діяльність: безпосередньо як підприємець або через приватне підприємство, що ним створюється; 4) повинна виконувати комплекс обов'язків, що покладені на неї законодавством [438, с. 79-82].

Слід зазначити, що український законодавець не лише розрізняє підприємницьку діяльність за організаційно-правовими формами та видами підприємств, але й за кількісними показниками, а саме таким чином: мікропідприємництво, мале, середнє та велике підприємництво. Слід звернути увагу на те, що суб'єкти підприємництва, віднесені до малого підприємництва, підпадають під особливий правовий режим, що регламентується загальними та спеціальними нормами Конституції України, ЦК, ГК, Податкового кодексу України [262], а також положеннями законів України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» [382], «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [403], Указу Президента України «Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності» від 15 липня 2000 року № 906/2000 [363].

3. Підприємницька діяльність не може відбуватись примусово. На практиці може мати місце так зване «вимушене» підприємництво, яке відіграє зовсім не останню роль в світовій господарській системі і в суспільстві. Як зазначає Є.В. Сірий, маса «вимушених» підприємців підштовхується до цього стимулами негативного характеру: у західному світі однією з причин масового «відтоку» в «підприємці» стала «тіснота», що виникла в певних сегментах ринку праці (нова хвиля спостерігалася в 1970-80-х роках), яка (разом із

ризиком безробіття) підштовхувала висококваліфікованих фахівців до створення власних технологічних, інформаційних і консультативних фірм, а малокваліфікованих працівників – до відкриття своєї невеликої справи у сфері торгівлі і побутового обслуговування [473].

4. Підприємництво не є просто самостійною, але й ініціативною діяльністю, що спрямована на реалізацію своїх здібностей та задоволення потреб інших осіб і суспільства. Власна вигода є рушійним фактором підприємницької діяльності, але господарюючий суб'єкт, переслідуючи свої власні інтереси, працює і на суспільні. Підприємництво немислимо без новаторства, творчого пошуку: ефективно працювати може лише той, хто забезпечує високу якість і постійно оновлює продукцію [163, с. 5-6].

5. Підприємницька діяльність є ризиковою економічною діяльністю. Підприємець, здійснюючи свою господарську діяльність на власний розсуд, самостійно відповідає за результати такої діяльності (в рамках організаційно-правової форми, яку він обрав). Окрім економічної та правової відповідальності, суб'єкти господарювання несуть також і соціальну відповідальність, яка полягає у: створенні робочих місць і забезпеченні їх ефективного використання; добровільній участі у вирішенні соціально значущих проблем суспільства [197, с. 208].

Сьогодні в нашій державі підприємці зустрічаються з низкою ризиків. У першу чергу, слід мати на увазі, що в Україні склалася негармонійна, деформована, позбавлена внутрішніх імпульсів для свого розвитку структура економіки [73, с. 108; 337; 59, с. 16]. Додатковими проблемами розвитку підприємницької діяльності на сьогочасному етапі вітчизняної історії є проблема наслідків Світової економічної кризи 2008 року, повільний процес становлення ринкових відносин в сучасній Україні, який проходить складно та суперечливо [241, с. 1], а також політична, культурна й соціальна кризи, що викликані тимчасовою окупацією Росією АР Крим та м. Севастополя й російською агресією на східній частині України.

6. Підприємницька діяльність, як професійна діяльність, спрямована не

на разове, а на систематичне одержання прибутку незабороненим законом шляхом. Мається на увазі, що підприємницька діяльність є систематичною, стабільною, організованою господарською діяльністю, що має цільову спрямованість у вигляді кінцевого результату з орієнтацією на подальший розвиток і розширення, що передбачає: успішне вирішення організаційних і фінансових проблем та зростання прибутку; активне виявлення нових технологічних, ресурсних та інших можливостей, що здатні забезпечити ефективне функціонування та стабільний розвиток підприємця; прагнення включитися в нову сферу діяльності з метою підвищення рентабельності виробництва і збуту фірми в цілому [60].

При цьому слід зауважити, що підприємницька діяльність націлена на отримання прибутку, який досягається за допомогою певних форм економічної діяльності. Залежно від змісту підприємницької діяльності розрізняють такі її форми [451, с. 209-211]:

1) виробнича підприємницька діяльність, тобто економічна діяльність, спрямована на виробництво продукції, виконання робіт та послуг, збір, обробку та надання інформації, створення духовних цінностей тощо (які підлягають подальшій реалізації споживачам) [93, с. 18; 20, с. 43, 45, 50; 517; 223]. Така діяльність поділяється на традиційне, інноваційне [517; 490, с. 13; 511] чи «зелене» [549, с. 1313-1323; 56] виробництво;

2) торговельна чи інакша комерційна діяльність, тобто така господарська діяльність, в якій підприємець виступає безпосередньо в ролі комерсанта, торговця, що продає (через магазини, ринки, біржі, виставки-продажі, аукціони, торгові доми, торгові бази й інші заклади торгівлі) споживачу готові товари, придбані ним за нижчою ціною в інших осіб (таке охоплює всі види діяльності, які безпосереднім чином стосуються обміну товару на гроші, грошей на товар або товар на товар) [48]. Незважаючи на світову економічну кризу, в найбільш розвинутих державах світу комерційна підприємницька діяльність, що напряму залежить від платоспроможності споживачів, і, відповідно, змогла адаптуватись до нових економічних умов, поступово зростає. Такий стан підприємництва

спостерігається, наприклад, у ФРН [454]. В Україні підприємницька діяльність у сфері торгівлі, хоч і відстає від європейської, однак, подолавши наслідки основних фаз світової економічної кризи без отримання допомоги від держави, показує позитивній ріст [532, с. 2-3];

3) фінансово-кредитна діяльність, тобто ліцензована форма комерційного підприємництва, в якому предметом купівлі-продажу виступають валютні цінності, національні гроші, а також цінні папери. При цьому, зважаючи на те, що такий вид підприємницької діяльності є фактично різновидом комерційної підприємницької діяльності, то технологія фінансових правочинів аналогічна комерційним правочинам з тією різницею, що товаром в цьому випадку є фінансові активи. Саме тому до фінансового підприємництва, серед іншого, можна віднести фінансову діяльність на будь-якому підприємстві [93, с. 21-23; 48]. Поряд із цим, якщо з приводу економічної діяльності банків особливих питань не виникає (така діяльність в державах є майже однотипною і суворо регламентується національними законами про банки та банківську діяльність чи сталими підприємницькими і банківськими звичаями й традиціями [521, с. 137-140]), то з приводу різноманіття форм небанківських фінансово-кредитних інститутів існують певні проблеми їх розуміння. До них, зокрема, відносять лізингові та факторингові підприємства [101].

В Україні фінансово-кредитна господарська діяльність виражається в агресивному, іноді вкрай несправедливому розквіті кредитно-фінансової системи в приватному секторі за рахунок споживача, чому сприяє як відсутність чіткої правової бази та слабкий адміністративний контроль з боку держави у цій сфері, так і використання такими підприємцями судів у власних приватних інтересах [62, с. 26-27];

4) страхова діяльність, тобто ліцензована й виключна економічна діяльність страхувальника в рамках законодавства та відповідного договору страхування. Сучасна страхова підприємницька діяльність в розвинутих державах дає можливість страховому сектору виступати не лише як гарант

стабільності, але й як джерело створення додаткового доходу для споживачів шляхом надання інвестиційних інструментів, або ж, як зазначається у спеціальних дослідженнях, «продуктів з інвестиційною складовою» [545, с. 3-4];

5) посередницька діяльність, тобто діяльність підприємця, що не пов'язана із виробництвом чи продажем товару, а з посередництвом у товарно-грошових операціях, в яких такий підприємець на платній основі представляє інтереси виробника чи споживача, хоча сам таким не є. На практиці така діяльність пов'язана також і з іншими видами господарської діяльності. Прикладом цьому є, зокрема, українські страхові компанії, які продають страхові продукти іноземних страховиків (також такими посередниками можуть бути й ті підприємці, що не спеціалізуються на страхуванні, наприклад: банки, туристичні агентства, відділення зв'язку, агентства нерухомості, автосалони тощо) [255].

Незалежною формою підприємницької діяльності є франчайзинг, під яким розуміється надання права на виробництво та/або збут продукції (здійснення послуг), а також практичної допомоги в справі організації бізнесу [247, с. 14-15]. Про ефективність співпраці на умовах франчайзингу свідчить і статистика, яку ми маємо на початок XXI століття: з усіх новостворених фірм у світі припиняють свою діяльність протягом перших п'яти років 85%, а з тих, хто працює за франчайзинговою схемою, – 14%, іншими словами – одна з восьми [422; 556; 241; 483].

Що ж до принципів підприємницької діяльності, то, спираючись на наукові розробки вчених щодо принципів підприємництва [473; 163, с. 5; 126, с. 333; 166, с. 133-140; 49; 208; 470, с. 80; 106, с. 8-9; 201, с. 4; 245; 67, с. 11; 264, с. 201; 176, с. 13-14; 248, с. 8], а також виходячи із вищезазначених нами ознак підприємницької діяльності, слід виокремити такі принципи підприємницької діяльності [441, с. 85-92]:

1) здійснення підприємницької діяльності лише спеціальними суб'єктами з метою отримання прибутку. Підприємницька діяльність може здійснюватись фізичними та юридичними особами, залежно від організаційно-

правової форми, що обрана для здійснення такої діяльності, та специфіки сфери, в якій реалізує свої економічні підприємницькі права спеціальний суб'єкт, що набув такого статуту у порядку державної реєстрації. При цьому слід зауважити: 1) економічна діяльність таких спеціальних суб'єктів зажди націлена на отримання прибутку; 2) поняття «спеціальний суб'єкт» підприємницької діяльності охоплює не лише ознаку виду особи, межі його цивільної й підприємницької правоздатності, дієздатності та деліктоздатності, але й викреслює суб'єктів, які не можуть за законом займатись такою діяльністю (наприклад, народні депутати, судді, прокурори).

Відтак, можна стверджувати, що принцип здійснення підприємницької діяльності лише спеціальними суб'єктами з метою отримання прибутку вказує на обов'язкову наявність у такого суб'єкта «господарської правосуб'єктності», під якою, зокрема Н.Ф. Ментухом, розуміється правова властивість господарської організації, що виражається в суб'єктивних правах і юридичних обов'язках, які надані законом та/або безпосередньо законом не встановлені, але необхідні для виконання господарською організацією покладених на неї функцій і завдань, спрямована на збалансування приватних і публічних інтересів [214, с. 41]. Проте погодитись із зазначеною позицією вченого неможливо, по-перше, тому що «господарська правосуб'єктність» властива не лише господарській організації, але й фізичній особі (громадянам, громадянам інших держав чи особам без громадянства в межах, що не заборонені законодавцем), що є суб'єктом підприємницької діяльності; по-друге, розуміння «господарської правосуб'єктності» як сукупності прав і обов'язків конкретного суб'єкта насправді підміняє означене поняття іншим – «правовий статус особи» чи, інакше, «правове становище особи»; по-третє, абсурдною виглядає властивість можливості мати або набувати специфічні для суб'єкта господарювання права та обов'язки як спрямованої на збалансування приватних і публічних інтересів (ні державна реєстрація суб'єкта як підприємця, ні отримання ним ліцензій, дозволів, ні здійснення підприємницької діяльності з метою отримання прибутку не спрямовані на

розв’язання конфлікту публічних і приватних інтересів чи встановлення між ними балансу).

Відповідно, господарська правосуб’єктність – це регламентована нормами цивільного та господарського законодавства здатність (виражена у сукупності правоздатності, дієздатності та деліктоздатності) суб’єкта господарювання вступати в господарські правовідносини, без наявності якої окремі правочини, що вчиняються в таких правовідносинах, визнаються недійсними (таке, зокрема, підтверджується і в законодавстві, наприклад у ст. 225 ЦК України [528]);

2) добровільність внесення частки в майно юридичної особи. Такий принцип, по суті, означає, що особа:

– стає підприємцем, створюючи нову юридичну особу чи реєструючись як фізична особа-підприємець виключно за власним бажанням, її до цього не змушує ні держава, ні суспільство. При цьому, як вже зазначалось, може мати місце «вимушене» підприємництво, яке, у свою чергу, не в повному сенсі слова «змушує» особу займатись економічною діяльністю, а лише «спонукає» її до такої. Саме поняття «вимушене підприємництво», на нашу думку, позбавлене сенсу, а його використання в науці не є доцільним, зважаючи на те, що «вимушеним» підприємництвом на практиці є будь-яка господарська діяльність. Зайняття підприємницькою діяльністю завжди обумовлене економічними і соціальними, правовими та законодавчими, природно-географічними й екологічними чинниками, які, разом із суб’єктивними чинниками (професійні навички, досвід у певних сферах життєдіяльності, внутрішні переконання, ментальність, культура, релігійні погляди) особи прямо чи побічно впливають на її бажання зайнятись підприємницькою діяльністю. Інакше кажучи, ініціатива до дії завжди є наслідком внутрішніх чи зовнішніх спонукальних чинників;

– стає підприємцем, долучаючись до вже створеного підприємства шляхом внесення своєї частки до статутного капіталу (купівлі акцій компанії) з власного бажання. В іншому випадку, якщо особу, шляхом психологічного

чи фізичного тиску, змушують до здійснення підприємництва, такі дії будуть вважатись незаконними, а сама особа-жертва може оскаржити в судовому порядку дійсність вчинення такого правочину;

3) свобода та відносна незалежність підприємницької діяльності. Підприємницька діяльність здійснюється підприємцем самостійно, без будь-якого впливу держави, суспільства чи інших осіб. При цьому такий принцип не є повною мірою абсолютним, зважаючи на те, що підприємницька діяльність в рамках держави повинна здійснюватись в межах правил, що регламентовані цією державою (відповідним чином це стосується і підприємницької діяльності в міждержавному масштабі) та перевіряється адміністративними органами влади (зокрема, вчені зазначають, що свобода ніколи не буває абсолютною, тому що стикається з обмеженим впливом інших свобод і має підкорятися прямим нормативним обмеженням, перш за все з боку держави [78, с. 32]). Власне, наявність основних державних правил й стандартів є тією обставиною, на підставі якої ми і робимо застереження, що така діяльність хоч і є незалежною, проте відносно;

4) самостійність прийняття рішення підприємцем у його економічній діяльності. Підприємець, здійснюючи свою економічну діяльність, приймає рішення на власний розсуд (це не означає, що він не може запитувати думки у: відповідних фахівців – юристів, економістів, соціологів тощо, що можуть також визначатись його радниками; чи нефахівців, яким він довіряє або думка яких для нього є важливою) і, слід підкреслити, на власний ризик. Це, зокрема, означає, що підприємець вільно: розпоряджається своїм капіталом, прибутком; вирішує питання вчинення тих чи інших правочинів, враховуючи також і вчинення значних правочинів; формує стратегію розвитку підприємства чи строковість його функціонування, можливість відчуження тощо;

5) несення відповідальності за наслідки підприємницької діяльності. Самостійно приймаючи ті чи інші рішення з приводу господарської діяльності, піддаючи власне підприємництво (іноді і все своє майно) господарським ризикам, підприємець відповідає за наслідки своєї економічної діяльності. При

цьому межі майнової відповідальності, як вже зазначалось, будуть залежати від того, чи є такий підприємець фізичною або юридичною особою (якщо юридичною, то, додатково, майнова відповідальність буде залежати від виду організаційно-правової форми такої особи).

При цьому можна припустити, що принцип несення підприємцем відповідальності за наслідки підприємницької діяльності не обмежується лише фінансовою відповідальністю, як про це зазначає більшість вчених [240, с. 69]. Наслідки господарської діяльності, серед іншого, можуть спричиняти настання також і соціальної відповідальності (в контексті пов'язаних понять: відповідальність бізнесу і відповідальність держави перед бізнесом), що виражається у готовності підприємця відгукнутися на потреби суспільства, жертвуючи при цьому короткостроковим прибутком (вкладення в будівництво лікарень і шкіл, філантропічні програми, безпека і висока якість продукції без забруднення навколишнього середовища тощо) [32, с. 152-153].

Окрім принципів підприємницької діяльності, важливою проблемою змісту та характеристики підприємництва в Україні є питання функцій такої прибуткової діяльності. Наприклад, Ю.В. Ніколенко, фактично виходячи з об'єктивних ознак підприємництва, зазначає, що функціями підприємницької діяльності є такі: 1) оперативне реагування на потреби ринку; 2) утвердження почуття господаря кожного учасника суспільного виробництва; 3) сприяння вільному розвитку працівників, вихованню в них почуття чесності, порядності, сумлінності, впровадженню демократичних принципів суспільного й економічного життя, самоуправління тощо; 4) застереження від суб'єктивізму й волюнтаризму [245]. Погодитись із такою науковою позицією повною мірою важко, зважаючи на такий досить широкий підхід вченого до розуміння функцій підприємницької діяльності, який, на нашу думку, є дещо спірним.

Поряд із цим в українській доктрині існують і більш конкретні позиції з приводу визначення функцій підприємництва. Так, до основних функцій такої діяльності, на думку ряду вчених (зокрема, В.В. Горлачук, М.М. Гузик, О.М. Соколової, І.Г. Яненкової), слід відносити такі: 1) творчу – генерування й

активне використання новаторських ідей і пілотних проектів, готовність до виправданого ризику та вміння ризикувати в бізнесі (підприємництві); 2) ресурсну – формування й продуктивне використання власного капіталу, інформаційних, матеріальних і трудових ресурсів; 3) організаційно-супровідну – практична організація маркетингу, виробництва, продажу, реклами та інших господарських справ. Підприємницька діяльність може здійснюватися без використання і з використанням найманої праці, без утворення або з утворенням юридичної особи [67, с. 201].

Проводячи фактичну паралель між поняттями «функції підприємницької діяльності» та «функції підприємця», можна розглянути наукову позицію з приводу таких функцій В.В. Кузьміна, який до них відносить: 1) ресурсну (підприємець бере на себе ініціативу поєднання фінансових, виробничих, матеріальних, сировинних, людських, інформаційних, інтелектуальних та інших ресурсів у процесі виробництва товару чи надання послуги, організовує виробництво, розподіляє засоби виробництва і трудову діяльність); 2) управлінську (підприємець приймає управлінські рішення на всіх стадіях виробничої та збутової діяльності, здійснення організації, планування, мотивації та контролю виробництва); 3) інноваційну (підприємець здійснює інновації, освоює нові продукції, нові технології та нові форми організації виробництва і праці, перебуває у пошуках нових ринків збуту, нових засобів задоволення потреб споживача, переходить від традиційних до нових форм господарювання, які не мають аналогів у господарській діяльності); 4) ризикову (підприємець мусить приймати рішення, які спрямовані на досягнення успіху, але не гарантують його через невизначеність та мінливість економічної ситуації; підприємець ризикує не лише своєю власністю, вкладеними коштами, а й своєю працею, часом, діловою репутацією) [176, с. 13-14]. Виходячи з цього, вважаємо, що зазначені В.В. Кузьміним функції найбільш повно розривають зміст та зовнішнє вираження функцій підприємницької діяльності як прибуткової економічної діяльності.

Характерним питанням підприємницької діяльності є проблеми її

розвитку. Наприклад, В.М. Мадзігон та М.В. Вачевський вважають, що підприємництво може розвиватися лише за наявності таких факторів, як: 1) сприятливе економічне середовище; 2) наявність системи дієвих законів, які захищали б підприємництво й забезпечували стійку діяльність на ринку; 3) демократизація та урізноманітнення форм власності, демонополізація виробництва, активна підтримка державою інвестиційних процесів для різних суб'єктів підприємницької діяльності, формування повноцінного конкурентного ринку [201, с. 4]. У свою чергу, з іншим підходом до питання розвитку підприємництва підходить В.Ю. Пудсакулич, який вважає, що основними чинниками, які заважають розвитку малого підприємництва, є: 1) відсутність чітко сформульованої в нормативно-правовій площині державної політики у сфері підтримки малого підприємництва; 2) збільшення адміністративних бар'єрів; 3) відсутність реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки; 4) надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності; 5) невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу; 6) надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання [429].

Проте, хоча зазначені позиції вчених є повною мірою коректними, слід зауважити, що їх не потрібно розуміти як вичерпні, оскільки проблема розвитку підприємницької діяльності є більш глибокою, ніж на це вказали дослідники (більш того, такі проблеми розвитку підприємництва залежать від низки внутрішньодержавних й міжнародних економіко-правових, політичних й соціальних чинників, які можуть змінюватись, з'являтись й зникати, що прямо відображається на комплексі проблем розвитку підприємницької діяльності в державі). Так, окрім сприятливого економічного та правового середовища, реальності ринкової економіки та демократичного політичного режиму в державі, сьогодні підприємництво прямо залежить також і від інших важливих факторів, таких як:

1) якість підприємця (поняття «якість» тут і далі використовується з певною умовністю). Мається на увазі, що успіх і розвиток підприємницької

діяльності, в першу чергу, залежить від: а) самих підприємців, їх освіти (тобто як професійної підприємницької освіти, так і другорядної – економічної, юридичної, технічної тощо), етики, навичок, досвіду, ментальності; б) трудового ресурсу підприємця (з подальшим розвитком економіки принцип «кадри вирішують все» є все більш актуальним й у більшості випадків вирішальним);

2) якість споживача. Специфічна роль споживача товарів чи послуг підприємця є вирішальним фактором у розвитку підприємництва в державі. Купівельна спроможність і відкритість покупців до ти чи інших товарів, послуг або ж робіт залежить, у свою чергу, від маркетингової політики підприємця (в першу чергу), а також від забезпеченості самих споживачів в плані працевлаштування, розміру доходів та якості життя, доступу до кредитування чи отримання розстрочки тощо (в другу чергу);

3) якість інновацій. Безперечно, підприємницька діяльність завжди пов’язана із інноваціями: підприємці створюють інноваційний продукт, продають його та купують і застосовують, вдосконалюють його. При цьому розвиток інновацій як таких не завжди спостерігається в тому ж підприємстві, що їх і використовує, – як правило, одні компанії створюють інноваційні продукти, а інші – їх купують і застосовують в економічних цілях з метою оптимізації своєї господарської діяльності. Відтак, у будь-якому разі, або підприємство є інноватором, або купує такі технології в іншого, ці технології, ідеї тощо прямо впливають на розвиток бізнесу (саме тому підприємці, які не використовують інноваційні технології, не можуть конкурувати в ціновій політиці з інноваторами).

З цього виходить, що розвиток підприємницької діяльності залежить від сукупності взаємозалежних економіко-правових факторів, які прямо чи побічно впливають на фактичний стан підприємництва (враховуючи й вплив на потенціал бізнесу до розвитку чи спаду) на локальному чи загальнодержавному рівні.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що в українській, як і в зарубіжній,

доктрині досі не існує єдиного поняття підприємницької діяльності. При цьому в українській доктрині права застосовується декілька підходів до формулювання дефініції поняття «підприємницька діяльність» чи «підприємництво» (зокрема, визначення такої діяльності як чинника певних змін в економіці, суспільстві та інших галузях життєдіяльності людини; визначення такої діяльності через розуміння підприємництва як професійної діяльності; визначення такої діяльності через опис її об'єктивної сторони, фактичного вираження тощо). Вважаємо, що під комплексним поняттям «підприємницька діяльність» слід розуміти 1) специфічну ініціативну професійну діяльність суб'єктів підприємництва (фізичних та юридичних осіб), що здійснюється на постійній основі та організовано і виражена в отриманні прибутку в результаті виробництва товарів, надання послуг чи виконання робіт; 2) економічну прибуткову діяльність підприємця, що здійснюється у регламентованому законодавством порядку, в незаборонених законодавцем способах та виражена у бажаному для нього: пошуку змін в потребах споживача на його (чи його конкурентів) продукцію, послуги чи роботи; задоволення виявлених потреб споживачів шляхом організації інноваційного виробництва, збуту й менеджменту-маркетингу на основі балансу граничних показників максимальної продуктивності [443, с. 156-161]. Підприємницька діяльність здійснюється відповідно до ряду принципів, основними з яких є: здійснення підприємницької діяльності лише спеціальними суб'єктами з метою отримання прибутку; добровільність внесення частки в майно юридичної особи; свобода та відносна незалежність підприємницької діяльності; самостійність прийняття рішення підприємцем у його економічній діяльності; несення відповідальності за наслідки підприємницької діяльності.

Отже, визначившись із сутністю підприємницької діяльності як об'єктом управління, можемо перейти безпосередньо до вирішення поставлених на початку розділу завдань щодо розкриття поняття, мети та завдань управління підприємницькою діяльністю в Україні.

1.2. Поняття, мета та завдання управління підприємницькою діяльністю в Україні

Термін «управління» став універсальним засобом характеристики визначеного виду діяльності, тобто сукупності дій, що здійснюються заради досягнення відповідних суспільно значимих цілей [182, с. 4-5]. Загалом, поняття управління тісно пов'язане з адміністративним правом, оскільки сам по собі термін «адміністративний» має латинське походження. Використовувані в нашій мові слова «адміністрація», «адмініструвати», «адміністративний» утворені від латинських «administratio», а також «administrare». Вони застосовуються в значеннях «управління», «керівництво», «орган виконавчої влади держави або орган організації», «управляти», «управлінський», «керівний». Своє визначальне найменування адміністративне право отримало у зв'язку з тим, що регулює сферу організації та діяльності державної адміністрації, державної адміністративної (виконавчої) влади [157, с. 26].

У загальному сенсі під управлінням розуміють функцію системи, що забезпечує або збереження сукупності її основних властивостей, або її розвиток згідно з визначеною метою. Загалом, в етимологічному сенсі слова, система – це певний порядок в розташуванні і зв'язку дій; форма організації будь-чого; щось ціле, що становить єдність закономірно розташованих та у взаємному зв'язку частин [237, с. 719]. Майже аналогічним чином розуміють зміст та природу системи В.П. Рубцов та Н.І. Перинська [456, с. 106-107].

Разом із тим, незважаючи на той факт, що поняття «система» загалом розуміється в доктрині права однаково, слід також зауважити, що в доктрині адміністративного права досі вчені-адміністративісти формулюють різні визначення поняття «управління», хоча більшість погоджується із тим, що в широкому сенсі воно означає керівництво кимсь або чимось; вплив на когось або на щось [2, с. 43; 236, с. 122-124]. Наприклад, Л.В. Труханович вважає, що

управління являє собою організуючу діяльність людей, яка здійснюється для досягнення певних цілей [507]. Проте із такою думкою не можна погодитись, оскільки низка організуючих та неорганізуючих видів діяльності людей спрямована на досягнення певних цілей, хоча й не всі ці види діяльності є управлінням. Як вважають Л.А. Душакова та Н.М. Чепурнова, управління – це «цілеспрямований вплив на якийсь певний процес для приведення його у відповідність до певних закономірностей» [96, с. 7]. Незважаючи на те, що із зазначеним можна частково погодитись, у процесі його аналізу виникає закономірне питання: яким чином таке управління (в теорії адміністративного права) відрізняється від управління в галузі фінансів, бізнес-менеджменту тощо? Тим більше не зрозуміло, про які «закономірності» зазначають вчені, відтак таке трактування, хоча й не є помилковим, за своєю суттю є занадто широким, що не дозволяє чітко відмежувати один вид управління від іншого.

Слід звернути увагу на те, що в доктрині також формулюються комплексні, однак громіздкі визначення цього поняття [25, с. 20], або занадто вузькі дефініції, що не розкривають повною мірою зміст такого явища [490, с. 247]. Найбільш же глибокій підхід до поняття «управління» спостерігається у вчених, які вважають, що управління – це функція складних організованих систем будь-якої природи (технічних, біологічних, екологічних, соціальних), що забезпечує збереження їх структури (внутрішньої організації), підтримку режиму функціонування, спрямованого на реалізацію їх програмних цілей. За своїм змістом це постійний цілеспрямований процес впливу суб’єкта на об’єкт через відповідний механізм управління [145, с. 3; 487, с. 61; 6, с. 9].

Що стосується мети управління, то такою є те, що стосується майбутнього, бажаний діючим суб’єктом управління стан об’єкта управління, який відповідає вимогам законів суспільного розвитку. Відтак, мета є найважливішою характеристикою управління, визначенням його призначення. Власне задля певних досягнень і здійснюється управління. Не можна вважати управлінням безцільні перетворення, оскільки вони є беззмістовними [512, с.

39; 254, с. 378-379]. Таким чином, мета управління тісно пов'язана із суб'єктним, об'єктним складом та сферою, в якій здійснюється управління. Безумовно, що управління в митній справі буде відрізнятись від управління в сфері оподаткування і ліцензування. При цьому, як відомо, цілі завжди конкретизуються у завданнях, які є не тільки похідними від цілей, але, у свою чергу, визначають функції та повноваження. Як правило, під терміном «завдання» прийнято вважати уявлення про напрямки та очікувані результати певної діяльності [489, с. 248], які конкретизуються залежно від типу й характеру мети управління.

Що ж стосується функцій управління, то, на думку одних вчених, під цим поняттям слід розуміти види владних, цілеорганізуючих і регулюючих впливів держави та її органів на суспільні процеси [12, с. 72], а на думку інших – це частина управської діяльності, яка здійснюється на основі закону або іншого правового акта органами виконавчої влади притаманними їм методами для виконання завдань державного управління [147, с. 129].

Окрім того, якщо функції управління розкривають основні напрями цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на об'єкти управління, то форми управління – це шляхи здійснення такого цілеспрямованого впливу, тобто форми управління показують, як практично здійснюється управлінська діяльність [180, с. 249-250]. Виходячи із цього та всього вищевикладеного, слід погодитись із тою науковою думкою, що управління обумовлено: 1) наявністю суб'єкта управління (той, хто управляє) і об'єкта управління (той, ким управляють); 2) існуванням між об'єктом і суб'єктом прямого (віддання команд, розпоряджень) і зворотного зв'язку (інформування про виконання або невиконання команд суб'єкта управління) [158, с. 5; 525, с. 116; 149, с. 14; 266, с. 168]. Деталізує ознаки управління М.А. Лапіна, яка вважає, що до основних ознак управління також відносяться: управління – функція будь-якої організованої системи; управління слугує інтересам взаємодії елементів, складових тієї або іншої системи і має єдине ціле зі спільними для всіх елементів задачами тощо [182].

Що стосується соціального управління, то таким є управління численними і різноманітними соціальними процесами, що протікають в людських спільнотах (соціумах): племені, роді, родині, різного роду громадських об'єднаннях людей, нарешті – в державі як найширшій і складній стійкій людській спільності [151, с. 22]. Таке управління – це внутрішня властивість суспільства, що випливає з його системної природи, суспільного характеру праці, процесу спілкування людей у праці та житті; воно є результатом потреби обміну продуктами їхньої матеріальної і духовної діяльності в цьому суспільстві [524, с. 209]. При цьому основними ознаками соціального управління, на думку М.А. Лапіної, є те, що таке управління: здійснюється там, де є спільна діяльність людей; головним призначенням є впорядкування впливу на учасників цієї діяльності, регулювання їх поведінки для досягнення поставлених цілей; носить владно-вольовий характер; потребує особливого механізму впливу, який передбачає наявність таких елементів, як: спеціальні суб'єкти управління, об'єкти управління та існування між ними прямого (дача команд, розпоряджень) і зворотного (інформація про виконання чи невиконання команд) зв'язку [182, с. 7]. Інші вчені до основних ознак соціального управління відносять також й інші його ознаки [507].

Зважаючи на те, що соціальне управління в суспільстві поділяється на два види: державне та недержавне, в рамках нашого дослідження проаналізуємо питання державного управління в теорії адміністративного права. В найбільш широкому сенсі державне управління в доктрині права розуміється як різновид управління справами держави, що, в свою чергу, є різновидом управління справами суспільства [5, с. 18; 66, с. 78; 533, с. 210]. Це поняття вчені також намагались деталізувати, однак не завжди вдало. Наприклад, більше акцентуючи на економічній сфері у визначенні поняття «державне управління», Г.В. Смолій [477, с. 37] фактично формулює визначення поняття «державне управління економікою». Значна частина вчених розуміє державне управління як цілеспрямований організаційний та регулюючий вплив держави на суспільні процеси, свідомість, поведінку та

діяльність людей [250, с. 26; 456, с. 113]. Однак більш вичерпним формулюванням поняття державного управління є таке, що розглядає це управління як вид соціального управління, здійснюваний від імені держави спеціально створеними суб'єктами державного управління щодо об'єктів державного управління з метою забезпечення реалізації прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб та надання їм управлінських послуг, реалізації державної політики [489, с. 247].

Слід також звернути увагу на те, що в сучасній доктрині адміністративного права прийнято вважати, що регулювання й управління, як соціальні явища, мають спільну сферу застосування. При цьому зауважимо, що державне регулювання передбачає вплив не на об'єкти управління, а на оточуюче середовище; органи державного регулювання будуть здійснювати контроль лише за законністю діяльності учасників відповідних суспільних відносин [502, с. 63]. Так, наприклад, відповідно до ст. 10 Закону України «Про питну воду та питне водопостачання» [391] державне управління у сфері питної води та водопостачання, що здійснює КМУ, передбачає: реалізацію державної політики у цій сфері; організацію здійснення державного контролю та обліку у цій сфері тощо.

З викладеного виходить, що серед усіх видів управління державне управління посідає особливе місце, що обумовлено наявністю потужної державної влади, яка розповсюджується на все суспільство, встановлює правові норми і використовує механізми примусу для забезпечення дотримання всіма об'єктами управління встановлених правил поведінки [182, с. 8]. Однак нинішній стан державного управління, як зазначають, зокрема, А.Б. Грищук та В.П. Пилипишин, залишається в цілому неефективним, воно поєднує в собі як інститути, що дісталися у спадок від радянської доби, так і нові інститути, що сформувалися у період незалежності України [74, с. 16; 254, с. 380].

Що ж стосується управлінської діяльності, то така діяльність покликана обслуговувати реалізацію цілей і функцій управління, забезпечувати

підготовку і проведення в життя управлінських рішень та дій [189, с. 27]. Відтак, управлінська діяльність – це складний інтелектуальний вид трудового процесу, під час якого здійснюється цілеспрямований системний вплив її суб'єкта на визначений об'єкт управління [213].

Особливим видом управлінської діяльності в рамках адміністративного права є державна управлінська діяльність, яка у вузькому сенсі полягає у: 1) діяльності щодо виконання законів; 2) діяльності щодо використання владних повноважень, наданих відповідному органу влади чи посадовій особі [105, с. 175]. Як вважають В.П. Рубцов та Н.І. Перинська, державна управлінська діяльність – це сукупність вироблених історичним досвідом, науковим пізнанням і талантом людей навичок, умінь, способів, засобів, доцільних вчинків і дій людини у сфері управління [456, с. 157]. Подібної позиції з цього питання дотримуються також й інші вчені [252, с. 11; 148, с. 18]. Більш поглиблено характеризує державно-управлінську діяльність М.В. Мельничук, який зауважує, що така діяльність є суспільно значущим видом управлінської діяльності уповноважених законом осіб, які, використовуючи власні посадові повноваження, здійснюють цілеспрямований системний вплив як на колектив, окремих працівників певного органу державної влади, так і на зовнішні об'єкти управління з метою вирішення поставлених перед ними завдань [213].

Виходячи із вищевикладеного, можемо дійти висновку, що управлінська діяльність покликана обслуговувати реалізацію цілей і функцій управління, забезпечувати підготовку і проведення в життя управлінських рішень і дій. І, погоджуючись із висловленими в науковій літературі твердженнями, її можна визначити як набір (сукупність) вироблених історичним досвідом, науковим пізнанням і талантом людей навичок, умінь, способів, засобів доцільних дій людини у сфері управління [189, с. 27].

У сучасній доктрині адміністративного права вченими не сформульовано єдине визначення поняття управління підприємницькою діяльністю в нашій державі. Зокрема, І.В. Тирпак, В.І. Тирпак та С.А. Жуков вважають, що під

державним регулюванням підприємницької діяльності слід розуміти реалізацію об'єктивності економічної необхідності координування, узгодження діяльності підприємницьких структур з метою досягнення загальної мети макроекономічного розвитку – задоволення суспільних потреб [500]. У свою чергу, В. Добровольська вважає, що державне регулювання підприємництва – це напрям державної політики та адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання [91].

Відтак, можна дійти висновку, що управління підприємницькою діяльністю в Україні – це вид державної управлінської діяльності відповідних суб'єктів виконавчої влади та інших ланок державного управління щодо реалізації покладених на них завдань та функцій щодо управління підприємницькою діяльністю в державі шляхом здійснення цілеспрямованого системного впливу і на внутрішні, і на зовнішні об'єкти управління [127, с. 1]. Це вказує на те, що багато вчених відтворюють вже сформульовані іншими вченими визначення поняття «управління підприємницькою діяльністю», однак самі так і не розуміють сутності такого управління [450, с. 121-123].

У першу чергу, слід визначитись у питанні суб'єкта управління підприємницькою діяльністю в Україні. Загалом, суб'єктом управління є провідна сторона субординаційної взаємодії, що детермінує процес розвитку об'єкта в тому напрямку, який обумовлено соціальними цілями, а також характером і особливостями самого цього суб'єкта [250, с. 26]. Отже, суб'єктом управління підприємницькою діяльністю в нашій державі виступає сама держава, головним чином завдяки існуванню в ній органів державної влади (також і органів місцевого самоврядування), що здійснюють адміністративне управління в зазначеній сфері державного управління.

Окрім того, слід наголосити, що визначальним елементом системи державного управління підприємницькою діяльністю в Україні є об'єкт державного управління. Зважаючи на існуючі з цього приводу думки вчених, зазначимо, що об'єктами управлінської діяльності органів виконавчої влади

виступають «ті суспільні відносини, види діяльності та соціальні ролі, які безпосередньо пов'язані з відтворенням матеріальних і духовних продуктів і соціальних умов життєдіяльності людей». У суспільних відносинах, різних видах діяльності та різноманітних соціальних ролях держава має управляти не всіма, а, як зазначається в спеціальній юридичній літературі, «лише тими їхніми проявами, сторонами, взаємозв'язками, які мають значення для всього суспільства, стосуються реалізації загальних потреб, інтересів і цілей». За межами цього відтворювальна активність людей є вільною і керується іншими видами управління або взагалі самокерується [456, с. 124; 13, с. 78].

Отже, якщо виходити з викладеного та з того, що об'єкт управління – це те, на що спрямований управлінський вплив суб'єкта управління [250, с. 26], можемо дійти висновку, що об'єктами управління підприємницькою діяльністю в Україні є: 1) суб'єкти підприємницької діяльності; 2) безпосередньо підприємницька діяльність.

Що стосується мети управління підприємницькою діяльністю в Україні, то спершу слід зауважити, що в загальному сенсі мета – це творча сила всього права. Ще в XIX ст. вчені наголошували, що не існує правового положення, яке не було б пов'язане за своїм походженням з певною метою. При цьому право знає тільки одне джерело походження. І, на думку Р. Ієрінга, яку він висловив ще в 1881 році, таким джерелом походження є мета [120, с. 214]. Таким чином, мета управління являє собою бажаний для керуючого суб'єкта стан керованого об'єкта, якого суб'єкт прагне досягти в процесі управління [92, с. 27]. Як вважає Ю.В. Боковикова, мета – це визначення того, у чому полягає державний інтерес на тривалу перспективу. Окрім того, вчена додає, що в демократичних країнах державний інтерес повинен співпадати із національним [38, с. 2]. Також в доктрині зазначається, що мета може виступати як засіб для досягнення інших цілей [505, с. 93], тобто також продукту свідомості, суб'єктивного відображення об'єктивного. Подібний дуалізм – об'єктивна основа й ідеальне вираження – веде до того, що в кожній меті може бути зовсім різним співвідношення між реальним та ідеальним [456,

с. 127].

Відповідно, слід погодитись із тим, що основна мета управління підприємницькою діяльністю в державі – це, з одного боку, забезпечення оптимального рівня втручання органів регіонального управління та місцевого самоврядування в діяльність суб'єктів підприємництва, вибір таких механізмів регулювання, які сприяли б як розвитку підприємницьких структур, так й економічному зростанню в державі [482, с. 86], а з іншого – забезпечення раціонального господарювання в державі. При цьому, на нашу думку, саме забезпечення раціонального господарювання виступає фундаментальною складової загальної (головної) мети державного управління підприємницької діяльності в державі. Суттєвими ознаками (елементами) раціонального господарювання, на думку С.М. Шишкіна, є: розвиток виробництва (виробнича складова), максимальне використання досягнень науково-технічного прогресу (інноваційна складова), ефективне і оптимальне використання природних ресурсів при мінімізації шкідливого впливу на навколишнє середовище, енергозбереження (екологічна складова), соціальна спрямованість (соціальна складова), моральна спрямованість (моральна складова) [541, с. 10, 21].

Разом із тим слід мати на увазі, що мета в державному управлінні повинна відповідати як мінімум чотирьом вимогам: 1) бути об'єктивною, тобто виходити з об'єктивних закономірностей і тенденцій розвитку суспільства; 2) соціально вмотивованою, іншими словами – відповідати потребам та інтересам людини; 3) ресурсозабезпеченою, інакше кажучи – враховувати реальні можливості; 4) системно організованою, тобто мати відповідну логічну структуру, ієрархію [100, с. 386].

У нашій державі, яка пройшла тривалий шлях з моменту зародження й розвитку капіталізму, потім заборони приватної власності і господарської діяльності в результаті окупації України колишнім СРСР, а також поступовий перехід до європейських стандартів управління підприємництвом, сформульовано значний досвід актуалізації управління. Так, в 1990-х роках,

коли Україна знала про підприємницьку діяльність лише з теорії, що розглядала таку діяльність як протиправну, зрадницьку, підприємництво стало легальним, а така діяльність потребувала державного управління. Будучи натхненним західною свободою підприємництва, український законодавець також надав значні межі свободи суб'єктам господарювання, що в подальшому зумовило появу «дикого» капіталізму. Зокрема, В. Добровольська зауважує, що в середині 1990-х років наша держава сахнулась від однієї крайності – «повної економічної свободи із категоричним запереченням необхідності збереження збалансованого механізму державного регулювання економіки як невід'ємної частини державного управління» – до іншої. Йдеться про спробу підмінити ринковий механізм господарювання жорстоким державним регулюванням [91]. Так, «дикий» капіталізм, рейдерство, рекет зумовили потребу введення жорсткого управління з метою приведення підприємницької діяльності до європейських та американських стандартів. І лише пройшовши тривалий час жорсткого управління, органи державної влади, що повноважні здійснювати загальне та спеціальне управління підприємницькою діяльністю в нашій державі, почали програму дерегуляції.

Відтак, основна причина дерегуляції в цьому випадку полягає саме у готовності суспільства врегульовувати ті чи інші питання самостійно або з частковою участю держави, з одного боку, а з іншого – відповідності процесу дерегуляції потребам й інтересам людини, а саме самого підприємця та споживача. Це стосується таких управлінських кроків держави в зменшенні власного управління підприємницькою діяльністю, як:

1) вхід та вихід з бізнесу. Наприклад, за 2013 рік Прем'єр-міністром України, Держпідприємництвом, Мінекономрозвитку, Мінфіном, Мін'юстом, Адміністрацією Держспецзв'язку було внесено на розгляд ВРУ проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відкриття бізнесу, чим було передбачено, зокрема: а) подання державному реєстратору під час проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців відомостей, необхідних для

реєстрації такої особи органами державної податкової служби як платника податку на додану вартість, єдиного податку, інших податків та зборів (у разі якщо відповідно до закону чи за рішенням особи передбачено реєстрацію особи як платника відповідного податку); б) скасування вимоги щодо справляння реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичної особи – підприємця; в) здійснення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців шляхом подання електронних документів без обов'язкового використання електронного цифрового підпису (з використанням інших способів ідентифікації особи); г) встановлення принципу провадження господарської діяльності суб'єктами приватного права без застосування печаток [486];

2) спрощення дозвільної системи та сфери ліцензування. Так, наприклад, 12 серпня 2014 року український парламент прийняв Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо посилення контролю за обігом підакцизних товарів та уточнення окремих податкових норм» [290]. Зазначений документ було розроблено Мінагрополітики України з метою спрощення дозвільної системи у сфері виробництва біоетанолу, оскільки для отримання права на виробництво біоетанолу суб'єкти господарювання мають отримати не тільки ліцензію на виробництво біоетанолу (у порядку, встановленому для виробників спирту етилового), але і бути включеними до переліку підприємств – виробників біоетанолу, який затверджується Кабінетом Міністрів України. У зв'язку із виключенням положення Податкового кодексу [262] щодо затвердження Кабінетом Міністрів переліків підприємств – виробників біоетанолу виробляти біоетанол матимуть право підприємства будь-якої форми власності, які отримали ліцензію на його виробництво [47];

3) розвиток та підтримка підприємництва. На кінець 2013 року було розроблено та схвалено Кабінетом Міністрів України проект Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва [155], в результаті чого визначено: а) сучасний стан розвитку малого і

середнього підприємництва; б) мету, завдання та напрямки державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва; в) заходи щодо реалізації Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва; г) механізми надання державної підтримки малого і середнього підприємництва.

Однак слід зауважити, що послаблення управління підприємницькою діяльністю в окремих питаннях не означає, що дерегуляція є метою управління підприємницькою діяльністю. Метою таких кроків в управлінні у загальному сенсі є зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та способом, що встановлюються Конституцією та законами України.

Водночас мета управління підприємницькою діяльністю в державі повинна бути адекватною ресурсному стану підприємців та їх ресурсному забезпеченню. Слід погодитись із тим, що мета управління обумовлює способи її досягнення, які залежать від цілей, але не можуть бути ідеальними, оскільки кожна система має ресурсні обмеження. Якщо цілі не є чіткими або суперечать одна одній, то можуть бути обрані й здійснені нераціональні витратні способи їх досягнення, може виникати дефіцит ресурсів, що розпорошуються через відсутність ясно сформульованих цілей і завдань [261, с. 120]. Тобто управління підприємницькою діяльністю в Україні повинно здійснюватись не лише з метою, яка враховує об'єктивні закономірності і тенденції розвитку суспільства й відповідає потребам та інтересам людини, а й враховує реальні можливості підприємців. Таким чином, можемо дійти висновку, що управління підприємницькою діяльністю в Україні не може базуватись на встановленні вимог до підприємців, які об'єктивно не можуть бути виконаними або у встановлений строк, або у встановленому порядку чи вигляді.

Окрім того, слід зауважити, що мета управління підприємницькою діяльністю в нашій державі є комплексним поняттям, що складається із певної

сукупності цілей-завдань. Зокрема, ще в Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки 1990 року [156] зазначалось, що метою державного регулювання економіки є досягнення ефективного, поступального та стабільного економічного, соціального, наукового і культурного розвитку Української РСР.

Враховуючи сучасний стан законодавства та підприємництва, вважаємо, що мета управління підприємницькою діяльністю в нашій державі – це створення оптимальних умов для досягнення певного стану підприємницької діяльності відповідно до намічених результатів перспективами її розвитку. Основними такими перспективами є наближення правил та стандартів ведення підприємницької діяльності в Україні до аналогічних правил й стандартів ведення бізнесу в Європейському Союзі. Таке, зокрема, випливає із Закону України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [372], в якому зазначалось, що в Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства ЄС [330] пріоритети мають надаватися законодавчим актам України, наближення яких до відповідних законодавчих актів Європейського Союзу сприятиме, серед іншого: правовому забезпеченню заходів щодо формування ринкових відносин, конкурентного середовища та сприятливого інвестиційного клімату, створенню сучасної ринкової інфраструктури, банківської, податкової та митної систем, розвитку підприємницької діяльності, пріоритетних галузей економіки (агропромисловий, паливно-енергетичний комплекси, транспорт, зв’язок та інформатизація), включаючи систему захисту прав інтелектуальної власності і персональних даних, а також щодо розробленню національних технічних правил та стандартів, гармонізованих з європейськими та міжнародними, зміцненню економічних зв’язків України та держав-членів Європейського Союзу.

При цьому, зважаючи на комплексність мети управління підприємницькою діяльністю в Україні, слід зауважити, що вона охоплює ряд

цілей-завдань, якими ця мета досягається. Основними з них є:

1) оптимізація державного управління підприємницькою діяльністю в Україні. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що оптимальне управління передбачає вибір і здійснення найкращої програми дій для досягнення бажаного стану керованого об'єкта впливом на параметри управління [45, с. 851]. Відтак, оптимізація державного управління підприємницькою діяльністю в нашій державі сьогодні є однією з невідкладних проблем, розв'язання якої однозначно сприятиме розвитку демократичних засад державного управління в Україні.

Зважаючи на те, що підприємництво здійснюється в різних галузях національної економіки, і така підприємницька діяльність регулюється відповідними органами державної влади, слід підкреслити, що оптимізація процесу державного управління підприємницькою діяльністю здійснюється такими органами в кожній відповідній галузі (в рамках єдиної державної регуляторної політики), якщо така оптимізація є юридично та економічно доцільною та обґрунтованою.

Так, наприклад, нещодавно відбулась оптимізація управління підприємницькою діяльністю в Україні у питанні відкриття та закриття бізнесу. Зокрема, Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відкриття бізнесу» [284] було скасовано: 1) реєстраційний збір за проведення державної реєстрації юридичної особи (170 грн.) та фізичної особи-підприємця (34 грн.); 2) обов'язкове використання електронного цифрового підпису юридичними особами та фізичними особами – підприємцями при державній реєстрації шляхом подання електронних документів (при ідентифікації особи заявника можна застосовувати способи, що використовуються у банківській сфері, або, наприклад, передавання файлу із зображенням, QR-коду, з використанням ІТ-технологій та мобільного зв'язку); 3) обов'язкову наявність печатки у суб'єктів приватного права (законодавець виходить з того, що кращим підтвердженням законності документа є підпис, а виготовлення печаток лише забирає у підприємців час і

гроші) [84]. У свою чергу, КМУ, долучаючись до оптимізації правового регулювання у цьому напрямку, прийняв розпорядження «Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг» [89], яким закріплюється правило, відповідно до якого юридичні та фізичні особи можуть лише виключно через єдине вікно: здійснити державну реєстрацію підприємницької діяльності; внести зміни до установчих документів юридичної особи, а також зміни до відомостей про фізичну особу – підприємця в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців (далі – ЄДР); здійснити припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, злиття, приєднання, поділу або перетворення; здійснити припинення підприємницької діяльності фізичною особою – підприємцем за її рішенням [107];

2) забезпечення національної безпеки в управлінні підприємницькою діяльністю в державі. Окрім того, що розвиток підприємництва прямо впливає на економічний ріст економіки держави, сама підприємницька діяльність досить часто є загрозою для економічної безпеки держави та безпеки життєдіяльності людини. Створення монополій, картелів, несправедливий вплив на ціни та інше спотворення економічної конкуренції, а також зловживання підприємцями власними економічними правами може призвести до валютно-фінансової кризи в державі, в регіоні чи навіть у світі.

Окрім того, підприємницька діяльність може нести пряму непоправну шкоду людям та навколишньому середовищу. Так, забруднення навколишнього природного середовища значною мірою зумовлено наслідками провадження виробничої діяльності підприємств гірничодобувної, металургійної, хімічної промисловості та паливно-енергетичного комплексу [199, с. 162]. Наприклад, для виробництва металу й інших видів металевої продукції підприємства використовують енергетичні та сировинні ресурси (вугілля, вапняк, доломіт, руда, кокс, окатиші, агломерат, феросплави, нікель). Такі ресурси частково витрачаються, а частково залишаються як відходи, лише незначна кількість яких повертається у виробництво для одержання вторинної

продукції. Більша частина відходів складується у відвалах на певному місці, а велика кількість забруднюючих речовин викидається в атмосферу та водоймища [53, с. 73]. Аналогічно шкодить навколишньому середовищу і будівнича діяльність: така діяльність починається з відчуження земель, розчищення територій, зрізання рослинного шару і проведення земляних робіт. Площа земель, яка може бути використана для потреб сільського господарства, є обмеженою і практично вичерпаною. При освоєнні будівельних майданчиків руйнується родючий шар ґрунту і рослинний покрив, відбуваються докорінні руйнування біогеоценозів. Крім того будівництво супроводжується великим обсягом будівельних відходів [118, с. 69-71].

Таким чином, одним з основних завдань управління підприємницькою діяльністю в Україні є збалансування інтересів держави, суспільства та економічних інтересів суб'єктів господарювання, що найкращим чином може здійснюватись за відповідними стандартами, виробленими в Європейському Союзі;

3) ефективність та результативність вибору державної політики в управлінні підприємницькою діяльністю в Україні. Здійснюючи управління підприємництвом в нашій державі, компетентні органи державної влади повинні ефективно обирати та застосовувати політику відповідного впливу на об'єкти управління. При цьому ефективним вибір та застосування такої політики буде тоді, коли обирання та застосування політики відбувається із урахуванням: ефективності з погляду виконання плану; ефективності з погляду юридичної, економічної, соціальної, культурної та/або політичної необхідності (доцільності); порівняльної ефективності (тобто з урахуванням відповідності стандартам або найкращим зразкам, прийнятим в європейській практиці).

Результативність вибору державної політики в управлінні підприємницькою діяльністю в Україні, в свою чергу, є такою категорію, що розкриває взаємозв'язок між результатами управлінської діяльності в сфері адміністративного управління підприємницькою діяльністю, вираженими правовими й соціально-економічними ефектами та техніко-економічними

показниками, а також витратами, що пов'язані із відповідною управлінською діяльністю органу влади. Результативність також може оцінюватись за якісним об'єктивним показником. Так, наприклад, результативним буде управління підприємницькою діяльністю в Україні, коли наслідком такого управління буде: усунення перешкод для розвитку підприємницької діяльності, що не суперечить чинному законодавству; створення економічно доцільних й ефективних та скорочення економічно недоцільних та неефективних нормативно-правових актів у сфері управління підприємницькою діяльністю в нашій державі, а також недопущення їх прийняття тощо.

Виходячи із сутності державного управління, а також мети й завдань управління підприємницькою діяльністю в Україні, можна сформулювати детальне визначення поняття «державне управління підприємницькою діяльністю в Україні». Наприклад, в підручнику «Господарське право України» за загальною редакцією Н.О. Саніахметової зазначається, що дане поняття можна визначити як діяльність держави в особі її органів, спрямовану на забезпечення публічних інтересів шляхом використання засобів впливу на підприємницькі відносини та поведінку суб'єктів підприємництва [68, с. 32]. У свою чергу, В.Т. Батичко вважає, що під таким управлінням слід розуміти діяльність держави в особі її органів, спрямовану на реалізацію державної політики у сфері здійснення підприємницької діяльності [23].

На думку І.В. Отнюкової, державне управління підприємницької діяльності – це вплив держави на підприємницьку діяльність шляхом прийняття нормативних правових актів, правових актів індивідуального регулювання, організації контролю за дотриманням вимог законодавства до підприємців та застосування заходів стимулювання і відповідальності до порушників цих вимог [272].

Підсумовуючи, управління підприємницькою діяльністю в Україні можемо розкрити як напрям державної політики, сукупність закріплених в законодавстві заходів і форм економічного, правового та організаційного впливу на підприємницьку діяльність і підприємців, в тому числі шляхом

державної підтримки та захисту суб'єктів підприємницької діяльності, а також державного контролю за дотриманням вимог законодавства суб'єктами такої діяльності.

Мета управління підприємницькою діяльністю в нашій державі є комплексною і охоплює собою створення оптимальних умов для досягнення певного стану підприємницької діяльності відповідно до намічених результатів, обумовлених перспективами її розвитку. Основними такими перспективами є наближення правил та стандартів ведення підприємницької діяльності в Україні до аналогічних правил й стандартів ведення бізнесу в Європейському Союзі. Разом із тим, попри вказану перспективу, управління підприємницькою діяльністю в нашій державі паралельно має й інші складові елементи-напрями мети, а саме: 1) забезпечення економічної безпеки держави та безпеки суспільства шляхом забезпечення раціонального господарювання; 2) досягнення ефективного правового регулювання організаційно-господарських відносин в державі відповідно до вимог сучасності та реальних обставин економічної дійсності в країні; 3) досягнення оптимально побудованих адміністративних відносин між органами влади щодо регулювання здійснення господарської діяльності; 4) зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку законної господарської діяльності.

Зважаючи на вказане, завданнями, які слід ставити перед управлінням підприємницькою діяльністю в Україні, є: 1) оптимізація державного управління підприємницькою діяльністю в Україні; 2) забезпечення національної безпеки в управлінні підприємницькою діяльністю в державі; 3) досягнення ефективності та результативності вибору державної політики в управлінні підприємницькою діяльністю в Україні; 4) недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів; 5) збалансування інтересів держави, суспільства та економічних інтересів суб'єктів господарювання, що найкращим чином може здійснюватись за відповідними стандартами, виробленими в Європейському Союзі.

1.3. Принципи управління підприємницькою діяльністю в Україні

Важливою складовою дослідження управління підприємницькою діяльністю є аналіз принципів такого управління, позаяк їх ігнорування призводить до правового нігілізму, існування таких явищ, як колізія правових норм, прийняття «мертвих» норм, порушення вимог Конституції, а також порушення прав та свобод людини і громадянина [538, с. 10-13; 144, с. 40].

У спеціальній юридичній літературі існує низка авторських визначень поняття «принцип». Зокрема, С.Є. Фролов зазначає, що принцип – це безпосереднє узагальнення досвіду і фактів, результатом яких може бути якась основна ідея, що служить для побудови теорії, а також закон, оскільки в ньому виражаються істотні необхідні відносини дійсності [519, с. 10]. При цьому безпосереднім узагальненням досвіду і фактів є певною мірою і сама наука, проте вона не є системою принципів, ідеєю, на якій базується теорія. Безпосереднім узагальненням досвіду і фактів є низка узагальнень судової практики вищими судами держави (зокрема, «Узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів про зміну виборчої адреси та місця голосування, уточнення списків виборців» [416]), а також узагальнення практики окремими центральними органами виконавчої влади (наприклад, «Узагальнення практики з питань застосування державними та приватними нотаріусами чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій щодо документів, призначених для використання на території інших держав, за період з 1 січня по 1 жовтня 2010 року» [510] тощо), однак такі узагальнення не вважаються принципами права і не можуть вважатись такими, хоча і в таких узагальненнях можуть міститись принципи права чи фрагментарно створюватись у процесі таких узагальнень.

На думку Н.Р. Нижник, під принципами державного управління слід розуміти об’єктивні закономірності, а також відносини суспільно-політичної природи, які визначають: зміст; організаційну структуру; життєдіяльність

компонентів управління [225, с. 17]. У свою чергу, В.П. Рубцов та Н.І. Перинська вважають, що такі принципи – це закономірності, відносини, взаємозв'язки, керівні засади, які можуть бути сформульовані в певні правила. При цьому, на думку вчених, принципи не потрібно сприймати як постулати [456, с. 106-107].

Так, слід погодитись із вченими, які вважають, що принципи державного управління є основоположними ідеями, науковими положеннями даного виду державної діяльності [7, с. 165]. Подібну думку висловлює Д.О. Савочкіна, яка вважає, що принцип – це те, що лежить в основі діяльності, в тому числі управлінської, з чого слід виходити і чим потрібно керуватися при здійсненні цієї діяльності. У цьому контексті принцип – направляюча, синхронізуюча основа всього процесу управління [465, с. 155].

Саме дотримання принципів є своєрідною інституційною гарантією від непрогнозованого втручання в сферу державного регулювання підприємництва. Принципи повинні доповнювати дію економічних законів і закономірностей, розкривати притаманні їм сутнісні риси та постійно повторювані зв'язки між елементами системи. Основою фундаментального поєднання державного й ринкового механізму регулювання процесів відтворення економіки є такі принципи:законності, відповідності динамічним умовам розвитку та конкретній соціально-економічній ситуації в країні, гармонізації економічних інтересів, економічної та екологічної доцільності, регіонального підходу, поступового згортання регуляторних функцій держави на користь ринкового механізму з урахуванням тенденцій на європейському й світовому ринках. Принципи мають бути каркасом при моделюванні конкретних елементів організаційно-економічного механізму державного регулювання, забезпеченні його цілісності та синхронності у взаємодії всіх блоків [202, с. 13-14; 134, с. 170].

Відповідно, якщо виходити з того, що принципи – це те, що лежить в основі діяльності, то, виходячи з того, що діяльність буває різною, можемо дійти висновку, що принципами такої діяльності є сукупність принципів, які є

спільними для будь-якої діяльності суб'єктів права, а також такі, що відносяться лише до відповідної специфічної діяльності. Відтак, можемо дійти висновку, що принципи управління підприємницькою діяльністю в Україні – це основоположні начала, на яких будується управління підприємницькою діяльністю. Відповідно, всі принципи у галузі управління підприємницькою діяльністю в Україні можна поділити на такі дві основні групи: загальні принципи державного управління та спеціальні принципи, що характерні лише для законодавства про підприємницьку діяльність та здійснення управління цією галуззю.

Таким чином, до загальних принципів державного управління, враховуючи специфіку управління підприємницькою діяльністю в нашій державі, належать такі принципи:

1) *принцип законності*. У широкому сенсі законність являє собою комплексне політико-правове явище, що, як зазначають вчені, відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічний зв'язок права і влади, права та держави. Не випадково раніше теорія правової держави називалась по-іншому – «панування права» [494, с. 437]. В сенсі юридичної філософії законність – це принцип, метод, режим формування та функціонування правової держави і громадянського суспільства, в основі яких лежить точне дотримання та виконання законів усіма державними і муніципальними органами, громадськими об'єднаннями, посадовими особами та громадянами. При цьому саме право виступає єдиним офіційним критерієм правомірності та неправомірності, законності та протизаконності поведінки або дії [16, с. 78, 245].

Що ж стосується конкретного юридичного визначення поняття «принцип законності», то слід зауважити, що вчені-адміністративісти до сьогодні не сформулювали такого єдиного визначення. Наприклад, М.А. Солодаренко доходить висновку, що законність – це одночасно і умова, і критерій ефективності розвитку та реформування державного управління [480, с. 311]. Однак принцип законності не обмежується лише застосуванням у

процесі розвитку та реформування державного управління, власне як і не є лише умовою та критерієм ефективності розвитку і реформування державного управління.

Саме тому вважаємо, що сформулювати сутнісне визначення принципу законності в адміністративному праві можливо лише з'ясувавши практичний функціональний прояв цього принципу. Так, в першу чергу, слід звернути увагу на те, що законність є процесом суворого додержання Конституції та законів, а також інших правових актів усіма органами державної влади, місцевого самоврядування, посадовими особами, а також громадянами [14, с. 143] (хоча вважаємо, що до цього процесу залучаються не лише громадянин, але й також людина, враховуючи і людину без громадянства). По-друге, зміст законності полягає у чіткому і всебічному визначенні статусу органів державної влади і посадових осіб, у наявності міцних конституційних основ їхньої організації і діяльності [243]. Відповідно, слід погодитись із тим, що законність – це обов'язкова наявність достатньої кількості юридичних норм високої якості, поєднана з їх суворим дотриманням усіма без винятку суб'єктами права, і в першу чергу органами виконавчої влади [24, с. 601]. При цьому слід додати, що такі норми повинні бути не лише якісними з суто технічної сторони, але й юридично доцільними, всеосяжними, детальними тощо.

На думку О.Ф. Скакун, на практиці принцип законності реалізується шляхом забезпечення якості та несуперечливості нормативно-правових актів; регламентації суворого дотримання і виконання встановлених норм та правил усіма суб'єктами управління (громадянами, громадськими організаціями, посадовими особами, органами влади всіх рівнів); визначенням невідворотності відповідальності громадян і посадових осіб за порушення чинного законодавства [474, с. 244]. Проте із таким навряд чи можна погодитись повністю, оскільки сама невідворотність притягнення до відповідальності порушника Конституції та законів України, а також нормативно-правових актів підзаконного рівня вже є окремим принципом у

теорії права.

Таким чином, можемо дійти висновку, що принцип законності загалом і принцип законності в управлінні підприємницькою діяльністю в нашій державі (у широкому сенсі) має декілька специфічних проявів:

1) принцип законності – це принцип, що вказує на те, що усі суб'єкти права повинні обов'язково виконувати вимоги законодавства. Наприклад, відповідно до положення «Про Державну регуляторну службу України» від 24 грудня 2014 року № 724 [87] Служба, серед іншого, забезпечує реалізацію нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності. При цьому здійснення цього повноваження із дотриманням принципу законності можливе лише тоді, коли: нормотворець вичерпно передбачить у спеціальному положенні спосіб, межі та порядок забезпечення такого нагляду (контролю); Служба буде забезпечувати нагляд (контроль) чітко у спосіб, межах та в порядку, що передбачено відповідним спеціальним положенням. Тобто ДРС України відповідно до покладених на неї завдань повинна, зокрема: а) готувати та подавати в установленому порядку пропозиції щодо формування державної політики щодо нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; б) погоджувати нормативно-правові акти з питань державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, розроблені центральними органами виконавчої влади; в) проводити моніторинг стану виконання органами виконавчої влади вимог Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [387], а також інформувати КМУ про стан виконання органами виконавчої влади вимог цього Закону; г) здійснювати нагляд за дотриманням органами ліцензування та ліцензіатами законодавства у сфері ліцензування та надає роз'яснення щодо його застосування; д) брати участь у планових та позапланових заходах із здійснення державного нагляду (контролю), які проводяться іншими центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, державними колегіальними органами, органами

виконавчої влади АРК, органами місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом;

2) принцип законності – це принцип, що вказує на те, що усі суб'єкти нормотворення повинні створювати норми відповідно до Конституції та законів України, головним чином, що стосується створення норм, які регламентують функціонування органу державної влади, який повноважний здійснювати адміністративне управління в сфері підприємницької діяльності. З цього виходить, що, наприклад, прокуратура не лише не підміняє органи відомчого управління та контролю і не втручається у господарську діяльність, якщо така діяльність не суперечить чинному законодавству, але: не може видавати накази, якими б вона себе наділяла такими повноваженнями; такими повноваженнями не може наділяти і Уряд та Президент України (лише після внесення відповідних змін до законодавства та набрання такими змінами чинності).

Виходячи з наведеного, доходимо висновку, що принцип законності в управлінні підприємницькою діяльністю в Україні також проявляється у: а) спеціальній універсальності (поширюється без винятку на всі органи державної влади та органи місцевого самоврядування, що компетентні здійснювати загальне та спеціальне управління підприємницькою діяльністю); б) однозначності (нормативно-правові акти, що регламентують управління підприємницькою діяльністю в нашій державі повинні однаково розумітися, тлумачитися, а також виконуватись всіма повноважними суб'єктами права); в) гарантованості (повинні бути розроблені та прийняті нормативно-правові акти, що якісно регламентують повноваження органів державної влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю; що регламентують обсяг, межі, спосіб та форму здійснення конкретним органом державної влади управління підприємницькою діяльністю; створені правові механізми, що гарантують якісне застосування правових норм у сфері управління підприємницькою діяльністю);

2) *принцип пріоритету прав і свобод людини в управлінській діяльності*.

У загальному сенсі цей принцип передбачає обов'язок державних органів, їх службовців визнавати, дотримуватися і захищати права і свободи громадян. В сучасній демократичній державі людина з її правами і свободами є вищою цінністю, і тому держава відповідальна перед людиною за створення умов для вільного і гідного розвитку особистості [116, с. 44].

Загалом, належне управління і права людини взаємно доповнюють один одного: принципи прав людини забезпечують набір пріоритетів, які спрямовують роботу уряду та інших політичних і соціальних учасників суспільних процесів на виконання управлінських функцій відповідно до певних критеріїв ефективності, за порушення яких суб'єкти управлінської діяльності можуть бути притягнуті до відповідальності. Саме принципи прав людини обумовлюють зміст та основні напрями вдосконалення державного управління. Зокрема, права людини є універсальним мотивом розвитку законодавчої бази, політики, формування соціальних програм, скерування бюджетних асигнувань та інших урядових заходів [229, с. 63].

Так, виходячи із сутності управління підприємницькою діяльністю в Україні та задекларованого пріоритету прав і свобод людини в управлінській діяльності, можна дійти висновку, що зазначений принцип у процесі здійснення управління підприємництвом виражається, в першу чергу, у здійсненні управління підприємницькою діяльністю в державі на засадах цінностей, що обумовлені правами людини, та за істотної участі громадськості в такому управлінні. Що ж стосується істотної участі громадськості в управлінні підприємницькою діяльністю в Україні, то таке, якщо брати за приклад діяльність Державної регуляторної служби, забезпечується в таких формах:

– персональній стаціонарній формі. Одним з важливих завдань діяльності Служби є завчасне планування та проведення консультацій з громадськістю щодо підвідомчих цьому органу влади питань, в ході чого громадськість може вплинути на стан і характер управління підприємницькою діяльністю безпосередньо. Більш того, відповідно до Положення «Про

Державну регуляторну службу України», що затверджене урядовою постановою від 24 грудня 2014 року № 724, до основних завдань ДРС, зокрема, відноситься: організація взаємодії з громадськими організаціями підприємців, їх спілками та учасниками ринків за галузевим принципом; здійснення розгляду звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю ДРС, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління; інформування громадськості про свою діяльність і стан реалізації державної політики у визначених сферах діяльності, а також про хід виконання планів дій щодо спрощення регуляторної бази та дерегуляції господарської діяльності; забезпечення (в межах повноважень, передбачених законом), залучення громадян до участі в управлінні державними справами, ефективної взаємодії з інститутами громадянського суспільства, сприяння здійсненню громадського контролю за своєю діяльністю, забезпечення врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності, що належать до компетенції ДРС.

Так, розглянемо декілька прикладів реалізації на практиці вказаних завдань Служби, зважаючи на дані звіту про проведення консультацій з громадськістю у III кварталі 2014 року [125]. З цих офіційних даних можемо зробити висновок, що:

а) 7 липня 2014 року було проведено нараду за участю представників громадськості щодо проблемних питань поводження з тарою та упаковкою (було присутні 20 осіб – представники суб'єктів господарювання, громадських об'єднань, імпортерів ринку, що здійснюють операції, пов'язані з поводженням з тарою і упаковкою). Учасники наради зійшлися на думці, що існуючий механізм створює умови для монопольного становища ДП «Укрекоресурси», не вирішує проблеми захисту екології, не створює умов для перетворення відходів у вторинну сировину і не відповідає європейським нормам. Одностайно було підтримано пропозицію скасувати постанову та наказ. Представники бізнесу наголосили, що в результаті тривалої роботи вже

розроблено законопроект, який повністю відповідає європейському законодавству, що визначає порядок поводження з тарою та упаковкою. За результатами зустрічі було вирішено створити робочу групу під керівництвом Служби, яка розробить дорожню карту з метою остаточного вирішення проблеми відповідно до європейської практики [83];

б) 13 серпня 2014 року було проведено зустріч з громадськістю щодо удосконалення нормативно-правового регулювання роботи закладів, що здійснюють підготовку водіїв транспортних засобів (було присутні 40 осіб – представники суб'єктів господарювання та громадських об'єднань ринку підготовки (перепідготовки, підвищення кваліфікації) водіїв транспортних засобів). У ході зустрічі було підтверджено факт подвійного регулювання цієї сфери – автошколи, які мають ліцензію МОН України, зобов'язані проходити ще й акредитацію в ДАІ, але акредитовані автошколи ліцензію можуть й не отримувати (до того ж, строки цих документів не співпадають: ліцензія видається на 3 роки, а сертифікат про державну акредитацію – на 5 років); по закінченню курсів кандидати у водії складають два іспити – в автошколі, яка видає свідоцтво про успішне закінчення навчання, та в ДАІ, аби отримати посвідчення водія. За результатами зустрічі учасниками були обговорені дієві способи реформування зазначеної сфери, а саме: внесення змін до постанов КМУ від 2 березня 2010 року № 229 [360], від 20 травня 2009 р. № 487 [350], від 20 травня 2009 р. № 490 [349] та від 20 травня 2009 р. № 511 [292], а також спільного наказу МВС, МОН, Мінінфраструктури, Мінсоцполітики від 07 вересня 2009 р. № 385/934/828/337 [335], яким визначається перелік вимог до закладу та кваліфікаційні вимоги до спеціалістів [4; 85];

– персональній дистанційній формі. Така форма виражається у можливості кожного надсилати поштою (у тому числі електронною) Службі зауваження, пропозиції та скарги щодо здійснення цим органом управління підприємницькою діяльністю. Зокрема, це стосується: віртуального обговорення проектів нормативно-правових актів Служби, що відбувається на відповідній сторінці офіційного веб-сайту органу влади (наприклад, з 30 квітня

по 30 травня 2014 року та з 18 серпня по 18 вересня 2014 року відбувались електронні консультації, тобто обговорення на веб-сайті органу виконавчої влади проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [428; 110]); надсилання скарг на діяльність окремих суб'єктів господарювання та/або заяв щодо проведення стосовно таких суб'єктів підприємницької діяльності перевірки; надсилання скарг на діяльність підконтрольних Службі органів влади тощо;

– колегіально. На підставі ряду нормативно-правових актів (головним чином указів Президента України від 31 липня 2004 р. № 854/2004 [328] та від 24 березня 2012 р. № 212/2012 [409], постанов Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 [353], від 3 листопада 2010 р. № 996 [329], від 20 червня 2012 р. № 658 [418] та від 30 січня 2013 р. № 61 [257], а також Наказу Міністерства юстиції України від 23 червня 2010 р. № 1380/5 [338]) при ряді органів державної влади створюються та функціонують громадські ради. Так, громадська рада при Службі України створена для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, налагодження ефективної взаємодії зазначених органів з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики.

Водночас слід зауважити, що задекларований принцип пріоритету прав громадян в управлінській діяльності, незважаючи на юридичне закріплення у Законі України «Про державну службу» [319] та інших нормативно-правових актах, не став одним із визначальним у повсякденних відносинах державних службовців з громадянами. Наприклад, А.М. Школик зазначає, що на психологічному рівні більшість з них продовжують вважати своїм безпосереднім завданням задоволення примарних потреб держави чи власного відомства, не прагнучи зрозуміти, що їхня заробітна плата – це податки мільйонів громадян держави, які фактично найняли цих службовців для вирішення тих чи інших загальносуспільних проблем. Розуміння, що задоволення публічного інтересу – це в першу чергу допомога та оперативне

вирішення конкретних питань громадян чи створених ними підприємницьких структур, не зустрічається надто часто. Тому вчений вважає недостатнім закріплення принципу пріоритету прав громадян у кількох чинних нормативно-правових актах. На його реалізацію повинна бути спрямована уся політика реформування державного апарату, рівно як і нормативно-правове забезпечення діяльності державних службовців у деталізуючих правових актах нижчого рівня [543, с. 7];

3) *принцип нейтралітету*. Лобіювання – це процес впливу груп, які сформовано навколо спільних інтересів, на владу (уряд, парламент) для ухвалення певного нормативного правового акта або рішення. У більшості демократичних країн цілі лобістської діяльності переважно економічні. Так, об'єктом лобіювання найчастіше виступають умови господарської діяльності: власність і право розпоряджатися нею, право на здійснення конкретної діяльності, податки, квоти, ліцензії, державне замовлення, бюджетні субвенції та інше [196]. В Україні державне управління повинно здійснюватись в інтересах громадян та держави і не може здійснюватись в інтересах окремих груп людей чи окремої людини. Хоча, як свідчить практика, з 2010 року держава, головним чином у сфері управління підприємницькою діяльністю, працювала фактично в інтересах сім'ї та наближених до екс-президента В. Януковича, який наразі переховується від кримінального переслідування в Росії. Зазначений досвід вказує на небезпеку здійснення державного управління підприємницькою діяльністю в Україні не в інтересах суспільства та держави. З іншого боку, суб'єкт управління, певна річ, повинен прислуховуватись до суб'єктів господарювання та сприяти оптимізації і підвищенню ефективності підприємництва в нашій державі;

4) *принцип гласності*. Саму по собі гласність тлумачний словник пояснює як доступність для широкої громадськості, відкритість, публічність [45, с. 184]. На відміну від філологів, вчені-адміністративісти не сформулювали універсального визначення поняття гласності, а низка сформульованих дефініцій цього принципу є або застарілими, або неповними.

Так, наприклад, Ю.М. Козлов вважає, що принцип гласності роботи органів виконавчої влади передбачає широке оприлюднення, доведення до загального відома через засоби масової інформації найбільш значущих результатів своєї роботи, в тому числі нормативних правових актів. При цьому єдиним обмеженням дії цього принципу є вміст у названих актах відомостей, що становлять державну таємницю [145, с. 34]. В юридичному аспекті зазначене визначення є коректним, проте надмірно застарілим. Наразі в Україні, як і в більшості цивілізованих держав світу, доступність інформації про найбільш значущі результати роботи органів державної влади забезпечено обов'язком цих органів висвітлювати зазначену інформацію в мережі Інтернет (враховуючи і проектну діяльність, і розвиток електронного урядування загалом), а також наявним і виконуваним законодавством про доступ до публічної інформації (в цьому аспекті в Україні діє спеціальний Закон «Про доступ до публічної інформації» [325]).

У свою чергу, Л.Л. Попов та ряд інших вчених вважають, що гласність – це широке обнародування через засоби масової інформації процесу і результатів роботи органів виконавчої влади [6, с. 142]. Подібну, однак більш глибшу думку з цього приводу висловлює В.Т. Батичко, який вважає: принцип гласності означає, що: а) акти адміністративної нормотворчості, як правило, вступають в силу не раніше, ніж з моменту їх офіційного опублікування; б) адміністративно-правові акти, діяльність органів виконавчої влади, результати адміністративно-правового регулювання тощо повинні бути надбанням громадськості; в) при виданні норм адміністративного права має враховуватися думка громадян, громадських об'єднань тощо [22, с. 31].

Разом із тим слід зазначити, що такий підхід до розуміння принципу гласності все ж таки не є досконалим, оскільки сам по собі цей принцип не зосереджений винятково в нормотворчій діяльності. Тому погоджуємось із тим, що принцип гласності означає відкритість державної служби та її доступність громадському контролю, об'єктивне інформування суспільства про діяльність державних службовців, що в свою чергу значить, що державний

службовець зобов'язаний повідомляти представнику наймача про особисту зацікавленість при виконанні посадових обов'язків, дотримуватися встановлених правил публічних виступів і надання службової інформації, при надходженні на службу надавати відомості про доходи, про майно і зобов'язання майнового характеру [25, с. 245].

Таким чином, принцип гласності, як принцип управління підприємницькою діяльністю в нашій державі, означає, що таке управління повинно бути відкритим та доступним для громадського контролю. В першу чергу, слід зазначити, що з 13 грудня 2010 року на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України № 2250-р [413] діє Концепція розвитку електронного урядування в Україні (тобто форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян), в результаті чого створено інфраструктуру міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання. В рамках цієї інфраструктури діяльність органів державної влади, що здійснюють управління підприємницькою діяльністю, стає широко відкритою та можливою для контролю з боку суспільства і уб'єктів господарювання загалом.

Зокрема, що стосується ДРС України, то відкритість здійснення нею управління підприємницькою діяльністю та доступність для громадськості щодо здійснення контролю за таким управлінням, серед іншого, забезпечено функціонуванням офіційного веб-сайту цього органу влади (www.dkrp.gov.ua), який постійно змістовно й комплексно актуалізується. Наприклад, на зазначеному веб-сайті розміщено такі інформативні блоки: а) про Службу (дані про керівництво цим органом; текст спеціального положення про Службу; історія створення та функціонування цього органу; наявні вакансії в

Службі та правила подання заявок на заміщення таких вакансій; правосуб'єктність та діяльність колегії Служби; інформація про планування та звітування); б) прес-служба (інформація про відділ публічної, інформаційної політики та зв'язків із ЗМІ; актуальні та архівні новини діяльності Служби; статті та публікації в ЗМІ, що стосуються діяльності Служби чи питань управління підприємницькою діяльністю в Україні загалом); в) громадська рада (правосуб'єктність громадської ради при Службі, її склад та контактні дані; установчі документи ради, протоколи засідань, а також плани роботи й звіти про роботу); г) взаємодія з громадськістю (консультації з громадськістю; телефони довіри; відповідні накази, наприклад щодо: реалізації Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні; про План проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи ДРС України на певний період; про удосконалення інформаційної роботи в ДРС України тощо); д) нормативно-правові акти (закони України, постанови і розпорядження КМУ, що стосуються управління підприємництвом; проекти нормативно-правових актів, що розроблені ДРС; Реєстр обліку актів законодавства України та Реєстр обліку міжнародних договорів); е) дерегуляція (інформаційний блок про скасування або скорочення державного управління підприємницькою діяльністю); є) експертно-апеляційна рада (інформація про правосуб'єктність цієї ради, її порядки денні та її рішення; зразки скарги (апеляції), що подаються до ради); ж) реагування на критику (офіційні відповіді на критичні зауваження щодо роботи Служби); з) доступ до публічної інформації (перелік нормативно-правових актів, що регламентують право на доступ до публічної інформації; форма та порядок подання запиту на інформацію; перелік відомостей, що становлять службову інформацію; звіти щодо отримання запитів на інформацію; порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядника інформації; інформаційні повідомлення; система обліку публічної інформації); і) державні закупівлі (інформація щодо здійснення Службою державних закупівель) тощо;

5) принцип відповідальності суб'єктів, зайнятих управлінською

діяльністю. Будь-яка відповідальність завжди має місце тоді, коли існує причинно-наслідковий зв'язок між діями (бездіяльністю) суб'єкта управління та наслідками цих дій (бездіяльності). Інакше кажучи, до відповідальності може бути притягнутий той суб'єкт, який непричетний до настання відповідних наслідків. При цьому відповідальність завжди припускає наявність конкретного об'єкта відповідальності, тобто того, за що саме суб'єкт управління є відповідальним. Відповідно, невизначеність об'єкта відповідальності унеможливлює оцінку управління. Безпредметної, абстрактної відповідальності не існує, оскільки не існує абстрактної і безпредметної діяльності. Крім суб'єкта і об'єкта, система відповідальності включає в себе інстанцію відповідальності та норми (як формальні правила поведінки, встановлені або санкціоновані державою, так і неформальні, які сформувалися в результаті їхнього багаторазового повторення, існують завдяки традиціям, звичаям). Інстанція відповідальності здійснює оцінку, контроль суб'єкта, порівнюючи його дії та їхні наслідки з зафіксованими в нормах, заохочує чи накладає санкції [193, с. 92].

Зміст відповідальності суб'єктів публічного управління визначається поєднанням (у різному співвідношенні для окремих суб'єктів): а) політичної (легітимне застосування політичних санкцій до суб'єктів політики, які є порушниками політичних норм, домовленостей, узятих на себе політичних зобов'язань); б) юридичної (відповідальність як відповідальність за недодержання формально визначених загальнообов'язкових правил поведінки, встановлених (або санкціонованих) і гарантованих державою); в) моральної (відповідальність за додержання виконуваних у силу внутрішнього переконання правил поведінки, які сформувалися в даному суспільстві відповідно до загальноприйнятих уявлень про добро і зло, справедливість і несправедливість, честь і безчестя тощо) відповідальності, які диференціюються передусім за особливостями їх предмета [212, с. 139-141].

Так, принцип відповідальності суб'єктів, зайнятих управлінською діяльністю, означає, що суб'єкти, відповідальні за здійснення державного

управління в певній галузі, несуть юридичну відповідальність за наслідки такої діяльності, якщо між діями суб'єкта та такими результатами є причино-наслідковий зв'язок. А відповідальність суб'єктів, що здійснюють управління підприємницькою діяльністю в Україні, означає відповідне несення відповідальності за результати своєї діяльності в цій сфері державного управління.

При цьому зазначений принцип, зважаючи на погляди з цього приводу вчених в галузі права, має на практиці здійснюватись відповідно до системи таких принципів (чи підпринципів), як: законність; справедливість; гуманізм; доцільність; невідворотність; обґрунтованість; неприпустимість аналогії права й аналогії закону; індивідуалізація покарання; неприпустимість подвоєння відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Наприклад, виходячи із Положення «Про Державну фіскальну службу України» [321], можемо дійти висновку, що Державна фіскальна служба повноважна виявляти недоліки під час проведення перевірок власної діяльності, а також діяльності власних територіальних органів, та притягувати до відповідальності посадових осіб, винних у допущених порушеннях. У свою чергу, відповідно до пп. 3 п. 9 Положення «Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України», затвердженого урядовою постановою від 20 серпня 2014 р. № 459 [256], Міністр економічного розвитку і торгівлі повноважний спрямовувати та координувати діяльність Державної служби експортного контролю України [343], Державної служби статистики України [345], Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України [341], Державного агентства резерву України [342], Державної інспекції України з питань захисту прав споживачів [312], Державної служби інтелектуальної власності України [344], в тому числі: порушує перед КМУ питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності керівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром економрозвитку, та їх заступників; ініціює питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності керівників структурних

підрозділів апарату центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром економрозвитку, їх територіальних органів та їх заступників, а також керівників підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління такого органу; ініціює питання щодо проведення службового розслідування стосовно керівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром економрозвитку, їх заступників, інших державних службовців і працівників апарату та їх територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління таких органів; приймає рішення щодо проведення перевірки діяльності центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Міністром економрозвитку, та їх територіальних органів; заслуховує звіти про виконання покладених на центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром економрозвитку, завдань та планів їх роботи; визначає структурні підрозділи апарату Мінекономрозвитку, що відповідають за взаємодію з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром економрозвитку; визначає посадових осіб Мінекономрозвитку, які включаються до складу колегій центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром економрозвитку, тощо.

Що ж стосується спеціальних принципів державного управління, характерних лише для законодавства про підприємницьку діяльність та здійснення управління цією галуззю, то в доктрині адміністративного права такі ще не були предметом дослідження. Водночас слід зауважити, що вчені-адміністративісти розглядали спеціальні принципи державного управління в інших галузях управління, на основі яких можна сформулювати висновки про спеціальні принципи державного управління підприємницькою діяльністю в Україні.

Наприклад, О.О. Томін до спеціальних принципів державного управління в галузі мисливства та полювання в Україні відносить:

забезпечення комплексного підходу до охорони мисливських тварин; забезпечення поєднання галузевих, міжгалузевих територіальних засад; забезпечення раціонального ведення мисливського господарства; забезпечення науково-обґрунтованого підходу до заходів державного управління у галузі мисливського господарства та полювання; забезпечення стимулювання належного використання та охорони мисливських тварин; принцип розподілу господарських та контрольних функцій у галузі ведення мисливського господарства та полювання [503, с. 204].

Разом із тим слід звернути увагу, що ще в Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки [156] закріплювались основні принципи державного регулювання економіки, які, по суті, були також й основними принципами управління підприємницькою діяльністю в тодішній Україні. Так, до основних принципів державного регулювання економіки законодавець відносив: 1) мінімальне втручання державних органів в економічні процеси: їм делегуються тільки ті функції, які не можуть бути забезпечені безпосередніми суб'єктами ринкових відносин; 2) системний вплив на розвиток соціально-економічних процесів з урахуванням тісних взаємозв'язків ринку капіталів, фінансів, товарів, праці та інших на базі формування необхідних економічних регуляторів і нормативів, методичної бази та відповідних державних органів.

Враховуючи сучасний стан законодавства та підприємництва, вважаємо, що до спеціальних принципів управління підприємницькою діяльністю в сучасній Україні можна віднести такі:

1) державне управління підприємницькою діяльністю повинно бути доцільним. При цьому доцільність є комплексним принципом, що охоплює: обґрунтовану необхідність втручання відповідних органів з метою вирішення існуючих проблем; поєднання адміністративно-правових та економічних важелів для взаємодії сформованої оптимальної організаційної структури та ефективного використання усіх ресурсів, на відміну від командно-адміністративного устрою; своєчасність та оперативність при вирішенні

національних, регіональних і галузевих проблем державного регулювання підприємницької діяльності [202, с. 14];

2) в ході державного управління підприємницькою діяльністю в державі не допускається обмеження чи спотворення економічної конкуренції. Органи державної влади, що відповідальні за стан економічної конкуренції в державі та здійснення управлінської діяльності яких може вплинути на стан економічної конкуренції, не можуть здійснювати свою управлінську діяльність таким чином, щоб спотворити економічну конкуренцію в державі (зокрема, прямо чи побічно сприяти створенню монополій чи надавати привілеї в підприємницькій діяльності одним суб'єктам господарювання і не надавати таких іншим);

3) державне управління підприємницькою діяльністю в державі відбувається за допомогою чітко визначених відповідних інструментів. До таких, за загальним правилом, належать: 1) фіскальна політика (ліцензування та видача ліцензій; встановлення ставок податків і відсотків по державних кредитах; податкових пільг; цін і правил ціноутворення; цільових дотацій; валютного курсу; розмірів економічних санкцій); 2) правотворча діяльність (створення норм, стандартів, нормативів тощо); 3) розроблення та прийняття науково-технічних, економічних та соціальних національних й регіональних програм тощо;

4) державне управління підприємницькою діяльністю в державі не повинно здійснюватись шляхом втручання державних органів у господарську діяльність підприємців, якщо вона не порушує і не перешкоджає реалізації передбачених законодавством України прав державних органів зі здійснення контролю за діяльністю підприємців. Важливими у цьому аспекті є зміни в законодавстві, що відбулись у результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження втручання у діяльність суб'єктів господарювання» від 22 липня 2014 року № 1600-VII [282]. Зокрема, цим законодавчим актом було заборонено здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) протягом одного

планового періоду щодо одного суб'єкта господарювання, якщо в цьому плановому періоді такого суб'єкта включено до плану здійснення заходів державного нагляду (контролю) іншого органу державного нагляду (контролю). Окрім того, встановлено, що виробництво (виготовлення) або реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг суб'єктами господарювання може бути призупинено виключно за рішенням суду. Відновлення виробництва (виготовлення) або реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг після призупинення можливе з моменту отримання органом державного нагляду (контролю), який ініціював призупинення, повідомлення суб'єкта господарювання про усунення ним усіх установлених судом порушень. Разом із тим запроваджено норму, згідно з якою під час проведення заходів державного нагляду (контролю) не допускається вилучення у суб'єктів господарювання оригіналів їх фінансово-господарських, бухгалтерських та інших документів, а також комп'ютерів, їх частин, крім випадків, передбачених кримінальним процесуальним законодавством [235].

Підсумовуючи, зазначимо, що управління підприємницькою діяльністю в Україні ґрунтується на основоположних началах – принципах, які поділяються на загальні, тобто такі, що стосуються управління загалом (принципи законності; пріоритету прав і свобод людини в управлінській діяльності; нейтралітету; гласності; відкритості та доступності управління; відповідальності суб'єктів, зайнятих управлінською діяльністю, за результати такої діяльності); та спеціальні, а саме ті, які стосуються лише управління підприємницькою діяльністю (принципи доцільності; неспотворення економічної конкуренції; використання спеціальних економічно-юридичних, культурно-політичних та соціальних інструментів; невтручання у господарську діяльність).

1.4. Методи та форми управління підприємницькою діяльністю в Україні

Державне регулювання підприємницької діяльності в умовах ринку передбачає систему заходів законодавчо-виконавчого і контролюючого характеру, що, як зазначає Т.Г. Морозова, здійснюються правомочними державними органами з метою пристосування соціально-економічної системи до існуючих умов. Взагалі, втручання держави в економічні процеси має на меті забезпечування прогресивних зрушень у пропорціях відтворення умов для добросовісної конкуренції, запобігання негативним соціальним та економічним наслідкам. Вплив держави на економічні процеси припускає поєднання ринкового саморегулювання з державними регуляторами [219, с. 15].

Держава має регулювати підприємництво шляхом соціально-економічного прогнозування, удосконалення дозвільної системи, антимонопольної політики, державної стандартизації, метрології й сертифікації, системи оподаткування, розробки загальнодержавних і регіональних програм розвитку підприємництва. Разом із тим слід погодитись із тими вченими, які вважають, що основними перешкодами на цьому шляху є недосконаліть форм та методів державного регулювання економічного розвитку, недоліки податкової системи, нестача інвестиційних ресурсів, слабка інноваційна активність, практична відсутність результатів адміністративних реформ та інституціональних змін, зокрема те, що проведена приватизація не дала очікуваних результатів [202, с. 13; 26, с. 23].

Що стосується методів державного управління, то слід зауважити, що за допомогою їх здійснюється вплив держави, тому в спеціальній літературі вчені, як правило, зазначають, що методами державного управління слід вважати способи впливу державних органів з метою реалізації публічних функцій в межах їх компетенції в установленому порядку [92, с. 42]. Методи

управлінської діяльності суттєво відрізняються від форм такої діяльності, позаяк під зазначеними методами, якщо узагальнити висловлені з цього приводу думки вчених, розуміються способи і прийоми аналізу та оцінки управлінських ситуацій, використання правових й організаційних форм впливу на свідомість і поведінку людей у керованих суспільних процесах, відносинах і зв'язках. При цьому, як зазначає Г.В. Атаманчук, ці методи повинні відповідати певним вимогам, а саме: мати здатність формувати і забезпечувати реалізацію керуючих впливів, бути різноманітними та пристосованими до використання в управлінні, бути реальними, а також гнучкими [13, с. 174].

Форми управлінської діяльності є зовнішніми, постійно і типізовано фіксованими проявами практичної активності органів державної влади чи органів місцевого самоврядування з формування та реалізації управлінських цілей і функцій та забезпечення їх власної життєдіяльності. Вони дають уявлення про те, що і як робиться в цих органах зі здійснення їх компетенції [456, с. 158]. До числа таких форм вчені-адміністративісти, як правило, відносять: видання нормативних актів та індивідуальних (адміністративних) актів; вчинення інших юридично значущих дій; укладення договорів; здійснення організаційних дій; виконання матеріально-технічних або організаційно-технічних операцій [96, с. 90]. При цьому зазначені форми характеризуються специфічним ознаками, зокрема, такими як: обумовленість цих форм прямо чи опосередковано відповідними юридичними приписами; закріплення в Конституції та законах України, положеннях, стандартах, інших нормативно-правових актах; обрання органами виконавчої влади тих форми, які за даних конкретних умов є найбільш виправданими та найбільш ефективними тощо [180, с. 250].

Відповідно, якщо врахувати специфіку управління підприємницькою діяльністю в нашій державі, можна дійти висновку, що від обраного уповноваженим органом виду методу впливу на суб'єктів підприємницької діяльності залежить низка факторів ефективності, оптимальності та доцільності такого управління, з одного боку, а з іншого – показники росту

економіки в державі, створення інвестиційного клімату тощо. Тобто державне управління підприємницькою діяльністю в державі взаємопов'язане із державним управлінням економікою, витікає з такої.

При цьому слід частково погодитись із вченими, які вважають, що методами державного управління економікою, яка охоплює також і методи державного управління підприємницькою діяльністю в державі, слід розуміти вплив держави на підприємництво, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення умов їхнього ефективного функціонування відповідно до напрямків державної економічної політики [471, с. 18-19]. Некоректним, на нашу думку, є розуміння методів як процесу, тобто впливу, позаяк методи за своєю суттю є самими способами впливу. Наслідком використання цих способів є вплив, і сам вплив забезпечується цими методами.

Схожим чином розуміють сутність поняття «методи державного управління економікою» також І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога, які вважають, що державне регулювання підприємництва здійснюється за допомогою способів впливу держави через законодавчі та виконавчі органи влади на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення або забезпечення умов їхньої діяльності відповідно до національної економічної політики. При цьому вчені зауважують, що в рамках цього питання завдання держави полягає в тому, щоб методами регулювання економіки передбачити організаційні та правові заходи попередження загрозливої для економіки ситуації. «Для України важливо підтримувати і далі розвивати взаємовигідні економічні зв'язки з Росією та іншими країнами СНД, з одного боку, і паралельно інтегрувати свою економіку з економікою країн Західної Європи». Однак швидка і непродумана інтеграція, як зазначають вчені, може спричинити банкрутство багатьох підприємств, втрату економічної рівноваги [216, с. 28-29, 35-36].

Поряд з цим слід звернути увагу на те, що хоча методи управління підприємницькою діяльністю в Україні тісно пов'язані із методами

державного управління економікою, визначення обох методів не є абсолютно рівнозначними. Попри це низка вчених, ґрунтуючись на визначенні методів державного управління економікою, визначають методи державного управління підприємницькою діяльністю в державі. По суті, це допустимо, оскільки для визначення співвідношення державного регулювання економіки, з одного боку, та державного регулювання підприємницької діяльності, з іншого, необхідно відштовхуватись від законодавчого правила, що регламентоване у ст. 42 Господарського кодексу України [69], відповідно до якого підприємництво є видом господарської діяльності.

Якщо підприємництво є господарською діяльністю, яка, у свою чергу, виступає видом економічної діяльності, то слід погодитись із тими вченими, які зазначають, що регулювання підприємницької діяльності державою загалом слід вважати елементом державного регулювання економічної діяльності [68, с. 30]. Однак чи слід це розуміти, як таке, що економіка – це підприємницька діяльність, а управління економікою – це управління підприємництвом загалом? Регулюючи економіку, держава може здійснювати державне регулювання підприємницькою діяльністю, а здійснюючи регулювання підприємницькою діяльністю, держава здійснює регулювання економікою в окремих сферах економіки. Тобто економіка є більш широким поняттям, що охоплює підприємницьку діяльність, а сама підприємницька діяльність не є в повному сенсі економікою.

Водночас у регулюванні як економіки, так і підприємницької діяльності держава, як правило, може застосовувати одні й ті ж самі методи. Проте не можна погодитись із Н.С. Криштофом, який, посилаючись на визначення методів державного управління економікою, що сформулювали І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка та З. Залога [216, с. 28-29], зауважує, що це є визначенням методів державного управління підприємництвом [170, с. 1-11], позаяк в широкому сенсі методи державного управління підприємництвом в державі – це способи впливу держави через законодавчі і виконавчі органи на сферу підприємництва [222, с. 112] і лише на сферу підприємництва.

Що ж стосується видів методів державного управління, то з приводу таких в доктрині висловлюються різні позиції. Зокрема, Б.В. Соркін вважає, що основними методами державного управління загалом можна визнати такі: а) правові – закони та підзаконні акти, що регулюють правила поведінки суб'єктів господарювання; б) адміністративні – вказівки, розпорядження виконавчих органів та посадових осіб, які дозволяють, забороняють, обмежують чи нормують окремі види господарської діяльності; в) економічні – макроекономічне планування, державний бюджет, податки, гроші, ціни, заробітна плата [482, с. 86-87]. У свою чергу, Н.С. Криштоф класифікує методи державного управління за п'ятьма критеріями: за характером впливу, за змістом, за тривалістю дії, за рівнем впливу, за масштабами втручання [170, с. 5].

При цьому зазначені методи не є вичерпними, оскільки методи державного регулювання загалом і підприємницької діяльності зокрема є досить різноманітними. Вони характеризуються не лише суттєвими відмінностями, але і певною однотипністю. Їх співвідношення, характер використання залежать від конкретних політичних, соціальних, історичних, культурних та інших умов, наявного стану і структури економіки, що визначають специфічні особливості механізму державного регулювання підприємницької діяльності в окремих країнах [121, с. 54]. Так, серед методів державного управління підприємницькою діяльністю немає непридатних або неефективних, оскільки реально проблема полягає лише у визначенні для кожної економічної зони та ситуації тієї ніші, де їх застосування є доцільним. Тому наразі саме обрання правильних методів та засобів державного регулювання підприємницької діяльності є запорукою еволюційного і стабільного розвитку як самого підприємництва, так і ринкової економіки України в цілому [482, с. 87].

Отже, якщо методи державного управління підприємницькою діяльністю є низкою спеціальних способів впливу, то задля кращого розуміння й застосування їх слід класифікувати за різними ознаками. Разом із тим

необхідно наголосити, що в доктрині адміністративного права вченими розроблено ряд класифікацій таких методів. Наприклад, С.П. Наливайченко вважає, що зазначені методи можна класифікувати за формами впливу (методи прямого і опосередкованого впливу) та залежно від засобів впливу (правові, адміністративні, економічні та пропагандистські) [222, с. 112]. Однак необхідно зауважити, що межі між такими методами досить часто носять умовний характер, і тому декотрі методи є методами змішаного типу [466].

Фактично про прямі та непрямі, а також про короткотермінові та довготермінові методи також вказує у своїй праці «Державне регулювання господарської діяльності» Г.В. Смолін. При цьому під короткотерміновими методами вчений розуміє комплекс антициклічних та антикризових заходів держави (зокрема, зміни відсоткової ставки, надання державних субсидій тощо), а під довготерміновими – методи, що здійснюються у формі економічного програмування або прогнозування розвитку народного господарства загалом чи окремих сфер, регіонів, галузей [477, с. 37].

У свою чергу, Ю.А. Тихомиров обґрунтовано виділяє методи державного управління підприємницькою діяльністю, поділені на шість груп: 1) методи загальнонормативного регулювання; 2) програмно-інсталяційні способи (наприклад, цільові програми); 3) легалізуючі засоби (ліцензування, акредитація, сертифікація); 4) способи нормативно-кількісного виміру (стандарти, квоти, ціни); 5) способи підтримки рівня діяльності та стимулювання (кредити, дотації, пільги); 6) контрольно-облікові і «заборонені» способи (облік, звітність, перевірки, санкції) [501, с. 6]. В цілому погоджуючись із таким комплексним підходом вченого до класифікації методів державного управління підприємницькою діяльністю, сумніваємося в тому, чи можна цю систему вважати досконалою, оскільки вчений перелічує поряд і методи управління, і інструментарій адміністративного регулювання як однопорядкові явища.

Натомість слід звернути увагу, що ще в такому програмному документі, як Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки [156]

зазначалось, що державне регулювання економіки здійснюється за допомогою нормативного, фінансового та адміністративного методів. Тобто, на думку законодавця, до сфери управління підприємницькою діяльністю застосовуються саме вищезазначені групи методів, із чим частково можна погодитись.

Отже, ґрунтуючись на визначеннях методів державного управління, методів державного управління економікою та методів державного управління підприємницькою діяльністю, сформульованих у спеціальній юридичній літературі, вважаємо, що найбільш оптимальною є класифікація методів управління підприємницькою діяльністю в Україні за такими критеріями: 1) за формами впливу; 2) залежно від засобів впливу.

За формами впливу дані методи в доктрині адміністративного права поділяють на:

1) методи прямого впливу (дирижистські методи). Пряме регулювання – це безпосередній вплив держави на суб'єкти господарювання, а також розроблення державою нормативних актів, положень, заходів, що безпосередньо впливають на діяльність суб'єктів ринкових відносин [202, с. 15]. До таких методів, на думку В.Ф. Дурдієва, Т.Г. Морозової та Т.С. Силюка, відносяться: визначення стратегічних цілей розвитку економіки та їх відображення в планах і цільових програмах; державні замовлення і контракти на поставки певних видів продукції, виконання робіт і послуг; державна підтримка програм, замовлень і контрактів; нормативні вимоги до якості і сертифікації технології і продукції; правові й адміністративні обмеження та заборона виробництва певних видів продукції; ліцензування операцій експорту та імпорту товарів. При цьому основними інструментами такого державного регулювання є: нормативно-правові акти, макроекономічні плани, цільові програми, державні замовлення, централізовано встановлені ціни, нормативи, ліцензії, квоти, бюджетні витрати, ліміти тощо [219, с. 19].

Отже, можна дійти висновку, що прямі методи управління підприємницькою діяльністю в Україні – це засоби безпосереднього владного

впливу держави на поведінку суб’єктів, які здійснюють підприємницьку діяльність. До числа цих методів серед іншого належать [23]:

а) державний контроль (нагляд) за діяльністю підприємців. Особливість контролю держави в особі державних органів щодо суб’єктів підприємницької діяльності полягає в тому, що такий контроль має активний характер – суб’єкти контролю наділені правом втручання в діяльність підконтрольних об’єктів. Як засіб виконання завдань управління контроль є функцією управління. У свою чергу, нагляд – це також засіб владного впливу держави, метою якого є виявлення та попередження правопорушень (шляхом систематичного спостереження за точним і неухильним дотриманням законів й актів, заснованих на законах), усунення їх наслідків та притягнення винних до відповідальності. Особливість нагляду полягає в тому, що органи, які його здійснюють, не мають право втручатися в оперативну та господарську діяльність об’єктів нагляду або скасовувати акти органів державного управління [147, с. 330; 430, с. 75-78];

б) державна реєстрація юридичних осіб та індивідуальних підприємців, відповідно до національного законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, є засвідченням факту створення або припинення юридичної особи (так само – факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою), а також вчинення інших реєстраційних дій через внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру. Шляхом цього методу управління підприємницькою діяльністю держава здійснює облік, накопичення і контроль відомостей про суб’єктів підприємницької діяльності. Однак мета застосування такого методу в результаті недоцільного застосування й неадекватного практичного його вираження може спотворитись й перетворитись на значний адміністративний бар’єр для започаткування й припинення підприємницької діяльності. Так, тривалий час значним бар’єром на шляху розвитку підприємництва були доволі складні й тривалі процедури відкриття бізнесу та його припинення: започаткування нового пов’язано з неодноразовим відвідуванням органів

державної реєстрації та поданням значної кількості документів, які вже є в розпорядженні державних органів; закриття бізнесу як за власним бажання засновників, так і за процедурою банкрутства тривало роками, адже ліквідаційні процедури не мали регламентованих термінів проведення, а їх вартість була надто високою [170, с. 6];

2) методи опосередкованого впливу. Методи непрямого регулювання, як зазначається у спеціальній юридичній літературі, припускають вплив держави на економічні інтереси товаровиробників, створення таких рамок їх діяльності, в яких вона може бути вигідною чи невигідною, тобто непряме регулювання – це вплив на економічні інтереси суб'єкта господарювання. До таких, на думку вчених, відносяться: оподаткування, рівень оподаткування і система податкових пільг; регулювання цін, процентні ставки по кредиту і кредитні пільги; митне регулювання експорту й імпорту, валютні курси та умови обміну валют. Саме тому сфера застосування непрямого регулювання в міру розвитку ринкової економіки значно розширюється, звужуючи можливості прямого втручання держави в процеси розширеного відтворення [219, с. 19].

Отже, можемо дійти висновку, що непрямі методи управління підприємницькою діяльністю в Україні – це економічні засоби впливу на підприємницькі відносини за допомогою створення умов, що впливають на мотивацію поведінки господарюючих суб'єктів. До таких методів, серед іншого, слід відносити [22]: 1) надання податкових пільг; 2) пільгове кредитування; 3) державне (муніципальне) замовлення тощо.

Залежно від засобів впливу методи управління підприємницькою діяльністю поділяються на:

1) правові методи управління підприємницькою діяльністю. Виходячи із того, що правові методи управління економікою – це діяльність держави щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки, а основою правового регулювання є розробка та юридичне закріплення норм (правил) поведінки суб'єктів економічних відносин [471, с. 19], можемо дійти висновку, що правовими методами управління

підприємницькою діяльністю в Україні є аналогічна діяльність держави, в процесі якої здійснюється розробка та юридичне закріплення норм поведінки суб'єктів підприємницької діяльності.

Слід також зазначити, що формування законодавчого поля передбачає закріплення чітких правових гарантій, які забезпечують свободу і захист суб'єктів підприємництва, розроблення актів, спрямованих на правове забезпечення розвитку ринкових відносин, а також на вдосконалення діючих правових інструментів, важелів, що регулюють діяльність підприємств з метою усунення внутрішньо-правових суперечностей і положень, які можуть гальмувати розвиток приватної ініціативи [530, с. 193];

2) адміністративні методи управління підприємницькою діяльністю. В загальному сенсі адміністративні методи регулювання розглядаються як способи та форми управління, засновані на використанні наказів, розпоряджень, штрафів, дозволів, примусу [219, с. 16]. З цього виходить, що адміністративні методи управління підприємницькою діяльністю – це інструменти прямого впливу держави на діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, ознаками яких, на думку Т.С. Силюка, є: прямий вплив державних органів або посадових осіб на дії виконавців через встановлення обов'язків, норм поведінки, безальтернативного вибору способів вирішення задач; обов'язковість виконання розпоряджень; відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за ухиляння від виконання наказів [471, с. 20].

Таким чином, зазначені інструменти поділяються на:

а) способи заборони, тобто встановлення нормативних заборон щодо вчинення підприємцями окремих дій чи заборон щодо невиправданого невчинення певних дій (наприклад, заборона монополій, схилення до картелю та участь в такій змові й інші форми та види спотворення економічної конкуренції на ринку тощо [273; 361; 362]);

б) способи дозволу, тобто регламентування окремих правил, якими суб'єкти підприємницької діяльності наділяються окремими правами на вчинення окремих дій. Окрім того, до таких слід також відносити норми,

якими регламентується право суб'єкта підприємницької діяльності вчиняти певні спеціальні дії (як правило, дії, якими може бути спричинена шкода людині, суспільству, державі чи навколишньому середовищу), лише після отримання певного дозвільного документа (наприклад, проведення будь-яких діагностичних, експериментальних, випробувальних, вимірювальних робіт на підприємствах, діяльність яких пов'язана з використанням біологічних агентів, хімічної сировини, продукції та речовин з джерелами іонізуючого та неіонізуючого випромінювання і радіоактивних речовин [389; 327]);

в) способи примусу, тобто регламентація та реалізація норм, з приводу застосування відповідними суб'єктами щодо осіб, які не перебувають в їх підпорядкованості, незалежно від волі і бажання останніх, передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного (фізичного) та іншого характеру з метою охорони відповідних суспільних відносин шляхом попередження і припинення правопорушень, а також покарання за їх вчинення [150, с. 414] (наприклад, відмова у видачі ліцензії на той або інший вид діяльності, зупинення її або анулювання);

3) економічні методи управління підприємницькою діяльністю. Зважаючи на те, що економічні методи управління економікою – це економічне регулювання, здійснюване інструментами фіскальної, бюджетної, грошово-кредитної, амортизаційної та інших напрямів державної економічної політики [471, с. 21], такі методі управління із зазначеними інструментами можуть аналогічним чином застосовуватись і в управлінні підприємницькою діяльністю. Для прикладу можемо розглянути, зокрема, інструменти фіскальної політики. Такі забезпечують: державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску;

4) пропагандистські методи управління підприємницькою діяльністю.

Пропагандистські (морально-етичні) методи – це звернення держави до гідності, честі і совісті підприємця. Такі методи охоплюють заходи виховання, роз'яснення цілей і змісту регулювання, способи морального заохочення тощо. Суть цих методів, як зазначає Т.С. Силюк, полягає у формуванні і підтримці у людей певних переконань, духовних цінностей, моральних позицій щодо діяльності держави [471, с. 21].

Що ж стосується форм управління підприємницькою діяльністю в Україні, то слід зауважити, що в доктрині адміністративного права вчені по-різному розуміють юридичну сутність таких форм. Наприклад, В.С. Бєлих вважає форму і зміст рухливими, змінними категоріями, що в літературі породжує часом різночитання при їхньому розумінні. В даному випадку підприємницька діяльність – це зміст, а державне управління – форма. Відповідно, правовою формою державного управління підприємницької діяльності є, насамперед, акт (плановий акт, цільова програма, дозвіл, квота, ліцензія, припис тощо), з яким зв'язуються передбачені законом наслідки. При цьому вчений наголошує, що не можна зводити різноманіття правових форм, використовуваних у процесі державного регулювання підприємницької діяльності, до форми управлінського акту [27, с. 45].

На думку Є.С. Бобіна, форми державного управління поділяються на економічні, законодавчо-адміністративні та судові [35, с. 51]. При цьому вчений не пояснює сутність та логіку такої класифікації, а також групи форм, з яких складається така система. Декотрі ж вчені розрізняють такі форми державного управління: 1) державне регулювання господарської діяльності та контроль за нею; 2) створення та припинення суб'єктів господарської діяльності; 3) планування [271, с. 509-510]. Втім, перелічені групи форм управління не можуть вважатись повними, оскільки, серед іншого, не враховують правову форму управління.

Іншої думки дотримується С.М. Шишкін, який під формами державного управління підприємницькою діяльністю розуміє закріплені у правових нормах і здійснювані в рамках законодавства конкретні заходи економічного,

правового та організаційного впливу на підприємницьку діяльність [540, с. 29]. Проте навряд чи можна в цьому випадку повністю погодитись із вченим, зважаючи на те, що в даному визначенні плутаються категорії «заходи», «засоби» та «форми». Однак ототожнення цих понять, як і понять «методи управління» та «форми управління», є досить поширеним явищем в адміністративному праві. Наприклад, Г.В. Смолін вважає, що основними формами державного управління економікою є пряме і опосередковане управління [477, с. 37], які за своєю юридичною суттю є методами державного управління. Річ у тому, що категорія «засоби» широко застосовується в наукових дослідженнях і практичній діяльності, у тому числі, як слушно зазначає Є.П. Губін, й у сфері державного управління підприємництва та економіки взагалі. Засоби, як можемо бачити з усього викладеного в підрозділі, тісно пов'язані не лише з методами, а й з цілями і результатами дій. Засоби розглядаються багатьма дослідниками, як юристами, так й економістами, як інструмент для здійснення діяльності та досягнення поставленої мети і результату [75, с. 65]. Разом із тим, незважаючи на помилковість формулювання поняття «форми державного регулювання підприємницької діяльності», на нашу думку, С.М. Шишкін більшою мірою конструктивно визначає складові групи форм державного управління підприємницької діяльності, до яких відносить: 1) економічні; 2) правові; 3) організаційні форми [541, с. 36-37; 540, с. 30].

Виходячи із цього, підсумовуємо, що формами державного управління підприємницької діяльності в нашій державі є:

1) економічні форми управління підприємницькою діяльністю – система заходів, які полягають у визначенні напрямів і стратегій розвитку економіки в цілому або її окремих сфер і видів господарської діяльності. Також дані форми можна охарактеризувати як систему заходів стимулювання (іноді – й дестимулювання) певних сфер економіки, видів і суб'єктів підприємницької діяльності. При цьому слід зауважити, що, незважаючи на можливість віднесення майже всіх економічних форм управління підприємницькою

діяльністю до іншої групи форм управління – організаційної, вони виокремлюються в окрему групу зважаючи на головне призначення, яке полягає у застосуванні економічних заходів впливу [541, с. 36; 540, с. 30]. Таким чином, до економічних форм державного управління підприємницькою діяльністю слід відносити:

а) податкове регулювання – складову частину процесу управління податками, спрямовану на забезпечення реалізації концепцій податкової політики держави і суб'єктів підприємницької діяльності, що відповідає вимогам Податкового кодексу України [262]. Окрім того, податкове регулювання – це процес детальної розробки способів реалізації податкових планів, формування та введення при необхідності нових і коригування чинних податкових режимів, спрямованих на реалізацію цінового, фіскального, регулюючого і контрольного призначення (функцій) податків, які отримали кількісне та якісне відображення в бюджетно-податкових завданнях, цільових настановах та податковій концепції на конкретний період часу [21]. Саме тому податки, як і вся податкова система, є потужним інструментом управління підприємницькою діяльністю та всією економікою загалом в умовах ринку. Від того, наскільки правильно побудовано систему оподаткування, залежить «ефективне функціонування народного господарства та його окремих галузей» [544, с. 103];

б) митне регулювання – пряму функцію держави, що стосується, серед іншого, підприємницької діяльності у сфері зовнішньоекономічної діяльності і здійснюється на підставі, в спосіб та в порядку, визначених нормами чинного законодавства, зокрема положеннями Митного кодексу [215] та Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [366].

Управління підприємницькою діяльністю в сфері зовнішньоекономічної діяльності [детальніше див.: 462, с. 84-89] шляхом митного регулювання на практиці здійснюється за допомогою двох основних засобів [77, с. 17-19]: а) тарифні засоби, що пов'язані з прямим підвищенням ціни завдяки використанню митних тарифів; б) нетарифні засоби, які, з одного боку, є

заходами прихованого протекціонізму, а з іншого – сукупністю методів нетарифного регулювання як адміністративного, так і фінансового характеру, а саме: заборона експорту чи імпорту; кількісні обмеження (квотування, ліцензування, «добровільні» обмеження експорту); прихований протекціонізм (державні закупки; вимоги про обов'язкове використання місцевих компонентів і чинників; технічні бар'єри з вимогами подання сертифікатів якості, екологічної безпеки, виконанням санітарно-гігієнічних ветеринарних і фітосанітарних норм, правил техніки безпеки тощо); фінансові заходи підтримки національних експортерів (субсидії національним експортерам; експортне кредитування національних постачальників; обов'язковий імпортний депозит тощо);

в) валютне регулювання – діяльність держави щодо регламентації порядку здійснення валютних операцій та міжнародних розрахунків через застосування різних чинників впливу на учасників валютних відносин відповідно до чинного законодавства (головним чином, Декрету «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [404]) з метою створення ефективного механізму впливу на учасників валютних операцій шляхом визначення повноважень та функцій органів й агентів валютного регулювання, встановлення правил використання валютних цінностей, створення впливових інструментів валютного контролю та визначення відповідальності за порушення валютного законодавства, а також реалізація тих нормативно-правових актів, які приймаються органами законодавчої та виконавчої влади у сфері валютного регулювання [504, с. 274];

г) прогнозування та програмування соціально-економічного розвитку. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [301] державне прогнозування економічного і соціального розвитку – це науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних

шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень державними органами, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів. Показники прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку є орієнтиром для розроблення суб'єктами підприємницької діяльності власних прогнозів, планів, бізнес-планів та інших документів;

2) правові форми управління підприємницькою діяльністю в Україні. Такими формами є нормативно-правові акти (регулюють поведінку невизначеного кола підприємців) і акти ненормативного характеру (акти індивідуального регулювання, що стосуються конкретного суб'єкта підприємницької діяльності). Так, наприклад, законодавство про ліцензування стосується будь-якого суб'єкта, який бажає зайнятися ліцензованим видом діяльності, а рішення органу державної влади про видачу ліцензії, як зазначають вчені, адресовано конкретному господарюючому суб'єкту, має для нього значення юридичного факту. При цьому слід врахувати, що серед актів ненормативного характеру можна виділити: акти позитивного регулювання (акти реєстрації; акти-дозволи; акти згоди на вчинення суб'єктом підприємницької діяльності певних дій); акти реагування на правопорушення [271];

3) організаційні форми управління підприємницькою діяльністю в Україні. Зазначені форми випливають з організаційних форм державного управління економікою, що становлять заходи управлінського (а в необхідних випадках – і директивного) порядку, які застосовуються в межах, встановлених законами, компетентними державними органами стосовно економіки в цілому, її окремих сфер, а також видів і суб'єктів підприємницької діяльності. Відтак, до організаційних форм державного регулювання підприємницької діяльності належать, наприклад, державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензування, обов'язкові приписи,

застосування нормативів та лімітів, встановлення квот [541, с. 36; 540, с. 31-32].

Таким чином, слід погодитись із тим, що за допомогою форм державного регулювання економіки досягаються цілі державного регулювання. Система форм державного регулювання економіки повинна бути системою здійснення цілей такого регулювання. Найважливішою умовою ефективності форм державного регулювання економіки є їх відповідність цілям державного регулювання. Форми державного регулювання мають бути придатними і достатніми для досягнення цілей [541, с. 13-14, 36].

Отже, підсумовуючи, можемо дійти висновку, що управління підприємницькою діяльністю здійснюється спеціальними методами (спеціальними способами впливу) у відповідній формі управління (економічні, правові, організаційні) та відповідно до ряду загальних й спеціальних принципів. Управління підприємницькою діяльністю є напрямом державної політики, сукупністю закріплених в законодавстві заходів та форм впливу на підприємницьку діяльність та підприємців. Таке управління здійснюється відповідними органами влади та спрямоване на вирішення ряду проблем й на забезпечення національної безпеки держави.

Узагальнюючи викладене в даному розділі, можемо дійти висновку, що управління підприємницькою діяльністю в Україні – це, насамперед, вид державного управління, який характеризується власними засобами, способами, принципами, методами та формами управління, направленими на особливі об’єкти і застосовуваними спеціальними суб’єктами. При цьому навряд чи можна говорити про систему засобів, способів, принципів, методів та форм управління підприємницькою діяльністю в нашій державі, позаяк у цій сфері державного управління наразі відсутній системоутворюючий нормативно-правовий акт, в якому б законодавець нормативно систематизував зазначені категорії. До того ж наявність спеціального кодексу, яким впорядковуються питання підприємницької діяльності, – Господарського кодексу України – насправді не вирішує означене питання в нашій країні.

Висновки до розділу 1

1. Зародження підприємництва (у широкому сенсі) в світі відбулось з моменту, коли люди вперше почали обмінюватись товаром, а еволюція такої діяльності тривала паралельно із розвитком економік держав та окремих їх регіонів. В Україні підприємницька діяльність має помітну історію становлення й охоплює такі історичні періоди: період Стародавньої України; період існування князівств на території сучасної України; період козаччини; період перебування території України під владою Російської імперії з моменту скасування кріпосного права до повалення царату; періоди існування вільної України до більшовицької окупації; радянський період; період Перебудови та відновлення незалежності України.

2. До сьогоднішнього моменту ні науковцями, ні законодавцем не сформульовано універсальної й абсолютної дефініції поняття «підприємницька діяльність», а вітчизняні вчені, як і зарубіжні, як правило, формулюють визначення цього терміна дотримуючись різних підходів (зокрема, шляхом розуміння підприємницької діяльності як професійної діяльності чи через опис її об'єктивної сторони, фактичного вираження). При цьому під поняттям «підприємницька діяльність» слід розуміти: 1) специфічну ініціативну професійну діяльність суб'єктів підприємництва (фізичних та юридичних осіб), що здійснюється на постійній основі та організовано, і виражену в отриманні прибутку в результаті виробництва товарів, надання послуг чи виконання робіт; 2) економічну прибуткову діяльність підприємця, що здійснюється у регламентованому законодавством порядку, в незаборонених законодавцем способах та виражена у бажаному для нього: пошуку змін в потребах споживача на його (чи його конкурентів) продукцію, послуги чи роботи; задоволення виявлених потреб споживачів шляхом організації інноваційного виробництва, збуту й менеджменту-маркетингу на основі балансу граничних показників максимальної продуктивності.

3. Підприємницька діяльність характеризується суттєвими ознаками (зокрема, є самостійною, відносно незалежною економічною діяльністю, не може відбуватись примусово тощо). При цьому підприємець здійснює підприємницьку діяльність систематично, стабільно, організовано, з тим щоб у кінцевому результаті отримати прибуток, який досягається за допомогою певних форм економічної діяльності (виробничої, торговельної, фінансово-кредитної, посередницької підприємницької).

4. Управління підприємницькою діяльністю в Україні – це напрям державної політики, сукупність закріплених у законодавстві заходів та форм економічного, правового та організаційного впливу на підприємницьку діяльність і підприємців, в тому числі шляхом державної підтримки та захисту суб'єктів підприємницької діяльності, а також державного контролю за дотриманням вимог законодавства суб'єктами такої діяльності. При цьому таке управління спрямоване на: забезпечення економічної безпеки держави та безпеки суспільства шляхом раціонального господарювання; досягнення ефективного правового регулювання організаційно-господарських відносин у державі відповідно до вимог сучасності та реальних обставин економічної дійсності в країні; досягнення оптимально побудованих адміністративних відносин між органами влади щодо регулювання здійснення господарської діяльності; зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку законної господарської діяльності.

5. Управління підприємницькою діяльністю в Україні ґрунтується на основоположних началах – принципах, які поділяються на загальні, тобто такі, що стосуються управління загалом (принципи законності; пріоритету прав і свобод людини в управлінській діяльності; нейтралітету; гласності; відкритості та доступності управління; відповідальності суб'єктів, зайнятих управлінською діяльністю, за результати такої діяльності); спеціальні, а саме ті, які стосуються лише управління підприємницькою діяльністю (принципи доцільності; неспотворення економічної конкуренції; використання

спеціальних економічно-юридичних, культурно-політичних та соціальних інструментів; невтручання у господарську діяльність).

6. Управління підприємницькою діяльністю в Україні здійснюється спеціальними методами (за формами впливу такі методи поділяють на: методи прямого впливу, тобто засоби безпосереднього владного впливу держави на поведінку суб'єктів підприємницької діяльності; методи опосередкованого впливу, тобто впливу на підприємницькі відносини за допомогою створення умов, що впливають на мотивацію поведінки господарюючих суб'єктів). Залежно від засобів впливу методи управління підприємницькою діяльністю поділяються на правові, адміністративні, економічні та пропагандистські.

7. До форм управління підприємницькою діяльністю в Україні належать: економічні форми, тобто система заходів стимулювання (і дестимулювання) певних сфер економіки, видів і суб'єктів підприємницької діяльності; правові форми, тобто нормативно-правові акти та акти ненормативного характеру; організаційні форми, що за своєю суттю випливають із організаційних форм державного управління економікою, що становлять заходи управлінського порядку, які застосовуються в межах, встановлених законами, компетентними державними органами стосовно економіки в цілому, її окремих сфер, а також видів і суб'єктів підприємницької діяльності.

Розділ 2
СИСТЕМА ОРГАНІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ

2.1. Система органів загального адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні та їх повноваження

Управління підприємницькою діяльністю, окрім об'єкта (безпосередньо підприємницька діяльність), змісту (мета, завдання, принципи, методи та форми такого управління), звісно, має й суб'єктів, які саме й реалізують процес управління. Суб'єктами управління є уповноважені особи, завдяки організуючій діяльності яких здійснюється цілеспрямований вплив на об'єкт управління з метою приведення його у необхідний, передбачуваний відповідними цілями та завданнями стан.

Чимало відносин, які пов'язані з реалізацією права особи на підприємницьку діяльність, є публічно-правовими. Публічно-правові відносини передбачають обов'язкову участь органу публічної адміністрації (орган виконавчої влади та виконавчий орган місцевого самоврядування), який уповноважений вирішувати питання про права та обов'язки іншого суб'єкта у цих відносинах. Насамперед, це відносини державної реєстрації юридичних та фізичних осіб-підприємців; відносини, пов'язані з ліцензуванням, патентуванням господарської діяльності, отриманням дозволу на здійснення окремих її видів тощо. Також публічно-правовими у сфері господарської діяльності є відносини квотування, сертифікації та стандартизації і чимала кількість інших відносин, у яких орган публічної адміністрації реалізує свої владні повноваження [194, с. 8].

Загалом, державна підприємницька політика, що тісно пов'язана із

різними складовими економічної політики (фінансової, інвестиційної, науково-технічної та інформаційної, зовнішньоекономічної, торгової), а також із соціальною та екологічною політикою, представляє собою комплекс економічних, адміністративно-правових, організаційних та соціально-інформаційних заходів центральних і регіональних органів держави, здійснюваних у співпраці з місцевим самоврядуванням, громадськими об'єднаннями та засобами масової інформації, які спрямовані на розвиток підприємницької активності комерційних і некомерційних організацій, підприємців без утворення юридичної особи і домогосподарств та підвищення соціально-економічної ефективності підприємницької діяльності [514, с. 149].

Поряд із цим, слід зауважити, що перші спроби дослідження сутності державного регулювання економікою в доктрині відносять до періоду формування ринкових відносин в XVII-XVIII століть, тобто до моменту, коли основною економічною теорією був саме меркантилізм [227, с. 26]. Весь подальший час питання державного регулювання економіки деталізувалось вченими-юристами та економістами, а саме поняття такого регулювання постійно проходило свій еволюційний шлях і досить часто перетиналось із питаннями ринкової економіки й економічної конкуренції на ринку та її регулювання. Так, вже В. Ойкен зазначав, що найбільш ефективне використання переваг ринкового господарства – це повна конкуренція. При цьому вчений все ж розумів, що при всіх перевагах економіки повна конкуренція володіє й істотним недоліком, а саме: вільна конкуренція при стихійному розвитку породжує монополію і олігополію [238, с. 149].

Сьогодні розвиток підприємництва в Україні перейшов на таку стадію, коли вдосконалення регуляторної політики держави визначає подальші його перспективи. А отже, істотно актуалізуються питання державного регулювання підприємництва та засобів впливу держави (систем державного управління в цілому) на підприємницьку діяльність та підприємницьку активність. По-друге, необхідно наголосити, що в Україні ще не завершено формування комплексної системи засобів державного регулювання

підприємництва. У зв'язку з цим можна засвідчити хаотичні, непослідовні та фрагментарні дії органів державної влади в частині розробки і запровадження сучасної державної політики в галузі підприємництва, яка б відповідала стандартам та умовам ринкової економіки [482, с. 85; 140, с. 18].

Вважаємо, що суб'єктами управління підприємницькою діяльністю в Україні є: 1) система органів державної влади, які здійснюють загальне адміністративно-правове управління підприємницькою діяльністю; 2) система органів державної влади, які здійснюють спеціальне адміністративно-правове управління підприємницькою діяльністю. Розглянемо кожну з цих груп органів окремо. Слід зауважити, що окрім безпосередніх органів, які напряму здійснюють управління у досліджуваній сфері, також існують і допоміжні органи, тобто такі, які безпосереднього впливу на підприємницьку діяльність не здійснюють, проте їхня діяльність супроводжує (в більшості випадків контролює) організацію підприємницької діяльності. Такими, наприклад, є Державна інспекція з питань праці, Фонд соціального захисту інвалідів та інші. Ми не будемо зупинятися на регламентації діяльності цих органів, позаяк це є питання здебільшого не управління підприємницькою діяльністю, а забезпечення прав працівників у процесі здійснення та організації підприємницької діяльності. Проте слід зауважити, що цим питанням все ж в науці мають бути на майбутнє присвячені окремі дослідження, оскільки в цій сфері існують також прогалини і проблеми. Одна з них, наприклад, стосується повноважень щодо перевірки виконання законодавства про захист прав інвалідів. Так, відповідно до ч. 8 ст. 19 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» перевірки підприємств, установ, організацій щодо реєстрації у Фонді соціального захисту інвалідів, подання ними звітів про зайнятість та працевлаштування інвалідів, виконання нормативу робочих місць, призначених для працевлаштування інвалідів, у тому числі шляхом зарахування, здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, тобто Державна інспекція

України з питань праці [386]. Проте, відповідно до ст. 1 Порядку проведення перевірок підприємств, установ, організацій та фізичних осіб, що використовують найману працю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 року № 70, зазначені перевірки проводяться відділеннями Фонду соціального захисту інвалідів [268]. Відтак, система допоміжних органів, які впливають на процес організації та здійснення підприємницької діяльності, та їх повноваження також потребують усестороннього вивчення та аналізу, оскільки без вдосконалення та упорядкування правового регулювання в цьому сегменті неможливо буде досягти дійсно ефективного та оптимального механізму управління підприємницькою діяльністю в Україні. Проте, як вже зазначалося, це має бути здійснене в окремій роботі, оскільки обсяг та предмет даного дослідження не дозволяють здійснити це в рамках нашої наукової розвідки. Отже, повернемося до виокремлених нами двох груп органів, які здійснюють управління у досліджуваній сфері: загального адміністративного управління та спеціального.

Загалом, у системі органів державної влади, які здійснюють загальне адміністративно-правове управління підприємницькою діяльністю, можна виділити структурні ланки трьох організаційно-правових рівнів. Розглянемо їх детальніше.

1. *Вищий рівень органів державної влади*, які здійснюють загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні [435, с. 76-82], а саме:

– Верховна Рада України, що є єдиним органом законодавчої влади в Україні та, зокрема, повноважний:

а) приймати закони. Як законодавець Верховна Рада України повноважна приймати закони (нормативно-правові акти вищої юридичної сили, що регулюють найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов’язкових правил), якими встановлювати основні правила здійснення підприємницької діяльності та її припинення, зокрема:

Господарський кодекс України [69]; Податковий кодекс України [262]; закони України «Про підприємництво» (втратив чинність з 01 січня 2004 р., крім ст. 4) [392]; «Про господарські товариства» [300]; «Про захист від недобросовісної конкуренції» [361]; «Про режим іноземного інвестування» [400]; «Про зовнішньоекономічну діяльність» [366]; «Про фінансовий лізинг» (в новій редакції від 16 січня 2004 р.) [420] тощо. Окрім того, підприємницька діяльність регламентується не лише сукупністю законодавчих актів про підприємницьку діяльність, але й законами, що регламентують інші правовідносини, однак стосуються саме цих економічних відносин, зокрема: закони України «Про цінні папери і фондовий ринок» [423]; «Про рекламу» [401]; «Про страхування» [411] тощо;

б) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля.

Важливо також вказати на роль у загальному адміністративному управлінні підприємницькою діяльністю в Україні Комітету Верховної Ради з питань промислової політики та підприємництва (замінив Комітет з питань підприємництва, регуляторної та антимонопольної політики, що функціонував як комітет VII скликання ВРУ [369]). Відповідно до Постанови Парламенту України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання» № 22-VIII від 04 грудня 2014 року [390], до предметів відання зазначеного парламентського комітету відносяться: промислова політика та розвиток окремих галузей виробництва; зовнішньоекономічна, інвестиційна діяльність, спеціальні (вільні) економічні зони та території пріоритетного розвитку, технологічні парки; стандартизація, підтвердження відповідності, акредитація та метрологічна діяльність; публічно-приватне партнерство; космічна діяльність; розвиток малого і середнього підприємництва; розвиток підприємницької діяльності та гарантування прав і законних інтересів суб’єктів підприємницької діяльності. При цьому комітет складається із підкомітетів, а саме із підкомітетів з питань: промислової та інвестиційної політики; підприємництва та технічного

регулювання.

Головним чином, Комітет здійснює загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом нормотворчої діяльності, а саме: шляхом розробки нормативно-правових актів, а також вдосконалення вже існуючих нормативно-правових актів, серед іншого, щодо розвитку підприємницької діяльності, гарантування прав та законних інтересів суб`єктів господарської діяльності, економічної конкуренції, захисту прав споживачів;

– Президент України. Голова держави забезпечує правове регулювання економічних і господарських відносин. Глава держави має право законодавчої ініціативи у Верховній Раді. Крім того, він у межах своїх повноважень видає укази й розпорядження щодо питань реалізації економічної та соціальної політики, які не врегульовані чинним законодавством (є обов'язковими до виконання на всій території України); затверджує закони, ухвалені Верховною Радою України, та оприлюднює їх; використовує право вето щодо законів, ухвалених Верховною Радою України, і повертає їх парламенту зі своїми пропозиціями; має право скасовувати акти Кабінету Міністрів України та акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим [477, с. 45];

– Кабінет Міністрів України та міністерства. Відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII [368] Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади, що повноважний здійснювати виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів.

Що стосується питання, яке ми розглядаємо, то повноваженнями Уряду України щодо здійснення загального адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні є:

а) у сфері економіки та фінансів: сприяє розвитку підприємництва на засадах рівності перед законом усіх форм власності та соціальній спрямованості національної економіки, здійснює заходи щодо демонополізації

та антимонопольного регулювання економіки, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури; забезпечує здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; забезпечує розроблення і виконання програм структурної перебудови галузей національної економіки та інноваційного розвитку, здійснює заходи, пов'язані з реструктуризацією та санацією підприємств і організацій, забезпечує проведення державної промислової політики, визначає пріоритетні галузі промисловості, які потребують прискореного розвитку; забезпечує захист та підтримку національного товаровиробника.

б) у сферах соціальної політики, охорони здоров'я, освіти, науки, культури, спорту, туризму, охорони навколишнього природного середовища та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій: вживає заходів щодо вдосконалення державного регулювання у науково-технічній сфері, стимулювання інноваційної діяльності підприємств, установ та організацій; приймає рішення про обмеження, тимчасову заборону (зупинення) або припинення діяльності підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності у разі порушення ними законодавства про охорону праці та навколишнього природного середовища; координує діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, пов'язану з охороною навколишнього природного середовища, виконанням державних, регіональних і міждержавних екологічних програм.

Загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні здійснюється не всіма міністерствами, а лише окремими господарськими міністерствами функціонального типу, головним чином Міністерством економічного розвитку і торгівлі (далі – Мінекономрозвитку). Діяльність цього Міністерства здійснюється відповідно до Положення «Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 459 [256]. Відповідно до зазначеного документа Мінекономрозвитку України входить до системи органів виконавчої влади і є, серед іншого, головним органом у

системі центральних органів виконавчої влади з державної політики у сферах торгівлі, державної політики з питань розвитку підприємництва. Тому одним із основних завдань Мінекономрозвитку є формування державної політики з питань розвитку підприємництва, державної регуляторної політики, ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Відповідно до покладених на Мінекономрозвитку України завдань це міністерство здійснює в межах повноважень функції з регулювання товарного біржового ринку і подає Кабінету Міністрів України узагальнені пропозиції органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій усіх форм власності щодо його вдосконалення; забезпечує формування державної політики у сфері розвитку підприємництва, державної регуляторної політики, державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності та нормативно-правове регулювання у зазначених сферах; погоджує титули будов (об'єктів), фінансування проектів будівництва яких реалізується із залученням коштів державного бюджету або коштів підприємств державної власності; організовує та проводить атестацію виробництва підприємств, що здійснюють переробку, утилізацію або знищення вилученої з обігу неякісної та небезпечної продукції; розробляє в установленому порядку пропозиції щодо гармонізації нормативно-правових актів та нормативних документів з міжнародними, в тому числі європейськими, правилами і стандартами, які визначають вимоги до торговельної діяльності та діяльності у сфері побутових послуг; розробляє та затверджує правила торгівлі окремими групами товарів, надання побутових послуг, роботи закладів ресторанного господарства, здійснення різних видів і форм торгівлі, граничні розміри списання втрати товарів на підприємствах торгівлі та ресторанного господарства, а також порядок їх застосування, державні соціальні нормативи у сфері торговельної діяльності і побутових послуг; проводить експертизу та погоджує запити вітчизняних підприємств на одержання міжнародної технічної допомоги; подає в установленому порядку

Кабінету Міністрів України пропозиції щодо затвердження щорічних планів участі вітчизняних підприємств, установ та організацій у міжнародних виставках за кордоном із частковим фінансуванням витрат на їх проведення за рахунок коштів державного бюджету; організовує та координує в межах своїх повноважень підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації кадрів у сфері економіки, підприємництва.

Окрім того, Мінекономрозвитку України зобов'язане забезпечувати формування та реалізацію державної політики у сфері управління державним сектором економіки, тому відповідно: розробляє разом із заінтересованими центральними органами виконавчої влади в установленому порядку пропозиції щодо критеріїв віднесення підприємств до тих, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, формує пропозиції щодо переліку таких підприємств; здійснює в установленому порядку повноваження щодо складання, затвердження та контролю фінансових планів підприємств державного сектору економіки, в тому числі погодження фінансових планів підприємств, що є суб'єктами природних монополій, підприємств, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 млн. грн., забезпечує методичне керівництво в цій сфері.

2. *Центральний рівень органів державної влади*, які здійснюють загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні [452, с. 86-88]. Цей рівень охоплює функціонування Державної регуляторної служби України (далі – ДРС), що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ та який реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності.

ДРС України була утворена Урядом на підставі постанови «Деякі питання Державної регуляторної служби України» від 24 грудня 2014 року № 724 [88] шляхом реорганізації через перетворення Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва (далі –

Держпідприємництво), що була створена на підставі Указу Президента України від 19 грудня 2011 року № 1168/2011 [318] та діяла відповідно до Положення від 30 березня 2012 року [88].

Слід зауважити, що спроби утворити ДРС України шляхом реорганізації через перетворення Держпідприємництва України здійснювались і раніше. Найбільш помітну спробу ліквідувати Держпідприємництво Кабінетом Міністрів було здійснено 30 квітня 2014 р., коли Уряд України прийняв постанову «Про Державну регуляторну службу України» № 252 [314] (опублікована в «Офіційному віснику України» лише 25 липня 2014 року), яку Окружний адміністративний суд м. Києва 18 вересня 2014 року постановив визнати протиправною, скасувавши її [269]. Проте в ході активізації перебудови органів загального адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні сьогодні, як вже вище зазначалось, в нашій державі утворено ДРС України.

Основним завданням цього органу влади є: реалізація державної регуляторної політики, політики з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності; координація дій органів виконавчої влади, інститутів громадянського суспільства і підприємництва з питань дерегуляції господарської діяльності.

Відповідно до покладених на цей орган влади завдань він уповноважений здійснювати низку функцій, серед яких:

а) загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом нормотворчої діяльності. Зокрема, ДРС України зобов’язана готувати та подавати в установленому порядку пропозиції щодо забезпечення формування державної політики з питань, що належать до сфери діяльності Служби, а також розроблені ДРС проекти законів, актів Президента та Кабінету Міністрів України й проектів наказів Мінекономрозвитку України, а також визначає позицію щодо проектів актів, розробниками яких є інші органи влади. Разом із цим Служба повноважна: проводити експертизу проектів

законів України, інших нормативно-правових актів, які регулюють господарські та адміністративні відносини між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, подає розробникам таких проектів пропозиції щодо їх удосконалення відповідно до принципів державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; проводити у порядку, встановленому Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [333], аналіз проектів регуляторних актів, що подаються на погодження, та аналіз їх регуляторного впливу, приймає рішення про погодження таких проектів або про відмову в їх погодженні; проводити відповідно до законодавства експертизу регуляторних актів центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади (у разі виявлення під час експертизи порушень вимог ст. 4, 5, 8-13 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» приймає рішення про необхідність усунення органом, що прийняв відповідний акт, виявлених порушень принципів державної регуляторної політики);

б) загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом вжиття в межах своїх повноважень заходів щодо захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, порушених унаслідок дії регуляторних актів;

в) загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом контролю і нагляду. Так, Служба здійснює в межах своїх повноважень, зокрема: контроль за дотриманням вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру та методичне забезпечення діяльності дозвільних органів і державних адміністраторів; контроль за реалізацією заходів щодо запобігання корупції в апараті ДРС, її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління; контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів в апараті ДРС, її територіальних органах, на

підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління; контроль виконання в апараті ДРС та її територіальних органах вимог Конституції та законів України, актів Президента і Кабінету Міністрів України та наказів міністерств. Також ДРС України в межах своїх повноважень може брати участь у планових та позапланових заходах державного нагляду (контролю), які проводяться іншими центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, державними колегіальними органами, органами виконавчої влади АР Крим, органами місцевого самоврядування. Окрім того, Служба зобов'язана проводити моніторинг: стану виконання органами виконавчої влади вимог Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [387];

г) загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом надання роз'яснень положень законодавства з питань державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

д) загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом розробки основних напрямків розвитку державної політики у сфері ліцензування. Так, ДРС України повноважна погоджувати в установленому порядку проекти нормативно-правових актів з питань ліцензування, що розробляються та приймаються органами виконавчої влади, а також здійснювати контроль і нагляд за дотриманням органами ліцензування та ліцензіатами законодавства у сфері ліцензування. Окрім того, Служба здійснює методичне керівництво та інформаційне забезпечення діяльності органів ліцензування, а також: розробляє форми документів у сфері ліцензування та правила їх оформлення; погоджує за поданням органу ліцензування ліцензійні умови провадження певного виду господарської діяльності та порядок здійснення контролю за їх дотриманням, крім передбачених законом випадків; веде Єдиний ліцензійний реєстр; організовує замовлення, постачання, ведення обліку і звітності про витрачання бланків ліцензій.

3. *Регіональний та місцевий рівень органів державної влади*, які здійснюють загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні, а саме:

1) органи Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, зокрема:

а) Верховна Рада Автономної Республіки Крим (далі – ВР АРК), яка є представницьким органом АР Крим, що відповідно до ст. 9 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» [276] здійснює нормативне регулювання, зокрема, з питань: сільського господарства і лісів; меліорації і кар'єрів; ремесел та промислів; містобудування і житлового господарства; туризму, готельної справи, ярмарків; транспорту загального користування; санітарної і лікарняної служб. При цьому ВР АРК бере участь у здійсненні державної регуляторної політики в межах та у спосіб, які встановлені Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [333] (деталізуються такі заходи в нормах Указу Президента України від 01 червня 2005 року № 901/2005 [323]). Тобто ВР АРК прямо впливає на умови економічного функціонування підприємців на українському півострові;

б) Рада міністрів Автономної Республіки Крим (далі – РМ АРК), що є урядом АР Крим – вищим органом у системі органів виконавчої влади АР Крим, який здійснює виконавчу владу в АРК безпосередньо та через міністерства АРК, республіканські комітети АРК, інші органи виконавчої влади АРК (далі – органи виконавчої влади АРК), спрямовує, координує та контролює діяльність таких органів.

Відповідно до ст. 15, 17 Закону України «Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим» [399] РМ АРК виконує ряд повноважень у сфері економіки, планування економічного і соціального розвитку, а також у сфері промисловості, паливно-енергетичного комплексу, серед іншого: забезпечення розвитку малого підприємництва, сприяння розвитку підприємництва на засадах рівності перед законом усіх форм власності та соціальної спрямованості економіки; сприяння розвитку інвестиційної діяльності на

території АРК, організація здійснення заходів щодо спрощення процедури отримання документів, необхідних для провадження інвестиційної діяльності; здійснення ліцензування певних видів господарської діяльності відповідно до закону; розроблення та виконання регіональних програм, спрямованих на розвиток промисловості, розроблення прогнозів розвитку промисловості; координація діяльності розташованих на території Автономної Республіки Крим промислових підприємств з виробництва товарів широкого вжитку, організація виробництва будівельних матеріалів на базі місцевої сировини з використанням відходів виробництва; сприяння розвитку народних художніх промислів, кооперації промислових і сільськогосподарських підприємств.

Однак сьогодні такий вплив ВР АРК та РМ АРК на підприємницьку діяльність потрібно враховувати разом із особливим статусом півострова Крим, що регламентований Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [326] та особливим економічним статусом, що регламентований Законом України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» [407]. Так, тимчасово загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю на тимчасово окупованих територіях виконують центральні органи влади України в межах своєї компетенції;

2) органи місцевого самоврядування, тобто створені територіальними громадами (жителями села, об’єднаннями жителів кількох сіл, селищ, міст, районів, областей) публічні органи, які самостійно вирішують питання місцевого значення в межах Конституції [153] й законів України, зокрема Закону «Про місцеве самоврядування» [379]. Так, серед іншого, органи місцевого самоврядування повноважні видавати правові і розпорядчі акти (рішення рад, рішення виконавчих комітетів рад, розпорядження відповідних сільських, селищних, міських голів, голів районних у місті, районних, обласних рад, накази керівників виконавчих та інших органів рад), що є, головним чином, обов’язковими для виконання усіма учасниками

господарських відносин, які розташовані або здійснюють свою діяльність на відповідній території.

Окрім того, прямий адміністративний управлінський вплив на підприємницьку діяльність органи місцевого самоврядування здійснюють шляхом ухвалення програм соціально-економічного розвитку, генеральних планів, цільових програм комплексного розвитку територій. Таким чином, рада – єдиний орган, що має змогу, проектуючи стратегію розвитку територіальної громади, визначати стратегічні параметри бізнес-клімату в місті на десятиліття. Тож підприємці, які сьогодні беруть участь у проектуванні громади, через своїх представників у радах проектують майбутнє свого системного бізнесу, закладають інфраструктурні можливості його існування [184, с. 17].

При цьому слід зауважити, що відповідно до ч. 4 ст. 23 Господарського кодексу України [69] органам місцевого самоврядування заборонено незаконно втручатись у господарську діяльність суб'єктів господарювання, а також видавати правові акти, якими встановлюються не передбачені законом обмеження щодо обігу окремих видів товарів (послуг) на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що система органів державної влади, які здійснюють загальне адміністративно-правове управління підприємницькою діяльністю, умовно складається з таких структурних ланок організаційно-правових рівнів: 1) вищий рівень (Верховна Рада, Президент, Кабінет Міністрів та міністерства); 2) центральний рівень (Державна регуляторна служба); 3) регіональний та місцевий рівень (органи Автономної Республіки Крим та м. Севастополя із особливостями щодо стану правового режиму на тимчасово окупованих територіях України; органи місцевого самоврядування).

2.2. Система органів спеціального адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні та їх повноваження

Зазначимо, що система органів, що здійснюють загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні, є багатогранною, позаяк в таку систему входять всі державні органи влади, повноважні захищати національну безпеку. Проте найважливішим в рамках дослідження є аналіз відповідних прав та обов'язків органів, що здійснюють спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю саме у галузі економічної безпеки [449, с. 176-179], а також безпеки та благополуччя населення. Отже, перейдемо до другої групи органів, а саме до системи органів, що здійснюють спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні.

Так, наприклад, відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» [385] поняття «економічна безпека» входить до складу ширшого поняття – «національна безпека України», яка здійснюється шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах. До категорії «економічна безпека держави», як зазначає З.Б. Живко, доцільно відносити лише «економічну, фінансову, зовнішньоекономічну і соціальну складові» [104, с. 23]. При цьому, оскільки об'єктами національної економічної безпеки є держава, суспільство, сім'ї, окремі громадяни, підприємства, установи, організації, окремі території, а також основні елементи економічної безпеки, слід погодитись з тим, що економічна безпека – це такий стан національної економіки, який забезпечує стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз та здатний задовольнити потреби зазначених вище суб'єктів [467].

Важливу роль у значній частині економічної безпеки держави відіграє

підприємницька діяльність: і як фактор забезпечення та росту економіки, і як фактор припинення такого росту економіки та «знищення» економіки держави загалом. Це пов'язане з тим, що діяльність підприємців на українському ринку впливає на стан росту чи зменшення цін, а також у сфері конкуренції, податків й зборів тощо. Відтак, зважаючи на те, що економічна безпека України, як держави із ринковою економікою, що є суттєво глобалізованою, напряму залежить від безпеки й забезпечення режиму безпеки в сфері конкуренції та податків й зборів, у сфері державної митної справи, ціноутворення й рівня цін на товари і послуги тощо, наявність і ефективна та оптимальна діяльність органів, що здійснюють спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю у галузі економічної безпеки важко недооцінити.

При цьому спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю у галузі економічної безпеки здійснює ряд центральних органів державної влади та підпорядковані їм органи влади в межах власних повноважень. Разом із цим, зважаючи на різні галузі й підгалузі економіки й державної економічної політики нашої держави й відповідні органи, які відповідальні за забезпечення безпеки у відповідних галузях й підгалузях економіки, найбільш доцільно розглядати зазначені органи зважаючи саме на особливий предмет їх віддання.

Економічна безпека в галузі економічної конкуренції забезпечується в нашій державі Антимонопольним комітетом України (далі – АМКУ), який є державним, підконтрольним Президенту України (підзвітний Верховній Раді), органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого, відповідно, є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель [446, с. 239-243].

Особливості спеціального статусу АМКУ обумовлюються його завданнями та повноваженнями, в тому числі роллю у формуванні конкурентної політики, та визначаються законами України «Про Антимонопольний комітет України» [273], «Про захист економічної конкуренції» [362], «Про захист від недобросовісної конкуренції» [361], а

також іншими актами законодавства і полягають, зокрема, в особливому порядку призначення та звільнення Голови Комітету, його заступників, державних уповноважених АМКУ, голів територіальних відділень АМКУ, у спеціальних процесуальних засадах діяльності АМКУ, наданні соціальних гарантій, охороні особистих і майнових прав працівників Комітету на рівні з працівниками правоохоронних органів, в умовах оплати праці.

Відповідно, на АМКУ покладається таке важливе завдання, як участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: 1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; 2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції; 4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері державних закупівель.

Здійснюючи адміністративне управління підприємницькою діяльністю в рамках здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, АМКУ реалізовує:

1) нормотворчі функції у питаннях економічної конкуренції та її забезпечення. Зокрема, Комітет зобов'язаний приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами, перевіряти та переглядати рішення у справах, надавати висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції.

Окрім того, Комітет також приймає нормативно-правові акти-рекомендації обов'язкового характеру, наприклад у зв'язку із правом надавати

обов'язкові для розгляду рекомендації органам влади, органам місцевого самоврядування, органам адміністративно-господарського управління та контролю, суб'єктам господарювання, об'єднанням щодо припинення дій або бездіяльності, які містять ознаки порушень законодавства про захист економічної конкуренції, та усунення причин виникнення цих порушень і умов, що їм сприяють;

2) адміністративне управління підприємницькою діяльністю в питаннях виявлення порушення антимонопольного законодавства України. Одне із основних повноважень АМКУ – це виявлення порушень національного антимонопольного законодавства, що реалізується:

а) в результаті звернення скаржника чи іншої особи. Правопорушення в зазначеній галузі виявляються Комітетом і через обов'язок розглядати заяви і справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити розслідування за цими заявами і справами. Так, наприклад, в 2013 р. до АМКУ надійшло 7902 заяви та звернення з приводу порушень законодавства про захист економічної конкуренції, що на 23,6% більше, ніж у 2012 році [112, с. 10];

б) в результаті самостійної (досить часто – моніторингової) діяльності. Зокрема, з цією метою Комітет зобов'язаний: проводити дослідження ринку, визначати межі товарного ринку, а також становище, в тому числі монопольне (домінуюче), суб'єктів господарювання на цьому ринку; визначати наявність або відсутність контролю між суб'єктами господарювання або їх частинами та склад групи суб'єктів господарювання, що є єдиним суб'єктом господарювання;

3) адміністративне управління підприємницькою діяльністю в питаннях деліцензування та зупинення операцій, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання. АМКУ повноважний вносити до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування обов'язкові для розгляду подання щодо анулювання ліцензій, припинення операцій, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання, у разі

порушення ними законодавства про захист економічної конкуренції;

4) адміністративне управління підприємницькою діяльністю в питаннях порушення, розгляду та вирішення справи про адміністративні правопорушення. В рамках такого комплексу повноважень АМКУ (через свої органи) має право відкривати та розглядати справи про адміністративні правопорушення, приймати постанови та перевіряти їх законність та обґрунтованість;

5) адміністративне управління підприємницькою діяльністю в питаннях здійснення перевірки суб'єктів господарювання. АМКУ має право перевіряти суб'єкти господарювання та їх об'єднання щодо дотримання ними вимог законодавства про захист економічної конкуренції та під час проведення розслідувань за заявами і справами про порушення законодавства про захист економічної конкуренції. При цьому Комітет у тих випадках та в порядку, що передбачені законом, може проводити огляд службових приміщень і транспортних засобів суб'єктів господарювання – юридичних осіб, вилучати або накладати арешт на предмети, документи чи інші носії інформації, які можуть бути доказами або джерелом доказів у справі незалежно від їх місцезнаходження. Окрім того, у разі перешкоджання працівникам АМКУ у виконанні ними цих повноважень Комітет може залучати працівників органів внутрішніх справ для застосування заходів, передбачених законом, для подолання відповідних перешкод;

6) звертатися до суду з позовами, заявами і скаргами у зв'язку із застосуванням законодавства про захист економічної конкуренції, а також із запитами щодо надання інформації про судові справи, що розглядаються цими судами відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції. Відповідно до ст. 27 «Про захист від недобросовісної конкуренції» процесуальні засади діяльності органів АМКУ щодо захисту від недобросовісної конкуренції (тобто щодо будь-яких дій у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності), зокрема розгляд справ про недобросовісну конкуренцію, порядок виконання

рішень та розпоряджень органів АМКУ, голів його територіальних відділень, їх перевірка, перегляд, оскарження та гарантії учасників процесу, інші питання щодо захисту від недобросовісної конкуренції регулюються законодавством про захист економічної конкуренції з урахуванням особливостей, визначених зазначеним законом.

Наприклад, з метою забезпечення своєчасної сплати штрафів, накладених на порушників законодавства про захист економічної конкуренції, та з інших передбачених законодавством питань органи АМКУ протягом 2013 року у 554 випадках зверталися до суду з позовами відповідно до ст. 25 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», а судами протягом року задоволено 461 позов органів Антимонопольного комітету України (83,2% поданих), остаточно відмовлено у задоволенні лише щодо 16 (2,9%) таких позовів. Частка задоволених позовів порівняно з 2012 роком зросла на 9%. Окрім того, протягом звітного року в судах оскаржено 335 рішень АМКУ у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, що становить близько 9,4% прийнятих протягом року рішень. Визнано недійсними повністю або частково 47 рішень, що становить всього 1,3% від загальної кількості рішень органів АМКУ про визнання вчинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції [112, с. 24-25].

Що ж стосується економічної безпеки в галузі фіскальної політики, то основним й єдиним центральним органом виконавчої влади, відповідальним за таку, є Державна фіскальна служба України (далі – ДФС), діяльність якої спрямовується та координується Кабінетом Міністрів [447, с. 57-60]. Слід зауважити, що цей орган державної влади було утворено 21 травня 2014 р. шляхом перетворення Міністерства доходів і зборів [417], у свою чергу утвореного 24 грудня 2012 року в результаті реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України [322], а 1 березня 2014 року ліквідованого постановою Кабміну [374], яку вже 21 травня 2014 року було у передбаченому законом порядку скасовано.

Відповідно до Положення «Про Державну фіскальну службу

України» [321] ДФС повноважна реалізовувати державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – єдиний внесок), державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску. Відповідно, одним з основних завдань цього органу є реалізація державної податкової політики та політики у сфері державної митної справи, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установлений законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів.

Так, ДФС відповідно до покладених на неї завдань здійснює:

1) нормотворчі функції щодо врегулювання підприємницької діяльності у відповідних питаннях. Зокрема, Служба узагальнює практику застосування законодавства з податкових питань, питань у сфері державної митної справи та щодо адміністрування єдиного внеску, у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску. З цих питанням ФС розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та КМУ, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністру фінансів, а також розробляє проекти законів України, актів

Президента України, КМУ, наказів Мінфіну з вищезазначених питань.

Наприклад, в розділі 10 Плану роботи Державної фіскальної служби України на IV квартал 2014 року [259] для ДФС ставиться у завдання протягом кварталу розробити та/або брати участь в розробці низки нормативно-правових актів: зокрема, розробити проекти нормативно-правових актів щодо затвердження форм розрахунків, звітів, декларацій, порядків їх складання, інших документів та внесення відповідних змін, а також щодо удосконалення механізмів з питань погашення заборгованостей; брати участь у розробці та наданні пропозицій до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік», а також проекту Закону України «Про Державну програму економічного та соціального розвитку України на 2015 рік» та надання пропозицій Мінекономрозвитку України. Окрім того, план роботи ДФС на IV квартал 2014 року передбачає, що служба також зобов'язується проводити експертизи проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань оподаткування та підготовку довідок щодо їх відповідності acquis communautaire та положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; погодження відповідних довідок до проектів нормативно-правових актів з питань митної справи та єдиного внеску, підготовлених структурними підрозділами ДФС.

Вплив розробки нових та вдосконалення існуючих нормативно-правових актів, зокрема вплив приведення українського податкового й митного законодавства України у відповідність до acquis communautaire, на стан та розвиток підприємницької діяльності в державі важко недооцінити. Зокрема, чинне податкове законодавство можна охарактеризувати як суперечливе, невизначене, нестабільне, неадекватне нинішнім умовам господарювання; для функціонування податкової політики необхідно її переорієнтація із суто фіскальних цілей на стимулювання економічного зростання. При цьому введення нового податкового законодавства призвело до масового закриття підприємств порівняно з минулими роками. Значна кількість і частота внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів податкового

законодавства істотно ускладнює роботу контролюючих органів та негативно позначається на діяльності суб'єктів підприємництва, а також знижує привабливість національної економіки для іноземних інвесторів [479, с. 151];

2) адміністративне управління підприємницькою діяльністю в питаннях оподаткування суб'єктів господарювання та податкового і митного аудиту. Розробляє форми податкових декларацій (розрахунків), звітності та інших документів, а також здійснює адміністрування податків і зборів, митних та інших платежів, єдиного внеску в порядку, встановленому законом. Слід зауважити, що адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні через адміністрування податків і зборів, митних та інших платежів, єдиного внеску в порядку є досить суттєвим, оскільки адміністрування податків – це діяльність державних фіскальних органів під час здійснення податкового контролю за своєчасністю, повнотою і правильністю сплати податкових платежів юридичними та фізичними особами [132, с. 239].

Так, ДФС через свої департаменти здійснює організацію та координацію роботи територіальних органів ДФС щодо забезпечення, зокрема: своєчасності сплати, достовірності та повноти нарахування ПДВ юридичними особами; оперативного відпрацювання суб'єктів господарювання за доведеними ймовірними ризиками мінімізації сплати ПДВ; проведення перевірок суб'єктів господарювання з питань правомірності декларування платниками податку сум ПДВ, заявлених ними до відшкодування з бюджету; автоматичного відшкодування ПДВ платникам податків, які відповідають критеріям, визначеним у Податковому кодексі України [262]; упередження безпідставно заявлених платниками податків до відшкодування сум ПДВ, недопущення протермінованої заборгованості із відшкодування ПДВ; оперативного відпрацювання контрагентів суб'єктів господарювання, які не сплачують податкові зобов'язання з ПДВ у повному обсязі;

3) адміністративне управління підприємницькою діяльністю в питанні організації митного контролю та оформлення. ДФС забезпечує застосування митних режимів, здійснення митного контролю та митного оформлення

товарів, поміщених у відповідні митні режими та вирішує питання щодо реалізації компромісу (головним чином, відповідно до Митного кодексу України [215], Конвенції про тимчасове ввезення [415] та Порядку виконання митних формальностей відповідно до заявленого митного режиму [267]), а також вживає заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності у процесі зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів.

Поряд із цим важливо зауважити, що ДФС запобігає та протидіє контрабанді та порушенням митних правил на митній території України. При цьому служба виявляє причини та умови, що сприяли вчиненню контрабанди та інших правопорушень у сфері державної митної справи, вживає заходів до їх усунення, а також збирає, аналізує, узагальнює інформацію про порушення законодавства у сфері митної справи, за результатами вживає заходів, спрямованих на запобігання таким порушенням; проводить облік, зберігання, оцінку вилученого, прийнятого на зберігання, розміщеного у митний режим відмови на користь держави майна, а також майна, виявленого в зоні митного контролю, власник якого невідомий, та розпорядження ним тощо.

Наприклад, протягом січня-червня 2014 року було порушено 7,7 тис. справ про порушення митних правил на суму понад 274,5 млн. грн. З них у 4,2 тис. справ реально вилучено предмети правопорушень на суму понад 143,3 млн. грн. [123]. Упродовж 2015 року митницями ДФС порушено 17 808 справ про порушення митних правил на суму понад 1 787,19 млн. грн. З них у 8 529 справах реально вилучено предмети правопорушень на суму понад 628,98 млн. грн. (промислових товарів на суму понад 366,85 млн. грн.; продовольчих товарів на суму понад 106,27 млн. грн.; валюти на суму понад 102,28 млн. грн.; транспортних засобів на суму понад 53,57 млн. грн.) [124];

4) адміністративне управління підприємницькою діяльністю в питанні ліцензування спеціальних суб'єктів господарської діяльності. Через Департамент організації митного контролю Служба здійснює ліцензування митної брокерської діяльності, діяльності суб'єктів господарювання з

виробництва спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, з оптової торгівлі спиртом, оптової та роздрібної торгівлі алкогольними напоями і тютюновими виробами;

5) адміністративне управління підприємницькою діяльністю в питанні адміністрування митних платежів та митно-тарифного регулювання. ДФС через Департамент адміністрування митних платежів проводить верифікацію (встановлення достовірності) сертифікатів про походження товарів з України та здійснює у випадках, установлених міжнародними договорами, видачу сертифікатів про походження (документ, який вказує країну походження товару);

6) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом здійснення контролю. ДФС, в силу великого обсягу завдань, які на неї поклала держава, здійснює низку контрольних функцій, зокрема здійснює контроль:

а) за дотриманням податкового і митного законодавства, законодавства щодо трансфертного ціноутворення, законодавства щодо адміністрування єдиного внеску та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого законом покладено на ДФС;

б) за своєчасністю подання платниками податків та єдиного внеску передбаченої законом звітності, своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплати податків і зборів, єдиного внеску, митних та інших платежів, а також забезпечує контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою їх нарахування та сплати до бюджету і відповідних позабюджетних фондів;

в) за дотриманням суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності установленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; застосуванням відповідно до закону заходів тарифного та нетарифного регулювання під час переміщення товарів через митний кордон України і після завершення операцій митного контролю та митного оформлення; правильністю визначення митної вартості товарів відповідно до закону, а також за правильністю визначення країни походження

та класифікації згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі – УКТЗЕД) товарів, що переміщуються через митний кордон України;

г) за дотриманням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності законодавства з питань державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання в межах повноважень, передбачених законом;

д) за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів;

е) за прийняттям декларацій про максимальні роздрібні ціни на підакцизні товари (продукцію), встановлені виробником або імпортером, та узагальнення відомостей, зазначених у таких деклараціях, для організації роботи та контролю за повнотою обчислення і сплати акцизного податку;

є) за дотриманням суб'єктами господарювання, які провадять роздрібну торгівлю тютюновими виробами, вимог законодавства щодо максимальних роздрібних цін на тютюнові вироби, встановлених виробниками або імпортерами таких виробів;

ж) за дотриманням суб'єктами господарювання, які провадять оптову або роздрібну торгівлю алкогольними напоями, вимог законодавства щодо мінімальних оптово-відпускних або роздрібних цін на такі напої;

7) організація роботи ДФС та її територіальних органів щодо запобігання і виявлення кримінальних та інших правопорушень у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах, провадження досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності. В межах своїх повноважень та через відповідні органи ДФС: отримує і реєструє заяви, повідомлення та іншу інформацію про кримінальні й інші правопорушення у сфері оподаткування та бюджетній сфері, приймає щодо них передбачені законом рішення; виявляє кримінальні та інші правопорушення у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах, а також встановлює місцезнаходження платників податків, опитує їх засновників, посадових осіб; провадить відповідно до закону

оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, а також вживає заходів до відшкодування завданих державі збитків; здійснює розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за кримінальні правопорушення у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах; вживає заходів для виявлення, аналізу та перевірки фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму.

Що стосується спеціального адміністративного управління підприємницькою діяльністю на ринках фінансових послуг, то такий є, безумовно, важливим у питанні економічної безпеки держави, головним чином якщо виходити з причин останньої Великої рецесії та валютно-фінансової кризи в Греції. Таке спеціальне адміністративне управління в нашій державі (крім ринку банківських послуг і ринків цінних паперів і похідних цінних паперів) здійснює спеціальний державний орган – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг), яка є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, а підзвітним – Верховній Раді [463, с. 128-132].

Відповідно до п. 3 Положення «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» [381] основними завданнями Нацкомфінпослуг, серед іншого, є: а) здійснення в межах своїх повноважень державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг і дотриманням законодавства у відповідній сфері; б) захист прав споживачів фінансових послуг шляхом застосування у межах своїх повноважень заходів впливу з метою запобігання і припинення порушень законодавства на ринку фінансових послуг; в) узагальнення практики застосування законодавства України з питань фінансових послуг і ринків та розроблення пропозицій щодо їх вдосконалення; г) розроблення і затвердження обов'язкових до виконання нормативно-правових актів з питань, що належать до її компетенції.

Нацкомфінпослуг відповідно до покладених завдань, зокрема, здійснює:

1) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом аналізу стану і тенденцій розвитку ринків фінансових послуг, розробку пропозицій щодо формування державної політики у сфері фінансових послуг;

2) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, а також нормопроектування (розробки проектів та пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів та в установленому порядку внесення їх на розгляд Президентові України та Кабінету Міністрів);

Так, протягом 2013 року діяльність Нацкомфінпослуг була зосереджена на вдосконаленні нормативно-правової бази у сфері небанківських фінансових послуг та її наближення до вимог законодавства ЄС з метою підтримання позитивної динаміки та забезпечення розвитку ринків небанківських фінансових послуг, а також захисту інтересів споживачів небанківських фінансових послуг. При цьому в 2013 році Верховною Радою та Кабінетом Міністрів України було прийнято ряд проектів нормативно-правових актів, головним розробником яких виступала Нацкомфінпослуг, зокрема Закон «Про внесення змін до статті 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» щодо видів фінансових послуг» від 10 жовтня 2013 року № 643-VII [293], який: врегульовує діяльність суб'єктів господарювання з надання послуг, що за своєю суттю є фінансовими, але не підпадають повністю під жодний конкретний вид, врегульований законом повною мірою; уточнює перелік видів послуг, які вважаються фінансовими; забороняє надання фінансових послуг, які не включені до цього переліку; надає право органам, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, приймати рішення про належність операцій до певного виду фінансових послуг. Зазначені норми дозволять посилити захист прав споживачів фінансових послуг від залучення в участі в схемах, які за своєю суттю є шахрайськими або побудовані як «фінансова піраміда» [175, с. 19];

3) державне регулювання та нагляд за діяльністю фінансових установ

(крім банків, професійних учасників фондового ринку, інститутів спільного інвестування, фінансових установ, які мають статус міжурядових міжнародних організацій, Державної казначейської служби України та державних цільових фондів). Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг Нацкомфінпослуг здійснює відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [421] шляхом:

а) ведення спеціальних реєстрів, а саме: Державного реєстру фінансових установ; у визначених нею випадках – реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги; Єдиного реєстру бюро кредитних історій; Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків); Державного реєстру страхових та перестрахових брокерів, видає свідоцтва про включення зазначених брокерів до такого реєстру; Реєстру саморегулятивних організацій учасників ринків фінансових послуг; Реєстру аудиторів, які можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ, та визначає порядок його ведення. При цьому слід зазначити, що Комісія встановлює плату за реєстрацію документів відповідно до законів з питань регулювання ринків фінансових послуг;

б) нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ;

в) нагляду за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг). Зокрема, Комісія також здійснює нагляд на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами, переважна діяльність в яких здійснюється фінансовими установами, нагляд за якими здійснює Нацкомфінпослуг;

г) застосування заходів впливу;

4) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом ліцензування фінансових установ та надання їм дозволів. Нацкомфінпослуг затверджує умови провадження діяльності з надання фінансових послуг, для якої необхідно отримання відповідної ліцензії чи дозволу, та порядок здійснення контролю за дотриманням зазначених умов, а також затверджує ліцензійні умови провадження господарської діяльності, пов’язаної із

збиранням та використанням інформації, яка складає кредитну історію, та порядок здійснення контролю за дотриманням таких умов. Окрім того Комісія встановлює плату за видачу ліцензій відповідно до законів з питань регулювання ринків фінансових послуг та видає фінансовим установам відповідно до зазначених законів відповідні дозволи, а також ліцензії на провадження діяльності з надання фінансових послуг (також видає ліцензії на провадження діяльності, пов'язаної із збиранням та використанням інформації, яка складає кредитну історію);

5) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом здійснення реєстрації фінансових установ та саморегулятивних організацій учасників ринків фінансових послуг. При цьому Комісія також визначає вимоги до документів, що подаються для такої реєстрації, встановлює форму витягу про виключення юридичної особи з Державного реєстру фінансових установ.

Безумовним є те, що випуск та обіг цінних паперів і функціонування фондового ринку прямо впливає на економічну безпеку держави, тому адміністративне управління підприємницькою діяльністю у цій сфері здійснює спеціальний національний орган – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР), що є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України та підзвітним Верховній Раді.

НКЦПФР є державним регулятором ринку цінних паперів, що визначено Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [303] та була утворена Президентом України у 2011 р. на базі ДКЦПФР з метою комплексного правового регулювання відносин, що виникають на фондовому ринку, забезпечення захисту інтересів громадян України та держави, запобігання зловживанням та порушенням у цій сфері.

Відповідно до п. 3 Положення «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» [380] основними завданнями НКЦПФР є:

1) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо

розвитку і функціонування ринку цінних паперів та похідних (деривативів) в Україні, сприяння адаптації національного ринку цінних паперів до міжнародних стандартів;

2) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом узагальнення практики застосування законодавства України з питань емісії (випуску) та обігу цінних паперів в Україні, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення, а також нормопроектування. Зокрема, НКЦПФР відповідно до покладеного на неї завдання: розробляє програми розвитку фондового ринку, які затверджуються Президентом України; бере участь у розробленні та вносить в установленому порядку на розгляд проекти актів законодавства, що регулюють питання розвитку фондового ринку та корпоративного управління; укладає в установленому законодавством порядку міжнародні договори та інші угоди з відповідними органами інших держав з питань співробітництва у сфері регулювання ринку цінних паперів; здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами і неурядовими організаціями іноземних держав та міжнародними організаціями у частині обміну досвідом та інформацією, пов'язаними з регулюванням фондового ринку та корпоративного управління; бере участь у формуванні Програми діяльності Кабінету Міністрів України та забезпечує відповідно до своєї компетенції її реалізацію; бере участь у розробленні проекту закону про Державний бюджет України.

Так, протягом 2013 року НКЦПФР розробила та подала до парламенту низку проектів законодавчих актів, наприклад: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення діяльності акціонерних товариств» від 17 січня 2013 року № 2037 [426] (яким передбачалось підвищення ефективності та удосконалення корпоративного управління в акціонерних товариствах та який було відхилено і знято з розгляду 01 липня 2014 року); «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо емісії цінних паперів» від 23 січня 2013 року № 2072 [427] (яким запроваджуються нові види корпоративних облігацій, зокрема біржові,

інфраструктурні та концесійні облігації, впроваджується інститут загальних зборів власників корпоративних облігацій, а також встановлюються критерії та наслідки настання дефолту за корпоративними облігаціями);

3) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом здійснення державного регулювання та контролю за емісією і обігом цінних паперів та похідних (деривативів) на території України. Так, Комісія, зокрема, встановлює: порядок емісії, обігу та викупу цільових облігацій підприємств; порядок реєстрації нею випуску акцій та облігацій; додаткові реквізити сертифіката акції (акцій); порядок, за яким емітент може розміщувати відсоткові, цільові та дисконтні облігації; порядок реалізації переважного права на придбання акцій додаткової емісії; особливості переходу прав на цінні папери та прав за цінними паперами; порядок проведення конвертації цінних паперів; порядок продовження строків обігу та погашення облігацій підприємств тощо;

4) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом здійснення заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів та законодавства про акціонерні товариства, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень. Окрім того, що НКЦПФР здійснює контроль за емісією і обігом цінних паперів та похідних (деривативів) на території України, вона також контролює діяльність учасників ринку цінних паперів. Так, виконуючи функцію контролера на ринку цінних паперів, Комісія протягом 2013 року провела 381 перевірку щодо дотримання вимог законодавства емітентами цінних паперів. Планові та позапланові перевірки допомогли виявити 824 порушення (найбільш розповсюдженими серед яких були порушення порядку скликання загальних зборів акціонерних товариств, порушення прав акціонерів на отримання інформації про діяльність товариства) [453, с. 73].

Що стосується органів, які здійснюють спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю у галузі безпеки та благополуччя населення, то, в першу чергу, слід зауважити, що саме по собі поняття

«благополуччя населення» є умовною категорією, яка позначає благополучне й нормальне (звичайне) функціонування населення, що конкретизується стандартними (для певного регіону, держави) рівнями показника психічного й фізичного здоров'я сукупності людей-населення та відповідного рівня стану навколишнього середовища. Поняття безпеки населення, в свою чергу, напряму пов'язане із сталим людським розвитком населення окремого регіону чи держави і виражається в нормальному (звичайному) його функціонуванні: дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до смерті, погіршення функціонування та розвитку психічного й фізичного здоров'я, не перешкоджають населенню в досягненні ним певних бажаних для них цілей.

З цього виходить, що підприємницька діяльність може прямо впливати на безпеку та благополуччя відповідного населення, особливо коли в процесі своєї економічної діяльності підприємці здійснюють: транспортування, зберігання та використання (експлуатують) нехарчової продукції; виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення й утилізацію отруйних речовин; будівельні, днопоглиблювальні роботи; видобування піску і гравію; прокладення кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду; виробництво, зберігання, транспортування, реалізацію, утилізацію та знищення лікарських засобів; зберігання, транспортування, торгівлю та застосування засобів захисту рослин та застосування пестицидів і агрохімікатів.

Так, що стосується зв'язку безпеки і благополуччя населення із дотриманням суб'єктами господарювання в процесі своєї економічної діяльності санітарних та епідемічних стандартів в регіоні та державі, то такий є безумовним [448, с. 198-204]. Саме тому зазначеним питанням займається спеціальний орган державної виконавчої влади – Санітарно-епідеміологічна служба України (далі – Держсанепідслужба України), яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Віце-прем'єр-міністра – Міністра охорони здоров'я України. Служба входить до системи органів виконавчої влади у

галузі охорони здоров'я та утворюється для забезпечення реалізації державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Відповідно до п. 3 Положення «Про Державну санітарно-епідеміологічну службу України» [316] основними завданнями Держсанепідслужби України є:

1) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення. В рамках цього Держсанепідслужба України здійснює узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, а також шляхом розробки пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку подання їх Міністру охорони здоров'я України для погодження і внесення їх в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів. Також Держсанепідслужба України погоджує державні стандарти, державні будівельні норми, технічні регламенти та інші нормативні документи на вироби, продукцію, сировину, технології, інші об'єкти середовища життєдіяльності у частині вимог щодо їх безпеки для здоров'я і життя людини.

Так, наприклад, на 2014 рік було заплановано розробити низку нормативно-правових актів та сформулювати пропозиції про вдосконалення вже існуючих актів. Наприклад, заплановано підготувати та забезпечити прийняття проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 року № 451 «Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними» [258].

Також слід зауважити, що Держсанепідслужба України видає обов'язкові для виконання постанови, накази, розпорядження, висновки, приписи з питань усунення або обмеження шкідливого впливу на стан здоров'я і життя людини факторів середовища життєдіяльності, організовує і

контролює їх виконання, а також подає в установленому порядку пропозиції щодо обмеження або заборони в'їзду на територію України експорту, імпорту, транзиту вантажів і товарів з держав або регіонів у зв'язку з неблагополучною епідемічною ситуацією на їх території;

2) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом реалізації державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення. В рамках цього Держсанепідслужба України:

а) здійснює нагляд за дотриманням вимог санітарних норм у стандартах, а також епідеміологічний нагляд за побічною дією імунобіологічних препаратів та їх епідеміологічною ефективністю. Держсанепідслужба України проводить аналіз небезпечних для здоров'я людини факторів середовища життєдіяльності людини, виробничого середовища, організовує здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду на усіх етапах виробництва та реалізації нехарчової продукції;

б) здійснює санітарно-епідеміологічний контроль за дотриманням показників вмісту шкідливих для здоров'я людини речовин і інгредієнтів у тютюнових виробах, які реалізуються на території України, та моніторингу ефективності вжитих заходів з попередження і зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення. Також Служба здійснює контроль за здійсненням санітарних та протиепідемічних (профілактичних) заходів, що розробили самі підприємства та погодили із Держсанепідслужбою України.

Окрім того, Держсанепідслужба України здійснює аналіз причин і умов погіршення санітарної та епідемічної ситуації, підготовку пропозицій щодо санітарних і протиепідемічних (профілактичних) заходів та контроль за їх проведенням;

в) здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд та контроль за дотриманням: вимог санітарного законодавства підприємствами (незалежно від форм власності), реалізацією ними санітарних та протиепідемічних (профілактичних) заходів; стандартів і технічних умов при транспортуванні,

зберіганні і використанні (експлуатації) нехарчової продукції;

г) проводить експертизу умов виробництва, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення й утилізації отруйних речовин, у тому числі токсичних промислових відходів, продуктів біотехнології та інших біологічних агентів щодо безпеки для здоров'я населення й навколишнього природного середовища у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення;

д) застосовує передбачені законодавством заходи для припинення порушення санітарного законодавства, а також бере участь у проведенні атестації виробництва підприємств, що здійснюють переробку, утилізацію або знищення вилученої з обороту неякісної та небезпечної продукції й в атестації робочих місць на підприємствах незалежно від форм власності;

е) видає дозволи, висновки, гігієнічні сертифікати, інші документи дозвільного характеру, передбачені законодавством. Зокрема, Служба видає дозволи на проведення робіт з радіоактивними речовинами та іншими джерелами іонізуючих випромінювань, а також проводить державну санітарно-епідеміологічну експертизу і видає висновки щодо відповідності об'єктів експертизи вимогам санітарного законодавства, обґрунтовує медичні вимоги щодо безпеки об'єкта для здоров'я та життя людини; здійснює атестацію санітарних лабораторій підприємств з метою надання їм права на проведення санітарно-гігієнічних досліджень факторів виробничого середовища і трудового процесу для атестації робочих місць за умовами праці.

Що стосується питання екологічної безпеки і благополуччя населення та діяльності суб'єктів господарювання, то такі тісно пов'язані, тому збалансовані діяльністю спеціального органу виконавчої влади – органами екологічного контролю, а саме: Державною екологічною інспекцією України (далі – Держекоінспекція), що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів через Міністра екології та природних ресурсів України та який входить до системи органів виконавчої влади й утворюється для забезпечення реалізації державної

політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Відповідно до п. 3 Положення «Про Державну екологічну інспекцію України» [311] основними завданнями Держекоінспекції України є:

1) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом здійснення нормотворчої діяльності та, зокрема, внесення Міністрові екології та природних ресурсів України пропозицій щодо формування державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;

2) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом реалізації державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів. Так, Держекоінспекція України здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням підприємствами (незалежно від форми власності і господарювання) вимог:

а) законодавства про екологічну та радіаційну безпеку (у процесі проведення наукових, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, впровадження у виробництво відкриттів, винаходів, використання нової техніки, устаткування, технологій і систем, що імпортуються; на пунктах пропуску через державний кордон і в зоні діяльності митниць призначення та відправлення під час імпорту, експорту та транзиту вантажів і транспортних засобів; під час здійснення діяльності, пов’язаної з об’єктами підвищеної небезпеки; під час здійснення операцій із металобрухтом, проведення екологічного контролю експортних партій брухту чорних та кольорових металів; щодо додержання вимог висновків державної екологічної експертизи);

б) законодавства про використання та охорону земель (серед іншого,

щодо: виконання екологічних вимог при наданні у власність і користування, в тому числі в оренду, земельних ділянок; здійснення заходів щодо запобігання забрудненню земель хімічними і радіоактивними речовинами, відходами, стічними водами; додержання режиму використання земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, а також територій, що підлягають особливій охороні; додержання екологічних нормативів з питань використання та охорони земель; встановлення та використання водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також щодо додержання режиму використання їх територій; ведення будівельних, днопоглиблювальних робіт, видобування піску і гравію, прокладення кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду);

в) законодавства про охорону і раціональне використання вод та відтворення водних ресурсів (головним чином, щодо наявності та дотримання умов виданих дозволів, установлених нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин, лімітів забору і використання води та скидання забруднюючих речовин; дотримання правил ведення водокористувачами первинного обліку кількості вод, що забираються із водних об’єктів і скидаються до них, та визначення якості води; дотримання встановленого режиму господарської діяльності у зонах санітарної охорони джерел питного та господарсько-побутового водопостачання, водоохоронних зонах, прибережних захисних смугах, смугах відведення та берегових смугах водних шляхів; використання вод (водних об’єктів) відповідно до цілей та умов їх надання; здійснення погоджених у встановленому порядку технологічних, лісомеліоративних, гідротехнічних та інших заходів щодо охорони вод від вичерпання, поліпшення їх стану, а також припинення скидання забруднених зворотних вод (стічні, шахтні, кар’єрні, дренажні води), баластних та лояльних вод; здійснення робіт, пов’язаних із ліквідацією наслідків аварій, які можуть спричинити погіршення якості води; дотримання екологічних вимог під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції та прийняття в експлуатацію підприємств, споруд, інших

об’єктів; дотримання регламентів скидання промислових забруднених стічних чи шахтних, кар’єрних, рудникових вод з накопичувачів, норм і правил експлуатації технологічних водойм; якості та кількості скинутих у водні об’єкти зворотних вод і забруднюючих речовин; використання, відтворення і охорони морського середовища і природних ресурсів внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України та континентального шельфу України, додержання норм екологічної безпеки; проведення навантажувально-розвантажувальних операцій у портах, портових пунктах та на рейдах; дотримання суднами, кораблями та іншими плавучими засобами міжнародних конвенцій про запобігання забрудненню морського середовища; обсягів використання водних ресурсів, їх обліку й достовірності звітних даних про обсяги використаної води);

г) законодавства про охорону атмосферного повітря (щодо забезпечення безперебійної ефективної роботи і підтримання у справному стані споруд, устаткування та апаратури для очищення викидів і зменшення рівнів впливу фізичних та біологічних факторів; додержання нормативів у галузі охорони атмосферного повітря; додержання екологічних показників нафтопродуктів (бензину автомобільного та дизельного палива), які реалізуються шляхом оптової та роздрібної торгівлі суб’єктами господарювання; порядку здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери і атмосферних явищ у господарських цілях; надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан атмосферного повітря, визначення видів і обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря);

д) законодавства про охорону, захист, використання та відтворення лісів (зокрема, щодо законності вирубки, ушкодження дерев і чагарників, знищення або ушкодження лісових культур, сіянців або саджанців у лісових розплідниках і на плантаціях, а також молодняку природного походження й самосівів на площах, призначених під лісовідновлення; раціонального та невиснажливого використання лісових ресурсів; добування, здійснення побічного та супутнього спеціального лісокористування; виконання комплексу

необхідних заходів захисту для забезпечення охорони лісів від незаконних рубок, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу, застосування пестицидів і агрохімікатів у лісовому господарстві й лісах; використання полезахисних лісосмуг, водоохоронних і захисних лісових насаджень; заготовки деревини відповідно до затвердженого лісосічного фонду, в тому числі розрахункової лісосіки; недопущення експлуатації нових і реконструйованих підприємств, цехів, агрегатів, транспортних шляхів, магістральних трубопроводів, комунальних і інших об’єктів, не забезпечених обладнанням, що запобігає шкідливому впливу на стан і відтворення лісів; збереження корисної для лісу фауни);

е) законодавства щодо охорони, утримання і використання зелених насаджень, про використання, охорону і відтворення рослинного світу, а також законодавства про збереження об’єктів рослинного та тваринного світу, занесених до Червоної та Зеленої книг України, формування, збереження й використання екологічної мережі;

є) законодавства про охорону, раціональне використання та відтворення тваринного світу (зокрема, щодо використання об’єктів тваринного світу; регулювання чисельності диких тварин; використання і відтворення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин, занесених до Червоної книги України; охорони середовища перебування, шляхів міграції, переселення, акліматизації і схрещування диких тварин; ввезення в Україну і вивезення за її межі об’єктів тваринного світу; захисту диких тварин від жорстокого поводження; дотримання права державної власності на тваринний світ);

ж) законодавства щодо дотримання правил створення, поповнення, зберігання, використання та державного обліку зоологічних, ботанічних колекцій і торгівлі ними, а також законодавства під час ведення мисливського господарства та полювання;

з) законодавства про додержання режиму територій та об’єктів природно-заповідного фонду;

і) законодавства про охорону, використання і відтворення риби та інших водних живих ресурсів (щодо зариблення, здійснення контрольного вилову, акліматизації, рибництва, утримання і відтворення у неволі чи напіввільних умовах з комерційною та іншими цілями; меліоративного вилову малоцінних і хижих видів риб, шкідливих водних організмів; достовірності звітних даних про обсяги використання рибних та інших водних живих ресурсів; охорони, використання, відтворення риби та інших водних живих ресурсів у виключній (морській) економічній зоні України; дотримання міжнародних договорів України в галузі регулювання риболовства; штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах; порядку та умов здійснення промислового рибальства на водних об'єктах України);

к) законодавства у сфері хімічних джерел струму в частині забезпечення екологічної безпеки виробництва хімічних джерел струму та утилізації відпрацьованих хімічних джерел струму, ведення обліку обсягів накопичення відпрацьованих хімічних джерел струму та передачі їх на утилізацію;

л) законодавства щодо дотримання вимог реєстрації в суднових документах операцій зі шкідливими речовинами та сумішами;

м) законодавства про поводження з відходами (щодо: дотримання вимог виданих дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами; дотримання вимог виданих лімітів на утворення та розміщення відходів; складання і ведення реєстру об'єктів утворення відходів та реєстру місць видалення відходів; перевезення небезпечних відходів територією України та транскордонних перевезень відходів; збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення, захоронення відходів; ведення первинного обліку кількості, типу і складу відходів, що утворюються, збираються, перевозяться, зберігаються, обробляються, утилізуються, знешкоджуються та видаляються, подання відповідної статистичної звітності в установленому порядку та паспортизації таких відходів; виконання вимог нормативно-технічної та технологічної документації, погодженої в

установленому порядку, при виробництві продукції (крім дослідних зразків) з відходів чи з їх використанням; недопущення змішування та захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія; дотримання правил і режиму експлуатації установок, виробництв з оброблення та утилізації відходів; дотримання правил зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації, захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин, небезпечних речовин; додержання вимог екологічної безпеки при транспортуванні, зберіганні, використанні, знешкодженні й похованні хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних речовин і відходів; своєчасності й повноти виконання заходів щодо захисту земель від засмічення відходами);

о) законодавства щодо наявності дозволів, лімітів та квот на спеціальне використання природних ресурсів, дотримання їх умов, а також Конвенції з міжнародної торгівлі вимираючими видами дикої фауни і флори [378] CITES у пунктах пропуску через державний кордон України та в зоні діяльності митниць призначення та відправлення.

Так, в порядку здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням підприємствами (незалежно від форми власності і господарювання) вищезазначених вимог Держекоінспекція України має право складати протоколи про адміністративні правопорушення та, відповідно, розглядати справи про адміністративні правопорушення, накладати адміністративні стягнення у випадках, передбачених законом, а також подавати Міністрові екології та природних ресурсів України пропозиції щодо: видачі, зупинення дії чи анулювання в установленому законодавством порядку дозволів, лімітів та квот на спеціальне використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, розміщення відходів, поводження з небезпечними хімічними речовинами, транскордонне переміщення об’єктів рослинного і тваринного світу, в тому числі водних живих ресурсів, а також установлення нормативів допустимих рівнів шкідливого впливу на стан навколишнього природного середовища.

Окрім того, Інспекція надає центральним органам виконавчої влади, їх територіальним органам, місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування приписи щодо зупинення дії чи анулювання в установленому законодавством порядку дозволів, ліцензій, сертифікатів, висновків, рішень, лімітів, квот, погоджень, свідоцтв на спеціальне використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, розміщення відходів, поводження з небезпечними хімічними речовинами, транскордонне переміщення об'єктів рослинного і тваринного світу, в тому числі водних живих ресурсів, ліцензій на проведення землевпорядних та землеоціночних робіт, а також щодо встановлення нормативів допустимих рівнів шкідливого впливу на стан навколишнього природного середовища.

Що стосується впливу на безпеку та благополуччя населення підприємницької діяльності щодо виробництва, збуту, продажу та знищення лікарських засобів, то такий вплив є прямим і таким, що може завдати значної шкоди населенню України. Наприклад, в 2013 році було виявлено 191 випадок неякісних лікувальних препаратів та 83 випадки фальсифікованих ліків, що на 14 % та 64 % перевищує аналогічні показники 2012 року [82].

Саме тому в нашій державі діють органи контролю лікарських засобів, зокрема: Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками (далі – Держлікслужба України), що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра охорони здоров'я України.

Відповідно до п. 3 Положення «Про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками» від 12 серпня 2015 року [345] основними завданнями Держлікслужби України є:

1) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом реалізації державної політики у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, медичних виробів та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, а також внесення

Міністрові охорони здоров'я пропозицій щодо формування державної політики у зазначених сферах. Так, Держлікслужба України здійснює державний контроль та нагляд: а) за дотриманням вимог законодавства щодо забезпечення якості та безпеки лікарських засобів і медичних виробів на всіх етапах обігу, у тому числі правил здійснення належних практик (виробничої, дистриб'юторської, зберігання, аптечної); б) за дотриманням суб'єктами господарювання ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами; в) за дотриманням вимог технічних регламентів щодо медичних виробів; г) за ввезенням на митну територію України лікарських засобів; д) за дотриманням суб'єктами господарювання ліцензійних умов провадження господарської діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Поряд з цим у рамках контролю та нагляду Держлікслужба України повноважна: а) надавати обов'язкові для виконання приписи про усунення порушень стандартів і технічних умов, фармакопейних статей і технологічних регламентів, а також про усунення порушень під час виробництва, зберігання, транспортування та реалізації лікарських засобів; б) приймати в установленому порядку рішення про вилучення з обігу та заборону (зупинення) виробництва, реалізації та застосування лікарських засобів і медичних виробів, що не відповідають вимогам, визначеним нормативно-правовими актами, а також тих, що ввозяться на територію України та вивозяться з території України з порушенням установленого законодавством порядку; в) приймати рішення про анулювання ліцензій на провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та з розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного Переліку; г)

вживати відповідних заходів до усунення порушень, виявлених під час здійснення контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Важливо звернути увагу, що в порядку наближення українського законодавства до права ЄС Держлікслужба України розпочала впровадження автоматизованої системи з відстеження лікарських засобів в обігу, що створена відповідно до Директиви ЄС № 2011/62/EU [559, p. 74-87] з метою запобігання потраплянню фальсифікованих лікарських засобів в легальну мережу поставок лікарських засобів. Дана Директива вступила в дію з січня 2013 року, відтак зазначені зміни унеможливлять обіг фальсифікованих лікарських засобів та потенційно призведуть до виштовхування фальсифікату на менш контрольовані ринки;

2) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом ліцензування господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Зокрема, Держлікслужба України є єдиним повноважним органом виконавчої влади, що видає суб'єктам господарювання ліцензії: на виробництво лікарських засобів, імпорт таких засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), оптову та роздрібну торгівлю лікарськими засобами; на провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та з розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного Переліку. Разом із тим Служба формує і веде ліцензійний реєстр видів господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), оптової та роздрібної торгівлі лікарських

засобів та забезпечує передачу відомостей до Єдиного ліцензійного реєстру;

3) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом технічного регулювання у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, у тому числі медичних імунобіологічних препаратів, медичної техніки і виробів медичного призначення, та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу. Під технічним регулюванням, відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15 січня 2015 року № 124-VIII [414], слід розуміти правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов'язкових вимог до характеристик продукції або пов'язаних з ними процесів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду (контролю). Відтак, серед іншого, Служба здійснює правове регулювання виконання Технічного регламенту щодо медичних виробів [358] та Технічного регламенту щодо медичних виробів для діагностики in vitro [357].

Що стосується питання захисту прав споживачів і ризиків завдання шкоди споживачам суб'єктами господарювання, то слід підкреслити, що важливість захисту прав споживачів визнана ООН, і це відображено в Керівних принципах для захисту інтересів споживачів, підготовлених Економічною і соціальною радою ООН (ЕКО-СОС) і схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 09 квітня 1985 року № 39/248 [458] (до основних прав споживачів Керівні принципи відносять право на: безпеку товарів; інформацію; вибір товарів; висловлення своїх думок; задоволення основних потреб; відшкодування шкоди; освіту; здорове навколишнє середовище). Питаннями захисту прав споживачів у нашій державі уповноважена займатись Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів (далі – Держспоживінспекція України), що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економічного розвитку і торгівлі і яка є

спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів.

Відповідно до п. 3 Положення «Про Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів» [312] основними завданнями Держспоживінспекції України є:

1) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом реалізації державної політики у сферах: державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів і рекламу в цій сфері (здійснює державний контроль за додержанням законодавства про захист прав споживачів та у межах своєї компетенції контроль за додержанням законодавства про рекламу); державного ринкового нагляду (здійснює державний ринковий нагляд у межах сфери своєї відповідальності); державного нагляду за додержанням технічних регламентів, стандартів, норм і правил (здійснює у межах своєї компетенції державний нагляд за додержанням технічних регламентів, стандартів, норм і правил).

Для виконання вищезазначених завдань Інспекція має право в установленому порядку: перевіряти у суб'єктів господарювання сфери торгівлі і послуг (у тому числі ресторанного господарства) якість продукції, додержання обов'язкових вимог щодо безпеки продукції, а також додержання правил торгівлі та надання послуг; відбирати у суб'єктів господарювання сфери торгівлі і послуг (у тому числі ресторанного господарства) зразки товарів, сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектувальних виробів для проведення перевірки їх якості на місці або незалежної експертизи у відповідних лабораторіях та інших установах, акредитованих на право проведення таких робіт згідно із законодавством; одержувати безоплатно від суб'єктів господарювання сфери торгівлі і послуг (у тому числі ресторанного господарства), що перевіряються, копії необхідних документів, які характеризують якість продукції, сировини, матеріалів, комплектувальних виробів, що використовуються для виробництва такої продукції; проводити

контрольні перевірки правильності здійснення розрахунків зі споживачами; давати суб'єктам господарювання обов'язкові до виконання приписи щодо припинення порушень прав споживачів; припиняти відвантаження і реалізацію товарів, які не відповідають вимогам нормативних документів, додержання яких відповідно до законодавства є обов'язковим, до усунення суб'єктами господарювання сфери торгівлі і послуг (у тому числі ресторанного господарства) виявлених недоліків; приймати окремі рішення (зокрема, про припинення суб'єктами господарювання сфери торгівлі і послуг (у тому числі ресторанного господарства) реалізації та виробництва продукції, що не відповідає вимогам нормативно-правових актів та нормативних документів, додержання яких відповідно до законодавства є обов'язковим, до усунення виявлених недоліків; тимчасове припинення діяльності суб'єктів господарювання сфери торгівлі (секцій, відділів) і послуг (у тому числі ресторанного господарства), складів підприємств оптової і роздрібної торгівлі (незалежно від форми власності), що систематично реалізують товари неналежної якості, порушують правила торгівлі та надання послуг, умови зберігання і транспортування товарів, до усунення виявлених недоліків); тощо;

2) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом внесення на розгляд Міністра пропозицій щодо формування державної політики у сферах діяльності Держспоживінспекції України. На виконання цього Інспекція повноважна: узагальнювати практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляти пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністрові економічного розвитку і торгівлі України, а також бере участь у підготовці міжнародних договорів України, готує пропозиції щодо укладення, денонсації таких договорів, у межах своєї компетенції укладає міжнародні договори України та забезпечує виконання зобов'язань України за міжнародними договорами з питань, що належать до відання Держспоживінспекції.

Важливо також звернути увагу на здійснення впливу підприємницької діяльності в галузі ветеринарії та фітосанітарії на безпеку і благополуччя населення, що контролюють в нашій державі органи ветеринарного контролю, головним чином Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України (далі – Держветфітослужба України), що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України і яка входить до системи органів виконавчої влади та забезпечує реалізацію державної політики у галузі ветеринарної медицини, безпечності харчових продуктів, сферах карантину та захисту рослин, охорони прав на сорти рослин, державного нагляду (контролю) за племінною справою у тваринництві.

Відповідно до п. 3 Положення «Про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України» [310] основними завданнями Держветфітослужби є:

1) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом реалізації державної політики у галузі ветеринарної медицини, сферах карантину та захисту рослин, охорони прав на сорти рослин, державного нагляду (контролю) за племінною справою у тваринництві, а також розроблення, затвердження та здійснення в межах своїх повноважень санітарних, ветеринарно-санітарних та фітосанітарних заходів;

2) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом реєстрації осіб, які здійснюють господарську діяльність, пов’язану з виробництвом та обігом об’єктів регулювання;

3) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом проведення в межах своїх повноважень державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, головним чином: а) державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду за здоров’ям тварин, безпечністю та якістю всіх харчових продуктів, неїстівних продуктів тваринного походження, кормів та інших товарів, охорони території України від занесення збудників особливо небезпечних хвороб, включених до списку Міжнародного епізоотичного бюро

(далі – МЕБ), з територій інших держав або карантинних зон; б) державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду за тваринами, харчовими продуктами, неїстівними продуктами тваринного походження, репродуктивним матеріалом, біологічними продуктами, патологічним матеріалом, ветеринарними препаратами, субстанціями, кормовими добавками, преміксами та кормами, засобами ветеринарної медицини, засобами догляду за тваринами та супутніми об'єктами, а також потужностями (об'єктами), що використовуються для їх виробництва, переробки, зберігання та обігу (а також такий самий нагляд і контроль на державному кордоні України та транспорті й додатково за засобами ветеринарної медицини, призначеними для вирощування тварин та догляду за ними, що не мають лікувальної і профілактичної дії, супутніми об'єктами); в) державного контролю за дотриманням карантинного режиму і проведенням заходів із карантину рослин при вирощуванні, заготівлі, вивезенні, ввезенні, транспортуванні, зберіганні, переробці, реалізації та використанні об'єктів регулювання; г) державного контролю за дотриманням регламентів зберігання, транспортування, торгівлі та застосування засобів захисту рослин, а також регламентів застосування пестицидів і агрохімікатів (тільки регуляторів росту рослин), відповідністю вимогам сертифікатів якості засобів захисту рослин, які ввозяться на територію України, вмістом у сільськогосподарській продукції та сировині рослинного походження залишкової кількості пестицидів, агрохімікатів та важких металів; д) державного контролю за проведенням підприємствами (усіх форм власності) за фітосанітарним станом рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту, місць зберігання та переробки продукції рослинного походження, а також захистом їх від шкідливих організмів, додержанням технологій та регламентів застосування і торгівлі засобами захисту рослин; е) державного фітосанітарного контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів, у тому числі в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду незалежно від їх

підпорядкування, полезахисних та інших захисних лісових смуг і лісів у межах населених пунктів;

4) адміністративне управління підприємницькою діяльністю шляхом здійснення аналізу причин і умов виникнення та поширення хвороб тварин, організації заходів з локалізації та ліквідації спалаху заразних хвороб, спільних для тварин і людей, підготовка пропозицій щодо профілактики та боротьби з такими хворобами, а також проведення моніторингу поширення та визначення біологічної характеристики збудників особливо небезпечних хвороб тварин, включених до списку МЕБ (Міжнародного епізоотичного бюро), з метою вжиття заходів, пов'язаних з епізоотичною та епідеміологічною діагностикою спалаху заразних хвороб.

Отже, підсумовуючи, вважаємо за доцільне наголосити, що система органів, які здійснюють спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю, є багатогранною, зважаючи на різноманітність сфер національної безпеки, яким може шкодити підприємницька діяльність. Так, до органів, що здійснюють спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю у галузі економічної безпеки України, належать: Антимонопольний комітет України, Державна фіскальна служба України, Національна комісія, що забезпечує економічну безпеку у сфері ринків фінансових послуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. У свою чергу, до органів, що здійснюють спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю у галузі безпеки і благополуччя населення в Україні, належать: Санітарно-епідеміологічна служба, Державна екологічна інспекція, Державна служба з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Державна інспекція з питань захисту прав споживачів. Конкретні пропозиції щодо оптимізації структури органів управління підприємницькою діяльністю в Україні внесемо у відповідному підрозділі (4.3), наразі ж можемо дійти висновку, що в управлінні підприємницькою діяльністю в Україні задіяна надмірна кількість органів державної влади, що вказує на потребу оптимізації останніх у досліджуваній сфері.

2.3. Взаємні зв'язки та взаємодія між органами щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні

Розглядаючи питання про суб'єктів управління підприємницькою діяльністю в Україні, вважаємо за доцільне зауважити, що всі зазначені органи взаємодіють між собою [461, с. 104-107].

Взаємні зв'язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні побудована за принципом ч. 2 ст. 19 Конституції України: органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України.

Закріплюючи заборону державним органам діяти поза законом, Конституція України виходить з визнання пріоритету права перед державою, утвердження і забезпечення прав і свобод людини та громадянина як головного обов'язку держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб; їх діяльність має здійснюватися на основі повноважень, встановлених нормативно-правовими актами, у їх межах і за процедурою, встановленою законодавством. Частина 2 ст. 19 Основного Закону закріплює вимогу зв'язаності держави законом, яка традиційно йменується у правовій науці законністю, є невід'ємною складовою більш загального конституційного принципу верховенства права, котрий, окрім вимог здійснення державно-владних повноважень відповідно до положень законодавства, включає необхідність для правової держави спрямування своєї діяльності на забезпечення й охорону основних прав і свобод людини. Будучи уповноваженими державою, органи державної влади та органи місцевого самоврядування наділяються законодавством компетенцією – певним обсягом владних повноважень для виконання покладених на них завдань та функцій у відповідній сфері управління державними та суспільними справами. Якщо використання громадянином своїх прав залежить від його волі, то державний

орган чи орган місцевого самоврядування зобов'язаний здійснювати надані йому повноваження для забезпечення і захисту публічних інтересів. Таким чином, уповноважені державою органи не можуть на власний розсуд ухилятися від реалізації наданих їм повноважень, але й не мають права виходити за їх межі, встановлені законодавством [152, с. 142-143].

Положення загального (неконкретного) характеру про взаємні зв'язки та взаємодію між органами щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні закладені в нормативно-правових актах, що регламентують їх правовий статус (у відповідних законах та положеннях). Зокрема, в ряді пунктів Положення «Про Державну фіскальну службу України» зазначається, що ДФС відповідно до покладених на неї завдань: взаємодіє та здійснює обмін інформацією з органами державної влади (зокрема, з допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування), державними органами іноземних держав, міжнародними організаціями; координує та контролює діяльність своїх територіальних органів та організовує їх взаємодію з державними органами та органами місцевого самоврядування; проводить, зокрема у взаємодії з іншими правоохоронними органами, спеціальні заходи, у тому числі контрольовані поставки щодо виявлення, попередження, припинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також заходи з переміщення товарів під негласним контролем; організовує взаємодію і обмін інформацією з митними, правоохоронними органами та іншими органами іноземних держав з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. При цьому голова ДФС зобов'язаний забезпечувати взаємодію ДФС із структурним підрозділом Міністерства фінансів України, визначеним Міністром фінансів, відповідальним за взаємодію з ДФС.

В п. 9 Положення «Про Державну регуляторну службу України»

зазначається, що ДРС України у процесі виконання покладених на неї завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також з підприємствами, установами та організаціями. Поміж тим ДРС України для виконання покладених на неї завдань має право: залучати в установленому порядку спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до її компетенції; отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань; користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами тощо.

Положення про галузеві взаємозв'язки та взаємодію містяться також, наприклад, й у тексті Закону «Про Антимонопольний комітет України». Так, законом передбачено, що в сфері формування та реалізації конкурентної політики, сприяння розвитку конкуренції, нормативного і методичного забезпечення діяльності АМКУ та застосування законодавства про захист економічної конкуренції Комітет, серед іншого, може взаємодіяти з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, підприємствами, установами та організаціями з питань розвитку, підтримки, захисту економічної конкуренції та демонополізації економіки. У питаннях же розвитку конкуренції та демонополізації економіки АМКУ та його

територіальні відділення повинні взаємодіяти з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю.

Окрім того, у спеціальних нормативно-правових актах зазначається і механізм взаємодії та взаємних зв'язків органів влади з приводу здійснення адміністративного управління підприємницькою діяльністю в нашій державі. Так, наприклад, в Положенні «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» встановлюється правило, відповідно до якого Нацкомфінпослуг проводить разом із НКЦПФР та Національним банком України (далі – НБУ) один раз на квартал або на вимогу одного з керівників зазначених органів оперативні наради з питань забезпечення співпраці та координації своєї діяльності

Що ж стосується конкретних вказівок законодавства про взаємні зв'язки та взаємодію між органами щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в нашій державі, то такі також містяться в нормативно-правових актах, що регламентують їх правовий статус, та стосуються саме таких видів взаємних зв'язків та можливостей взаємодії:

1) взаємні зв'язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні у рамках субординаційних відносин. Така група взаємозв'язків та взаємодії органів влади виражається в обумовлених зв'язках і взаємодії підконтрольного чи підзвітного органу влади із контролюючим чи органом, якому зазначений орган звітує. Наприклад, відповідно до ст. 20-1 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» АМКУ щорічно до 15 березня наступного за звітним року подає до Верховної Ради України звіт про свою діяльність, а парламент щорічно розглядає до 15 квітня звіт АМКУ, а також заслуховує доповіді, інформацію (повідомлення) Комітету. Також АМКУ взаємодіє з Кабінетом Міністрів України головним чином у питаннях розроблення і здійснення програм економічного розвитку України. Так, Комітет розробляє та подає до національного уряду проекти актів щодо пріоритетів і напрямів конкурентної

політики на визначений період, узагальнює та аналізує інформацію про їх виконання. У свою чергу, Голова ДФС України, відповідно до пп. 5 та 6 п. 11 Положення «Про Державну фіскальну службу України» подає Міністрові фінансів України для затвердження плани роботи ДФС, а також звітує перед ним про виконання планів роботи Служби та покладених на неї завдань, про усунення порушень і недоліків, виявлених під час проведення перевірок діяльності ДФС, її територіальних органів, а також про притягнення до відповідальності посадових осіб, винуватих у допущених порушеннях;

2) взаємні зв'язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу формування та вдосконалення такого управління в окремих сферах чи окремих питаннях підприємництва. Така група взаємозв'язків та взаємодії органів влади полягає у співпраці, що спрямована на спільні (поетапні, одноетапні) спеціальні дії щодо:

– вдосконалення законодавства України та програмних документів, що стосуються підприємницької діяльності. В окремих випадках органи державної влади та органи місцевого самоврядування, розробляючи та приймаючи нормативно-правові акти і програмні документи, що стосуються підприємництва, повинні взаємодіяти із відповідними органами влади, якщо окремі питання підприємництва, яких стосуються такі нормативно-правові акти та програмні документи, віднесені до спеціальної компетенції цих органів влади.

Наприклад, відповідно до ст. 20 Закону «Про Антимонопольний комітет України» органи влади органи місцевого самоврядування в процесі участі у розробленні та реалізації конкурентної політики повинні взаємодіяти з АМКУ в питаннях розвитку конкуренції, розроблення регіональних програм економічного розвитку та, більше того, інформувати Комітет про виконання заходів, пов'язаних з реалізацією конкурентної політики.

Також означені повноваження стосуються і попереднього розгляду та оцінки проектів спеціальних нормативно-правових актів. Серед іншого,

йдеться про погоджування нормативно-правових актів:

а) з питань державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, що розроблені центральними органами виконавчої влади. Такі документи повноважна погоджувати ДРС України;

б) які можуть вплинути на конкуренцію, зокрема щодо створення суб'єктів господарювання, встановлення і зміни правил їх поведінки на ринку, або такі, що можуть призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції на відповідних ринках. Якщо такі нормативно-правові акти, рішення розробляють та приймають органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю, то вони зобов'язані погоджувати проекти цих документів із АМКУ, його територіальними відділеннями;

в) державні стандарти, державні будівельні норми, технічні регламенти та інші нормативні документи на вироби, продукцію, сировину, технології, інші об'єкти середовища життєдіяльності у частині вимог щодо їх безпеки для здоров'я і життя людини. Зазначену категорію нормативно-правових актів погоджує Держсанепідслужба України;

– формування та вдосконалення фактичного адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні. Так, наприклад, ДРС України відповідно до покладених на неї завдань: вносить в установленому порядку Міністрові економічного розвитку і торгівлі України пропозиції щодо забезпечення формування державної політики з питань, що належать до сфери діяльності Служби, а також розроблені ДРС проекти законів, актів Президента України та КМУ та проектів наказів Мінекономрозвитку, а також визначає позицію щодо проектів актів, розробниками яких є інші органи влади; вносить на розгляд Міністра економічного розвитку і торгівлі проекти нормативно-правових актів Мінекономрозвитку з питань, що належать до компетенції ДРС; розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку подає їх на розгляд Мінекономрозвитку; готує пропозиції щодо удосконалення

відповідно до принципів державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності проектів регуляторних актів, які розробляються органами місцевого самоврядування; здійснює заходи щодо оптимізації кількості функцій державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, які виконуються органами виконавчої влади, вносить в установленому порядку пропозиції щодо їх скорочення та усунення дублювання;

3) взаємні зв'язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу забезпечення такого управління. Так, зокрема, відповідно до ст. 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» у сфері здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції АМКУ, серед іншого, має такі повноваження: залучати працівників органів внутрішніх справ, митних та інших правоохоронних органів для забезпечення проведення розгляду справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема в разі проведення розслідування, а разом із тим залучати до проведення перевірок спеціалістів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій за погодженням з їх керівниками, депутатів місцевих рад за їх згодою. Така взаємодія є об'єктивно потрібною для забезпечення як факту розслідування, так і його повноти, всебічності й оптимальності.

Слід зауважити, що до 5 серпня 2015 року специфічними були взаємозв'язки та взаємодія щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу забезпечення такого управління саме підрозділів ветеринарної міліції з проведення карантинних ветеринарних заходів (наразі ліквідовані [294]) та державних органів ветеринарної медицини саме для надання практичної допомоги (в організації та здійсненні контролю і нагляду за виконанням вимог ветеринарно-санітарних заходів щодо профілактики, локалізації та ліквідації карантинних хвороб тварин), яким і було створено [393] ветеринарну міліцію;

4) взаємні зв’язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу превенції та усунення порушення в такому управлінні. Так, наприклад, ДРС України відповідно до покладених на неї завдань: а) повідомляє органи виконавчої влади, їх посадових осіб, уповноважених на прийняття або схвалення регуляторних актів, про виявлення встановлених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 року № 1160-IV обставин, за яких регуляторні акти не можуть бути прийняті або схвалені, а якщо зазначені регуляторні акти підлягають державній реєстрації в органах юстиції, – повідомляє також відповідні органи юстиції, до компетенції яких належить здійснення державної реєстрації таких регуляторних актів; б) звертається згідно із законом до регуляторних органів з пропозиціями щодо внесення змін або визнання такими, що втратили чинність, прийнятих такими органами регуляторних актів, які суперечать принципам державної регуляторної політики або прийняті з порушенням установлених законом вимог; в) звертається в установленому порядку до органів державної влади, їх посадових осіб, органів та посадових осіб місцевого самоврядування, які у випадках та в порядку, встановлених Конституцією та законами України, мають право скасовувати або зупиняти дію актів інших органів державної влади, їх посадових осіб, органів та посадових осіб місцевого самоврядування, з поданнями про скасування (зупинення дії) регуляторних актів, що суперечать принципам державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності або прийняті з порушенням установлених законом вимог;

5) взаємні зв’язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу запобігання та виявлення кримінальних та інших правопорушень у сфері підприємницької діяльності. Що стосується такої групи взаємозв’язків та взаємодії, то такі між органами влади в Україні виражаються в різних процесуальних і процедурних площинах. Разом із цим слід зазначити, що подібні взаємозв’язки та взаємодія є одним із найважливіших видів сукупного комплексу взаємозв’язків та

взаємодії між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні, адже ефективними та оптимальними будуть така протидія і таке усунення економічних правопорушень, що узгоджено здійснюється декількома органами влади.

Найкращим прикладом у цьому є системна взаємодія органів влади із АМКУ щодо протидії та усунення порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Відповідно до Закону України «Про Антимонопольний комітет України» органи державної влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадові особи зобов'язані передавати АМКУ та його територіальним відділенням відомості, що можуть свідчити про порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Так, наприклад, виходячи з пп. 2 п. 43 Положення «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг», Нацкомфінпослуг зобов'язана надсилати органам АМКУ матеріали про факти, які містять ознаки порушень антимонопольного законодавства (аналогічним чином Комісія надсилає правоохоронним органам матеріали стосовно фактів, які містять ознаки правопорушень, застосування заходів впливу щодо яких не входить до її компетенції). Аналогічні вимоги прямо передбачені, зокрема, і до НКЦПФР у Положенні «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» (також Комісія повинна інформувати Державну службу фінансового моніторингу України про виявлені порушення законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, суб'єктами первинного фінансового моніторингу).

Окрім того, зважаючи на ст. 22-1 зазначеного Закону, органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадові особи та працівники зобов'язані на вимогу органу АМКУ, голови територіального відділення АМКУ, уповноважених ними працівників АМКУ, його територіального відділення

безкоштовно подавати документи, предмети чи інші носії інформації, пояснення, іншу інформацію, в тому числі з обмеженим доступом та банківську таємницю, необхідну для виконання АМКУ, його територіальними відділеннями завдань, передбачених законодавством про захист економічної конкуренції (таку інформацію АМКУ може в подальшому передати органам слідства та суду відповідно до закону).

Що стосується ДФС, то відповідно до п. 6 «Про Державну фіскальну службу України» для виконання покладених на неї завдань вона має право: а) проводити, зокрема у взаємодії з іншими правоохоронними органами, спеціальні заходи, у тому числі контрольовані поставки щодо виявлення, попередження, припинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також заходи з переміщення товарів під негласним контролем; б) організовувати взаємодію і обмін інформацією з митними, правоохоронними органами та іншими органами іноземних держав з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Специфічною є взаємодія з приводу запобігання та виявлення кримінальних та інших правопорушень у сфері підприємницької діяльності між НКЦПФР та НБУ, Нацкомфінпослуг. Зокрема, в п. 44 та 45 Положення «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» Комісія може ініціювати перед НБУ та Нацкомфінпослуг питання про проведення перевірки фінансової установи, яка є учасником фінансової групи, та/або включення своїх представників до проведення перевірки такої фінансової установи, а також питання про застосування заходів впливу до фінансової установи, яка є учасником фінансової групи;

6) взаємні зв’язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу обміну інформацією. Так, наприклад, в межах взаємодії Нацкомфінпослуг повідомляє НКЦПФР та НБУ про спостереження та висновки, необхідні для виконання покладених на них обов’язків, забезпечує доступ НКЦПФР та НБУ до власної

інформаційної бази даних, що ведеться з метою регулювання ринків фінансових послуг. У свою чергу, НКЦПФР надає інформацію органам державної влади лише на запити повноважних осіб органів державної влади, які оформлені на бланку цього органу.

Підсумовуючи, зазначимо, що правила і стандарти взаємних зв'язків й взаємодії між органами щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні містяться в статтях нормативно-правового акта загального характеру та в нормах спеціальних галузевих нормативно-правових актів. Виходячи з правил і стандартів українського законодавства, що регламентують взаємні зв'язки й взаємодію між органами державної влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні, такі зв'язки й взаємодію можна поділити на 6 груп: ті, що існують у рамках субординаційних відносин; ті, що виникають з приводу формування та вдосконалення управління в окремих сферах чи окремих питаннях підприємництва; ті, що виникають з приводу забезпечення такого управління; ті, що виникають з приводу превенції та усунення порушення в такому управлінні; ті, що виникають з приводу запобігання та виявлення кримінальних та інших правопорушень у сфері підприємницької діяльності; ті, що виникають з приводу обміну інформацією.

Проте взаємодія в окреслених питаннях не завжди має місце на практиці. Особливо це стосується питання вдосконалення законодавства України та програмних документів щодо підприємницької діяльності, а саме питання взаємодії в розробці органами місцевого самоврядування нормативно-правових актів та програмних документів, що стосуються підприємництва. Прикладом цьому можуть бути запровадження так званих місцевих особливостей врегулювання процедур видачі документів дозвільного характеру. Так, з ініціативи голови Київської міської державної адміністрації В. Бондаренка було розроблено проект розпорядження виконавчого органу КМР (КМДА) «Про встановлення мораторію на розміщення зовнішньої реклами та реклами на транспорті в місті Києві» [299], яким у місті Києві

передбачалось встановити мораторій на прийом заяв про надання дозволів на розміщення зовнішньої реклами, а також на прийом заяв про надання погоджень на розміщення реклами на транспорті комунальної власності територіальної громади міста Києва. Проект розпорядження розроблявся та розглядався без взаємодії із існуючим на той час Держпідприємництвом України, повсякчасно уникаючи такої взаємодії.

Також питання реалізації та забезпечення взаємних зв'язків і взаємодії між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу забезпечення такого управління на практиці не позбавлено низки проблем (це як проблеми «конкуренції» в діяльності відповідних органів щодо отримання позитивних результатів такої діяльності виключно на свій «рахунок», так і суб'єктивні фактори та схильність до корупції виконавців у кожному конкретному випадку). В цьому аспекті є досить цікавими випадки, коли працівники АМКУ умисно створюють необґрунтовані бар'єри при проведенні перевірок для працівників правоохоронних органів. Так само і працівники правоохоронних органів не завжди обґрунтовано не надають доступу до необхідних приміщень, документів працівникам АМКУ.

Взаємодія між органами у відносинах, що виникають з приводу превенції та усунення порушення в такому управлінні, не завжди реалізується повною мірою, що пов'язано із рядом факторів, зокрема: відповідальні органи не завжди і недостатньою мірою (невсеохоплююче, неретельно тощо) здійснюють превентивні перевірки актів через брак необхідних фахівців чи технічного оснащення або ж через надмірний обсяг таких актів, які відповідальні органи об'єктивно не можуть вчасно опрацювати.

Отже, на практиці реалізація указаних взаємозв'язків та взаємодії характеризується рядом проблем, які можна уникати в подальшому шляхом конкретизації схем вказаної взаємодії (враховуючи й деталізацію таких правовідносин), а також вирішивши проблеми технічного та кадрового характеру. Відтак, якість здійснюваної взаємодії, існуючі прогалини в цих групах зв'язків є складним та багатогранним питанням, яке потребує окремого

дисертаційного дослідження. В нашому дослідженні зупинимося лише на констатації існуючих груп зв'язків та підкресленні того, що їх внутрішній стан потребує додаткової подальшої наукової уваги, оскільки прямим чином впливає на якість управління підприємницькою діяльністю в Україні.

Висновки до розділу 2

1. Органи, що здійснюють загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні, поділяються на такі організаційно-правові рівні: 1) вищий рівень (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та міністерства, головним чином Мінекономрозвитку України, яке входить до системи органів виконавчої влади і є, окрім того, головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з державної політики у сферах торгівлі, державної політики з питань розвитку підприємництва); 2) центральний рівень (охоплює функціонування Державної регуляторної служби України); 3) регіональний та місцевий рівень (такий рівень охоплює діяльність: органів АРК та м. Севастополя із с особливостями щодо правового режиму на тимчасово окупованих територіях, тобто Верховної Ради АРК та Ради Міністрів АРК; органи місцевого самоврядування).

2. Органами, що здійснюють спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю у сфері економічної безпеки, є: Антимонопольний комітет України, який є державним органом із спеціальним статусом, що відповідає за економічну безпеку України в галузі економічної конкуренції; Державна фіскальна служба України, що є основним і єдиним центральним органом виконавчої влади, відповідальним за стан економічної безпеки в галузі фіскальної політики; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, яка є спеціальним державним органом, що здійснює державне регулювання у сфері ринків

фінансових послу; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка є державним регулятором ринку цінних паперів і, відповідно, відповідає за економічну безпеку держави у процесі обігу цінних паперів та функціонування фондового ринку.

3. Органами, що здійснюють спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю у галузі безпеки і благополуччя населення, є: Державна санітарно-епідеміологічна служба України; Державна екологічна інспекція України; Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками; Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів; Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України.

4. В управлінні підприємницькою діяльністю в Україні задіяна надмірна кількість органів, тому система суб'єктів управління у досліджуваній сфері потребує оптимізації і вдосконалення, переважним чином шляхом скорочення кількості уповноважених на управлінський вплив органів та виокремлення єдиного централізованого державного органу, до повноважень якого б входило комплексне «ведення» (в тому числі і контролююче) підприємницької діяльності в державі.

5. Взаємні зв'язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні будуються за конституційним принципом, відповідно до якого: органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Вказівка про можливість взаємозв'язку та взаємодії щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні одного органу влади із іншим (положення загального характеру), а також конкретизація таких взаємозв'язків та взаємодії (зокрема, деталізація їх характеру, меж та механізмів реалізації) містяться у відповідних законах та положеннях.

6. Взаємні зв'язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні здійснюються у такому вигляді: 1) взаємозв'язки та взаємодія між органами влади у рамках

субординаційних відносин (таке виражається в обумовлених зв'язках і взаємодії підконтрольного чи підзвітного органу влади із контролюючим чи органом, якому зазначений орган звітує); 2) взаємозв'язки та взаємодія між органами влади з приводу формування та вдосконалення управління підприємницькою діяльністю в Україні в окремих сферах чи окремих питаннях підприємництва (така група взаємозв'язків та взаємодії органів влади полягає в «співпраці», що спрямована на спільні (поетапні, одноетапні) спеціальні дії щодо: вдосконалення законодавства України та програмних документів, які стосуються підприємницької діяльності; формування та вдосконалення фактичного адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні); 3) взаємозв'язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу забезпечення такого управління (взаємодія та взаємозв'язки одного органу влади з метою забезпечення його управлінської діяльності із іншим органом влади); 4) взаємозв'язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу превенції та усунення порушення в такому управлінні; 5) взаємозв'язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу запобігання та виявлення кримінальних та інших правопорушень у сфері підприємницької діяльності; 6) взаємозв'язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу обміну інформації.

Розділ 3
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ВИЗНАЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

3.1. Основні правові проблеми управління підприємницькою діяльністю в Україні

Проблема якості державного управління завжди була актуальною, оскільки від умілого, грамотного, заснованого на науковій інформації владного впливу на соціальні процеси залежала і залежить успішність розвитку суспільства, всіх його підсистем [203, с. 98]. Безумовна актуальність цього питання загострюється в нашій державі ще двома взаємопов'язаними факторами: 1) виважене, ефективне та демократичне управління підприємницькою діяльністю в державі сприяє покращенню інвестиційного клімату в цій державі, притоку іноземного капіталу та росту кількості підприємств й, відповідно, робочих місць; 2) наша держава відчуває крайню потребу у вмілому управлінні підприємницькою діяльністю, оскільки перебуває і у стані війни, і (окремі її території) у стані тимчасової окупації, тому народ та держава потребують фінансової активності всередині держави, притоку іноземного капіталу.

У Програмі діяльності КМУ від 1 березня 2014 року [424], що була схвалена парламентською Постановою № 799-VII [397], зазначається, що сьогодні наша держава перебуває у найглибшій за всю історію своєї незалежності економічній, політичній і соціальній кризі, доведена до межі банкрутства, а суспільство – до соціальної і гуманітарної катастрофи. Реальною стала загроза втрати Україною суверенітету і територіальної цілісності. Країна опинилася за крок від фінансово-економічного колапсу.

Зростання реального ВВП за два останні роки – нульове, а державні фінанси перебувають у критичному стані: дефіцит державного бюджету у 2013 р. склав 65 млрд. грн., а з урахуванням усіх зобов'язань уряду – понад 80 млрд. грн. До критичного рівня погіршився діловий та інвестиційний клімат: іноземні компанії і банки йдуть з України; співробітництво з міжнародними фінансовими інститутами зруйноване. Країна фактично позбавлена потенціалу економічного відновлення. Депресивний стан економіки унеможливлює підтримання належних соціальних стандартів для переважної більшості населення.

Попри об'єктивно існуючі проблеми економічного, політичного та культурно-соціального характеру, в Україні мають місце масштабні проблеми в галузі управління підприємницькою діяльністю, що значно погіршують економічне становище нашої держави і підвищують ризики її економічної та політичної безпеки. Головним чином, це проблеми: 1) законотворчості та нормотворчості стосовно підприємницької діяльності; 2) регулювання підприємницької діяльності концептуального та програмного характеру; 3) ненормативно-правової форми управління підприємництвом.

Отже, першими розглянемо *проблеми законотворчої та нормотворчої діяльності щодо здійснення підприємництва в Україні* [460, с. 119-126].

З моменту відновлення власної незалежності в Україні відбулась зміна політичної системи та, відповідно, розпочалась реформа усіх галузей законодавства. Така практика є логічною, оскільки у новостворюваному громадянському суспільстві з його ринковими механізмами, стандартами демократичної і відкритої державної влади місце і роль держави завжди зазнає загальної трансформації [3, с. 114].

Разом із тим, починаючи з 1990-х років, мала місце неузгодженість між курсом держави на перехід до ринкової економіки та існуючою нормативно-правовою базою регулювання економіки, орієнтованою на адміністративно-командні принципи, що призвело до ситуації, за якої провадження вузьковідомчих інтересів органів виконавчої влади необґрунтовано впливало

на зростання витрат на діяльність суб'єктів підприємництва, витіснення їх у тіньову сферу і, як наслідок, утворення несприятливого бізнес-середовища в Україні (олігархізації економіки). З метою усунення перешкод на шляху створення в Україні значного прошарку малих та середніх підприємств Президентом України та КМУ було здійснено ряд послідовних кроків, направлених на впровадження в Україні державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності як дієвого механізму вдосконалення правового регулювання спочатку сфери підприємницької, а в подальшому і всієї господарської діяльності [43, с. 103; 138, с. 53].

На вирішення цієї проблеми наша держава вирішила обрати шлях євроінтеграції, в ході якої є можливим зближення законодавства України з правом ЄС, проведення відповідних реформ стосовно підприємницької діяльності в нашій державі. Так, вже 14 червня 1994 року між Україною, ЄС та державами-членами було підписано Угоду про партнерство і співробітництво [509] (набрала чинності 1 березня 1998 року), що передбачала адаптацію українського законодавства про підприємницьку діяльність до європейського. В ході процесу адаптації відбулись реформи щодо побудови ринкової економіки та європеїзації стандартів і правил підприємницької діяльності та державного управління нею. Вже в 2014 році тимчасовий уряд розпорядився підписати угоду про асоціацію, а ВРУ її ратифікувала. В результаті цього розпочалась нова хвиля адаптації українського законодавства до європейського, враховуючи і законодавство про компанії. В юридичному плані цей процес складає певну й одну з основних проблем законотворчої та нормотворчої діяльності стосовно підприємницької діяльності в Україні, оскільки нормативно-правові акти в цій галузі законодавства повинні відповідати праву ЄС.

Слід звернути увагу на те, що не всі відповідальні за складання підзаконного акта особи дотримуються принципів процесу адаптації українського законодавства до права ЄС, а державні органи влади, що повноважні аналізувати таку відповідність, у свою чергу, досить часто не

«помічають» проекти актів, що суперечать законодавству ЄС. Така ситуація, як правило, зумовлюється недостатніми знаннями права Євросоюзу.

Що ж стосується законодавчих актів, то проекти таких також можуть розроблятись із вмістом статей, що суперечать праву ЄС, про що можуть відмітити в своїх висновках і Головне науково-експертне управління, і відповідний комітет ВРУ, а також у своїх зауваженнях Головне юридичне управління. Разом із цим парламент може прийняти такий проект, незважаючи на те, що він буде суперечити праву ЄС, якщо у ВРУ буде набрано необхідну кількість голосів «за». В такому випадку прийняття закону України щодо регулювання підприємницької діяльності в нашій державі, що суперечитиме праву ЄС, буде пояснюватись низкою причин (відсутність юридичної кваліфікації, лобізм, олігархічна змова тощо).

Пов’язаною з постійними, не завжди вдалими реформами законодавства про підприємництво та управління останнім є також проблема нестабільності законодавства, що, в першу чергу, негативно відображається на стабільності інвестиційного клімату в нашій державі, а також на нормальному функціонуванні органів державної влади, які компетентні здійснювати управління підприємницькою діяльністю в Україні. Наприклад, у Положення «Про підрозділи ветеринарної міліції з проведення карантинних ветеринарних заходів» [393] з 2002 року вносилось п’ять змін, при цьому перші три вносились за короткі проміжки часу: 17 липня 2003 р. [280], 2 жовтня 2003 р. [286] та 14 квітня 2004 р. [295], а 5 серпня 2015 р. цей документ втратив чинність на підставі Постанови КМУ № 551 [294]. Нестабільність законодавства спостерігається і сьогодні. Зокрема, це стосується Постанови КМУ «Про Державну фіскальну службу України» від 21 травня 2014 р. № 236 [321], до якої шість разів вносились зміни: 1 та 16 жовтня 2014 р. [287; 90], а також 31 березня [296], 4 червня [298], 22 липня [288] 2015 р.

Досить часто нестійкість законодавства України пов’язана із політичною й правовою доцільністю, яка стосується зміни структури органу державної влади чи його ліквідації та створення на основі нього нового органу чи

шляхом «злиття» декількох органів влади в один тощо. Зазначені процеси негативно впливають як на приватний, так і на публічний сектор, оскільки не характеризують український ринок як стабільний. Показовим прикладом цьому є постійна реорганізація фіскальних органів України: 24 грудня 2012 р. у результаті реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України [320] було створено Міністерство доходів і зборів, проте вже 1 березня 2014 р. воно було ліквідовано постановою українського Кабміну [374], яку вже 21 травня 2014 р. було у передбаченому законом порядку скасовано, й урядовою постановою від 21 травня 2014 року [417] утворено Державну фіскальну службу України, діяльність якої спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. При цьому до Постанови «Про Державну фіскальну службу України», як вище зазначалось, вже тричі вносились зміни.

Негативним чином нестабільність законодавства впливає на підприємницьку діяльність, зокрема нестабільність законодавства про державне управління такої діяльності, що виражається в зміні статусу, правоздатності та підзвітності державних органів, що здійснюють спеціальне чи загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні, або ж допоміжних органів, за допомогою яких відбувається опосередковане управління підприємницькою діяльністю. Наприклад, у п. 1 Положення «Про Державну службу України з лікарських засобів» від 8 квітня 2011 року № 440/2011 (втратило чинність) зазначалось, що Держлікслужба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Урядом через Міністра охорони здоров'я України, а вже через 10 місяців в новій редакції цього положення від 14 лютого 2012 року [317] в цьому пункті зазначалось, що діяльність цього органу спрямовується і координується Урядом через Віце-прем'єр-міністра України – Міністра охорони здоров'я України. Після того, як Державну службу України з лікарських засобів було реорганізовано в Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, в Положенні від 12

серпня 2015 року [346] зазначалось, що діяльність Служби спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра охорони здоров'я.

Окрім того, що законодавство про управління підприємницькою діяльністю в Україні є нестабільним, воно також змінюється іноді хаотично та не завжди із урахуванням вимог часу, принципів європейської інтеграції, побудови ринкової економіки та не завжди шляхом удосконалення законодавства як такого. Це показово демонструє Рейтинг легкості ведення бізнесу Doing Business за 2014 рік [33], в якому Україна посідає 112 місце. Висновки Doing Business є особливо показовими в рамках нашого дослідження, оскільки ефективність законодавства про підприємницьку діяльність визначається фактичними результатами в регульованій сфері. Залежить ж цей результат від багатьох факторів. У спеціальній юридичній літературі наголошується, що рішення органу державної влади про видачу залежить «від юридичної техніки творіння відповідного нормативно-правового акта і юридичного механізму його дії». Складність застосування підчас криється в самому змісті правового акта. З цього приводу, наприклад, І.Б. Ломакіна та Д.С-М. Тепс зазначають, що протиріччя норм всередині одного закону, взаємовиключення положень законів рівної юридичної сили тощо призводять до необхідності змінювати, доповнювати, скасовувати окремі положення прийнятих нормативно-правових актів. Це, як вже вище зазначалось, веде до нестабільності, зайвої динамічності, відсутності системності законодавства, не дає можливості освоїтися учасникам правовідносин у бурхливому потоці нормотворчості [198, с. 27].

Отже, якщо узагальнити усі перераховані проблеми законотворчої та нормотворчої діяльності стосовно підприємницької діяльності в Україні, можна основних з них слід віднести:

1) відсутність сучасної оновленої методології правотворчого процесу. З моменту відновлення незалежності в Україні було прийнято величезну кількість нормативно-правових актів. Їх прийняття нерідко відбувалось стихійно, без чітко визначеної концепції розвитку національної правової

системи, обґрунтованої методології правотворення. Внаслідок цього утворився складний законодавчий лабіринт, що, як зазначають Я.І. Ленгер та Ю.Ю. Бисага, характеризується відсутністю системності та чіткості, наявністю великої кількості правових норм, досить часто суперечливих. Все це не дозволяє повною мірою забезпечити утвердження прав і свобод людини, ефективне правове регулювання суспільних відносин. На підставі цього слід погодитись із вченими, які стверджують, що розв'язання вказаних проблем неможливе без чітко налагодженого механізму правотворчої діяльності [188, с. 15-19]. Необхідно погодитись також і з тим, що суспільний розвиток вимагає появи нових нормативно-правових актів. При цьому все частіше виявляється, що в нормативно-правових актах відсутній правовий механізм реалізації матеріальних і процесуальних норм права і крім як констатації, що слід проводити боротьбу з «перевиробництвом» законів, реальних заходів не проводиться, в той час як їх уніфікація або кодифікація набуває все більш актуального значення [485, с. 4-5].

Саме тому оновлена методологія нормотворчого процесу щодо створення та прийняття нормативно-правових актів про підприємницьку діяльність в Україні повинна охоплювати етап нормотворчого пізнання сприятливості (визначення сприятливих умов для розвитку суспільних відносин) й етап нормотворчого пізнання корисності (досягнення корисного ефективного припису норми права). Більш того, доцільним вважається прагнення до кодифікації всіх правил та стандартів, що стосуються питання підприємницької діяльності в Україні та державного управління такою діяльністю, зокрема виходячи з того, що вже сьогодні є можливість автоматизованої обробки законодавчих й підзаконних актів;

2) відсутність високого фахового рівня розробників нормативно-правових актів стосовно підприємницької діяльності в Україні, враховуючи і фахівців в галузі законодавства ЄС про компанії. Ефективність нормотворчого процесу в нашій державі безпосередньо залежить від фахового рівня тих, хто розробляє та приймає, затверджує, ухвалює нормативно-правові акти про

підприємницьку діяльність. Саме тому такі особи повинні мати високого рівня теоретичні та практичні пізнання, а також практичний досвід у питанні підприємницької діяльності (колишні топ-менеджери приватного сектору, особи з дипломами MBA та з іншими дипломами й сертифікатами про отримання бізнес-освіти). Зважаючи на факт підписання та ратифікації Угоди про асоціацію та нову хвилю адаптації українського законодавства до права ЄС, розробники нормативно-правових актів стосовно підприємницької діяльності в Україні повинні мати дипломи з права ЄС (пріоритетним в цьому питані є спеціалізації «право ЄС про компанії», «європейське бізнес-право» тощо) або мати сертифікат про прослуховування відповідних курсів;

3) відсутність єдиного механізму системного регламентування законотворчої діяльності. Однією з проблем законотворчої та нормотворчої діяльності стосовно підприємницької діяльності в Україні є те, що нормотворча діяльність в нашій державі загалом не регламентується єдиним нормативно-правовим актом. На це питання вже звертали увагу вчені. Зокрема, О. Богачова, аналізуючи положення Основного закону України, зауважує, що в ньому не закріплений єдиний механізм системного регламентування законотворчої діяльності, тому що положення щодо такої діяльності містяться в його різних розділах з неоднаковими ступенем деталізації та обсягом. При цьому найбільш актуальною проблемою нормативно-правового забезпечення законотворчої діяльності загального характеру є значний обсяг та розгалуженість нормативно-правового поля у зазначеній сфері [36, с. 16];

4) відсутність єдиних загальнообов’язкових правил нормотворчої діяльності. Єдиними нормативно-правовими актами, що містять правила нормотворчої діяльності та техніки нормо проектування, є Правила підготовки проектів актів КМУ [354], а також Правила підготовки проектів технічних регламентів, розроблених на основі актів законодавства ЄС, які затверджуються КМУ [355]. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити та прийняти спеціальний нормативно-правовий акт, що

встановлював би правила правотворчої діяльності та техніки нормопроектування.

Наступною групою проблем в управлінні підприємницькою діяльністю в Україні є *проблеми правового регулювання підприємницької діяльності концептуального та програмного характеру* [445, с. 117-122]. Нині спостерігається позитивна тенденція до підвищення ролі стратегічного планування роботи в органах виконавчої влади. З цього приводу Г. Шевченко зауважує, що розроблення програмних документів на середньостроковий та довгостроковий періоди, в яких відповідно до соціально-економічних та суспільно-політичних процесів, що відбуваються у державі з урахуванням впливу зовнішньоекономічних та інших факторів і очікуваних тенденцій, визначаються цілі і пріоритети соціально-економічного розвитку та заходи, необхідні для їх досягнення, сприяє повноті та системності правового регулювання відповідних сфер суспільного життя. Крім того, як зазначає вчена, ідея необхідності запровадження та розвитку середньо- та довгострокового планування в частині законопроектної діяльності знайшла своє відображення у Регламенті КМУ [356], на підставі якого Міністерство юстиції з урахуванням Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [330], інших державних програм, концепцій, стратегій, основних напрямів реалізації державної політики, інших програмних документів концептуального характеру та пропозицій центральних органів виконавчої влади розробляє строком на 5 років перспективний план законопроектних робіт [537, с. 65].

Слід зауважити, що за весь час відновлення незалежності в Україні уряд та парламент приймали низку програм, які були цілком актуальними та виваженими, однак інше питання, чи реалізувались ці програм в реальній дійсності, головним чином, що стосується питання підприємницької діяльності та державного управління нею. Поряд із цим політика держави в цьому аспекті в позитивному напрямку змінюється: все більше програми, що приймаються, реалізуються на практиці шляхом прийняття нормативно-правових актів та

внесення низки змін до чинних нормативно-правових актів.

Так, наприклад, у Програмі діяльності КМУ від 1 березня 2014 року зазначається, що цілями Уряду є демонополізація економіки, а саме: усунення обмежень для конкуренції і штучних преференцій окремим суб'єктам господарської діяльності; розширення свободи підприємницької діяльності, істотне скорочення функцій адміністративного регулювання економіки. Тому для реалізації цієї програми необхідним, зокрема, є прийняття Кодексу економічного зростання (нова редакція Податкового кодексу України [262]), закону про внесення змін до Закону України «Про здійснення державних закупівель» [364] (щодо посилення прозорості закупівель підприємств), внесення змін до законодавства, які удосконалять правову базу демонополізації економіки, антимонопольного контролю та регулювання, захисту конкуренції. Результатами реалізації цієї програми повинно бути запобігання колапсу національної економіки, а саме: бюджетна збалансованість, формування реалістичних бюджетів, підвищення прозорості та раціональності бюджетного процесу; економічне відновлення, закладення основ кардинальної реструктуризації економіки у напрямі інноваційної моделі – створення привабливого інвестиційного клімату, належних умов розвитку малого і середнього підприємництва, стимулювання національного бізнесу у створенні конкурентних товарів і послуг та їх виведення на міжнародні ринки.

По суті, концепція економічного зростання сьогодні ще не реалізована в формі нової редакції Податкового кодексу, однак ця ідея відобразилась у положеннях Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» [332]. Удосконалення правової бази демонополізації економіки, антимонопольного контролю та регулювання, захисту конкуренції ще перебуває у процесі розробки. Що ж стосується внесення змін до Закону України «Про здійснення державних закупівель», то такий загалом був замінений новим Законом від 10 квітня 2014 року № 1197-VII [365], в якому хоч і було посилено прозорість закупівель підприємств, однак така прозорість не приведена у відповідність до

правил й стандартів ЄС щодо таких закупівель.

Загалом, слід зауважити, що вирішення проблеми адаптованості законодавства України про здійснення державних закупівель та законодавства про компанії до права ЄС, про потребу якого декларувалось в ряді програм та концепцій, що ухвалювались останні два десятиріччя, здійснювалось частково. Нова хвиля адаптації та реформування законодавства про підприємницьку діяльність розпочалась, як вже раніше зазначалось, з моменту підписання та ратифікації Угоди про асоціацію. Задля оптимізації приведення законодавства України у відповідність до права ЄС був розроблений та затверджений План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Євратом та їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки [367]. В Плані заходів на 2014-2017 роки передбачені заходи з адаптації українського законодавства про здійснення державних закупівель та про підприємницьку діяльність до правил й стандартів, що регламентовані союзним законодавством Євросоюзу. Серед іншого, питанню заснування підприємницької діяльності, торгівлі послугами та електронній торгівлі присвячена глава 6 Угоди про асоціацію та, відповідно, Плану заходів. Наприклад: 1) на виконання ст. 89 Угоди про асоціацію, Додатків до Угоди XVI-A та XVI-D передбачається проведення у 2014-2015 роках заходів щодо лібералізації умов заснування підприємницької діяльності; 2) на виконання ст. 104, 105 Угоди – здійснення перегляду законодавчих актів України, що регулюють видачу ліцензій та дозволів, стосовно приведення їх положень у відповідність до права ЄС з метою удосконалення адміністративних процедур та оптимізації (скорочення кількості) видів господарської діяльності, до яких вони застосовуються; 3) на виконання ст. 256 Угоди – розроблення та подання на розгляд КМУ проектів нормативно-правових актів з метою імплементації положень ст. 1, 5 (1), 5 (2) та 20 Регламенту Ради (ЄС) № 139/2004 від 20 січня 2004 року щодо контролю за концентрацією між підприємствами [592].

Значна увага у такому програмному документі, як План заходів на 2014-2017 роки, приділяється адаптації українського законодавства про державне

управління підприємницькою діяльністю в Україні до відповідних нормативно-правових актів права ЄС. Наприклад: 1) на виконання ст. 55 Угоди про асоціацію Мінекономрозвитку в період 2014-2017 роки повинно: розробити механізм посилення співробітництва з Генеральним директоратом Єврокомісії «Підприємництво та промисловість» шляхом обміну інформацією і даними (з метою покращення ринкового нагляду); здійснювати обмін інформацією з уповноваженими інституціями ЄС з питань здійснення ринкового нагляду (головним чином, з Генеральними директоратами Єврокомісії «Внутрішній ринок» та «Торгівля»), ознайомлення з інституціями ринкового нагляду з метою порівняння еквівалентності системи в Україні та ЄС, шляхів її удосконалення, надання та перекладу спеціалізованих видань ЄС у сфері ринкового нагляду та безпеки продукції; удосконалювати інформаційне забезпечення у сфері державного ринкового нагляду; 2) на виконання ст. 55-57 Угоди про асоціацію передбачається створення національного органу стандартизації, що не є органом державної влади (ця вимога відображена в тексті Закону України «Про стандартизацію» [406]); 3) на виконання ст. 355 Угоди про асоціацію та Додатку XXIX до неї передбачається: приведення методології вибіркового обстеження підприємств, що провадять діяльність з роздрібної торгівлі та ресторанного господарства, у відповідність до міжнародних і європейських рекомендацій; розроблення Методики проведення вибіркового спостереження за суб'єктами господарювання у сфері роздрібної торгівлі відповідно до міжнародних та європейських рекомендацій; запровадження структурних обстежень фінансових установ відповідно до вимог ЄС; приведення у відповідність до стандартів ЄС методологічних та організаційних положень щодо здійснення обстежень підприємств з питань статистики оплати праці і вартості робочої сили.

Що ж стосується концепцій та програм, що розроблялись та приймались в нашій державі та прямо стосувались би підприємницької діяльності, то слід підкреслити, що такі документи на належному рівні практично не

ухвалювалися. Перша програма, що стосується теми дослідження, була затверджена Урядом 17 березня 1993 року [396]. Ця Програма державної підтримки підприємництва в Україні була складовою комплексу заходів щодо сприяння розвитку ринкових відносин, виходу України з економічної кризи і включення її до системи світових господарських зв'язків. Однак Програма в реальній дійсності не виконувалась, а в державі продовжувався перерозподіл власності за рахунок чорного рейдерства. Починаючи з 3 квітня 1996 р. Програму було замінено Концепцією державної політики розвитку малого підприємництва [371], схваленою задля спрямування дій центральних, регіональних і місцевих органів державної виконавчої влади на створення режиму найбільшого сприяння розвиткові малого підприємництва. На основі цієї концепції було затверджено Програму розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки [398], метою якої було забезпечення сталого розвитку малого підприємництва як невід'ємного сектора ринкової економіки та створення нових робочих місць. Слід зазначити, що вже в цьому документі Уряд визначив таку програму не як декларативний акт, а як нормативно-правовий документ, що містить системі програмні заходи, а саме: формування правової бази з питань малого підприємництва; фінансово-кредитна підтримка малого підприємництва; матеріально-технічна та інноваційна підтримка малих підприємств; кадрове і науково-методичне забезпечення розвитку малого підприємництва; організаційне забезпечення, міжнародна фінансова та технічна допомога у сфері малого підприємництва. Разом із цим на виконання цих заходів не було розроблено комплексного плану заходів. Зважаючи на це, а також на рівень розвитку підприємницької діяльності на той період, доходимо висновку, що зазначена Програма, як і попередні аналогічні нормативно-правові акти, затверджувалась й схвалювалась як декларація, не обов'язкова до виконання.

Слід також звернути увагу на положення Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [382], що була розроблена на підставі положень Закону України «Про державну підтримку

малого підприємництва» [313] й виходячи з важливого значення розвитку малого підприємництва для економіки України. Програма передбачала щорічну розробку Урядом відповідних заходів щодо її реалізації, зокрема розроблення проекту Закону України про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва спеціальними установами (такого проекту не розроблено й до сьогодні). Разом із тим слід зауважити, що окремі завдання, передбачені Національною програмою, були реалізовані. Це, наприклад, стосується завдання розроблення нормативно-правового акта щодо сприяння створенню та діяльності бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, яке виразилось у прийнятті Розпорядження КМУ «Про сприяння створенню і діяльності бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів» [405].

Після цього наступний важливий концептуальний нормативно-правовий акт, що стосується підприємницької діяльності, було прийнято 28 серпня 2013 року – Концепцію Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки [412], що була схвалена Урядом на виконання положень Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [403]. Метою цієї Програми було створення сприятливих умов для провадження діяльності суб'єктами малого і середнього підприємництва, підтримки та розвитку такого підприємництва шляхом впровадження інноваційних технологій. Для вирішення цього питання в Програмі були закладені, зокрема, такі питання: 1) дерегуляція господарської діяльності, у тому числі в результаті: спрощення порядку започаткування та припинення підприємницької діяльності; удосконалення процедур ліцензування та отримання документів дозвільного характеру; упорядкування та удосконалення процедур здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, зменшення кількості заходів державного нагляду (контролю), усунення дублювання функцій та необґрунтованого втручання держави у господарську діяльність; 2) сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва, в тому числі у результаті: підтримки створення бізнес-інкубаторів, що

здійснюють надання комплексу послуг; визначення на законодавчому рівні понять «бізнес-центр», «бізнес-інкубатор», «кластеризація», «субконтрактація»; поширення позитивного досвіду використання нових інструментів кооперування суб'єктів малого, середнього і великого підприємництва, практики пошуку партнерів за кордоном; створення інформаційно-консультаційних центрів з використанням Інтернету; запровадження механізму проведення якісної оцінки діяльності об'єктів зазначеної інфраструктури; 3) підтримка експортної діяльності суб'єктів малого і середнього підприємництва, в тому числі в результаті: гармонізації актів національного законодавства у сфері технічного регулювання, захисту прав інтелектуальної та промислової власності з міжнародними нормами і правилами; забезпечення державної підтримки страхування операцій з експорту; створення системи навчання з питань провадження зовнішньоекономічної діяльності в рамках виконання програм підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва та проектів міжнародної технічної допомоги; створення умов для запровадження суб'єктами малого і середнього підприємництва систем управління якістю продукції; розвитку соціальної відповідальності бізнесу, в тому числі в результаті: гармонізації актів національного законодавства з міжнародними стандартами соціальної відповідальності бізнесу; розроблення методики проведення аудиту соціальної відповідальності бізнесу з використанням системи якісних та кількісних індексів для визначення соціальних рейтингів суб'єктів малого і середнього підприємництва; делегування органам виконавчої влади та місцевого самоврядування функцій із створення системи збору інформації та баз даних для проведення аудиту соціальної відповідальності бізнесу; оприлюднення галузевих та регіональних рейтингів суб'єктів господарювання щодо їх соціальної відповідальності; розроблення механізму створення центрів аудиту соціальної відповідальності бізнесу як складових соціальної інфраструктури; стимулювання розроблення бізнес-асоціаціями, галузевими асоціаціями виробників рекомендацій щодо впровадження на добровільній основі

міжнародних стандартів звітності про соціальну відповідальність бізнесу.

Слід наголосити, що жодне вищезазначене завдання сьогодні не реалізовано, а виконання більшості таких завдань навіть не було розпочато. Ймовірно, це пов'язано з тим, що й першочергові заходи розвитку малого і середнього підприємництва в нашій державі відкладені на відносно далеку перспективу та повинні виконатись в рамках періоду 2014-2024 років, незважаючи на те, що частина цих заходів потребує реалізації вже сьогодні й для цього існують всі можливості.

Слід також відзначити програмну та концептуальну роль для підприємницької діяльності в Україні Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [410], метою якої є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід нашої держави на провідні позиції у світі. В Стратегії за вектором розвитку передбачається дерегуляція та розвиток підприємництва, головним чином через: скорочення кількості документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності та видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню; скасування регуляторних актів, які ускладнюють ведення підприємницької діяльності; скорочення кількості органів державного нагляду (контролю); забезпечення надання послуг для громадян та бізнесу в електронному вигляді); приведення системи технічного регулювання у відповідність до європейських вимог та завершення реформування системи державного контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів (для розширення та спрощення доступу українських товарів на ринки держав-членів ЄС); забезпечення ефективності захисту права приватної власності, у тому числі судовими органами, а також гармонізування із законодавством ЄС положення законодавства України щодо захисту прав національних та іноземних інвесторів і кредиторів, захисту економічної конкуренції, запровадження стимулюючих механізмів інвестиційної діяльності, виходячи із найкращої світової практики (для підтримки інвестиційної активності та захисту прав інвесторів). Також у Стратегії звертається увага на обов'язковість розроблення та прийняття програми розвитку малого та середнього бізнесу.

На виконання цілей й завдань Стратегії було затверджено відповідний План заходів на 2015 рік [339], яким, серед іншого, передбачається: 1) до 30 червня 2015 року завершити розроблення та подання Уряду України проекту постанови КМУ щодо приведення системи контролюючих органів у відповідність до європейських стандарті; 2) до 30 листопада 2015 року – розроблення та подання Уряду України проекту закону про внесення змін до Закону України «Про захист економічної конкуренції» [362], що повинні спрямовуватись на: запровадження опублікування Антимонопольним комітетом своїх рішень на офіційному веб-сайті; визначення порядку використання конфіденційної інформації, врегулювання питань доступу до інформації у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та у справах про концентрацію; спрощення системи контролю за концентраціями, а саме: підвищення вартісних показників, у разі досягнення яких необхідно отримати дозвіл АМКУ на концентрацію, та обов'язкове проведення оцінки наявності (відсутності) впливу концентрації на конкуренцію в Україні; запровадження скороченої процедури оцінки концентрації тощо.

При цьому слід звернути увагу, що значні кроки з дерегуляції вже були реалізовані ВРУ та КМУ, про що йдеться в Звіті про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [113, с. 33-35]. Зокрема, слід відзначити такі значні прогресивні досягнення у сфері дерегуляції:

1) встановлено мораторій щодо здійснення перевірок суб'єктів господарювання згідно із Законом України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» [297]. Поряд із цим 28 грудня 2014 року були також внесені зміни до Податкового кодексу України та до інших законів Законом України № 71-VIII [291], яким передбачено, що у 2015 та 2016 роках перевірки підприємств, установ та організацій, фізичних осіб-підприємців з обсягом доходу до 20 млн. гривень за попередній календарний рік

контролюючими органами здійснюються виключно з дозволу Уряду України, за заявкою суб'єкта господарювання щодо його перевірки, згідно з рішенням суду або з вимогами Кримінального процесуального кодексу України [169];

2) спрощено процедури дозвільного характеру та скорочено строки отримання спеціальних ліцензій і сертифікатів для компаній, що працюють у сфері АПК, паливно-енергетичного комплексу та у харчовій промисловості. Зокрема, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 січня 2015 р. № 42 [86] в аграрному секторі скорочено строки оформлення карантинного та фітосанітарного сертифікатів, скасовано обов'язковий карантинний сертифікат для перевезення зернових та олійних культур, а також необхідність отримання карантинного сертифікату для внутрішніх перевезень, що загалом вирішує проблеми з затримкою вантажів й призводить до скорочення зайвих витрат компаній під час перевезення зерна, що, як результат, сприяє здешевленню ланцюжків поставок української сільськогосподарської продукції;

3) вдосконалено порядок ліцензування видів господарської діяльності з позиції спрощення для бізнесу та влади адміністрування процедур у сфері ліцензування в результаті розроблення та прийняття Закону України від 2 березня 2015 року № 222-VIII [375], що передбачає: скорочення переліків видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, з 56 до 30; посилення контролю за органами ліцензування; закріплення засад дистанційного, зокрема електронного, ліцензування; запровадження можливості надання ліцензій на окремі види господарської діяльності на місцевому рівні; встановлення можливості делегування територіальним підрозділам повноважень щодо проведення перевірок додержання ліцензіатами ліцензійних умов; заборона вимагання від суб'єктів господарювання даних, які знаходяться в державних реєстрах; затвердження ліцензійних умов на вищому рівні виконавчої гілки влади – Урядом України; встановлення засад підвищення доступності інформації у сфері ліцензування шляхом забезпечення безоплатного доступу до неї за допомогою мережі Інтернет; скорочення адміністративних процедур,

що здійснюються ліцензіатами та органами ліцензування;

4) спрощено умови ведення бізнесу відповідно до вимог Закону України від 12 лютого 2015 року № 191-VIII [285], який передбачає спрощення умов ведення бізнесу шляхом: 1) скорочення на 16 кількості дозвільних документів; 2) встановлення строку реєстрації бізнесу протягом не більше двох днів; 3) стимулювання раціонального використання сільськогосподарських земель та спрощення відносин у сфері оренди землі; 4) запровадження видачі документів дозвільного характеру через центри надання адміністративних послуг.

Важливо в цьому питанні звернути увагу на План заходів щодо дерегуляції господарської діяльності, який був затверджений урядовим Розпорядженням від 18 березня 2015 року № 357-р [340]. Цей План містить 131 завдання, спрямовані на усунення регуляторних, адміністративних бар'єрів, які перешкоджають ефективному веденню підприємницької діяльності, зокрема щодо удосконалення ліцензійних та дозвільних процедур, процедур технічного регулювання, державного нагляду (контролю), митного та податкового регулювання, умов здійснення підприємництва в аграрній, харчовій, будівельній галузі, сферах електроенергетики, нафтогазовій, інформаційних технологій, телекомунікацій [113, с. 34-35].

Третьою групою правових проблем, які ми розглянемо в даному дисертаційному дослідженні, є *проблеми ненормативно-правової форми управління підприємницькою діяльністю в Україні* [444, с. 129-132]. Така форма, на відміну від нормативної, полягає у застосуванні норм, які встановлюються в межах нормативно-правової форми, видачі відповідних актів застосування права та здійсненні інших юридично значущих дій. Вона, як і нормативна, належить до правової форми, набуваючи свого вираження в актах державного управління, хоча, на відміну від першої, ці акти мають ненормативний характер індивідуального значення. Наприклад, реєстрація суб'єктів підприємництва, ліцензування та патентування підприємницької діяльності, сертифікація і стандартизація продукції (послуг), видача дозволу на

зайняття підприємницькою діяльністю, здійснення державного контролю за останньою тощо [200, с. 126]. Саме тому загальною та найактуальнішою проблемою ненормативно-правової форми управлінської діяльності підприємництвом в Україні є проблема управління на тимчасово окупованих територіях, на територіях проведення Антитерористичної операції, а також у буферних зонах. Зважаючи на практичну неможливість управління на цих територіях суверенної України, виникають проблеми подвійного управління (наприклад, управлінський вплив українських легітимних органів влади та нелегітимних й терористичних органів влади так званих «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки»), а також відвертої анархії в цій галузі управління (ті питання, що не може з об'єктивних причин врегулювати український легітимний орган влади, не врегульовує відповідний окупаційний орган влади в тимчасово окупованому АРК та місті Севастополі, а також на території АТО).

Водночас слід звернути увагу на те, що проблеми, пов'язані із окупацією певних територій нашої держави, поступово вирішуються, зокрема і в питанні ненормативно-правової форми управлінської діяльності підприємництвом. Зокрема, це стосується проблеми несплати податків і виконання інших податкових зобов'язань суб'єктами підприємницької діяльності на Сході України.

Наприклад, Державна фіскальна служба України спільно з іншими центральними органами виконавчої влади працює над розробкою заходів, які дадуть змогу платникам податків Донецької та Луганської областей уникнути загрози недотримання вимог чинного законодавства, зокрема при виконанні податкових зобов'язань. Центральний орган влади заявляє про те, що він розуміє: 1) важкі умови, в яких сьогодні доводиться працювати платникам зі Сходу України; 2) факт, що платники з територій, які перебувають у стані збройного конфлікту, тимчасово обслуговуються в інших податкових інспекціях цих областей. При цьому слід звернути увагу, що у разі виникнення обставин непереборної сили, до яких, зокрема, належать, загроза війни та

терористичні акти, Податковий кодекс України [262] надає право відкласти строк подання декларацій платниками податків й сплати податків, а у разі потреби – й списати податковий борг як безнадійний. Саме тому протягом всього часу застосування продовжених граничних строків податківці не будуть застосовувати штрафні санкції за неподання декларацій [81].

Узагальнюючи проблеми ненормативно-правової форми управлінської діяльності підприємництвом в Україні, можна дійти висновку, що такі в основному виникають у таких питаннях, як:

1) видача документів, довідок, складання актів, протоколів тощо. Чинне законодавство нашої держави в низці випадків не регламентує чи неякісно регламентує окремі процедури видачі повноважними органами виконавчої влади ненормативних правових актів, що на практиці зумовлює ситуації, коли орган влади не знає, як коректно виконати зазначений обов'язок. Окрім того, слід звернути увагу й на те, що в більшості випадків, коли правила й стандарти видачі документів, довідок, складання актів, протоколів тощо чітко регламентовані чинним українським законодавством, компетентні органи влади й їх посадові особи ухиляються від виконання такого обов'язку повною чи неповною мірою, або ж зловживають власними правами в цьому питанні, що часто обумовлює корупцію (виникнення «такс» на видачу довідки чи підписання відповідного документа тощо).

Аналізуючи існуючу практику, можемо зазначити, що представники малого і середнього бізнесу найбільш частіше просять сприяння в наданні їм дозвільних документів, необхідних для здійснення підприємницької діяльності, та потребують роз'яснень щодо сплати податків (також підприємці скаржаться на бездіяльність посадових осіб органів влади та перевищення ними владних і службових повноважень в цьому питанні). Зокрема, підприємець з м. Київ поскаржився на бездіяльність податківців ДПІ Голосіївського району ГУ ДФС у м. Київ, які невмотивовано відмовили у видачі довідки про відсутність заборгованості з податків. Звернення було розглянуто Державною фіскальною службою, працівники якої вжили

відповідних заходів та повідомили про видачу необхідної довідки [491]. Слід звернути увагу на те, що ситуації, аналогічні вищезазначеній, і дотепер зустрічаються по всій території України. Зокрема, необхідно зауважити, що наявність заборгованості з ЄСВ є підставою для відмови у наданні довідки про відсутність заборгованості, оскільки за загальними умовами підставою для видачі таких довідок є відповідні заяви платника. Наявність/відсутність заборгованості зі сплати платежів, що контролюються органами державної фіскальної служби, визначається на дату формування такої довідки на підставі даних картки особового рахунку платника. Довідки надаються платнику лише у разі відсутності у нього заборгованості, а в іншому випадку надсилається лист із вмотивованою відмовою у наданні відповідної довідки. За відсутності на цей час унормування питання щодо надання єдиної довідки про відсутність заборгованості зі сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), внесків довідка про відсутність заборгованості зі сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) видається за формою, наведеною в додатку 1 до Порядку видачі довідки про відсутність заборгованості з податків, зборів, платежів, що контролюються органами доходів і зборів [348]. Отже, якщо нормативно-правовим актом передбачено підтвердження відсутності заборгованості зі сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), внесків, то у такому випадку контролюючим органом одночасно перевіряється відсутність заборгованості зі сплати податків та ЄСВ, наявність якої є підставою для відмови у наданні таких довідок [102]. Однак, незважаючи на це, частка відмов у видачі таких довідок залишається значною.

На особливу увагу в цій проблемі заслуговує питання видачі податкової вимоги до суб'єкта господарювання як рішення контролюючого органу. Велика кількість підприємців, отримавши таку вимогу, подає позови до адміністративного суду України, в яких намагається оскаржити такі документи. Якщо в окремих випадках підприємці зловживають своїм правом на оскарження такого документа, то в інших – такі податкові вимоги підприємці дійсно справедливо оскаржують, позаяк ці документи досить часто

складаються і вручаються із порушеннями чинного законодавства.

Також потребує розгляду питання видачі ліцензій суб'єктам господарювання. Слід зауважити, що більшість пов'язаних із цим питань обумовлені саме недосконалістю законодавства, яке гальмує процес видачі ліцензії суб'єктам господарювання. Однак на практиці існують й інші ненормативні проблеми, як-то: затягування процесу видачі ліцензії, неправомірна відмова від видачі ліцензії суб'єкта підприємницької діяльності тощо. Вищезазначене можна пояснити двома факторами: по-перше, небажанням держави або окремих впливових привладних груп створювати здорову конкуренцію (ліцензування спрямоване не лише на забезпечення захисту суспільства від шкідливих наслідків підприємницької діяльності, але й на те, щоб не бути перепоною для розвитку підприємницької діяльності, штучно обмежуючи доступ на ринок, процедурно і фінансово ускладнюючи можливість розпочати і здійснювати відповідну діяльність [499, с. 297], хоча в дійсності ліцензування використовуються саме всупереч своїм функціям); по-друге, суб'єктивними поглядами особи, що повноважна видавати ліцензії, провокуванням на давання хабару тощо;

2) застосування засобів безпосереднього примусу. За загальним правилом, безпосередній примус застосовується тоді, коли об'єктивно інші засоби не слід брати до уваги, чи вони з високою ймовірністю не принесуть очікуваного результату, або ж інші засоби вважаються в конкретній ситуації недоцільними. Певна річ, повноваження щодо застосування державними органами влади засобів безпосереднього примусу до підприємців, за умови недосконалості законодавства та непрозорості діяльності повноважних органів влади, створює умови як для зловживань, так і для корупції.

Прикладом цьому є, зокрема, такий випадок: суб'єкт господарювання з м. Здолбунів Рівненської області звертався зі скаргою на працівників органів внутрішніх справ на Львівській залізниці, які безпідставно вилучили диски та комп'ютер під час перевірки його власного магазину. Керівництво УМВС на Львівській залізниці опрацювало звернення та поінформувало, що за фактом

даної скарги було проведено службове розслідування, за результатами якого винних працівників притягнуто до дисциплінарної відповідальності [491].

При цьому слід звернути увагу на те, що особливою проблемою питання застосування засобів безпосереднього примусу є поступова відмова держави від застосування таких засобів, що є умовою триваючого і дотепер процесу дерегуляції господарської діяльності. Так, якщо раніше перевірки податківцями суб'єктів господарювання могли закінчитись накладанням штрафів, то вже сьогодні податківці повинні спрямовувати свою перевірку не на пошук порушень як підстав для стягнення штрафів, а на встановлення проблем у підприємницькій діяльності задля надання допомоги в їх вирішенні. Зокрема, в цьому аспекті Державна регуляторна служба України постійно співпрацює з підприємцями і щомісяця звітує про виконання завдань зі скасування бар'єрів для здійснення підприємництва відповідно до Плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності, затвердженого урядовим Розпорядженням від 18 березня 2015 року № 357-р [340]. План дій щодо дерегуляції охоплює питання податкового адміністрування, особливо «болючі» для малого та середнього бізнесу, і Служба, як зазначає її нинішня очільниця, пропонуватиме спрощення процедур у цій сфері [224].

Подібне стосується і повноваження щодо застосування компетентними органами різних економічних санкцій, заходів адміністративного примусу до порушників юридичних заборон галузевого, відомчого характеру. Застосування таких санкцій до 11 листопада 2014 року врегульовувалось Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції й Міністерства фінансів України «Про затвердження Інструкції про порядок застосування економічних та фінансових (штрафних) санкцій органами державного контролю за цінами» від 03 грудня 2001 року № 298/519 [336], що був визнаний таким, що втратив чинність, на підставі Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України й Міністерства фінансів України від 08 жовтня 2014 року № 1198/1018 [278].

Отже, підсумовуючи, слід наголосити, що до основних проблем

законотворчої та нормотворчої діяльності стосовно підприємницької діяльності в Україні відносяться: відсутність сучасної оновленої методології правотворчого процесу; відсутність високого фахового рівня розробників нормативно-правових актів стосовно підприємницької діяльності в Україні, враховуючи і фахівців в галузі законодавства ЄС про компанії; відсутність єдиного механізму системного регламентування законотворчої діяльності; відсутність єдиних загальнообов'язкових правил нормотворчої діяльності. Основні ж проблеми ненормативно-правової форми управлінської діяльності підприємництвом пов'язані з видачею документів, довідок, складанням актів, протоколів тощо, а також із застосуванням засобів безпосереднього примусу.

При цьому можна дійти висновку, що якщо раніше основною проблемою правового регулювання підприємницької діяльності в Україні концептуального та програмного характеру було те, що програмні та концептуальні завдання щодо вдосконалення законодавства на певній період не виконувались навіть і після декількох років після спливу строку виконання такого завдання, то сьогодні такою проблемою є встановлення довгострокових завдань вдосконалення законодавства про підприємницьку діяльність, незважаючи на можливість реалізації таких завдань у більшості випадків у короткостроковій перспективі. Інша проблема полягає в тому, що більшість питань розвитку ринкової економіки та цивілізованої підприємницької діяльності на території України є довгостроковими, які повинні плануватись на 20-50 років, однак питання такої категорії й дотепер плануються не більше ніж на 5 років, що, ймовірно, пов'язано із нестабільністю політичних режимів у нашій державі та частою «ротацією» олігархів, на відміну, наприклад, від КНР, в якій подібні питання розглядаються урядом та парламентом більш ретельно.

3.2. Проблеми кадрового та матеріально-технічного забезпечення процесу управління підприємницькою діяльністю в Україні

Державний орган – це організований колектив, який утворює самостійну частину державного апарату, що наділена власною компетенцією та виконує публічні функції [24, с. 176]. Компетенція та функції органів влади, що здійснюють загальне чи спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в нашій державі, або ж оцінювання допоміжних органів, за допомогою яких відбувається опосередковане управління підприємницькою діяльністю в Україні, є такими, що прямо впливають на економіку держави, позаяк спрямовані на управління підприємницькою діяльністю.

Разом із тим якісне, ефективне та оптимальне функціонування органу державної влади повною мірою залежить від його внутрішньо-організаційних факторів та показників. Отже, проблеми в цьому питанні є проблемами національної безпеки загалом.

Основними внутрішньо-організаційними проблемами управління підприємницькою діяльністю в нашій державі слід назвати:

1) проблеми кадрового забезпечення управління підприємницькою діяльністю. Зазначена проблема стосується не лише питання управління підприємницькою діяльністю в державі чи питання державного управління, але й питання нормального функціонування України. На тлі сучасних кризових явищ, що присутні практично в усіх сферах життя України, значну увагу серед інших антикризових заходів слід приділити формуванню ефективної державної кадрової політики. Одна з причин, які спровокували кризові явища в державному управлінні, криється в слабкості сучасної системи управління. Вона, як зазначає Ю.В. Ковбасюк, зумовлена такими основними чинниками: кількісні та якісні втрати кадрового потенціалу; низький рівень професіоналізму; висока плинність кадрів державної служби;

безвідповідальність; корумпованість; низький загальний рівень культури; брак патріотизму [141, с. 19];

2) проблеми матеріально-технічного забезпечення управління підприємницькою діяльністю. Нормальне функціонування органів влади, крім правового забезпечення, потребує вирішення цілого комплексу матеріально-технічних, фінансових, інформаційних та інших питань. Неможливо створити органи влади, укомплектувати їх кадрами, але не забезпечити ці органи влади фінансуванням, приміщеннями, обладнанням, нормативними матеріалами, оргтехнікою тощо. В іншому випадку такий орган влади не буде ефективно виконувати покладені на нього функції або не зможе їх виконувати взагалі, що неприпустимо.

Отже, в даному підрозділі розглянемо проблеми кадрового забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні.

Державна кадрова політика – це цілеспрямована стратегічна діяльність держави, яка пов’язана з плануванням та прогнозуванням формування, професійного розвитку та раціонального використання кадрів, усіх трудових ресурсів України, визначенням цілей і пріоритетів кадрової діяльності. Відповідно, метою державної кадрової політики є забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави кваліфікованими кадрами, необхідними для реалізації національних інтересів у контексті розвитку України як демократичної, соціальної держави з розвинутою ринковою економікою [80, с. 3, 8]. При цьому такий контекст розвитку держави є досить важливим, головним чином зважаючи на процес поглибленої євроінтеграції нашої держави. Однак допоки не складеться справді демократичної, соціально спрямованої ефективної кадрової політики в системі державного управління, Україна не посяде чільного місця серед країн європейської спільноти, що є для нашої держави наступним пріоритетом після пріоритетного й актуального питання збереження своєї суверенності внаслідок триваючої агресії Росії проти України. У цьому сенсі державну кадрову політику можна вважати індикатором розвитку суспільства [141, с. 19] та, певним чином, запобіжником

від кризових явищ.

Загалом слід зауважити, що про загальні проблеми кадрової політики державної служби ведеться серйозна дискусія в наукових колах України. Зокрема, ряд вчених зазначає, що основною комплексною такою проблемою є наявність несприятливих умов щодо збереження і відтворення людських ресурсів, людського потенціалу, який є природним джерелом формування якісного складу працівників усіх сфер державного розвитку. Насамперед, до таких несприятливих умов віднесені: 1) несприятливі соціально-економічні умови; 2) проблеми, пов'язані із забезпеченням гарантованого конституційного права громадян на працю, вільний вибір професії та роду трудової діяльності; 3) зниження зацікавленості в розвитку якісного трудового потенціалу в умовах занепаду вітчизняного виробництва; 4) старіння населення, бідність; 5) незатребуваність за нинішньої організаційно-кадрової моделі державного управління знань та інтелекту, сучасних перспективних способів їх застосування у різних сферах, низький рівень інвестування в освіту. При цьому в доктрині адміністративного права вчені наголошують, що освіта, яка для сучасного суспільства становить загальносоціальну цінність, вже не має колишнього інструментального значення, позаяк втрачаються позиції за якістю освіти, стимулами її здобуття та фаховою різноманітністю. Це при тому, що світовою тенденцією початку нинішнього тисячоліття є визнання розвитку людського потенціалу основним ресурсом сталого економічного зростання і конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі [80, с. 5].

Вважаємо, що наведений перелік є неповним і лише частково описує ті проблеми, що впливають на кадрове забезпечення управління в Україні й ті, що випливають з такого кадрового забезпечення. Безперечно, до цих проблем сьогодні слід віднести також тимчасову окупацію Росією окремих територій нашої держави та вчинення агресії цією державою проти України. Проте до цих проблем можна віднести, власне, і більшість проблем, що в принципі присутні в нашій державі, позаяк вони безперечно впливають як на кожного

громадянина (державного працівника), так і на державу (службу в державних органах влади). Більшою мірою ці проблеми впливають на кадрове забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні, оскільки ця сфера управління є барометром всіх змін, криз та революцій в підприємницькій діяльності світу, Європи та України.

Що ж стосується проблем, що випливають з кадрового забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні, то в цьому випадку вважаємо, що такі прямо витікають з системи функціональної структури кадрового забезпечення.

При цьому різні вчені не завжди повно викладають зміст такої функціональної структури, що ускладнює процес визначення проблем в цьому питанні. Наприклад, на думку В.Ф. Золотарьова, до складових функціональної структури кадрового забезпечення слід віднести такі поняття, як функції, напрямки діяльності, елементи роботи з кадрами тощо [117, с. 6]. Зазначена позиція є досить широкою та, на нашу думку, помилковою. Можна лише припускати, що вчений відносить до перелічених ним елементів. Не зрозуміло також, чи охоплює елемент «напрямки діяльності» такі елементи, як визначення організаційних та правових основ кадрової політики в державі, підготовка та підбір кадрів тощо. Більш незрозумілим є те, що до функціональної структури кадрового забезпечення, на думку В.Ф. Золотарьова, входять елементи, які і є функціями, хоча автор вказує на те, що функція і є окремим елементом цієї структури, що неприпустимо.

Більш вдало розкриває зміст функціональної структури кадрового забезпечення Т.Є. Кагановська, на думку якої до основних складових функціональної структури кадрового забезпечення слід відносити такі елементи: 1) визначення організаційних та правових основ кадрової політики в державі; 2) підготовка кадрів та підбір кадрів (планування та визначення кількості працівників і ступеня їх підготовки, робота з резервом); 3) прийняття на державну службу (визначення способів зайняття посад; розстановка кадрів); 4) проходження служби (адаптація кадрів; оцінювання оплати праці й

мотивації кадрів, соціальне забезпечення кадрів; використання потенціалу людських ресурсів; робота з резервом); 5) забезпечення службового просування кадрів; оцінка (контроль) кадрів; 6) зміцнення законності та службової дисципліни в діяльності кадрів (виховання кадрів); професійна підготовка та підвищення кваліфікації кадрів); 7) припинення державної служби (соціальне забезпечення кадрів; звільнення кадрів; робота з ветеранами) [129, с. 22; 128, с. 14]. Проте більш глибоко розкривають такі елементи Л.В. Балабанова та О.В. Сердак, на думку яких кадрове забезпечення виконує такі функції: 1) планування (визначення кількості працівників та ступеня їх підготовки); 2) залучення та підготовки кадрів; 3) добір та розстановка кадрів; 4) встановлення нормативних засад трудової діяльності; 5) робота з резервом; 6) соціалізація; 7) професійний розвиток 8) оцінювання показників діяльності; 9) оплата праці; 10) мотивація; 11) соціальне забезпечення кадрів [18, с. 109].

Отже, ґрунтуючись на вищевикладеному, узагальнюючи елементи функціональної структури кадрового забезпечення, враховуючи специфіку управління підприємницькою діяльністю в нашій державі та положення Указу Президента України від 1 лютого 2012 року № 45 [408], доходимо висновку, що до проблем сучасного кадрового забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні слід відносити:

1) рівень професійної підготовки кадрів та розмір заробітної платні й обсяг інших заохочень для працівників державного сектору в сфері управління підприємницькою діяльністю в Україні. Тривалий час (фрагментарно відбувається і сьогодні) формування, розміщення, а також просування кадрів в державній службі здійснювалося на основі принципів прямо чи опосередкованого родинного зв’язку (в опосередкованому випадку активно використовується поняття «кумівство»), покровительства, прагнення сформувати і зміцнити адміністративний ресурс, мати під контролем слухняних виконавців незаконних дій. Зокрема, Ю. Сурмін ще десять років тому з цього приводу зауважував, що кадрове забезпечення здебільшого

являло собою тіньові неформальні інституціональні практики, що, відповідно, супроводжувалися корупційним процесом [492, с. 107].

Сьогодні, окрім цієї проблеми, є досить актуальним питання сильної конкуренції служби на державу чи праці за трудовим контрактом (або договором) у приватному секторі. В результаті такої конкуренції частка фахівців високого рівня (особи, що мають велику практику в підприємницькій діяльності; були топ-менеджерами приватних підприємств; мають престижну бізнес-освіту, володіють знаннями про право підприємницької діяльності в Євросоюзі тощо) в публічному секторі набагато менша, аніж загальна маса таких професіоналів, що сконцентрована в приватному секторі чи виїхала працювати за фахом за кордон країни. Причинами такої ситуації є низка не вирішених державою у процесі проведення неї кадрової політики соціальних й економічних проблем державних службовців. Заробітні плати та «соціальні пакети» в приватному сектору є більш привабливими для високого рівня фахівців.

При цьому у приватному секторі приймають працівників лише за професійними ознаками, незважаючи на їх політичні уподобання, що є певною мірою проблематичним для публічного сектору, хоча й виправданим вимогами ситуації й безпеки держави. На думку Т. Галана, в демократичному суспільстві кадрова політика має будуватися на тій основі, що до управління залучають виключно професіоналів, попередньо оцінюючи їхні професійні якості, а не ідеологічні переконання [57, с. 12]. З цим можна погодитись, проте щодо такої думки вченого виникає логічне питання: чи застосовний принцип праксеологізму в державі, в якій відбуваються воєнні дії? Зокрема, було б нелогічно наймати на державну службу особу, яка пропагує сепаратистські ідеї. Тобто в такому випадку слід сформулювати вищезазначену думку вченого таким чином: у демократичному суспільстві кадрова політика відбувається на основі професійних якостей фахівців, а не їх ідеології, якщо така не суперечить Конституції України та законам України. Такий принцип буде відповідати не лише кадровій політиці, але цілям безпеки держави.

Об’єктивно слід відзначити той факт, що, незважаючи на привабливість приватного сектору, низка фахівців високого фахового рівня підготовки зайнята на державній службі. Водночас виникає ще одна проблема: держава не знає, що з такими фахівцями в більшості випадків робити. Зокрема, Я.М. Казюк з цього приводу наголошує, що останнім часом відбувається тенденція до зниження професіоналізму та компетенції державних службовців. Держава нераціонально використовує їхню працю, зменшується мотивація до навчання, самовдосконалення. Вчена зауважує, що для досягнення максимальної ефективності в діяльності державний службовець повинен намагатися максимально професійно саморозвиватися і самореалізуватися. Відповідно, керівнику важливо знати індивідуальні межі і особливості розвитку державного службовця і допомогти йому виробити оптимальну стратегію використання своїх можливостей, свого потенціалу [130, с. 56].

Попри все це потрапити на державну службу в Україні й дотепер залишається важким процесом. До осіб, що шукають роботу в державних органах влади, особливо в тих, що займаються управлінською діяльністю підприємництвом в Україні, встановлюються не завжди виправдані вимоги, незважаючи на високу конкуренцію заробітних плат, розмірів «соціальних пакетів», що надаються працівнику державою й приватною компанією. На цю проблему, зокрема, також звертає увагу В. Олуйко, який справедливо наголошує, що підвищення і конкретизація вимог до осіб, які претендують на посади державних службовців, ураховуючи специфіку роботи на цих посадах, повинні співвідноситися з рівнем оплати праці та їх соціальної захищеності [239, с. 8].

Слід наголосити, що концентрація в управлінні підприємницькою діяльністю в нашій державі низькокваліфікованих працівників чи тих працівників, рівень фахової підготовки яких не може бути порівняний із фаховістю топ-менеджерів приватного сектору, разом із невідповідністю кадрової політики вимогам трансформаційних процесів у державі призводить до того, що значна частина наявного кадрового корпусу не готова до роботи в

умовах сьогодення й на перспективу, насамперед, як зазначають вчені, з огляду на нездатність аналізувати, розробляти, відстоювати, реалізовувати, вчасно коригувати управлінські рішення, повною мірою відповідати за доручену справу [80, с. 14]. Такий стан речей є небезпечним для держави, особливо зважаючи на умови, в яких перебуває Україна.

Таким чином, в управлінні підприємницькою діяльністю в Україні спостерігається певний дисбаланс попиту та пропозиції в питанні кадрового забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні: великий попит на державну службу, але не вистачає робочих місць в державній службі; в державній службі спостерігається великий попит на високого рівня фахівців, проте такого рівня фахівці віддають перевагу бути зайнятими у приватному секторі;

2) відсутність ефективної системи моніторингу потреб суспільства і держави у фахівцях із відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки. Правила й принципи підприємницької діяльності в світі постійно еволюціонують, як і сама така діяльність. У нашій державі низка підприємців зайнята зовнішньою економічною діяльністю, тому повинна пристосовуватись до прогресивних правил й стандартів державного управління підприємництвом. Так само і компанії з інших прогресивних держав, що працюють в Україні, мають потребу в єдиних підходах до здійснення ними економічної діяльності, у західній системі захисту їх інвестицій. Незважаючи на це, в процесі здійснення кадрової політики не застосовуються системи моніторингу потреб суспільства у сфері підприємництва, за допомогою яких держава могла б з’ясувати, які самі фахівці й в якій кількості їй потрібні;

3) недосконаліть механізму формування державного замовлення на підготовку фахівців. Саме в силу відсутності ефективної системи моніторингу потреб суспільства виникає ця проблема, оскільки відповідні компетентні особи не в змозі вирахувати потрібну кількість осіб, яких потрібно підготувати для державної служби (тобто, таким чином, щоб зберігався баланс потреб й пропозиції), специфіку їх кваліфікації (досить часто держава потребує фахівців

у галузі антимонопольного права, в галузі протидії відмиванню доходів, яких не вистачає чи взагалі немає на ринку праці, хоча в неї в розпорядженні є велика кількість працівників із загальними знаннями про підприємницьку діяльність, для перекваліфікації яких слід витратити додаткові час й фінансові ресурси) тощо наперед. Таким чином, це зумовлює й іншу проблему, яка розглядалась вище, – проблему дефіциту у потрібних кадрах та великий надлишок фахівців, яких держава не зможе забезпечити місцями в державній службі;

4) відсутність збалансованої системи управління професійною орієнтацією молоді, об'єктивних принципів її відбору і навчання, повільні темпи впровадження сучасних технологій професійного розвитку. Зазначені процеси відбуваються, як правило, стихійно, без відповідних наукових підходів й методології, що в подальшому відображається на якості кадрових ресурсів, що наймаються державою й у подальшому впливають на стан національної безпеки України;

5) недостатнє застосування наукових підходів, результатів наукових досліджень при формуванні та реалізації державної кадрової політики. Кадрова політика держави, як вже вище зазначалось, характеризується низкою проблем, проте однією із найважливіших з них є те, що така політика реалізується із недостатнім застосуванням наукових підходів. Зокрема, з приводу цього питання такі провідні вчені, як Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко та Ю.П. Сурмін зазначають: практика свідчить, що труднощі та помилки, властиві кадровим процесам, зумовлені відсутністю комплексного підходу до теоретичних розробок у цій сфері. Тому актуальними є дослідження теоретико-методологічних основ стану кадрових процесів та визначення перспектив їх розвитку на загальнодержавному рівні [80, с. 8].

У будь-якому разі окремі вищезазначені проблеми кадрового забезпечення управління підприємницькою діяльністю можливо вирішити шляхом перепідготовки кадрів. В цьому аспекті активно працює КМУ. Зокрема, в рамках Програми проведення навчання керівників та спеціалістів

юридичних служб міністерств на базі Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників юстиції Міністерство юстиції проводить навчання за професійною програмою підвищення кваліфікації працівників юридичних служб центральних органів виконавчої влади, які беруть участь у розробленні проектів нормативно-правових актів. У процесі навчання слухачі поглиблюють знання з актуальних питань чинного законодавства, з підготовки проектів нормативних актів, їх техніко-юридичних особливостей та розроблення з урахуванням правил нормопроектувальної техніки [537, с. 65].

Відтак, слід погодитись із Ю.В. Ковбасюком, який наголошує, що, розробляючи концепцію державної кадрової політики в Україні, слід орієнтуватися на такі засади, як: 1) системність, історизм, соціальна детермінованість; 2) критичне осмислення та творче застосування накопиченого наукового знання в галузі управління та кадрової діяльності, реалістична оцінка стану кадрового корпусу держави, визнання складності, взаємозумовленості та суперечливості кадрових процесів; 3) критичний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду роботи з кадрами, його адаптація в Україні з урахуванням традицій, осмислення позитивних і негативних сторін; 4) урахування сучасних реалій і потреб України [141, с. 20].

Серед проблем кадрового забезпечення управління підприємницькою діяльністю слід вказати і на таку, яка прямо впливає на якість проходження кадрами державної служби та на ефективність виконання ними покладених на них повноважень, – це проблема відповідальності державних службовців.

Ефективна робота органів державного управління залежить від великої кількості факторів: законодавчої бази, рівня професіоналізму державних службовців, матеріально-технічного й інформаційного забезпечення тощо. Проте без дієвого механізму відповідальності державних службовців за кінцеві результати роботи, перераховані фактори стають практично марними [536, с. 29]. При цьому слід звернути увагу на те, що в умовах сучасних суспільних відносин, якідинамічно розвиваються, розробка такої складної правової проблеми, як відповідальність державних цивільних службовців, потребує

коригування відповідно до нових умов, котрі висувають підвищені вимоги до усвідомлення людиною своєї ролі в побудові правової демократичної держави, у вдосконаленні механізму державного управління [98, с. 11].

Окрім того, одним з провідних завдань розбудови могутньої української держави є вирішення питань виховання, навчання та перенавчання кадрів державної служби. Формування сильної та ефективної державної влади неможливе без відповідального ставлення людини до виконання власних службових обов'язків, надання власного прикладу турботи та допомоги людям. Тому, як зазначають П.С. Борцевич і Д.О. Блінов, стрижнем, основою цієї влади повинен стати фахівець державної служби, який був би спроможний через зразкову відповідальну поведінку, ставлення до службових справ формувати позитивний імідж держави і влади [39, с. 56]. Однак у реальній дійсності не всі державні службовці ретельно дотримуються законодавства й ефективно та раціонально виконують свої повноваження. Саме тому, з метою виховання успішного та вихованого державного службовця, держава передбачила застосування до службовців, що порушують законодавство, відповідних санкцій.

Загалом, відповідальність державного службовця – це міра державного примусу, що передбачена нормативно-правовим актом, в якій проявляється державний осуд державного службовця, визнаного винним у вчиненні відповідного правопорушення, в результаті чого порушник несе покарання. Таким чином, як зазначає Н.В. Єжова, суть юридичної відповідальності державних цивільних службовців полягає в наявності у кожного державного службовця суворо індивідуалізованого юридичного обов'язку дотримуватися і виконувати вимоги норм права, а в разі їх порушення – юридичного обов'язку зазнати засудження і різних правообмежень [98, с. 11].

Залежно від видів відповідальності, регламентованих чинним законодавством України, до державних службовців, що працюють у сфері управління підприємницькою діяльністю, можуть бути застосовані такі види відповідальності:

1) *дисциплінарна відповідальність*. У широкому сенсі, дисциплінарна відповідальність державних службовців – це відповідальність за підпорядкованістю. В більш вузькому сенсі, під цим поняттям слід розуміти сукупність адміністративно-правових відносин, які виникають у зв'язку з накладенням на них передбачених законодавством дисциплінарних стягнень за порушення ними службової дисципліни. Відтак, інститут дисциплінарної відповідальності – це важіль, завдяки якому посадові особи дотримуються правил трудового розпорядку, дисципліни та інших вимог, які прописані в законодавстві [434, с. 151-155].

Основним призначенням дисциплінарної відповідальності є: а) обмеження від протиправних посягань державних службовців на соціальні цінності і блага, що захищені законом; б) «перевиховання» порушника, тобто зміна його поглядів і свідомості, спрямована на недопущення таких правопорушень в майбутньому ним та його колегами [1, с. 419].

Незважаючи на те, що в законодавстві України закріплено чотири види дисциплінарної відповідальності (в порядку, встановленому законами України; в порядку, встановленому Кодексом законів про працю України [142]; відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку для робітників і службовців; на підставі галузевих дисциплінарних статутів та положень), слід звернути увагу на те, що аналіз чинного адміністративного законодавства, яке регламентує порядок застосування дисциплінарної відповідальності до державних службовців, дозволяє дійти висновку, що питання процедури притягнення їх до дисциплінарної відповідальності у законодавстві вирішено фрагментарно. Лише ст. 14 Закону України «Про державну службу» [319] містить положення про дисциплінарну відповідальність цих суб'єктів. Що стосується деяких категорій державних службовців, то питання їх дисциплінарної відповідальності вирішені у відповідних галузевих дисциплінарних статутах. Це, на думку Ю.П. Битяка, пояснюється необхідністю враховувати особливі вимоги дисципліни до деяких категорій державних службовців, встановлення специфіки їх дисциплінарної

відповідальності, поряд із загальними правилами дисциплінарної відповідальності [30, с. 284]. У свою чергу, В.В. Зуй з цього приводу цілком справедливо наголошує, що значна частина питань про накладення дисциплінарних стягнень на цих осіб віднесена, так би мовити, на вільний розсуд суб'єкта призначення на державну службу, що не можна визнати позитивним [119, с. 109].

Отже, за загальним правилом, державного службовця сьогодні можна притягнути до дисциплінарної відповідальності лише за нормами Закону України «Про державну службу» й КЗпП України, а саме застосувати один з таких заходів дисциплінарного стягнення, як догана чи звільнення. При цьому слід підкреслити, що притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності є правом, а не обов'язком роботодавця (як компромісне покарання, відповідно до ст. 152 КЗпП України можна застосувати до порушника дисципліни інші заходи впливу, наприклад передати питання про таке порушення на розгляд колег).

У прогресивних зарубіжних державах перелік заходів дисциплінарного стягнення, як правило, складається із більшого переліку санкцій. Наприклад, у США дисциплінарні санкції можуть накладатися на державного службовця виключно в таких формах, як: 1) письмова догана; 2) пониження у класі та/або в розмірі оплати праці; 3) відсторонення державного службовця на період від 1 до 14 днів (не більше 30 днів на один календарний рік); 4) звільнення. У Франції, відповідно до ст. 66 Закону «Про статутні положення, що стосуються державної служби» від 11 січня 1984 року [595, с. 271], передбачається, що до державних службовців може бути застосовувана одна з дисциплінарних санкцій, які законодавець поділив на такі групи: 1) попередження чи догана; 2) видалення з кар'єрного списку (список черговості просування по службі) або ж тимчасове відсторонення від виконання посадових функцій на період до 15 днів чи переведення у інший орган влади; 3) пониження в посаді чи тимчасове відсторонення від виконання посадових функцій на період від 3 місяців до 2 років; 4) звільнення.

У свою чергу в Іспанії, відповідно до ст. 96 Закону «Основний звід правил про публічних службовців» від 12 квітня 2007 року [557], до державних службовців можуть застосовуватись такі заходи дисциплінарного стягнення: 1) звільнення за вчинення дисциплінарного проступку; 2) звільнення без права обіймати аналогічні посади в подальшому; 3) фіксація росту суми заробітної плати до 6 років; 4) примусове переведення на інше місце роботи зі зміною місця проживання (чи без такого); 5) накладання грошового штрафу; 6) інше, що передбачено іспанським законодавством.

Одночасно необхідно звернути увагу на дефіцит процесуальних норм в питанні застосування дисциплінарної відповідальності, що розглядається в доктрині адміністративного права як суттєвий недолік правового регулювання останньої, який є небажаним у всіх сенсах. З одного боку, як зазначає В.В. Зуй, це обмежує права держаних службовців (особливо їх нижчої ланки), а з іншого – створює умови для використання керівниками своїх повноважень не за їх призначенням. В ідеальній моделі поведінки державних службовців закріплення так званих дискреційних повноважень суб'єктів призначення (керівників) передбачає надання їм свободи дій у визначених законом межах. Така позиція збігається з теорією щодо вільного розсуду, що розроблена західнонімецькими вченими. Однак ситуація ускладнюється також наявністю в адміністративному законодавстві оціночних понять, яким не дано законодавчого тлумачення: це, наприклад, «неналежне виконання службових обов'язків», «поважні причини», «ступінь тяжкості проступку» тощо. Цілком очевидно, як зауважує В.В. Зуй, що такі й подібні їм поняття викликають (та допускають) прийняття державними службовцями різних рішень на свій розсуд. Звичайно, кожне діяння державного службовця передбачити правовими нормами неможливо, однак у своїй діяльності цим суб'єктам слід керуватися об'єктивними критеріями, чітко встановленими юридичними нормами [119, с. 110].

Ряд проблем, що пов'язані із поняттям дисциплінарної відповідальності та застосуванням заходів дисциплінарного стягнення, вирішено в новому

Законі України «Про державну службу» від 17 листопада 2011 року № 4050-VI [320], що набере чинності 01 січня 2016 року. В цьому Законі міститься Розділ VIII «Дисциплінарна та майнова відповідальність державного службовця», який врегульовує важливі питання притягнення службовця до такої відповідальності.

У Законі не дається легального визначення дисциплінарній відповідальності, однак зазначається, що вона полягає у накладенні на державного службовця дисциплінарних стягнень за вчинення дисциплінарних проступків, визначених цим Законом, а саме: вияв неповаги до державних символів України; невиконання або неналежне виконання в межах посадових обов'язків рішень державних органів та/або органів влади Автономної Республіки Крим, наказів, розпоряджень та доручень керівників, наданих у межах їхніх повноважень; невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків; перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу злочину або адміністративного правопорушення; невжиття передбачених законом заходів щодо усунення конфлікту інтересів; порушення обмежень щодо участі державного службовця у виборчому процесі, визначених виборчим законодавством; порушення правил внутрішнього службового розпорядку; порушення правил професійної етики державного службовця; прогул, тобто відсутність державного службовця на робочому місці більше трьох годин підряд протягом робочого дня без поважних причин; поява державного службовця на робочому місці у нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

У новому Законі передбачається також оновлений список видів дисциплінарних стягнень, а саме:

1) зауваження, що застосовується у разі допущення незначного порушення правил внутрішнього службового розпорядку, посадових інструкцій;

2) догана, що оголошується у разі порушення державним службовцем правил внутрішнього службового розпорядку або правил професійної етики

державного службовця, інших вимог зазначеного Закону та інших актів законодавства у сфері державної служби;

3) сувора догана, яка оголошується у разі невиконання або неналежного виконання посадових обов'язків, порушення правил внутрішнього службового розпорядку або правил професійної етики державного службовця, інших вимог цього Закону та інших актів законодавства у сфері державної служби державним службовцем, який має дисциплінарне стягнення;

4) попередження про неповну службову відповідність, яке може застосовуватися за: а) систематичне невиконання або систематичне неналежне виконання посадових обов'язків, рішень державного органу або органу влади АРК, наказів, розпоряджень та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень, перевищення службових повноважень; б) систематичне порушення правил внутрішнього службового розпорядку або правил професійної етики державного службовця;

5) звільнення з посади державної служби.

Слід зауважити, що новий список заходів дисциплінарного стягнення, порівняно з попереднім, є дійсно розширеним, проте не спрямованим на оптимізацію дисциплінарної відповідальності державних службовців. Фактична деталізація догани в трьох заходах дисциплінарного стягнення (зауваження, догана, сувора догана) запозичена зі ст. 57 Федерального закону РФ «Про державну цивільну службу Російської Федерації» [230], а також ст. 192 Трудового кодексу РФ [506] та ряду інших російських законів.

Слід звернути увагу на те, що новий Закон України «Про державну службу» 2011 року запроваджує додаткове дослідження обставин вчинення дисциплінарного проступку, у тому числі обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, а також причин та умов, що сприяли його вчиненню. Особливості проведення службового розслідування деталізовані Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування» від 25 липня 2012 року № 666 [351], що набирає чинності 01 січня 2016 року. Відповідно до цього Порядку,

службове розслідування проводиться за таких підстав: 1) у разі необхідності проведення додаткового дослідження обставин вчинення державним службовцем дисциплінарного проступку, в тому числі обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, а також причин та умов, що сприяли його вчиненню (за рішенням суб'єкта призначення); 2) на вимогу державного службовця з метою спростування безпідставних, на його думку, звинувачень або підозр (за рішенням суб'єкта призначення); 3) з метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню державним службовцем корупційного правопорушення або невиконанню вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» (за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції та за рішенням керівника державного органу, в якому працює державний службовець, що вчинив таке правопорушення); 4) у разі оскарження рішення керівника державної служби в державному органі щодо порушення наданих Законом України «Про державну службу» прав на державну службу або виникнення перешкод у їх реалізації (за рішенням Національного агентства України з питань державної служби). При цьому в Порядку проведення службового розслідування робиться застереження про те, що за анонімними повідомленнями, заявами та скаргами службове розслідування не проводиться.

Незважаючи на прогресивний правотворчий крок щодо запровадження службового розслідування, необхідно зауважити, що Порядок проведення службового розслідування не передбачає можливості оскарження державним службовцем відмови (незалежно від того, обґрунтована вона чи ні) суб'єкта призначення від прийняття рішення про проведення службового розслідування;

2) *матеріальна (майнова) відповідальність*. Матеріальна відповідальність державних службовців – це самостійний вид юридичної відповідальності державних службовців на основі норм чинного законодавства. У загальному порядку, відповідно до КЗпП України, матеріальна відповідальність полягає в обов'язку працівника відшкодувати у встановленому законом порядку та

розмірі шкоду, яку він заподіяв майну підприємства, установи, організації в результаті порушення покладених на нього трудових обов'язків.

У Розділі VIII «Дисциплінарна та майнова відповідальність державного службовця» нового Закону України «Про державну службу» 2011 року, що набуває чинності 01 січня 2016 року, питанню матеріальної відповідальності присвячена лише одна стаття – «Відшкодування шкоди державним службовцем». Відповідно до цієї статті майнова та моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державного службовця під час здійснення ним своїх повноважень, відшкодовується за рахунок держави. При цьому держава в особі суб'єкта призначення має право зворотної вимоги (регресу) до винного державного службовця у розмірі та порядку, визначених законом. У разі застосування зворотної вимоги (регресу) державний службовець несе майнову відповідальність тільки за шкоду, спричинену його протиправними діями або бездіяльністю.

Зважаючи на те, що з приводу майнової відповідальності в Законі не міститься норми про можливість проведення службового розслідування та порядку його проведення, вважаємо, що таке може проводитись за аналогом розслідування у випадку притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності. Хоча факт, що це питання залишається відкритим, безумовно, вказує на невизначеність цієї норми та можливість для зловживань в процесі реалізації нового Закону «Про державну службу». Це є недопустимим, позаяк шкода для державного службовця у вигляді таких незначних стягнень, як зауваження, догана, сувора догана, попередження про неповну службову відповідність, коли такі були накладені незаконно, не зрівняється із тим розміром шкоди, коли на державного службовця в порядку регресу незаконно накладуть обов'язок відшкодувати суму шкоди, яку він начебто завдав;

3) *адміністративна відповідальність*. Відповідно до ст. 9 Кодексу про адміністративні правопорушення [143] адміністративним правопорушенням

(проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. У свою чергу, адміністративна відповідальність за правопорушення, що передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Так, по суті, адміністративна відповідальність державного службовця полягає в обов'язку відповідати за вчинення ним адміністративного правопорушення та, відповідно, понести адміністративне стягнення, що передбачене чинним законодавством. Державний службовець може бути притягнутий до адміністративної відповідальності за порушення (недотримання) законодавства, якщо він вчинив діяння (дію або бездіяльність), передбачене статтями КУпАП, і якщо при цьому він порушив правила, забезпечення яких входить до його службових обов'язків. До того ж державні службовці підлягають адміністративній відповідальності за недодержання лише тих правил, забезпечення виконання яких належить до їх службових обов'язків. Якщо вирішення певного питання входить до кола службових обов'язків всього ієрархічного ланцюжка посадових осіб органу, то до адміністративної відповідальності за певне порушення може бути притягнуто декілька посадових осіб, з урахуванням характеру і ступеня вини кожного з них [10, с. 59].

Прикладами вчинення державними службовцями у сфері управління підприємницькою діяльністю адміністративних правопорушень є: перекручення або приховування даних державного земельного кадастру (ст. 53-2 КУпаП); порушення правил охорони водних ресурсів (ст. 59 КУпаП); порушення правил відновлення і поліпшення лісів, використання ресурсів спілої деревини (ст. 68 КУпаП); відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації (ст. 91-4 КУпаП); порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів, правил благоустрою

територій населених пунктів (ст. 125 КУпаП); порушення бюджетного законодавства (ст. 164-12 КУпаП); порушення законодавства про здійснення закупівлі товарів, робіт та послуг за державні кошти (ст. 164-14 КУпаП); порушення обмежень щодо використання службового становища (ст. 172-2 КУпаП); порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172-4 КУпаП); порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) (ст. 172-5 КУпаП); порушення вимог фінансового контролю (ст. 172-6 КУпаП); незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (ст. 172-8 КУпаП); невжиття заходів щодо протидії корупції (ст. 172-9 КУпаП); порушення законодавства про державну таємницю (ст. 212-2 КУпаП); порушення права на інформацію (ст. 212-3 КУпаП).

Зважаючи на ст. 24 КУпАП, доходимо висновку, що за вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення: 1) попередження; 2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинові (права керування транспортними засобами, права полювання); 6) громадські роботи; 7) виправні роботи; 8) адміністративний арешт.

Варто звернути увагу на те, що притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності може породжувати серйозні наслідки для державного службовця. Наприклад, відповідно до Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року, державного службовця можуть звільнити у зв'язку з притягненням його до адміністративної відповідальності за вчинене правопорушення, пов'язане з корупцією. При цьому, спираючись на ст. 37 цього Закону, таке є підставою для позбавлення такого державного службовця права на одержання пенсії державного службовця (в таких

випадках пенсія державному службовцю призначається на загальних підставах).

Подібна норма міститься і в п. 3 ч. 1 ст. 1 ст. 38 Закону України «Про державну службу» 2011 року. У зазначеній нормі затверджується правило, відповідно до якого однією з підстав для припинення державної служби у зв'язку з втратою права на державну службу є набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» [334]. Окрім того, слід врахувати, що Закон «Про засади запобігання і протидії корупції» втратив чинність, крім положень щодо фінансового контролю, які втрачають чинність з початком роботи системи подання та оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [281]. Тобто Закон «Про державну службу», що був прийнятий ще в 2011 року і набере чинності в 2016 році, містить норми, які вже є неактуальними й відсилають до норм вже не чинних нормативно-правових актів;

4) *кримінальна відповідальність*. Така відповідальність – це один з видів юридичної відповідальності, суть якого полягає в осуді від імені держави за вироком суду особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і застосуванні до неї державного примусу у формі покарання або інших заходів кримінальної відповідальності, передбачених Кримінальним кодексом [168]. При цьому слід зазначити, що відповідно до кримінального законодавства України винувата особа підлягає відповідальності за минулу поведінку, тобто за вже вчинене суспільно небезпечне діяння [542, с. 150].

До державних службовців можливе застосування таких видів кримінальних покарань: 1) виправні роботи; 2) громадські роботи; 3) арешт; 4) обмеження волі; 5) позбавлення права займати певні посади чи права займатись певною діяльністю; 6) позбавлення волі; 7) конфіскація майна.

В розділі XVII Кримінального кодексу України «Злочини у сфері

службової діяльності та професійної діяльності, пов’язаної з наданням публічних послуг», а також в окремих інших нормах Кодексу сконцентровано статті, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення кримінального правопорушення спеціальним суб’єктом, яким може бути й державний службовець у сфері управління підприємницькою діяльністю. Прикладами вчинення державними службовцями кримінального правопорушення є: нецільове використання бюджетних коштів службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах (ст. 210 КК); протидія законній господарській діяльності, вчинена службовою особою з використанням службового становища (ст. 206 КК); приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов’язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров’я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою (ст. 238 КК); зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 356-2 КК); викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів, штампів чи печаток або заволодіння ними шляхом зловживання особи своїм службовим становищем, а так само їх умисне знищення, пошкодження чи приховування, а також здійснення таких самих дій відносно приватних документів, що перебувають на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності, вчинене з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах (ст. 357 КК); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК); службове підроблення (ст. 366 КК); службова недбалість (ст. 367 КК); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК); незаконне збагачення (ст. 368-2 КК); підкуп

особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК); зловживання впливом (ст. 369-2 КК); провокація підкупу (ст. 370 КК) тощо.

Разом з тим, попри значний перелік статей кримінального закону, за якими державні службовці можуть нести кримінальне покарання, не всі ці статті застосовні на практиці. Зокрема, з Розділу XVII КК України практично не використовується ст. 370 «Провокація хабара», з інших розділів – ст. 161-163, 171, 256, 340, 351, а за ст. 238 «Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення» за всі роки дії КК України не було прийнято жодного процесуального рішення. Практика демонструє, що найчастіше до кримінальної відповідальності притягують службовців нижчого рівня: в органах місцевого самоврядування – це голови сільських та селищних рад порівняно з головами міських, районних та обласних рад; в державних органах – це службовці райдержадміністрацій та відділів й управлінь державних органів в районах областей. При цьому необхідно зауважити, що значну частину кримінальних проваджень щодо державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування суди досить часто закривають у зв'язку із закінченням строків давності, зміною обстановки, дійовим каяттям, взяттям на поруки трудовим колективом [114].

Отже, підсумовуючи викладений матеріал щодо відповідальності державних службовців, слід зробити узагальнюючий висновок про необхідність вдосконалення її як правового регулювання, так і практичного застосування.

Що ж стосується в цілому проблем кадрового забезпечення управління підприємницькою діяльністю, то можна сказати, що вони передусім пов'язані з існуючими проблемами у сфері регулювання проходження державної служби в державі взагалі і особливих відмінностей безпосередньо у досліджуваній нами сфері не мають. Проте ми маємо приділити їм увагу в нашому дослідженні через те, що систематизація цих проблем та їх висвітлення, в результаті чого, сподіватимемося, і прискорення їх вирішення, сприятиме, безумовно, і вирішенню проблем кадрового забезпечення у тій сфері, яка нас цікавить.

Наступна група організаційно-внутрішніх проблем у сфері управління підприємницькою діяльністю в сучасній Україні – це *проблеми матеріально-технічного забезпечення* вказаного управління.

Що стосується проблеми матеріально-технічного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні, то слід спершу зауважити, що матеріально-технічне забезпечення будь-якого суб'єкта влади є однією з конкретних форм реалізації фінансових відносин, тому для з'ясування правового й економічного змісту даної категорії необхідно визначити зміст такого поняття, як фінанси, роль держави і функціонування, що потребує розгляду таких категорій, як фінансове забезпечення, матеріально-технічне забезпечення, з'ясування їх сутності в адміністративній діяльності органів влади [34, с. 260], управління підприємницькою діяльністю в Україні.

Термін «фінанси» (finansia) виник у XIII-XV ст. в торгових містах Італії і спочатку означав будь-який грошовий платіж. Вже в подальшому цей термін вживався як поняття, пов'язане із системою грошових відносин між населенням і державою та утворення держфондів грошових коштів [220, с. 21]. В сучасному розумінні фінанси, становлячи цілісну, однорідну систему, припускають певну видову диференціацію, яка випливає із кола відносин фінансово-правового регулювання. Сукупність різних ланок фінансових відносин (фінансових інститутів), урегульованих фінансово-правовими нормами, за допомогою яких держава утворює, розподіляє і використовує централізовані та децентралізовані фонди коштів, становить фінансову систему держави (охоплює: бюджетну й кредитну систему, обов'язкове державне страхування, фінанси підприємств) [162, с. 9-10]. Сама ж по собі фінансова діяльність полягає в утворенні, перерозподілі й використанні централізованих і децентралізованих фондів коштів, які забезпечують безперебійне функціонування держави в кожному періоді суспільного розвитку [516, с. 33]. При цьому, як зазначає М.С. Ільницький, фінансування органу влади здійснюється з власних, внутрішніх і зовнішніх джерел, у вигляді асигнувань із засобів бюджету, кредитних засобів, іноземної допомоги, внесків

інших осіб [122, с. 224].

Виходячи із цього, можемо дійти висновку, що у вузькому сенсі фінансове забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні – це діяльність, що здійснюється в межах фінансової системи держави у всіх її проявах та є формою участі в розподілі грошових коштів шляхом отримання фінансових ресурсів із метою наділення управління підприємницькою діяльністю в нашій державі необхідними матеріально-технічними ресурсами. В більш широкому сенсі це поняття означає систему господарських і товарно-грошових відносин, що мають місце: з одного боку, між органами влади, що здійснюють управління підприємницькою діяльністю, та їх підрозділами; з іншого боку, між органами влади, що здійснюють управління підприємницькою діяльністю, а також органами влади, підприємствами, організаціями та установами в процесі: надання матеріально-технічної допомоги та фінансування їх діяльності; виконання договору купівлі-продажу; централізованого постачання матеріальних та технічних ресурсів.

Питання фінансових відносин та, відповідно, забезпечення матеріально-технічними ресурсами управління підприємницькою діяльністю в Україні є надзвичайно актуальною проблемою, позаяк на неї прямо впливають як характер системи господарювання, так і обмеженість бюджетних коштів, що, по суті, складає загальну проблему для цієї сфери управління.

На основі витрат на здійснення відповідними органами влади управління підприємницькою діяльністю в Україні та ефективності їх використання і самого управління залежить оцінка діяльності конкретного органу влади, оскільки матеріально-технічне забезпечення є об’єктивною передумовою виконання органами влади своїх завдань, а також кожного управлінського розпорядження, від яких очікуються виправданість за витрачені матеріально-технічні ресурси.

Разом із цим, в той час, коли в Україні частина її території є тимчасово окупованою, а на східній її частині відбувається Антитерористична операція, питання взаємопов’язування ефективності діяльності та забезпечення

матеріально-технічними ресурсами є досить відносним. Це пояснюється тим, що держава перебуває у великій економічній, політичній та соціальній кризі, яку підсилює російська агресія, що розпочалась ще в 2014 році. Відповідно, забезпечення матеріально-технічними ресурсами органів влади загалом перебуває на мінімальному рівні, хоча від управління підприємницькою діяльністю в нашій державі очікуються максимальні результати, оскільки управління в цій галузі напряму впливає на економічну безпеку держави та добробут громадян. Це, по суті, є наступною загальною проблемою цієї галузі, що відображено в таблиці 1.

Табл. 1. Розподіл видатків Державного бюджету України на регуляторну Службу на 2011-2016 роки [304; 305; 306; 307; 308; 309]

Рік	**Найменування згідно з відомчою і програмною класифікаціями видатків та кредитування державного бюджету**	**Загальний фонд** *(всього) (тис. грн.)*	**Спеціальний фонд** *(всього) (тис. грн.)*	**Разом**
2011	Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва	28752,3	103,2	28855,5
2012	Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва	13522,6	0	13522,6
2013	Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва	29575,2	863	30438,2
2014	Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва	17291	606,2	17897,2
2015	Державна регуляторна служба України	19145,4	335,4	19480,8
2016	Державна регуляторна служба України	20025,9	590,7	20616,6

Виправданий рівень видатків держави на забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні матеріально-технічними ресурсами є досить важливим фактором нормального функціонування, зважаючи на обсяг речей, що відносяться до таких ресурсів. При цьому «виправданість» таких витрат повинна обґрунтовуватись рівнем інфляції, зміною цін на ресурси тощо.

Загалом, до матеріально-технічних ресурсів управління підприємницькою діяльністю в Україні можна віднести джерела, запаси матеріально-технічних засобів, що є об'єктивно необхідними для виконання цими державними органами влади основних своїх обов'язків і завдань в цій сфері, що регламентовані чинним законодавством нашої держави. Матеріально-технічне забезпечення органів влади розглядається вченими-адміністративістами як ресурсне. В цьому випадку ресурси, що використовуються, можна класифікувати за декількома видами, залежно від їх ролі, матеріального уявлення і особливостей впливу на процес функціонування органу влади, при цьому кожний з видів ресурсів додатково деталізується на підвиди: а) фінансові ресурси: централізовані та децентралізовані; б) матеріальні ресурси: будівлі; територія; забезпечуюча господарська структура; соціальні структури; меблі, інвентар, будматеріали, канцтовари, пальне, запчастини; формений одяг (якщо такий передбачений); в) технічні ресурси: охорона; комп'ютери та інша оргтехніка, спецтехніка, засоби зв'язку тощо [34, с. 261-262].

Виходячи із зазначених підвидів, слід зауважити, що на практиці матеріально-технічне забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні є проблематичним в питаннях забезпечення працівників: комп'ютерною та іншою офісною технікою й додатковими гаджетами; якісними офісними меблями, що впливають на якість умов праці та, відповідно, на її продуктивність тощо. Така проблема досить часто є наслідком комплексу планових проблем щодо забезпечення органів влади матеріально-технічними ресурсами, а саме:

а) недосконале вивчення потреб у певному виді матеріальних цінностей та відповідних фінансових можливостей. Дана проблема підсилюється іншою – відсутністю аналізу ринкових цін на закуповувані матеріальні ресурси, прогнозу їх динаміки та рівня в майбутньому періоді;

б) нечесність проведення тендерів на поставку продукції або (та) послуг. Це часто пов'язано з викривленням конкуренції завдяки картельній змові та/або корупційним схемам в органах державної влади;

в) замовлення непотрібних ресурсів чи недостатнє в об'ємі замовлення вкрай необхідних ресурсів. Це пов'язано із складанням непродуманого плану або бюджету матеріально-технічних ресурсів. Досконалий план чи бюджет матеріально-технічних ресурсів повинен містити відповіді на такі важливі питання: якою є кількість ресурсів кожного виду, коли і де вони будуть використовуватись, який розрив між необхідними і наявними ресурсами, як усунути існуючий розрив і які джерела краще для цього використовувати, які будуть витрати на усунення дефіциту окремих ресурсів, якими будуть загальні витрати на матеріально-технічне забезпечення перспективного обсягу залізничних перевезень [496, с. 735];

г) недостатня підготовка в укладенні договорів. Проблемним є те, що юридичні служби державних органів в силу ряду причин (надмірна завантаженість, низька фахова підготовка тощо) неуважно аналізують договори й погоджують їх, в результаті чого державний орган отримує послуги чи товари не завжди на вигідних умовах.

Водночас питаннями фінансового, матеріально-технічного забезпечення в системі управління підприємницькою діяльністю в Україні в межах відведеної компетенції займається ряд служб відповідних органів влади (чи голова такого органу влади), як це передбачається в положеннях про їх діяльність. Разом із тим діяльність спеціальних служб органів влади щодо фінансового, матеріально-технічного забезпечення в системі управління підприємницькою діяльністю не завжди закріплюється в самих положеннях про діяльність таких органів влади. Наприклад, відповідно до Постанови КМУ

«Про Державну фіскальну службу України» від 21 травня 2014 року № 236 [321] Державна фіскальна служба України самостійно здійснює прогнозування та планування видатків на матеріально-технічне забезпечення і розвиток своєї діяльності. З метою організації своєї діяльності Служба організовує планово-фінансову роботу в апараті ДФС та її територіальних органах, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку. Як виходить з вищевикладеного, в нормах Постанови КМУ від 21 травня 2014 року № 236 прямо не зазначається, хто є відповідальним за таку діяльність. Аналогічним чином це питання вирішується Урядом у регламентуванні діяльності Державної регуляторної служби України в Постанові КМУ «Деякі питання Державної регуляторної служби України» від 24 грудня 2014 року № 724 [87].

Поряд із тим, що стосується діяльності стосовно матеріально-технічного забезпечення в системі управління підприємницькою діяльністю в ДФС, то така в загальній формі відображена на офіційному веб-сайті Служби (http://sta-sumy.gov.ua). На цьому електронному ресурсі зазначається, що в структурі ДФС функціонує Департамент фінансово-економічної роботи та бухгалтерського обліку, що виконує, серед іншого, такі завдання: ведення бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності бюджетної установи та складення звітності; відображення у документах достовірної та у повному обсязі інформації про господарські операції і результати діяльності, необхідної для оперативного управління бюджетними призначеннями (асигнуваннями) та фінансовими і матеріальними (нематеріальними) ресурсами; забезпечення дотримання бюджетного законодавства при взятті бюджетних зобов’язань, своєчасного подання на реєстрацію таких зобов’язань, здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов’язань, достовірного та у повному обсязі відображення операцій у бухгалтерському обліку та звітності; забезпечення контролю за наявністю і рухом майна, використанням фінансових і матеріальних (нематеріальних) ресурсів

відповідно до затверджених нормативів і кошторисів; запобігання виникненню негативних явищ у фінансово-господарській діяльності, виявлення і мобілізація внутрішньогосподарських резервів; формування єдиних засад з питань обліку прийнятого на зберігання, вилученого та конфіскованого за порушення митного законодавства за рішенням суду майна, а також майна, поміщеного у митний режим відмови на користь держави, майна, виявленого в зоні митного контролю, власник якого невідомий, та щодо розпорядження ним; вивчення й запровадження міжнародного передового досвіду з фінансово-економічних питань та ведення бухгалтерського обліку. Так, доходимо висновку, що діяльністю щодо фінансового, матеріально-технічного забезпечення в межах ДФС у межах відведеної компетенції займається її Департамент фінансово-економічної роботи та бухгалтерського обліку.

Зазначена проблема чіткого відображення матеріально-технічного забезпечення в системі управління підприємницькою діяльністю зумовлює ряд інших проблем, таких як: непрозорість використання матеріально-технічних ресурсів органом влади; створення корупційного середовища тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що проблеми матеріально-технічного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні пов’язані із: 1) загальнодержавними проблемами: дефіцит Державного бюджету; витрати держави у зв’язку з тимчасовою окупацією окремих територій та Антитерористичною операцією; непрозорість діяльності органів влади тощо; 2) спеціальними проблемами, зокрема: невідповідне вивчення потреб у певному виді матеріальних цінностей та відповідних фінансових можливостей; нечесність проведення тендерів на поставку продукції та/або послуг тощо.

Стосовно ж проблем кадрового забезпечення у сфері управління підприємницькою діяльністю в Україні, то слід зазначити, що відповідне кадрове забезпечення також потребує вдосконалення та вирішення ряду таких проблем: 1) загальнодержавних проблем, які впливають на формування кадрового складу (проблеми, що пов’язані із забезпеченням гарантованого конституційного права громадян на працю; зниження зацікавленості в

розвитку якісного трудового потенціалу; старіння населення, бідність тощо); 2) професійно-службових проблем, що випливають з питань необхідності професійного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні (зокрема, низький рівень професійної підготовки кадрів та невисокий розмір заробітної платні; недосконаліть механізму формування державного замовлення на підготовку фахівців; відсутність збалансованої системи управління професійною орієнтацією молоді, об'єктивних принципів її відбору і навчання, повільні темпи впровадження сучасних технологій професійного розвитку тощо); 3) проблем правового регулювання та застосування відповідальності до державних службовців.

3.3. Проблеми оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні

Ґрунтуючись на показниках оцінювання результатів управління, можна визначити слабкі сторони такої держаної діяльності та виправити їх, мінімізувавши проблеми, які могли б бути спровоковані окремими елементами управління підприємницькою діяльністю. Сутність оцінки – це визначення факту, чи виправдають майбутні вигоди сьогоднішні витрати. Оцінка результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні має велике значення, оскільки на таке управління з Державного бюджету виділяються значні кошти, а саме управління в цій галузі впливає на доходи до Державного бюджету. Хоча управління підприємницькою діяльністю в будь-якій демократичній державі з ринковою економікою є важливим і потреба в такому управлінні є безумовною (неефективність цього управління не означає його недоцільність), воно потребує об'єктивної оцінки, позаяк аналіз такого управління пов'язаний із встановленням проблем і розробленням заходів щодо їх мінімізації та усунення.

Загалом, оцінювання результатів управління підприємницькою

діяльністю в Україні слід розглядати як систему таких двох складових:

1) система оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні як оцінювання діяльності органів влади, що здійснюють загальне чи спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в нашій державі або ж оцінювання допоміжних органів, за допомогою яких відбувається опосередковане управління підприємницькою діяльністю в Україні.

Робота державних органів оцінюється щодня різними групами зацікавлених сторін: громадянами, політиками, громадськими інститутами, державою в цілому. І всі вони очікують від виконавчої влади ефективності діяльності та високої якості надаваних послуг. Тому вимоги до державного і муніципального менеджменту стають все жорсткішими, а оцінка та поліпшення державного управління орієнтовані на максимальне задоволення інтересів різних груп споживачів [209, с. 17]. Саме тому в 2000 році міністри держав Європи, що компетентні в галузі державного управління, під егідою Європейської Комісії прийняли концепцію моделі Загальної схеми оцінки (Common Assessment Framework), що є інструментом загального управління якістю, що виник у результаті об'єднання моделі досконалості Європейського фонду управління якістю і моделі Німецького університету адміністративних наук в м. Спайер.

Фундаментальною основою моделі CAF є розуміння, що найкращі результати діяльності організації, результати для громадян/споживачів, працівників і суспільства досягаються завдяки лідируючій ролі керівництва, яке реалізує стратегії і плани, надихає працівників, розвиває зв'язки з партнерами, ефективно розпоряджається ресурсами і забезпечує функціонування процесів. Модель CAF дозволяє виконати оцінку якості менеджменту в органах влади шляхом самооцінки або за допомогою зовнішніх асесорів. Крім того, модель CAF використовується для порівняльного аналізу систем управління європейських держав, а також виявлення і поширення кращого досвіду. Відтак, модель CAF переслідує чотири основні цілі:

впровадити в сферу адміністративного управління принципи менеджменту якості та сприяти їх розвитку за допомогою методу самооцінки (сприяти переходу від ланцюга «плануй-роби» до циклу «плануй-роби-перевіряй-впливай» – цикл PDCA); надати механізм для самооцінки організації з метою діагностування і поліпшення її діяльності; стати єднальним елементом між різними моделями менеджменту якості; забезпечити обмін досвідом і вивчення кращої практики між організаціями бюджетної сфери [218].

Слід підкреслити, що ця модель застосовується в усіх державах-членах Євросоюзу, однак ще не адаптована в Україні, незважаючи на процес поглибленої євроінтеграції та, відповідно, активної європеїзації національного законодавства. Натомість, у нашій державі фактично не розроблено загальної системи оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в державі. Проте це не означає, що в Україні відсутнє оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю як таке. Таке оцінювання не регламентоване як система на нормативно-правовому рівні, однак оцінка діяльності органів влади відбувається щоразу, як правило, в кінці звітного періоду.

У дослідженнях з економіки та менеджменту виділяється два підходи до оцінки ефективності: оцінка технічної ефективності (вона свідчить про те, що робляться «правильні» речі); оцінка економічної ефективності (характеризує те, як реалізується оцінювана діяльність, наскільки продуктивно використовуються та витрачаються ресурси, тобто наскільки достатньою є віддача від використаних ресурсів) [11, с. 27].

В юридичному аспекті оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні можна розглядати через аналіз:

1) досягнення цілей функціонування органу. Оцінка досягнення цілей ґрунтується на списку цілей відповідного органу влади, що передбачені в нормативно-правовому акті, яким регламентується діяльність цього органу влади, а також на обсязі фактичних результатів діяльності цього органу.

Так, за приклад візьмемо Антимонопольний комітет України. Основною

метою діяльності АМКУ є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель. Протягом 2013 року органами Комітету проведено 893 виїзні перевірки дотримання вимог законодавства про захист економічної конкуренції, що майже на 14% менше показника попереднього року (у 2012 році – 1035). Скорочення кількості проведених перевірок було обумовлено міркуваннями зменшення адміністративного тиску на бізнес. Із загальної кількості перевірок у 669 перевірялися суб'єкти господарювання та у 224 – державні органи. За результатами проведених перевірок, як вже вище вказувалося, розпочато розгляд 598 справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та надано 364 рекомендації щодо припинення дій (бездіяльності), які містили ознаки таких правопорушень. У звітному році показник результативності перевірок зріс порівняно з 2012 роком на 14%. За результатами вжитих Комітетом заходів всього припинено 7 704 порушень законодавства про захист економічної конкуренції, що майже на 32% більше, ніж у 2012 р. З них 3 228 порушень – у вигляді зловживань монопольним (домінуючим) становищем, 684 – антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, 1 940 – антиконкурентних дій державних органів, 1 259 – недобросовісної конкуренції. Із загальної кількості припинених порушень: 4 142 (53,8%) припинено шляхом прийняття рішень про застосування передбаченої законом відповідальності; 3 562 (46,2%) – шляхом надання рекомендацій органами Антимонопольного комітету [112, с. 11-12]. Таким чином, аналізуючи показники мети АМКУ щодо забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, можемо дійти висновку, що Комітет за звітний період досягнув цілей свого функціонування;

2) ефективності діяльності органу. Оцінка ефективності ґрунтується на показниках розміру, якості, часу та декотрих інших показниках. Вбачається, що орган державної влади повинен виконувати свої функції вчасно, в необхідних обсягах та якості. Наприклад, АМКУ повинен оперативно реагувати на повідомлення про неконкурентну поведінку суб'єкта

господарювання, провести фахову перевірку такого суб'єкта господарювання в обсягу, що визначається необхідним, а також, в разі виявлення порушення, сприяти найшвидшому припиненню викривлення конкуренції на ринку.

Таким чином, система показників ефективності та результативності діяльності органів влади повинна включати такі групи [20, с. 54-56]:

а) прямі (безпосередні) результати діяльності (output). Кожен результат досягається шляхом реалізації бюджетних програм (обсяг суспільних благ, послуг або робіт, вироблених державними установами);

б) кінцеві соціальні результати (outcome). Такі результати віддзеркалюють вплив програм на суспільство (соціально-економічний ефект від наданих державою послуг);

в) показники безпосередніх процесів. Такі результати пов'язані з характером функціонування, адміністративними процесами, вимогами до них (частка підготовлених документів, виконаних в строк і без порушень; частка операцій, проведених відповідно до регламенту – правильно та вчасно).

Слід звернути увагу на те, що оцінка досягнення цілей функціонування органу та ефективності діяльності органу комплексно оцінюються шляхом функціонального обстеження, тобто інструменту постійного аналізу відповідності завдань і функцій органів виконавчої влади чинному законодавству, а також відповідності внутрішньої структури органів виконавчої влади покладеним на них завданням і функціям з метою усунення з практики їх діяльності внутрішніх суперечностей, дублюючих функцій та функцій, що не належать до сфери їх повноважень [352]. Результатом такого обстеження мають бути висновки про можливість якісно і в повному обсязі виконувати покладені на відповідний орган завдання удосконалення структури, уникнення дублювання, а також пропозиції з удосконалення нормативно-правових актів, що визначають сферу управління та організаційно-правовий статус органу [520, с. 6-7, 9].

Функціональне обстеження державних органів влади, зважаючи на існуючу практику, спрямовується на досягнення таких основних цілей:

а) скасування зайвих функцій. Функції, що необґрунтовано виконуються органом влади, є кандидатом на скорочення. Наприклад, недоцільним було би здійснення Антимонопольним комітетом України диференціації платників податків та контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України, так само як і проведення Державною фіскальною службою України дослідження ринку і визначення його меж;

б) скорочення дублювання в діяльності організацій та установ. Одні й ті ж самі повноваження, що виконуються різними органами влади, вносять плутанину в реалізацію відповідних завдань, що, як правило, негативно відображається на управлінні. Слід звернути увагу, що сьогодні випадки дублювання повноважень органів влади помітно скорочуються. Так, наприклад, нещодавно було вирішено питання дублювання повноважень у сфері захисту від проявів недобросовісної реклами між Антимонопольним комітетом та Державним комітетом з питань технічного регулювання та споживчої політики (наразі – Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів);

в) додаток відсутніх функцій. На практиці існують випадки, коли державний орган не може виконати свої повноваження через відсутність певної компетенції з приводу конкретного питання, що завдає значної шкоди управлінню. Так, наприклад, ще до сьогодні актуальним є врегулювання порядку забезпечення виконання рішення органів АМКУ про накладення штрафу за порушення норм законодавства про захист економічної конкуренції. Практика свідчить, що до прийняття судом вищої інстанції остаточного рішення та його реалізації Державною виконавчою службою суб’єкти господарювання, на яких накладено штраф, виводять кошти і майно з активів відповідачів, створюють умови для банкрутства відповідача, здійснюють його ліквідацію, а це призводить до того, що штраф не може бути стягнено навіть за наявності рішення суду [455, с. 11];

г) раціоналізація в розподілі функцій. Функції в установах і організаціях часто розділені між різними відділами таким чином, що це знижує ефективність

їх діяльності та прозорість. Наприклад, два різних відділи можуть займатися наданням послуг для одних і тих же осіб. У таких випадках потрібно об'єднувати схожі функції для поліпшення надання послуг і спрощення внутрішньої координації. Ще однією формою раціоналізації є забезпечення єдиних і рівних стандартів для виконання різними органами схожих завдань. Наприклад, цілком нормально очікувати однакового виконання функцій управлінням кадрів в різних організаціях. Якщо цього не відбувається, то можуть з'явитися підстави для проведення раціоналізації в рамках даної адміністративної системи в цілому [520, с. 11-12].

2. Система оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні шляхом оцінювання державних службовців. Ефективність та результативність діяльності органів державного управління і місцевого самоврядування прямо залежать від їх керівних кадрів, організації діяльності. Тому необхідним є підбір на управлінські посади висококваліфікованих працівників через оцінку діючих керівників та тих, що перебувають у кадровому резерві. Оцінювання людських ресурсів включає в себе порівняння з критеріями професійно важливих якостей працівника, який займає певну посаду, оцінювання результатів діяльності, внеску відповідних зусиль, поведінки та визначення розмірів винагороди для збереження чи підвищення поточного рівня якості або, навпаки, прийняття рішення про переміщення працівника на іншу посаду чи його звільнення. Оцінка персоналу дозволяє вивчити міру підготовки працівника до виконання саме того виду діяльності, яким він займається, а також виявити рівень його потенційних можливостей для оцінки перспектив росту [210, с. 3].

Сьогодні в цьому питанні спостерігаються такі основні проблеми:

1) *відсутність єдиного підходу до оцінювання діяльності державних службовців*. На даний час існує два паралельні механізми оцінки й атестації, що є різними з точки зору процедур, суб'єктів оцінювання та наслідків, хоча результати щорічного оцінювання мають розглядатися під час атестації, її результати не завжди узгоджуються один з одним. Причини співіснування цих

двох процедур не є однозначними та зрозумілими для всіх зацікавлених сторін, їх співіснування лише ускладнює систему. Окрім того, процедура щорічної оцінки та атестації по-різному використовуються в органах влади, що ставить державних службовців в нерівні умови та не дозволяє узагальнювати практику [109, с. 13].

В цьому аспекті цікавим є Положення про проведення атестації державних службовців від 28 грудня 2000 року [347]. Цим Положенням, з метою підвищення ефективності діяльності державних службовців та відповідальності за доручену справу в державних органах, регламентовано один раз на три роки проводити атестацію державних службовців, під час якої оцінюються результати роботи, ділові та професійні якості, виявлені працівниками при виконанні службових обов'язків, визначених типовими професійно-кваліфікаційними характеристиками посад і відображених у посадових інструкціях, що затверджуються керівниками державних органів відповідно до законодавства України.

При цьому незрозумілим є встановлення таких строків проведення атестації державних службовців. Вважаємо, що проведення атестації державних службовців один раз на три роки є не лише неефективним, але й марним взагалі. Найбільш ефективним, зважаючи на практику окремих зарубіжних держав, є строк проведення атестації один раз на рік. Разом із тим слід підкреслити, що в подальшому у Положення було внесено зміни [289], що передбачають проведення щорічного оцінювання діяльності державних службовців (така процедура ще не застосовується на відповідному рівні, проте має собою замінити атестацію).

Зважаючи на норми Положення, доходимо висновку, що атестації підлягають державні службовці усіх рівнів. При цьому не підлягають атестації державні службовці патронатної служби, а також ті, що перебувають на займаній посаді менше ніж один рік (окрім тих, що внаслідок організаційних змін обіймають посади менше ніж один рік, якщо їх посадові обов'язки не змінилися). Жінки, які перебувають у відпустці по вагітності, пологах і

догляду за дитиною, проходять атестацію не раніше ніж через рік після виходу на роботу. Особи, призначені на посаду на визначений термін, та вагітні жінки можуть проходити атестацію за власним бажанням.

З такими правилами також важко погодитись повною мірою, оскільки виключення осіб, що не пропрацювали на державній службі більше одного року, є не виправданим. Залежно від складності функцій, що виконує державний службовець, слід визначити граничний рівень обов'язку проходження атестації від трьох місяців, хоча найбільш доцільним є встановлення загального для всіх граничного рівня від шести місяців.

Загалом, Положення про проведення атестації має ще ряд додаткових недоліків, про які неодноразово зазначали вчені, а також фахівці в питанні кадрової роботи в Україні. Зокрема, зазначений документ не містить критеріїв та методів оцінки роботи працівників державних органів (такі критерії також додатково не розроблено). Так, наприклад, В.Я. Малиновський з цього приводу зауважує, що в нашій державі поки що не зроблено відповідної теорії та методики, яка б давала об'єктивну інформацію та оцінку результатів діяльності службовців. Відсутність такої системи унеможливлює отримання достовірної інформації для поліпшення показників роботи, ускладнює відбір найкращих спеціалістів на вищі посади чи просування по службі [204, с. 111].

Всі ці проблеми викривляють й не відповідають завданням атестації державних службовців. Атестація в широкому розумінні є одним із чинників проведення державної кадрової політики у сфері державної служби. Її основні функції та завдання, на думку В.Т. Шатун, полягають у такому: дотримання на практиці принципів державної служби; забезпечення законності в системі функціонування державної служби; формування професійного кадрового персоналу державних органів; виявлення потенційних можливостей державного службовця з метою підвищення його по службі; застосування до державного службовця заходів відповідальності та стимулювання; підвищення дисципліни та відповідальності; забезпечення реального функціонування механізму просування службовців у службовій ієрархії; підтримання

стабільності державної служби; стимулювання підвищення кваліфікації та професіоналізму службовців; попередження й боротьба з правопорушеннями та корупцією в системі державної служби. Атестація у вузькому розумінні провадиться з метою перевірки й оцінювання професійних, ділових і особистих якостей службовця, визначення його службово-посадової відповідності вимогам, висунутим до служби [534, с. 119].

Зазначимо, що Наказом Національного агентства України з питань державної служби «Про затвердження Типового порядку оцінювання результатів службової діяльності державних службовців» від 05 березня 2012 р. № 46 [359], що набув чинності 01 січня 2016 року, регламентується оцінювання результатів службової діяльності державних службовців щороку у листопаді. Метою такого оцінювання визнається здійснення контролю за якістю виконання посадових обов'язків, визначення рівня результативності та ефективності служби, а також планування кар'єри, виявлення необхідності підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, стимулювання результативної діяльності.

Відповідно до п. 2.3 Типового порядку оцінюванню підлягають результати службової діяльності державних службовців, які на момент оцінювання пропрацювали на займаній посаді не менше ніж півроку, у тому числі які внаслідок організаційних змін обіймають посади менше ніж шість місяців, якщо їхні посадові обов'язки не змінилися. При цьому зауважується, що оцінюванню не підлягають результати службової діяльності державних службовців: жінок, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами; які перебувають у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та у відпустці без збереження заробітної плати для догляду за дитиною до досягнення нею шестирічного віку.

Оцінювання, відповідно до Типового порядку, складається із таких етапів:

а) самооцінювання, яке передбачає внесення державним службовцем до бланка з оцінювання інформації про результати службової діяльності

відповідно до плану діяльності державного службовця за звітний період. При цьому державним службовцем коротко зазначається інформація про виконання кожного із завдань. Крім того, державним службовцем у разі потреби заносяться пропозиції щодо необхідності участі в заходах з удосконалення його службової діяльності;

б) оцінювання безпосереднім керівником або суб'єктом призначення, під час якого обговорюються результати службової діяльності державного службовця, проблемні питання, що виникали під час виконання ним завдань та доручень, знання і навички, які необхідні державному службовцю для виконання посадових обов'язків й потребують розвитку. Слід звернути увагу на те, що безпосереднім керівником оцінюється кожен показник виконання завдань та доручень. Загальна оцінка визначається шляхом обчислення середньої, де відмінна оцінка дорівнює 3 балам, позитивна – 2 балам та негативна – 1 балу. У разі отримання державним службовцем негативної оцінки результатів службової діяльності керівник державної служби за пропозицією керівника відповідного самостійного структурного підрозділу визначає заходи з удосконалення його службової діяльності.

Певна річ, безпосередній керівник вважається особою, найбільше знайомою з результатами роботи працівника. Поряд із цим досить часто в процесі оцінювання своїх підлеглих керівники припускаються суттєвих помилок. Серед найбільш поширених є такі: а) ефект аналогії (якщо працівник має великі здібності в якійсь галузі, то йому приписують інші, позитивні, риси, яких він часто не має); б) проекція (оцінюваному працівникові приписуються почуття і думки того, хто оцінює; так, амбіційний керівник буде шукати у підлеглих подібні риси); в) атрибуція (оцінюваному працівникові підсвідомо приписуються здібності або риси, властиві іншій людині, яка нагадує керівникові цього працівника); г) очікування (оцінка залежить від того, чи виправдовує працівник очікування свого керівника, наприклад, якщо працівник може налагодити контакт з будь-яким партнером, керівник оцінює цього працівника високо; якщо з незалежних від цього працівника причин

контакт не може бути налагоджено, керівник знизить оцінку працівнику); д) перше враження (дуже багато людей вірять, що перше враження є найбільш правильним, але це не завжди так); е) вибірковість сприйняття (керівник помічає у працівникові лише те, що вкладається у вже сформований у нього стереотип); є) упереджений підхід до ветеранів (чим довше службовець працює на одному місці, тим нижчою є його оцінка; причина – очікування, що з часом він буде краще працювати, а також відсутність у ветеранів ентузіазму до нововведень) [534, с. 120; 539, с. 314-315];

в) ознайомлення державного службовця з результатами оцінювання. Після того, як результати оцінювання були підписані безпосереднім керівником, вони повинні бути передані державному службовцю не пізніше п’яти робочих днів для ознайомлення під розписку;

г) затвердження результатів оцінювання, що здійснюється керівником відповідного самостійного структурного підрозділу, який погоджує або наводить власні пропозиції щодо оплати праці та проходження державної служби. При цьому такі результати не є остаточними. У разі необхідності для забезпечення об’єктивності, прозорості, неупередженості під час оцінювання, розгляду письмових заяв (скарг) державних службовців щодо результатів оцінювання, розгляду спірних питань в органі державної влади може утворюватися комісія з оцінювання;

2) *недосконалість системи планування діяльності державних службовців як основи для оцінювання успішності діяльності відповідно до пріоритетів Уряду та відомства*. В цьому питанні мають місце такі актуальні проблеми: оцінювання діяльності не ґрунтується на уніфікованих та чітких підходах до планування діяльності; відсутність єдиних чітких підходів до планування діяльності на основі стратегічних цілей Уряду (і відомств) та послідовної реалізації планів дій; формальність особистих планів роботи державних службовців, незважаючи на те, що такі плани є обов’язковими (ці плани первісно визначають лише певні напрями діяльності і значною мірою доповнюються протягом року; не визначають результати роботи державних

службовців); плани діяльності державних службовців і посадові інструкції значною мірою залежать від рівня загальності/абстрактності (неточності) положень про відділи та відомства; відсутність чіткого переліку функцій, що у посадових інструкціях визначаються як правило не чітко та передбачають «виконання інших доручень керівника тощо»; досить часто при виконанні завдань та обов'язків державний службовець не бачить основної мети своєї роботи, його діяльність не зорієнтована на результат [109, с. 14];

3) *недосконалість механізмів/процедур оцінювання*. З цим питанням пов'язані такі фактори, як: неоднозначність вимог до суб'єктів оцінювання, недосконаліть критеріїв та індикаторів оцінки, формулювання підсумкових оцінок. У доктрині адміністративного права це питання є предметом ряду дискусій, в яких вчені формулюють свої списки критеріїв оцінки. При цьому слід мати на увазі, що критерії та показники ефективності роботи державних службовців поділяються на загальні, тобто характерні для усіх категорій державних службовців, та специфічні – що залежать від особливостей галузі управління кожного державного органу влади.

Наприклад, Н. А. Гнидюк та П. В. Облап, визначаючи примірний перелік загальних критеріїв та показників якості роботи державного службовця, до цього переліку віднесли такі критерії: обсяг роботи, що виконується; якість роботи; планування роботи; професійні знання; професійні вміння та навички; уміння формулювати точку зору (усно, письмово); готовність до дій, ініціатива; оперативність мислення; працездатність та витривалість; відповідальність; самостійність; здатність до лідерства; здатність до накопичення, поновлення і творчого застосування професійного досвіду; етика поведінки, стиль спілкування; співробітництво (в колективі); дисциплінованість; здатність до переговорів; уміння організовувати роботу підлеглих; професіоналізм у керівництві роботою підрозділу; контроль; оцінка заохочення працівників [65, с. 23-29].

У свою чергу, О.В. Цимбаліст вважає, що такі критерії повинні зосереджуватись в двох групах критеріїв: а) критерії якості виконаної роботи

(підготовка документів відповідно до встановлених вимог; повне і логічне викладення матеріалу; юридично грамотне складання документа; відсутність стилістичних і граматичних помилок); б) критерії професійної відповідності (професійна компетентність, тобто знання законодавчих, нормативних правових актів, широта професійного кругозору, вміння працювати з документами; здатність виконувати посадові функції самостійно, без допомоги керівника або старшого за посадою; здатність чітко організовувати і планувати виконання доручених завдань, вміння раціонально використовувати робочий час, розставляти пріоритети; творчий підхід до вирішення поставлених завдань, активність й ініціатива в освоєнні нових комп'ютерних та інформаційних технологій; здатність швидко адаптуватися до нових умов і вимог; здатність і бажання до отримання нових професійних знань і навичок; усвідомлення відповідальності за наслідки своїх дій, прийнятих рішень; здатність зберігати високу працездатність в екстремальних умовах [529, с. 17];

4) *нерозуміння керівниками та працівниками доцільності проведення оцінювання діяльності державних службовців, відповідальності за управління людськими ресурсами*. Це, як правило, пов'язано із [109, с. 16-18]:

– недостатністю інформаційного та методичного забезпечення оцінювання, роз'яснювальної роботи. В цьому аспекті слід відзначити недостатність методичних матеріалів, інформаційних кампаній щодо оцінювання державних службовців, а також відсутність спеціальних навчальних (тренінгових) програм з оцінки діяльності для керівників усіх рівнів, в тому числі для керівників органів державної виконавчої влади;

– часту відсутність усвідомлення керівниками державної служби своєї відповідальності за управління людськими ресурсами та за основні функції цих ресурсів;

– проведення щорічної оцінки не завжди використовується керівником як можливість змістовного спілкування між ним та державним службовцем, що ним оцінюється, для допомоги працівникові покращити свою діяльність, підвищити кваліфікацію та сприяти досягненню цілей організації. На практиці

домінують стереотипи щодо оцінювання як механізму контролю та покарання. Підсумкові оцінки сприймаються державними службовцями традиційно за аналогією із системою оцінювання у навчальних закладах, не враховуючи різні рівні успішної діяльності. Водночас працівники очікують позитивних оцінок, адже негативна оцінка сприймається державними службовцями як особиста загроза для подальшої діяльності;

– керівники часто передоручають оформлення необхідних документів кадровим службам для формального підтвердження виконання передбаченої нормативно-правовими актами процедури.

Що стосується формалізму, то слід наголосити, що ця проблема більшістю вчених вважається неприпустимою [534, с. 117-127; 94]. Слід погодитись з тим, що формалізм зумовлює шкідливі наслідки, оскільки формальна система оцінювання діяльності державних службовців призводить до таких негативних наслідків: робота державних службовців зорієнтована на процес проведення заходів, а не на результат; наявна розмита колективна, а не індивідуальна відповідальність державних службовців; брак відповідальності керівників за управління діяльністю працівників та допомогу їм; відсутність вимірювання внеску кожного службовця у досягнення цілей організації; негативний імідж процедур оцінювання; незацікавленість державних службовців усіх рівнів у належному проведенні оцінки діяльності: упередженість керівників при оцінюванні, незацікавленість підлеглих у проходженні оцінювання як непотрібного випробування, що може мати негативні наслідки; не визначаються реальні потреби працівників щодо підвищення кваліфікації та вдосконалення діяльності відомств, не враховується потенціал для кар’єрного зростання; створюються нездорові умови праці та складнощі у командній роботі; відсутність конструктивного діалогу й співпраці між керівниками та працівниками; відсутність відповідальності керівників за управління людськими ресурсами [534, с. 122].

Сам по собі формалізм може спричинити таку проблему, як створення бар’єрів. Загалом, до таких бар’єрів, що пов’язані з органами влади, вчені

відносять [210, с. 5]:

– нерозуміння (викривлене розуміння) суті оцінювання. Велика кількість державних службовців ототожнюють процес оцінювання із контролем, наслідками якого є виявлення певних порушень з метою «покарання» службовців-порушників. Мають місце випадки, коли керівництво скептично ставиться до процесу оцінювання, не вбачаючи у ньому жодної користі.

При цьому слід наголосити, що оцінка ефективності та якості результатів праці державного службовця повинна здійснюватися відповідно до показників ефективності та результативності професійної службової діяльності державних службовців, в інтересах забезпечення рівня їх професіоналізму, відповідного вимогам завдань і функцій сучасного державного службовця [529, с. 17];

– ігнорування рекомендацій. Незважаючи на те, що в зарубіжній практиці оцінювання проводиться систематично, пронизуючи усі державні структури, рекомендації, висловлені експертами, є обов'язковими до виконання, у вітчизняній практиці, враховуючи формальний підхід до оцінювання, негативні результати оцінювання можуть критикуватися або визнаватися як помилкові;

– обмеженість ресурсів (часові, фінансові, матеріальні).

Попри обмеженість ресурсів та потребу держави в ефективному оцінюванні державних службовців, така проблема досі ігнорується самою державою. Це, зокрема, виражається в затягуванні реалізації процесу оцінювання за нормами Типового порядку, що був прийнятий ще в 2012 році, а набирає чинності лише 01 січня 2016 року. В цьому аспекті слід звернути увагу на те, що, хоч сама процедура оцінювання буде оновлена на початку наступного року, реалізовуватись в новій формі вона почне лише з листопада 2016 року, як того вимагає цей документ. Тобто Типовий порядок буде застосований фактично лише з 2017 року, що є, на нашу думку, невиправданим затягуванням реалізації політики держави щодо оптимального оцінювання ефективності державних службовців, в тому числі управління

підприємницькою діяльності.

Слід зазначити, що з приводу такого оцінювання взагалі у наукових колах є і скептичні думки. Наприклад, О. Слюсаренко вважає, що механізми, за якими оцінюються результати роботи, ділові та професійні якості, в основному базуються на суб'єктивному висновку безпосереднього керівника та на не менш суб'єктивній самооцінці службовця і не передбачають інших значущих десуб'єктизованих підстав і процедур. Тому й не дивно, що персонал державної служби скептично сприймає ці заходи, а його керівники ставляться до них формально, оскільки адміністративно зобов'язані здійснювати атестацію і щорічну оцінку [476, с. 53]. Інша думка з цього питання ґрунтується на вивченні європейського досвіду оцінювання ефективності діяльності державного службовця. Зокрема, В.Т. Шатун наголошує, що процедура оцінювання є потужним інструментом мотивування працівників. Обговорення очікуваних результатів діяльності, досягнення порозуміння та згоди з працівниками щодо поставлених перед ними завдань сприяє мотивації працівників на більш успішну та результативну діяльність. Майже в усіх країнах ЄС державні службовці працюють на основі опису своїх функцій, профілів компетенцій та угод щодо цілей і завдань діяльності й тому зацікавлені в адекватному оцінюванні досягнення очікуваних результатів, успіху або невдач на шляху досягнення цілей [534, с. 119];

5) *відсутність впливу результатів оцінки діяльності державних службовців на вдосконалення діяльності та подальше проходження ними державної служби.* Результати оцінки державних службовців практично не враховуються та не впливають на оплату праці, встановлення надбавок, премій, просування по службі, визначення потреб у навчанні та організацію навчання і підвищення кваліфікації державних службовців; зв'язок із присвоєнням чергового рангу, підвищенням кваліфікації, винагородами/ преміюванням тощо, передбачені положеннями про проведення оцінювання, не є безпосереднім та залежить від інших процедур та рішень на державній службі. Водночас, як вже зазначалось, низька оцінка державного службовця є

засобом для застосування певних санкцій та можливого звільнення з посади. Здебільшого результати оцінки не впливають ні на службовців, що оцінюються, ні на керівників, що проводять оцінку [109, с. 17].

Отже, до основних чинників, що впливають на наявний, непозитивний стан оцінювання державних службовців, слід відносити:

а) недооцінку центральними органами влади ролі щорічного оцінювання та, як вже вище зазначалось, формалізм при реалізації механізму, сприйняття інструменту оцінювання, передусім як функції контролю та покарання за неналежну діяльність чи поведінку. Хоча сам по собі механізм оцінювання передусім є способом пошуку шляхів вдосконалення діяльності органу влади;

б) відсутність законодавчо визначених принципів проведення та механізмів контролю за реалізацією єдиних підходів до щорічного оцінювання діяльності державних службовців;

в) залежність планування діяльності органів влади значною мірою від каскаду доручень, які надходять від високопосадовців, що підриває можливості для стратегічного планування діяльності, послідовної та врівноваженої реалізації планів дій. Відтак, плани державних службовців первісно визначають лише певні напрями діяльності, натомість значною мірою доповнюються протягом року;

г) методологія проведення щорічної оцінки та атестації державних службовців не пов’язані із цілями та планами діяльності органів виконавчої влади та не дозволяє об’єктивно оцінити діяльність державного службовця (фактично здійснюється оцінка окремих його якостей, а не результатів роботи);

д) відсутність зв’язку між щорічним оцінюванням та преміюванням, а премія є значною часткою заробітної плати. У держави бракує коштів для належного матеріального заохочення державних службовців, в тому числі за результатами їх оцінювання, а також для фінансування розвитку спроможності органів виконавчої влади забезпечувати якісну реалізацію результатів щорічного оцінювання (стажування, ротація, тренінги тощо);

е) висока плинність кадрів, особливо на керівних посадах при зміні Уряду, зумовлює періодичну відсутність одного з суб'єктів оцінювання, оскільки оцінювати підлеглих може лише безпосередній керівник, який працював з державним службовцем не менше року. Звільнення державних службовців I-II категорій посад через політичні чинники обумовлює також зростання кількості звільнень державних службовців, що займають посади нижчих категорій [109, с. 10-11].

Підсумовуючи, зазначимо, що оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні включає в себе дві системи:

1) систему оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні шляхом оцінювання діяльності органів влади, що здійснюють загальне чи спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю та допоміжних органів. Основна проблема в цьому аспекті полягає в тому, в державі фактично не розроблено загальної системи оцінювання ефективності діяльності органів влади управління підприємницькою діяльністю в державі, а наявні проекти такого оцінювання не приведені у відповідність до моделі Common Assessment Framework та світової тенденції до обов'язкового періодичного функціонального обстеження державних органів влади;

2) систему оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні шляхом оцінювання та атестації державного службовця. Основні проблеми такого оцінювання полягають у: відсутності єдиного підходу до оцінювання діяльності державних службовців; недосконалості системи планування діяльності державних службовців як основи для оцінювання успішності діяльності відповідно до пріоритетів Уряду; недосконалості механізмів та/або процедур оцінювання; нерозумінні керівниками та працівниками доцільності проведення оцінювання діяльності державних службовців; відсутності впливу результатів оцінки на подальше проходження служби державним службовцем.

Висновки до розділу 3

1. Основними проблемами законотворчої та нормотворчої діяльності стосовно підприємницької діяльності в Україні є: 1) відсутність сучасної оновленої методології правотворчого процесу (дотепер приймається, іноді стихійно, величезна кількість нормативно-правових актів без налагодженого механізму правотворення, що має бути відображений в оновленій методології правотворчості); 2) відсутність високого фахового рівня розробників нормативно-правових актів стосовно підприємницької діяльності в Україні, враховуючи і фахівців в галузі законодавства ЄС про компанії; 3) відсутність єдиного механізму системного регламентування законотворчої діяльності; 4) відсутність єдиних загальнообов'язкових правил нормотворчої діяльності (для вирішення цієї проблеми необхідно розробити та прийняти спеціальний нормативно-правовий акт, що встановлював би правила правотворчої діяльності та техніки нормопроектування).

2. Основною проблемою правового регулювання підприємницької діяльності в Україні концептуального та програмного характеру до сьогодні було те, що програмні та концептуальні завдання щодо вдосконалення законодавства на певний період навіть не виконувались. Нині такою проблемою є встановлення довгострокових завдань вдосконалення законодавства про підприємницьку діяльність, хоча ці завдання в ряді випадків можуть реалізовуватись і в короткостроковій перспективі. Інша проблема полягає в тому, що більшість питань розвитку ринкової економіки та цивілізованої підприємницької діяльності на території Україні є довгостроковими, повинні плануватись на 20-50 років, однак питання такої категорії й дотепер плануються не більше ніж на 5 років.

3. До основних проблем ненормативно-правової форми управлінської діяльності підприємництвом в Україні належать: 1) проблеми під час видачі документів, довідок, складання актів, протоколів тощо: з одного боку,

проблеми в цьому питанні виникають через недосконалість чинного законодавства, а з іншого – є наслідком ухиляння компетентних державних органів та посадових осіб від виконання такого обов'язку повною чи неповною мірою, або ж наслідком зловживання власними правами в цьому питанні, що часто обумовлює корупцію; 2) застосування засобів безпосереднього примусу: хоча держава поступово відмовляється від застосування таких засобів, що є умовою триваючого й до сьогодні процесу дерегуляції господарської діяльності, на практиці досі спостерігаються випадки користування уповноваженими суб'єктами недосконалістю законодавства та непрозорістю власної діяльності, в результаті чого вони вдаються до зловживань у цьому питанні та підбурюють підприємців до дачі їм хабара.

4. Кадрове забезпечення процесу управління підприємницькою діяльністю в Україні потребує вдосконалення та вирішення: 1) загальнодержавних проблем, які впливають на формування кадрового складу (проблеми, пов'язані із забезпеченням гарантованого конституційного права громадян на працю; зниження зацікавленості в розвитку якісного трудового потенціалу; старіння населення, бідність тощо); 2) професійно-службових проблем, що випливають з питань необхідності професійного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні (зокрема: а) низький рівень професійної підготовки кадрів та невисокий розмір заробітної платні й обсяг інших заохочень для працівників державного сектору в сфері управління підприємницькою діяльністю; б) відсутність ефективної системи моніторингу потреб суспільства і держави у фахівцях із відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки; в) недосконалість механізму формування державного замовлення на підготовку фахівців; г) відсутність збалансованої системи управління професійною орієнтацією молоді, об'єктивних принципів її відбору і навчання, повільні темпи впровадження сучасних технологій професійного розвитку; д) недостатнє застосування наукових підходів, результатів наукових досліджень при формуванні та реалізації державної кадрової політики тощо); 3) проблем правового

регулювання та застосування відповідальності до державних службовців.

5. До основних проблем відповідальності та реалізації відповідальності у сфері управління підприємницькою діяльністю в Україні належать: 1) неврегульованість дисциплінарної відповідальності та відсутність відповідних процесуальних норм (нове законодавство про державну службу, що набирає чинності з 2016 року, містить позитивну норму про службове розслідування обставин вчинення дисциплінарного проступку, однак також містить ряд регресивних норм); 2) недостатня урегульованість питання настання матеріальної відповідальності державних службовців та органів влади (при цьому нове законодавство про державну службу, що набирає чинності 2016 року, встановлює чіткі правила щодо такої відповідальності, хоча не є повною мірою досконалим); 3) застарілість норм законодавства про адміністративну відповідальність державних службовців (законодавство про державну службу, що набирає чинність 2016 року, не передбачає такої адміністративної санкції, як скасовування пенсії державного службовця й, окрім того, ґрунтується та містить відсилання до норм, що вже втратили чинність); 4) незастосовність норм кримінального закону до державних службовців (чинне кримінальне законодавство містить низку норм, що передбачають кримінальну відповідальність за протиправні діяння державних службовців, однак низка цих статей не застосовується на практиці, а державні службовці, що притягуються до такої відповідальності, досить часто уникають її за рахунок процесуальних зловживань тощо).

6. До основних проблем матеріально-технічного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні відносяться: невідповідне вивчення потреб у певному виді матеріальних цінностей та відповідних фінансових можливостей; нечесність проведення тендерів на поставку продукції та/або послуг; замовлення непотрібних ресурсів чи недостатнє в обсязі замовлення вкрай необхідних ресурсів; недостатня підготовка в укладенні договорів, в результаті якої державний орган отримує послуги чи товари на невигідних умовах.

7. В Україні фактично не розроблено загальної системи оцінювання ефективності діяльності органів влади в управлінні підприємницькою діяльністю в державі, а наявні проекти такого оцінювання не приведені у відповідність до моделі Common Assessment Framework та світової тенденції до обов'язкового періодичного функціонального обстеження державних органів влади. Фактичне оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні відбувається в рамках:1) оцінювання досягнення цілей функціонування органу; 2) оцінювання ефективності діяльності органу. При цьому в системі оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні шляхом оцінювання державних службовців спостерігаються такі проблеми: 1) відсутність єдиного підходу до оцінювання діяльності державних службовців; 2) недосконаліть системи планування діяльності державних службовців як основи для оцінювання успішності діяльності відповідно до пріоритетів Уряду та відомства; 3) недосконаліть механізмів та/або процедур оцінювання; 4) нерозуміння керівниками та працівниками доцільності проведення оцінювання діяльності державних службовців; 5) відсутність впливу результатів оцінки діяльності державних службовців на вдосконалення діяльності та подальше проходження ними державної служби.

Розділ 4
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВРАХУВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

4.1. Міжнародно-правовий рівень управління підприємницькою діяльністю

Як такого міжнародного права, яке містило б норми про управління підприємницькою діяльністю, у світі не існує. У міжнародно-правових актах ООН мають місце загальні норми, які закріплюють основні права на свободу економічної діяльності та права власності, що можуть обмежуватися дозволеною мірою законодавством держав на національному рівні. Разом з тим слід звернути увагу, що міжнародні норми, якими регулюється підприємницька діяльність, містяться в нормативних актах міжнародних економічних організацій, зокрема й тих, що входять до складу системи ООН.

При цьому слід зазначити, що саме управління підприємницькою діяльністю в рамках глобальних організацій важко недооцінити, позаяк такі організації займаються глобальними проблемами, які може вирішити саме підприємництво, яке здійснювалося б на певних умовах. Окрім того, проблеми (не завжди економічного характеру) підприємницької діяльності та проблеми суспільства, зумовлені неефективним управлінням підприємництвом на національному рівні, можуть вирішуватись лише комплексно.

У п. 12 Зведеного звіту про слухання за участю парламентаріїв 2013 року [469, с. 4-5] зазначається, що на благо людини повинні працювати три основних елементи економіки: підприємництво, інвестиції та гроші. У зв’язку з цим в першу чергу виникає питання про те, а чи здатні люди сприймати підприємництво як служіння, коли частина часу приділяється іншим людям та

поліпшенню якості їх життя? Ще одним парадоксом нинішньої економічної моделі є те, що найдорожче – неоплачуваний час, коли люди (в основному жінки) займаються домашніми справами – не враховується у національних розрахунках. Підприємництво в такому розумінні підпорядковане ідеї служіння, а не гонитві за речами, менше залежить від матеріальних ресурсів й не посилює вплив на навколишнє середовище. Оскільки суть такого підприємництва полягає в наданні послуг іншим, воно вимагає великих витрат праці і забезпечує високу зайнятість, зокрема в таких секторах, як будівництво та ремонт, освіта, охорона здоров'я, розваги і відпочинок. В ідеї підприємництва як служіння присутній також соціальний аспект, який проявляється у прагненні виявити загальні інтереси підприємців і працівників.

Сприяють реформуванню управління підприємницькою діяльністю в усьому світі ряд економічних міжнародних організацій, діяльність яких не завжди є ефективною, через те що нормативні акти цих організацій не завжди забезпечуються дієвими механізмами, в результаті чого держави-члени цих міжнародних суб'єктів можуть ігнорувати конкретні вказівки даних організацій.

До основних міжнародних економічних організацій в системі регулювання економічного співробітництва та галузей світового господарства, що входять в систему ООН, належать:

1) Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР), яка є одним з головних органів ООН, що координує співпрацю в економічній, соціальній сферах ООН та її чотирнадцяти спеціалізованих установ, дев'яти функціональних комісій та п'яти регіональних комісій в економічній та соціальній сфері. До основних функцій Ради належать: 1) обговорення міжнародних економічних та соціальних проблем глобального та міжгалузевого характеру; 2) розроблення рекомендації щодо політики з міжнародних економічних і соціальних проблем глобального та міжгалузевого характеру для країн-членів та для системи ООН; проведення досліджень, складання доповідей, розроблення рекомендації з міжнародних проблем в економічній та соціальній сферах Генеральній

Асамблеї ООН, державам-членам Організації та зацікавленим спеціалізованим установам; заохочення держави до дотримання прав людини і основних свобод для всіх; скликання міжнародних конференцій та розроблення для подання Генеральній Асамблеї ООН проектів конвенцій з питань, що входять до її компетенції; проведення переговорів зі спеціалізованими установами щодо домовленостей, угод, які стосуються взаємовідносин цих установ з ООН; погодження діяльності спеціалізованих установ через консультації з ними та шляхом надання відповідних рекомендацій; надання послуг й допомоги (за ухвалою Генеральної Асамблеї ООН) державам-членам ООН, а також спеціалізованим установам (послуги й допомога спеціалізованим установам надається лише на їх прохання); консультування відповідних неурядових організацій з питань, які входять до її компетенції [610, с. 1; 622, с. 3-4, 24].

Таким чином, доходимо висновку, що ЕКОСОР – це організація, яка опосередковано здійснює управління підприємницькою діяльністю шляхом прийняття міжнародних норм, якими зобов'язує держави здійснювати ту чи іншу дію чи утримуватись від певних дій у процесі управління підприємницькою діяльністю на національному рівні. Окрім того, слід зауважити, що ЕКОСОР здійснює прямий вплив на діяльність транснаціональних корпорацій, зокрема завдяки діяльності такої постійної комісії на правах комітетів, як Комісія по транснаціональних корпораціях і допоміжного органу – Центру по транснаціональних корпораціях;

2) Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), що є глобальною мережею ООН в галузі розвитку. Вона виступає на підтримку перетворень та надає доступ до джерел знань, практичного досвіду, а також ресурсів з метою сприяння поліпшенню життя населення. ПРООН працює в 166 країнах, взаємодіючи з ними у виробленні їх власних рішень з проблем глобального і національного розвитку [425]. У рамках виконання своїх пріоритетів і завдань ПРООН зосереджує зусилля на ключових аспектах «стійкого людського розвитку» (забезпечення зайнятості, надання допомоги жінкам та соціально вразливим групам населення, що перебувають у

несприятливих умовах тощо); підготовці національних управлінських кадрів, сприяння у проведенні реформ у сфері управління економікою в інтересах незаможного населення, створенні сприятливих умов для розвитку приватного сектора, підтримку малого та середнього підприємництва, контролі за показниками в області убогості та їх аналізу;

3) Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), що займається, серед іншого, боротьбою з бідністю на основі виробничої діяльності. Державний та приватний сектори відіграють взаємопов'язану роль: уряди зобов'язані сприяти нарощуванню виробничого потенціалу на основі здійснюваних ними функцій у нормативно-правовій сфері та в галузі розробки політики, а приватному сектору необхідно приділяти особливу увагу малим та середнім підприємствам, на які в країнах, що розвиваються, припадає основний обсяг економічної діяльності, що в свою чергу сприяє скороченню масштабів бідності. ЮНІДО розробила методологію підготовки і здійснення проектів створення груп підприємств, яка починається з відбору груп та включає діагностичне обстеження їх сильних і слабких сторін, стратегію розвитку, засновану на спільному баченні ситуації, порядок управління діяльністю та її координації, зазначений в плані дій, і закінчується моніторингом та оцінкою якісних і кількісних результатів проектів. Ця методологія сприяє запуску процесу створення групи підприємств. З метою забезпечення надійності своєї методології ЮНІДО надає допомогу у зміцненні потенціалу місцевих організацій, здатних очолити цей процес, а також підтримку групі компаній в їх майбутній діяльності [97, с. 39, 43; 569, p. 5].

ЮНІДО не створює загальнообов'язкових норм, що належать до міжнародних, які регламентують управління підприємницькою діяльністю. Разом із цим ця міжнародна організація створює міжнародні документи, в яких закладаються актуальні відповіді на питання розвитку підприємництва в світі та, головним чином, в нерозвинутих державах. На основі цих документів ЮНІДО та ряд інших міжнародних організацій (також і національних організацій, що здійснюють неоціненну міжнародну діяльність, зокрема

незалежне агентство федерального уряду Сполучених Штатів – USAID, що діє і на території України) створюють норми, спрямовані на регулювання підприємницької діяльності в окремих регіонах світу та по всьому світу;

4) Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), яке виконує такі функції: заохочення досліджень та розробок з мирного використання атомної енергії; заохочення обміну науковими досягненнями та методами; формування й застосування системи гарантій того, що мирні ядерні програми та розробки не будуть використовуватися у військових цілях; розробка, встановлення та адаптація норм в галузі охорони здоров'я та безпеки [54, с. 27; 40; 431, с. 4].

Слід зазначити, що МАГАТЕ ухвалює нормативно-правові акти, що можуть прямо стосуватись управління підприємницькою діяльністю (наприклад, це стосується випадків, коли в рамках МАГАТЕ укладаються міжнародні договори або ж коли ця міжнародна організація створює самостійно документи, якими врегульовує питання використання мирної атомної енергетики в підприємницьких цілях), а також може передбачати управління підприємницькою діяльністю опосередковано (це стосується випадків, коли МАГАТЕ накладає санкції на окрему державу чи групу держав, в результаті чого в світі демократичні держави припиняють будь-яку економічну діяльність із такою державою чи групою держав, а головним чином підприємства демократичних держав з підприємствами держави, яка була піддана санкціям);

5) Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), що є міжнародною організацією, для якої основною задачею діяльності є забезпечення продовольчої безпеки для всіх, а саме: гарантування регулярного доступу населенню до високоякісної їжі, необхідної для ведення активного та здорового життя. Перед ФАО стоять три основні цілі: 1) викорінення голоду, відсутності продовольчої безпеки та недоїдання; 2) ліквідація бідності та стимулювання економічного й соціального розвитку для всіх; 3) стійке управління та користування природними ресурсами, включаючи землю, воду, повітря, клімат і генетичні ресурси на благо теперішніх та майбутніх поколінь

[515]. Таким чином, ФАО сприяє розвитку агробізнесу та сільськогосподарської промисловості через вдосконалення зв'язків між фермерами та ринками, розвитку ланцюжка вартості, зайнятості та засобів до існування. ФАО також консультує з питань заходів політики та стратегії підвищення конкурентоспроможності аграрного бізнесу і допомагає країнам зміцнювати у себе системи, послуги та технології підтримки сільського господарства. Ця робота також сприяє розширенню можливостей фермерів й сільських підприємців з метою поліпшення їх становища на ринках та в ланцюжку вартості [432].

Також слід звернути увагу на те, що в ФАО працюють секретаріати Міжнародної конвенції з карантину та захисту рослин (МКЗР) та Комісії «Кодекс Аліментаріус». Ці два органи поряд з Всесвітньою організацією охорони здоров'я тварин визнані Світовою організацією торгівлі (СОТ) в її Угоді про застосування санітарних та фітосанітарних заходів як організації, що встановлюють міжнародні стандарти.

Отже, у своїй діяльності ФАО створює документи, які містять норми, що вказують на потребу реформування урядами окремих держав певних галузей господарства чи здійснення урядами конкретних дій (або ж утримання від виконання певних дій) щодо підтримки підприємницької діяльності. Такі норми не у всіх випадках є універсальними (тобто такими, що стосувались би всієї міжнародної спільноти), а більшою мірою диспозитивними.

До найважливіших міжнародних організацій, що ухвалюють міжнародні акти, якими регулюється підприємницька діяльність, слід віднести також організації в системі регулювання економічного співробітництва та галузей світового господарства, зокрема:

1) Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що охоплює розвинуті держави, які визнають принципи представницької демократії та вільної ринкової економіки. Місія ОЕСР полягає в просуванні політики, орієнтованої на економічне зростання та соціальний добробут людей у всьому світі. Ця організація являє собою форум, у рамках якого уряди

можуть працювати разом, ділитися досвідом і займатися вирішенням спільних проблем. При цьому ОЕСР працює з урядами, намагаючись зрозуміти головні причини економічних, соціальних та екологічних змін. Тому ця організація: вимірює продуктивність й глобальні потоки торгівлі та інвестицій; аналізує та порівнює дані для передбачення майбутніх тенденцій; встановлює міжнародні стандарти в різних сферах людської діяльності від сільського господарства та оподаткування до безпеки хімічних речовин; вивчає питання, які безпосередньо зачіпають повсякденне життя кожної людини (зокрема, розмір податків, витрати на соціальне забезпечення або наявність вільного часу тощо); порівнює, наскільки добре пенсійні системи різних країн сприяють благополуччю громадян у старості; рекомендує політичні заходи, що сприяють поліпшенню якості життя людей; співпрацює з підприємцями, робітниками та іншими організаціями громадянського суспільства [234].

Важливо зауважити, що стандарти ОЕСР мають значне поширення в державах світу. Це свідчить, що такі стандарти є міжнародними нормами, регулюючими підприємницьку діяльність у світі. Особливе поширення мають стандарти регулювання у сфері корпоративного управління, що охоплюють такі принципи корпоративного управління:

– забезпечення основ системи ефективного корпоративного управління. Цей принцип звернений до державних структур, на які покладено навантаження з формування сприятливого середовища для розвитку корпоративного управління. Йдеться, насамперед, про вимоги до правової системи і до практики роботи регулюючих органів;

– права акціонерів і основні функції власності. Цей стандарт вказує на те, що система корпоративного управління повинна захищати права акціонерів та полегшувати їх використання. До основних прав акціонерів належать права на надійні методи реєстрації права власності; на відчуження або передачу акцій; на своєчасне одержання на регулярній основі необхідної інформації про корпорацію; на участь у загальних зборах й у голосуванні; на участь у виборах правління; на частку в прибутках корпорації. Одним із шляхів реалізації

акціонерами своїх прав є можливість порушувати проти адміністрації та членів правління судові та адміністративні процедури;

– рівне ставлення до акціонерів. Цей принцип вказує на те, що система корпоративного управління повинна забезпечувати рівне ставлення до всіх акціонерів, включаючи дрібних та іноземних, а також гарантувати ефективний захист їх прав. Регламент і процедура проведення загальних зборів акціонерів не повинні робити участь у голосуванні надмірно складним та дорогим. З метою забезпечення рівного ставлення до всіх акціонерів члени Ради та Правління повинні повідомляти про свою матеріальну зацікавленість в угодах або питаннях, що стосуються корпорації;

– роль зацікавлених осіб в управлінні корпорацією. Система корпоративного управління має визнавати передбачені законом або обопільною угодою права зацікавлених осіб та заохочувати активне співробітництво корпорацій з ними. Ступінь залучення зацікавлених осіб у корпоративне управління залежить від національних законів та практики, прийнятої в різних країнах, а також може змінюватися від компанії до компанії. При цьому зацікавлені особи повинні мати доступ до необхідної інформації;

– розкриття інформації та прозорість. Цей принцип вказує, що система корпоративного управління повинна забезпечувати своєчасне і точне розкриття інформації з усіх істотних питань, що стосуються компанії, включаючи фінансове становище, результати діяльності, структуру власності та управління. Канали розповсюдження інформації повинні бути доступні всім користувачам;

– обов’язки ради директорів. Цей принцип вказує на те, що система корпоративного управління має забезпечувати стратегічне управління компанією, ефективний контроль за менеджментом з боку ради директорів, а також його підзвітність щодо компанії й акціонерів [174, с. 45-47].

Таким чином, доходимо висновку, що ОЕСР створює спеціальні міжнародні стандарти управління підприємницькою діяльністю, що діють в

результаті їх закріплення в національному законодавстві, хоча на них можуть послатись і тоді, коли вони не закріплені в законодавстві держави, якщо така держава є державою-учасницею цієї організації;

2) міжнародне енергетичне агентство (МЕА), що є автономною організацією, робота якої полягає в забезпеченні надійної, доступної та чистої енергії для своїх 29 держав-членів (хоча й не тільки їх). Первісна роль МЕА, заснованого у відповідь на нафтову кризу 1973-1974 років, полягала в допомозі країнам з координацією колективного реагування на істотні перебої в постачаннях нафти за допомогою випуску на ринок екстрених запасів нафти. Хоча така місія, як і раніше, залишається ключовим аспектом діяльності цієї організації, за час свого існування МЕА еволюціонувало та розширилося. Агентство є центром глобального діалогу з енергетики, надаючи авторитетні статистичні дані, аналіз та рекомендації. Так, сьогодні увага МЕА фокусується на чотирьох основних напрямках (так звані «4Е»): енергетична безпека (Energy security), тобто заохочення диверсифікації, ефективності та гнучкості у всіх енергетичних галузях; економічний розвиток (Economic development), а саме забезпечення стабільних поставок енергії до країн-членів МЕА та заохочення вільних ринків для стимулювання економічного зростання та усунення енергетичної бідності; екологічна обізнаність (Environmental awareness), тобто розширення міжнародного розуміння можливих варіантів вирішення проблеми зміни клімату; взаємодія в усьому світі (Engagement worldwide), тобто тісна співпраця з країнами, які не є членами МЕА, особливо з найбільшими виробниками і споживачами, для пошуку рішень загальних енергетичних та екологічних проблем [578; 263, с. 1].

Отже, регулювання підприємницькою діяльністю на міжнародному рівні МЕА відбувається за рахунок рекомендацій, які можуть і не виконуватись. При цьому слід зауважити, що невиконання рекомендацій МЕА може викликати осуд таких дій держави іншими.

Окрім того, слід зауважити, що міжнародні акти, якими регулюється підприємницька діяльність, також приймаються міжнародними економічними

організаціями в системі регулювання міжнародної торгівлі. Основною з таких організацій є Світова організація торгівлі (СОТ), що є міжнародною організацією, яка визначає правила торгівлі товарами, послугами та об'єктами інтелектуальної власності й здійснює контроль за їх виконанням. За правилами СОТ, законодавство країн-членів, а також їх регіональне законодавство має бути гармонізовано, тобто приведено у відповідність до норм СОТ. І хоча передбачається, що ці міжнародні норми будуть служити основою для національних законодавств, будь-які місцеві закони, що йдуть далі цих міжнародних норм, визнаються бар'єрами, що несправедливо перешкоджають торгівлі [103].

Відтак, до основних напрямків діяльності СОТ відносяться: зниження тарифів; лібералізація торгівлі сільськогосподарськими продуктами; встановлення правил щодо походження товару (введених вперше в юридично обов'язковій формі угодою СОТ) та покликаних обмежити свавілля держав в торговій політиці і запобігти перетворенню національних правил про походження товарів у протекціоністський бар'єр; реалізація угод про запобіжні заходи, що передбачають можливість для сторін тимчасово призупиняти або вносити зміни в зобов'язання, включаючи тарифні поступки, якщо національна промисловість страждає або може постраждати від непередбаченого зростання імпорту; реалізація антидемпінгових заходів з метою захисту національної промисловості; обмеження субсидій для протидії субсидованому експорту; усунення технічних бар'єрів в торгівлі з метою інтернаціоналізації правового регулювання, спрощення умов торговельних контрактів та вирішення спорів, що випливають з них; регулювання торгівлі послугами; регулювання права інтелектуальної власності; реалізація принципу свободи торгівлі, усунення нетарифних бар'єрів, зниження ставок митних зборів до їх повної ліквідації [226, с. 167-168]. Всі ці напрямки діяльності регламентуються відповідними документами СОТ (угоди СОТ, внутрішні регламенти тощо), які в сукупності формують право СОТ [577], що містить норми, якими регулюється підприємницька діяльність в Європі та світі.

Разом з тим, говорячи про міжнародні норми, якими регулюється підприємницька діяльність, слід також мати на увазі міжнародні стандарти підприємницької діяльності, обов'язок слідувати яким є хоч і диспозитивним, але в той же час – вимушено імперативним для підприємств, які хочуть, щоб обізнаний в якості товарів чи послуг споживач придбав саме їх товар або послугу. Позаяк стандарти – це параметри, якими забезпечується єдина технологічна основа для виробництва товарів та послуг у всьому світі.

Значимість міжнародних стандартів підприємницької діяльності пов'язана з тим, що стандарти задають напрямки розвитку національному підприємництву. З урахуванням міжнародних стандартів розробляються національні (корпоративні) стандарти ведення бізнесу. В цілому, всі міжнародні стандарти спрямовані на досягнення одних і тих же цілей: оцінка та вдосконалення якості виконуваних робіт (послуг), які охоплюються стандартами; збільшення ефективності промислових процесів; сприяння поліпшенню конкуренції; сприяння захисту навколишнього середовища, задоволення вимог глобального ринку [211].

Розробкою таких стандартів займається низка різних міжнародних, регіональних та національних організацій. Однак на міжнародному рівні цей процес координують три найбільші організації:

1) Міжнародний телекомунікаційний союз (International Telecommunication Union, ITU) – міжнародна організація, що визначає політику в цій сфері та повноважна приймати стандарти та рекомендації в галузі телекомунікацій та радіо. Ця організація була заснована в 1865 році як Міжнародний телеграфний союз, а з 1947 року є спеціалізованою установою ООН у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, виконуючи такі функції: розподіл радіочастотного спектру та супутникових орбіт у глобальному масштабі; розробка технічних стандартів, що забезпечують можливість ефективного приєднання мереж та технологій; прагнення поліпшити доступ до інформаційно-комунікаційних технологій для спільнот усього світу, що недостатньо обслуговуються. МСЕ (інакше – Міжнародний

союз електрозв'язку), в основі якого лежить принцип міжнародного співробітництва між урядами (держави-члени) та приватним сектором (члени секторів, асоційовані члени та академічні організації), є головним всесвітнім форумом, у рамках якого сторони можуть домагатися консенсусу з широкого кола питань, що впливають на майбутнє напрямку розвитку галузі інформаційно-комунікаційних технологій [468].

Постійним органом МСЕ є МСЕ-Т, що відповідає за вивчення технічних, експлуатаційних й тарифних питань, а також за випуск рекомендацій з цих питань з метою стандартизації електрозв'язку на всесвітній основі [523]. Таким чином, основними продуктами МСЕ-Т є нормативні Рекомендації, тобто стандарти, які визначають, як функціонують і взаємодіють мережі електрозв'язку. Рекомендації МСЕ-Т не мають обов'язкової сили, але, як правило, виконуються у зв'язку з їх високою якістю та зважаючи на те, що вони забезпечують можливість приєднання мереж, а також дають можливість надання послуг електрозв'язку на всесвітній основі. До інших продуктів МСЕ-Т відноситься Оперативний бюлетень, що випускається кожні два тижні докладним виданням та містить інформацію, необхідну для підтримки глобального приєднання існуючих у світі мереж електрозв'язку.

Таким чином, доходимо висновку, що МСЕ створює такі нормативні акти, що прямим чином впливають на підприємницьку діяльність та є основою для управління такою економічною діяльністю;

2) Міжнародна електротехнічна комісія (International Electrotechnical Commission, IEC). Ця міжнародна добровільна некомерційна організація була створена в 1906 році на підставі прийнятої в 1904 році на засіданні урядових делегатів Міжнародного електротехнічного конгресу в Сент-Луїсі резолюції, в якій зазначалось, що «потрібно вжити заходів щодо забезпечення співпраці між технічними стандартами всіх держав шляхом призначення представницької Комісії для розгляду питання про стандартизацію номенклатури й параметрів електричної апаратури та обладнання» [527, с. 70].

Наразі МЕК є провідною глобальною організацією, яка публікує

узгоджені міжнародні стандарти та керує системами оцінки відповідності для електричних та електронних продуктів, систем і послуг, у сукупності відомих як електротехнології [619, p. 4]. При цьому стандартизація, що проводиться МЕК, спрямована на: 1) зниження вартості та скорочення бар'єрів у торгівлі (міжнародні стандарти МЕК та сертифікація допомагають знизити торговельні бар'єри, викликані різними критеріями сертифікації в різних державах, що дозволяє промисловості знизити собівартість та набагато швидше вийти зі своєю продукцією на нові ринки); 2) надання гарантій для споживачів (споживачі можуть бути впевнені в тому, що електричні та електронні вироби є безпечними, енергоефективними та екологічно чистими, а також у тому, що вони виправдають очікування).

Таким чином, можна дійти висновку, що нормативні акти МЕК прямо впливають на діяльність всіх форм підприємницької діяльності в усьому світі, особливо підприємств, що займаються міжнародною торгівлею або перебувають на території держав – членів Євросоюзу;

3) Міжнародна організація по стандартизації (International Organization for Standardization, ISO). ІСО була створена в 1946 році двадцятьма п'ятьма національними організаціями зі стандартизації на основі двох організацій: Міжнародної федерації національних асоціацій зі стандартизації (International Federation of the National Standardizing Associations), що була заснована в 1926 році, та Координаційного комітету по стандартам ООН (United Nations Standards Coordinating Committee), заснованого в 1944 році [569, p. 4].

Сьогодні ця організація є однією з найбільш авторитетних організацій, що займається розробкою міжнародних стандартів в світі (з 1947 року ІСО опублікувала більше 19 500 міжнародних стандартів). Міжнародні стандарти ІСО носять добровільний характер та містять актуальні специфікації на продукцію, послуги та передову практику, а також сприяють підвищенню ефективності виробництва та активному росту промислового потенціалу. Міжнародні стандарти розробляються на основі консенсусу, що позитивно впливає на скорочення бар'єрів у торгівлі. Міжнародні стандарти ІСО

гарантують, що продукти та послуги є безпечними, надійними і якісними. Для бізнесу вони є стратегічними інструментами зниження витрат шляхом мінімізації відходів та помилок й збільшення продуктивності. Такі стандарти допомагають компаніям отримати доступ до нових ринків, забезпечують рівні умови для країн, що розвиваються, та сприяють вільній та справедливій міжнародній торгівлі. При всьому цьому міжнародні стандарти ІСО забезпечують практичними інструментами для вирішення багатьох глобальних проблем сучасності.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що в рамках міжнародного права не існує такого напрямку права, як право управління підприємницькою діяльністю чи міжнародного підприємницького права. Разом з тим фактичне управління підприємницькою діяльністю на глобальному рівні здійснюється в рамках глобальних організацій, а саме: 1) міжнародних економічних організацій в системі регулювання економічного співробітництва та галузей світового господарства, що входять в систему ООН (ЕКОСОР, ПРООН, ЮНІДО, МАГАТЕ та ФАО); 2) міжнародних організацій, що входять в систему ОЕСР (ОЕСР, МЕА); 3) міжнародних економічних організацій (що не є організаціями системи ООН) в системі регулювання міжнародної торгівлі, а саме СОТ. Управління підприємницькою діяльністю на міжнародному рівні здійснюється також в рамках нормотворчої діяльності різних міжнародних, регіональних та національних організацій, основними з яких є: Міжнародний телекомунікаційний союз, Міжнародна електротехнічна комісія та Міжнародна організація по стандартизації, які є одними з найбільш авторитетних організацій, що займаються розробкою міжнародних стандартів у світі.

4.2. Досвід управління підприємницькою діяльністю в економічно розвинених державах світу

У розвинених країнах оптимальна структура економіки досягається шляхом раціонального поєднання великих, середніх та малих підприємств. Закономірності науково-технічної революції й проблеми зайнятості населення підсилюють економічну необхідність співіснування та взаємодії підприємств різних розмірів. Західна економіка спирається на великі компанії, які надають їй стійкість та керованість, а також на мале та середнє підприємництво, яке формує конкурентне середовище, що забезпечує гнучкість та динамізм економіки, індивідуалізацію виробництва й послуг, високу зайнятість населення. Більше того, значна частина малих і середніх підприємств існує при великих компаніях та для них, при цьому стійкість положення, доходи, фінансові та інвестиційні можливості малих фірм безпосередньо залежать від їх відносин з великим бізнесом. Постійно створюючи нові робочі місця, як наголошує С.Ю. Лебедєва, мале і середнє підприємництво сприяє зростанню зайнятості населення, дозволяє більшому колу людей реалізувати свої можливості, залучаючи у виробництво проблемні групи населення (безробітні, жінки, інваліди, молодь), значно знижуючи соціальну напруженість у суспільстві [186, с. 9].

При цьому слід звернути увагу на те, що характер управління підприємницькою діяльністю в різних державах має свої особливості, а такий характер управління держав різних частин світу взагалі може бути антагоністичний. Проте, незважаючи на те, що в різних розвинених державах органами державної влади використовуються різні інструменти управління, варто звернути увагу на те, що в таких державах формується практично однаково активне підприємницьке середовище, яке забезпечує ріст економіки таких держав. Саме тому для України досить важливим є вивчення досвіду управління підприємницькою діяльності різних розвинених держав, а саме:

Євросоюзу, США та держав Сходу.

Досвід ЄС щодо управління підприємницькою діяльністю. Європейський Союз є великим економічним союзом держав й суб'єктом міжнародного права в світі, що вдало сформував єдиний внутрішній ринок й здійснює перехід до економічного, валютного та політичного союзів. Такий перехід був би неможливий, якби органи Євросоюзу та національні органи держав-членів ЄС ефективним та однаковим чином не врегульовували би підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання, що здійснюють свою економічну діяльність на теренах Союзу.

Вперше діяльність суб'єктів підприємницької діяльності в ЄС була врегульована в Римському договорі від 25 березня 1957 року про заснування Європейської економічної спільноти (Treaty establishing the European Economic Community) [615, с. 5-183]. Діяльність суб'єктів підприємницької діяльності закріплювалась більшою мірою в Розділі 2 «Про право на поселення» (ст. 52-58 Договору). Так, у ст. 58 (2) Римського договору зазначається, що товариства – це, з точки зору цивільного або торгового права, юридичні особи (включаючи кооперативні об'єднання), наділені публічно-правовим або приватноправовим статусом, за винятком товариств, які засновані без мети отримання прибутку (без комерційної цілі).

У ст. 220 Римського договору міститься правило, відповідно до якого держави-члени ЄЕС можуть вступати в переговори одна з одною з метою взаємного визнання підприємств, збереження ними правосуб'єктності при перенесенні місцеперебування з однієї держави в іншу та створення можливості для злиття компаній, підпорядкованих національним законодавствам різних держав. Водночас Договір заклав два важливих принципи: принцип недискримінації стосовно діяльності фізичних та юридичних осіб держав-членів ЄЕС (зокрема, в тексті документа зазначалось, що підприємствам держав-членів ЄЕС надається право займатися будь-якою постійною підприємницькою діяльністю та засновувати свої відділення, філії або ж агентства в інших державах-членах на основі принципу національного

режиму); принцип подальшого зближення національного права держав-членів ЄЕС про компанії.

Зважаючи на те, що Римський договір є документом первинного законодавства прямої дії, а на території Європи з'явився єдиний ринок, в державах-членах ЄЕС розпочався поступовий процес зближення законодавства, яке коригувалось відповідними програмами Ради ЄЕС. Так вже 18 грудня 1961 року Радою було розроблена та ухвалена Генеральна програма щодо усунення обмежень на свободу поселення всередині ЄС компаній держав-членів (General Programme for the abolition of restrictions on freedom of establishment) [571, с. 36-40], а в подальшому і ряд інших програм, зокрема Програма щодо усунення технічних бар'єрів у торгівлі промисловою продукцією (Programmes for the elimination of technical barriers to trade in industrial products) 1969 року [597, с. 1].

Слід зауважити, що на даний час таке нормативне регулювання підприємницької діяльності поширилося на нові сфери регулювання, зокрема безпека продукції та розробка та впровадження уніфікованих національних стандартів якості. При цьому більшість директив, розроблених в рамках ЄС та прийнятих Радою, спрямовані саме на уніфікацію умов діяльності та звітності фірм, а також на захист прав акціонерів та кредиторів.

Основними органами ЄС, що займаються управлінням підприємницькою діяльністю відповідно до Римського договору, є Рада ЄС та Європейська Комісія.

Рада ЄС (The Council of the EU, «Consilium») є органом ЄС, що висловлює інтереси держав-членів ЄС та є однією з двох інституцій Союзу, що володіє статусом законодавця. Окрім того, що Рада ЄС прийняла низку фундаментальних директив, що є основою для управління підприємницькою діяльністю в ЄС та в державах-членах, цей інститут влади в ЄС повноважний координувати політику держав-членів в таких питаннях як: економічна та податково-бюджетна політика (координує держави-члени щодо здійснення ними економічної та фіскальної політики в цілях зміцнення економічного

управління ЄС, стежить за їх бюджетною політикою й зміцнює податково-бюджетні основи ЄС тощо); освіта, культура, молодь та спорт (приймає політичні рамки та плани роботи в цих галузях); політика зайнятості (оформляє щорічні керівні принципи та рекомендації для держав-членів, спираючись на висновки Європейської ради ЄС (The European Council) щодо ситуації з зайнятістю).

Європейська Комісія, що на відміну від Європейського парламенту, який висловлює інтереси громадян Європейського союзу, та на відміну від Ради Євросоюзу, що висловлює інтереси держав-членів ЄС, є представником Євросоюзу як єдиного цілого. Статтею 211 Договору про заснування Європейського Співтовариства на Комісію покладено обов'язки щодо забезпечення належного функціонування та розвитку єдиного ринку. Оскільки ефективність норм права Європейських співтовариств залежить від їх здійснення у внутрішньодержавної сфері, інтерес становлять саме виконавчі повноваження Комісії. Функції Комісії як інституту, покликаного забезпечувати виконання державами-членами взятих на себе зобов'язань визначені ст. 226-228 Договору. Комісія в рамках установчих договорів організовує і спрямовує діяльність Європейських Співтовариств, виконує функцію контролю за дотриманням зобов'язань за установчими договорами та виконанням приписів вторинного права державами-членами. У цьому зв'язку Комісія наділена виключно важливою правомочністю звертати увагу і вказувати державам-членам на невиконання або недостатньо повне виконання ними зобов'язань, встановлених установчими договорами або нормами вторинного права (ст. 226 Договору). Якщо, на думку Комісії, одна з держав-членів ухиляється від виконання будь-яких зобов'язань, що випливають з Договору, вона подає мотивований висновок з цього приводу, надавши зацікавленій державі-члену можливість попередньо представити свої міркування з даного питання. Якщо держава-член залишить без уваги висновок Комісії протягом певного терміну, встановленого Комісією, вона, як зазначає Ю.О. Клочкова, має право передати спір на розгляд суду

Європейських Співтовариств [139, с. 205].

Для оптимізації роботи Єврокомісії в галузі управління та вдосконалення управління підприємницькою діяльністю у структурі цього органу влади створено спеціальні відділи – Генеральні директорати (Directorates-General). До відділів Європейської Комісії, що прямо зайняті управлінням підприємницькою діяльністю в ЄС, відносяться:

1) Генеральний директорат з конкуренції (Directorate-General for Competition). З огляду на те, що Європейська Комісія спільно з національними антимонопольними органами держав-членів ЄС, безпосередньо застосовує правила конкуренції ЄС, переслідуючи мету поліпшення роботи та доступності європейського ринку шляхом забезпечення того, щоб всі європейські компанії конкурували в рівній мірі справедливо та по суті, виконує ці повноваження й несе відповідальність за безпосереднє виконання цих повноважень Генеральний Директорат з конкуренції. Підсумовуючи діяльність Єврокомісії за рік, Генеральний Директорат з конкуренції публікує свою щорічну доповідь про конкурентну політику в ЄС (представляє собою огляд найбільш важливих політичних та законодавчих ініціатив і рішень, прийнятих Європейською Комісією в процесі застосування антимонопольного законодавства ЄС), а також річний звіт про власну діяльність (в документі викладаються досягнення, а також обсяги відповідних ресурсів, які довелося затратити Директорату на виконання своїх функцій);

2) Генеральний директорат з внутрішнього ринку, промисловості, підприємництва та малих і середніх підприємств (Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs). Цей відділ відповідає за: заповнення внутрішнього ринку товарами та послугами; надання допомоги для здійснення розумного, стійкого і всеосяжного зростання економіки в ЄС; сприяння розвитку підприємництва та зростанню (за рахунок скорочення адміністративного тягаря) для малого бізнесу; полегшення доступу малих та середніх підприємств до фінансування; сприяння доступу компаній ЄС на світові ринки; вироблення політики з охорони й захисту прав промислової

власності; реалізацію в ЄС космічної політики через дві масштабні програми Коперник (Європейської супутникової системи спостереження Землі) та Галілео (Європейська глобальна навігаційна супутникова система);

3) Генеральний директорат з торгівлі (Directorate-General for Trade). Цей відділ Європейської Комісії проводить в Євросоюзі загальну політику щодо торгівлі з третіми країнами (з країнами поза ЄС). Діяльність Директорату охоплює, серед іншого: ведення торгових переговорів з країнами, що не входять до ЄС; поліпшення доступу на ринки для експортерів та імпортерів; забезпечення справедливої практики в міжнародній торгівлі та при здійсненні оцінок екологічних й соціальних наслідків торгівлі;

4) Генеральний директорат з оподаткування та Митного союзу (Taxation and Customs Union Directorate-General). Цей Директорат у своїй роботі націлений на виконання таких зобов'язань: управління, захист та розвиток Митного союзу як найважливішої частини охорони зовнішніх кордонів ЄС; вирішення податкових перешкод, які в даний час не дозволяють громадянам та компаніям діяти вільно через кордони й користуватися максимальною користю внутрішнього ринку; стимулювання зміни в податкових системах, таким чином, щоб вони підтримували ЄС на досягнення таких цілей, як конкурентоспроможність та сталий розвиток; ефективне реагування на міжнародні виклики, що пов'язані з митною та податковою політикою; зміцнення співпраці між державами-членами по боротьбі з податковим та митним шахрайством; участь у відкритому діалозі із зацікавленими сторонами з метою забезпечення того, щоб податкова система держав-членів ЄС йшла «в ногу з реальністю»;

5) Генеральний директорат зі здоров'я та безпека харчових продуктів (Directorate-General for Health and Food Safety). Цей відділ Єврокомісії займається: охороною та поліпшенням здоров'я населення; забезпеченням в Європі безпечного та корисного продовольства; захистом здоров'я та благополуччя сільськогосподарських тварин; захистом здоров'я сільськогосподарських культур та лісу;

6) Генеральний директорат з фінансової стійкості, фінансових послуг та ринку капіталу Союзу (Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union). Цей Директорат відповідає за розробку і здійснення політики в галузі банківської справи та фінансів. Також цей відділ є відповідальним за проведення реформ в цій галузі, а саме: моніторинг ефективності цих реформ, забезпечення того, щоб законодавство ЄС було повністю реалізовано.

Слід зазначити, що в формуванні підприємницької політики Євросоюзу відіграє важливу роль і громадськість Союзу. Так, наприклад, з 2013 року діє Робоча група «Стимулювання ділових вільних професій» (Bolstering the Business of Liberal Professions), яка збирається з метою виявлення прогалин у законодавстві, що стосуються ліберальних професій та нерозвиненості окремих питань, що зустрічаються на практиці, й шляхів подолання цих проблем. Так, метою діяльності Робочої групи є посилення бізнес-потенціалу ліберальних професій для виконання їхньої діяльності в успішній та сталій основі, щоб розвиватися, розширюватися й рости з ними в Європі, а також за її межами. Зокрема, Робоча група ставить за мету вивчення питання, як полегшити доступ до фінансування ліберальних професій для їх виходу на нові ринки за межами своєї батьківщини. Крім того, Група має намір сприяти обміну передової практики, поширенню ефективних методів та інструментів по всій Європі, а також формулюванню рекомендацій для дій у цій галузі Євросоюзу та держав-членів ЄС [563].

Слід зауважити, що в Європейському Союзі управління підприємницькою діяльністю поділяється на два важливих напрямки: малий та середній бізнес; великий бізнес.

Особливо ліберальним чином в ЄС здійснюється управління малими та середніми підприємствами, що є цілком виправданим як з правової, так і з економічної точки зору. Уміння малого бізнесу миттєво пристосовуватися до вимог ринку, швидко змінювати свій профіль та номенклатуру продукції, що випускається, брати участь у випуску та експлуатації найсучаснішої техніки,

посилювати конкуренцію й освоювати нові ринки, проводити венчурні розробки (часто пов'язані з великим ризиком) багато в чому сприяє гнучкості економіки і зняттю багатьох негативних моментів в її розвитку [186, с. 9-10]. При цьому право Європейського Союзу, враховуючи і європейське право про малі та середні підприємства, є, з одного боку, узагальнюючим (охоплює найкращу практику), а з іншого – загальним для всіх (в більшості випадків, норми національного права держав-членів ЄС повинні бути гармонізовані з відповідними нормами європейського права). Таким чином, в рамках Євросоюзу виникає проблема вирівнювання всіх законодавчих правил та стандартів, що стосуються одних й тих самих питань.

З цих підстав в ЄС постійно відбувається процес вдосконалення правового регулювання (це також стосується наслідків глобалізації, новацій в науці тощо). В ЄС розроблено та введено оригінальні юридичні моделі: Європейський пул економічних інтересів, Європейська акціонерна компанія. Це дозволяє підприємцям різних країн, які перебувають у партнерських відносинах, вирішити проблему протиріч національних правових систем, а також полегшує участь у міжнаціональних програмах ЄС [531, с. 50].

Слід зауважити, що малі та середні підприємства вважаються основою соціально-економічної моделі в країнах Європейського Союзу. У ньому налічується 23 млн. малих та середніх підприємств, які забезпечують 70% зайнятості, 57% загального обороту, 53% доданої вартості. Останнім часом у країнах ЄС поширено твердження, що вказаний сектор – це кістяк економіки Європи [71, с. 69-70]. При цьому слід звернути увагу на те, що малі та середні підприємства в ЄС займають переважну частку в таких галузях, як оптова та роздрібна торгівля, харчова промисловість, будівництво, забезпечуючи дві третини загальної кількості зайнятих та вносячи понад половину вкладу в загальний товарообіг Євросоюзу. Крім того, в даний час ЄС є прикладом нової моделі регіонального об'єднання країн, де регулювання економічного та політичного життя здійснюється на національній основі й одночасно на більш високому наддержавному рівні. При цьому велику роль мале та середнє

підприємництво в останні роки грає в реалізації регіональної політики, що проводиться Європейським Союзом та всіма державами-членами ЄС з розвитку промислово відсталих районів. Малі фірми розробляють нові місцеві ресурси, до цього невживані та нерентабельні для великих підприємств, враховують місцеві традиції, а також ємність місцевих ринків [186, с. 13-14; 185, с. 90-96].

Вищенаведене підтверджує висловлені в Білій книзі «Зростання, конкурентоспроможності, зайнятості. Проблеми та шляхи вирішення в XXI столітті» [573], яку 5 грудня 1993 року опублікувала Європейська Комісія, твердження про значимість феномену малого підприємництва для ЄС, зокрема як основного джерела створення робочих місць. Слід звернути увагу на те, що в «Білій книзі» також викладаються стратегія й перші стадії формування сучасної єдиної політики Євросоюзу, а також обов'язок держав-членів ЄС: сприяти зростанню числа малих і середніх підприємств; здійснювати інвестиції в малий сектор; заохочувати науково-дослідні напрямки діяльності; створення інноваційних малих підприємств тощо [573, p. 81, 86, 285, 292].

Сьогодні при класифікації малих та середніх підприємств в державах-членах ЄС враховуються рекомендації Європейської Комісії «Рекомендація Комісії щодо визначення малих та середніх підприємств» від 3 квітня 1996 р. [553, p. 4], відповідно до яких застосовуються такі критерії (використовуються для класифікації малих і середніх підприємств під час розподілу державних грантів країнами-членами ЄС): малі та середні підприємства: мають менше 250 працівників; або мають річний оборот, що не перевищує 40 млн. ЕКЮ; або мають сумарний річний баланс, що не перевищує 27 млн. ЕКЮ; такі підприємства задовольняють критерій незалежності (такий критерій означає, що в капіталі підприємства частка, що належить одному або кільком підприємствам, що не є малими або середніми, не перевищує 25%). У свою чергу, мале підприємство в ЄС визначається як підприємство, яке має: менше 50 працівників; або має річний оборот, що не перевищує 7 млн. ЕКЮ; або має сумарний річний баланс, що не перевищує 5 млн. ЕКЮ; задовольняє критерію

незалежності. Разом із цим слід зауважити, що навіть і за наявності «узаконеного» єдиного поняття малого та середнього підприємства в цілому по ЄС з чіткими кількісними критеріями держави-члени ЄС використовують свої параметри віднесення підприємств до малих та середніх (за розміром), що враховують специфіку країн-членів ЄС (можливості конкретної держави щодо підтримки малих та середніх підприємств, а також галузевих, регіональних та інших аспектів розвитку цих держав). У свою чергу, визначення ремісничого підприємства взагалі залишається в компетенції кожної окремої країни-учасниці ЄС, оскільки єдиного поняття ремісничого підприємства в ЄС не існує, і воно може сильно відрізнятися в різних країнах [186, с. 15-17, 167].

Загалом, ідея ефективного управління малим підприємництвом в Європейському Союзі зародилася в 1970-х роках. Зважаючи на висловлене бажання зміцнення економіки та конкуренції в ЄС, була створена спеціальна система регулювання й підтримки малого та середнього підприємництва. Першими кроками в цьому питанні в рамках Євросоюзу були заходи щодо усунення адміністративних бар'єрів, серед яких: гармонізація податку на додану вартість; внесення коректив в умови фінансування через досягнення прозорості платіжних систем і створення Європейської асоціації фондів взаємних гарантій для малого бізнесу (European Mutual Guarantee Association); зміни в соціальній політиці через вирівнювання соціальних аспектів підприємницької діяльності малих підприємств відповідно до положень Єдиного європейського акта [71, с. 70].

Так, зокрема, вже в 1987 році було засновано мережу Європейського інформаційного центру (Euro Info Centre Network) для забезпечення малих та середніх підприємств інформацією про внутрішній ринок. Сьогодні на території Європейського Союзу діє 210 таких інформаційних центрів та 14 кореспондентських центрів в третіх державах (тобто не в державах-членах ЄС) [567].

На виконання своїх обов'язків інформаційний центр виконує такі три види діяльності: 1) поширення інформації (цілеспрямоване поширення

інформації через європейські програми; проведення семінарів і конференцій; надання інформації про європейське законодавство, що стосується підприємницької діяльності; надання загальної інформації); 2) безпосередня допомога та консультаційні послуги (підготовка пропозицій про бізнес-партнерство; фінансування досліджень; реалізація європейської політики, зокрема, про стандартизацію; зв'язки з аналогічними інституціями у відповідних країнах; надання доступу до європейських державних контрактів); 3) організація партнерських відносин між малими та середніми підприємствами (проведення спільних заходів; проведення місій міжнародного співробітництва; надання допомоги малим та середнім суб'єктам підприємництва в пошуку партнерів в інших країнах) [568].

Слід звернути увагу на те, що 19-20 червня 2000 року була прийнята Європейська Хартія для малих підприємств (European Charter for Small Enterprises) [608], яка значним чином вплинула на сьогоднішній стан управління малим підприємництвом в ЄС та державах-членах Євросоюзу. В Хартії в черговий раз визнавався величезний потенціал малих та середніх підприємств, важливість розвитку духу підприємництва, створення сприятливих умов для організації власного бізнесу. Окрім того, в документі наголошувалось на важливості таких цінностей, як: професіоналізм; надійність; і гнучкість малих та середніх підприємств. Хартія описує основні інструменти регулювання функціонування малого сектора, головним чином, такі як: 1) освіта та професійна підготовка кадрів для підприємницької діяльності; 2) спрощення процедури створення нового підприємства шляхом побудови системи швидкої та недорогої реалізації підприємцями своїх стартапів (startup); 3) удосконалення законодавства щодо регулювання та саме регулювання малою та середньою підприємницькою діяльністю на загальносоюзному та національному рівні; 4) створення інститутів консультування підприємців; 5) поліпшення он-лайнового доступу підприємців до адміністративних послуг; 6) вдосконалення та пом'якшення процедури оподаткування, а також фінансової політики щодо малого та

середнього бізнесу; 7) зміцнення технологічного потенціалу малих підприємств, а саме: підвищення доступності малих підприємств до високих технологій, які можуть виводити бізнес на новий рівень розвитку; 8) застосування полегшених моделей використання малими підприємствами всіх вигод успішного ведення електронного бізнесу (electronic business, e-business); 9) розвиток більш сильного, більш ефективного представництва малих підприємств як на рівні Європейського Союзу, так і на національному рівні [586, с. 102-103; 481, с. 153-154].

На основі Хартії в рамках ЄС було прийнято низку програм (близько 15), в яких ставились конкретні задачі щодо подальшого розвитку й оптимізації управління малим та середнім підприємництвом в ЄС. Починаючи з 2004 року, найбільш важливі питання реалізації завдань Хартії обговорюються на щорічних конференціях, за участю понад 350 політиків і організацій більш ніж з 40 країн світу. Конференції проводились в: Дубліні у 2004 р., Люксембурзі в 2005 р., Відні в 2006 р., Берліні у 2007 р., Словенії в 2008 р., Швеції в 2009 р. По закінченню таких конференцій публікуються звіти показово позитивної практики реалізації положень Хартії (European Charter for Small Enterprises: 2009 Good Practice Selection) [607, с. 9; 555].

Серед останніх важливих програм щодо подальшого розвитку й оптимізації управління малим та середнім підприємництвом є План дій з відновлення підприємницького духу в Європі (Entrepreneurship 2020 Action Plan «Reigniting the entrepreneurial spirit in Europe») 2012 року (до 2020 року) [564]. Вчені справедливо зауважують, що цей План дій має на увазі створення в Європі найбільш динамічно розвиваючої та конкурентоспроможної економіки, ключову роль в якій повинен посісти малий бізнес [70, с. 19]. З цим слід повністю погодитись, позаяк План дій являє собою основу для рішучих дій, спрямованих на повне розв’язання в Європі підприємницького потенціалу з метою усунення існуючих адміністративних та інших невиправданих бар’єрів. Також цей План дій, в процесі та внаслідок його реалізації Комісією з конкурентоспроможності та промислової політики (Commission through the

competitiveness and industrial policy), зробить революцію в культурі підприємництва в Європі. Даним документом, зокрема, передбачено виділення з бюджету коштів на зміну суспільного сприйняття підприємців, на вдосконалення сфери підприємницької освіти та підтримування груп людей та компаній, які недостатньо представлені серед підприємців, але не можуть бути замінені кимось ще. У Плані дій наголошується на важливості визнання великою кількістю європейців корисності та привабливості підприємницької кар'єри.

План дій побудовано на трьох основних принципах: 1) підприємницька освіта та навчання; 2) створення середовища, в якому підприємці можуть процвітати та зростати; 3) роль моделей, що розвиваються, та охоплення окремих груп населення, чий підприємницький потенціал не реалізований повною мірою або ж не охоплений традиційною інформаційно-пропагандистською підтримкою підприємництва. Так, Європейська Комісія надає допомогу адміністраціям держав-членів ЄС у здійсненні Плану дій, надаючи власні ноу-хау та сприяючи взаємному навчанню й обміну позитивним досвідом з іншими державами-членами.

Важливість постійної дерегуляції малого та середнього підприємництва в Європейському Союзі та в державах-членах, а разом з тим й у всіх демократичних державах, є фактично вимогою сучасної ринкової економіки й потенцією для її розвитку. Саме тому в більшості чинних документів ЄС, що регламентують правила й стандарти управління малим та середнім підприємництвом, передбачаються різного роду оптимізуючі (ту чи іншу підприємницьку діяльність) моделі.

З цього приводу, наприклад, І. Мустафа вдало зазначає, що підприємництво розуміється як таке щось, що варто заохочувати. При цьому потреба у заохочуванні підприємництва не є безпідставною, позаяк підприємницькі навички та установки забезпечують створення і надання вигод для суспільства в цілому. Суспільство має цінувати та відзначати успішних підприємців й підтримувати тих, хто терпить невдачу. Позитивне ставлення до

підприємництва є особливо важливим серед тих, хто залежить від сьогоднішніх та майбутніх підприємців, наприклад навчальні школи, університети, інвестори, місцеві громади, регіони, ділові організації, бізнес-консультанти та засоби масової інформації. Одним з таких способів заохочення цих позитивних відносин є надання підприємцям успішних моделей партнерства та їх презентації [585, p. 266-268].

Слід звернути увагу на те, що з червня 2008 року набрав чинності Закон про малий бізнес для Європи (Small Business Act for Europe) [613], який остаточно розставив всі пріоритети політики стосовно малого та середнього бізнесу в Європі. Такий нормативно-правовий акт спрямований на реалізацію основного принципу: «Думай спочатку про маленьке» (Think Small first) та, відповідно, застосовується до всіх суб'єктів підприємницької діяльності, що за критеріями ЄС відносяться до малого та середнього бізнесу. Цей Закон про малий бізнес включає 10 принципів, які є визначальними в процесі здійснення управління малою та середньою підприємницькою діяльністю як на рівні ЄС, так і національному рівні держав-членів. Це має велике значення для створення рівних умов для всіх малих та середніх підприємств на території ЄС, а також для поліпшення та вдосконалення законодавчої бази, створення нових робочих місць (особливо у світлі редакції Лісабонської стратегії 2005 року [621]). Закон про малий бізнес містить пакет конкретних й далекосяжних заходів, включаючи 4 законодавчі пропозиції, які дозволять втілити зазначені принципи в життя. Наприклад, в 2008 р. Європейська Комісія запустила програму «Еразм для молодих підприємців» (Erasmus for Young Entrepreneurs) [565, p. 8-10; 566], основними цілями якої є: 1) надання можливості молодим підприємцям вчитися у досвідчених підприємців з інших країн ЄС; 2) полегшення доступу до нових ринків і пошуку потенційних партнерів; 3) встановлення взаємовідносин між суспільством і малими підприємствами. Також Європейська Комісія в рамках закону реалізувала програму «Європейський тиждень малого та середнього бізнесу» (European SME Week), яка пройшла в травні 2009 року [481, с. 154].

Разом із цим слід звернути увагу на питання підтримки малого та середнього бізнесу в ЄС, зокрема на інституціональну сторону цієї проблеми. Слід підкреслити, що останнім часом підтримка малих та середніх підприємств в Євросоюзі полягає в реалізації довгострокових програм, спрямованих на залучення таких підприємств у процес вирішення актуальних проблем (поліпшення адміністративної та нормативної бази, фінансових і податкових умов, надання інформаційних послуг та розширення співпраці, підвищення конкурентоспроможності і доступу до досліджень, інновацій, навчання тощо). Як правило, європейська політика у сфері стимулювання малого та середнього бізнесу здійснюється на двох рівнях: через самостійну діяльність країн і через програми, що реалізуються під егідою ЄС. Заходи щодо підтримки малого бізнесу фінансуються зі структурних фондів ЄС (наприклад, Соціального фонду, Фонду регіонального розвитку). Для розвитку міжфірмової співпраці в рамках Євросоюзу функціонує Європейська асоціація венчурного капіталу, що сприяє розвитку малих венчурних фірм, а також Бюро зі зближення підприємств [71, с. 70; 531, с. 50].

В ЄС, окрім фінансування малих та середніх підприємств за рахунок коштів Євросоюзу, відбувається також і державне фінансування. Таке може здійснюватися як у вигляді прямого субсидування, так і шляхом створення змішаних форм підтримки, надання гарантій з поверненні кредитів, видачі їх під пільгові відсотки, участі в капіталі компаній. Наприклад, у Великобританії діє урядова програма «Loon Quarantine Scheme», головна мета якої – зацікавити комерційні банки в кредитуванні малого та середнього бізнесу. За цією програмою держава гарантує до 70% можливого неповернення кредиту, а в несприятливих районах – до 85%. Процентна ставка при такій гарантії становить 2,5% річних, а в несприятливих районах – 2%. Гарантії уряду охоплюють 70-80% кредитів, що видаються комерційними банками малому бізнесу. На покриття гарантій з державного бюджету щорічно виділяється близько £ 50 млн. В рамках реалізації програм по королівству надаються кредити для бізнесу на пільгових умовах. Дані умови передбачають низьку

процентну ставку (5-8%) та тривалі терміни кредитування (5-15 років) [71, с. 70-71].

Що ж стосується великого бізнесу, то слід звернути увагу на те, що він в Європейському Союзі більш детально врегульований, аніж малий та середній. Проте шлях формування законодавства про управління великим бізнесом в ЄС був значно важчим за досвід врегулювання цього питання з приводу малого та середнього бізнесу.

Важливо в цьому аспекті загадати Білу книгу «Завершення [формування] внутрішнього ринку» [5544], що в 1985 році опублікувала Європейська Комісія. У вступних положеннях цього документа зазначається, що «ця Книга підготовлена для того, щоб докладно пояснити план переходу до загального ринку. З огляду на те, що Європейська Рада неодноразово та чітко заявляла про необхідність цього, Комісія не буде повторювати і коментувати економічні та політичні аргументи відповідного рішення». Замість цього вона встановлювала основу та містила приблизно 300 заходів, які мали бути запровадженні державами-членами Спільноти до 1992 року. Всі заходи були спрямовані на реалізацію таких основних завдань: усунення фізичних бар'єрів зі скасуванням перевірки товарів та осіб на внутрішніх кордонах; усунення технічних бар'єрів шляхом руйнування перешкод, встановлених у національних нормативних актах щодо стандартів виробництва товарів та послуг, гармонізації законодавства та закріплення в ньому принципу взаємного визнання; усунення податкових кордонів шляхом подолання перепон, створених різноманітними похідними податками, гармонізації законодавства у сфері акцизного збору. Також в Білій книзі наголошувалось на тому, що Європа стоїть на роздоріжжі. «Ми будемо або йти вперед – з вирішенням проблем – або ми повертаємося назад в посередність. Тепер ми можемо або вирішувати проблеми, щоб завершити інтеграцію економік Європи; або через відсутність політичної волі, щоб вирішувати великі проблеми, ми можемо дозволити, щоб Європа розвивалася не більш, ніж як зона вільної торгівлі» – зазначалось в документі.

На підставі положень Білої книги було прийнято низку нормативних актів, зокрема декілька директив, що передбачали подальшу співпрацю між підприємствами в державах-членах ЄС та, насамперед, існуючих у формі акціонерних товариств з метою зміцнення промислових і торговельних зв'язків усередині єдиного ринку. Найголовніше те, що на рівні директив було закріплено правило, що всі підприємства зобов'язані підкорятися певним вимогам (недотримання цих вимог є підставою для визнання підприємства недійсним): 1) публікувати в державному торговому реєстрі (або в спеціалізованому національному друкованому органі) установчі документи; 2) оприлюднювати інформацію про свою діяльність; 3) дотримуватися встановленого рівня статутного капіталу (25 тис. ЕКЮ) та активів, що піддаються економічній оцінці; 4) дотримуватися вимоги до складання та публікації річної фінансової звітності.

Загалом, найбільш важливими з директив Ради ЄС, що вплинули на формування управління великим бізнесом в ЄС, слід назвати такі:

1) Перша директива «Про реєстрацію компаній» від 9 березня 1968 р. [589, с. 8]. Цей документ врегульовує такі три групи проблем: а) встановлення мінімального переліку документів та мінімального обсягу інформації про діяльність акціонерних компаній, які підлягають розкриттю в торговій палаті (або ж в іншому компетентному органі), а також опублікуванню у відповідному журналі; б) визначення характеристики підприємства, за наявністю якої можна вважати таке правоздатним, та визначення виконавчих органів таких підприємств (на підставі цього в директиві закріплюється правило щодо несення відповідальності юридичної особи за своїми зобов'язаннями та момент, з якого така особа може нести відповідальність за вчинені дії); в) вимоги до реєстрації акціонерних товариств, порядок ведення реєстрів таких публічних компаній та підстави й порядок визнання реєстрації акціонерних товариств недійсною;

2) Друга директива «Про мінімальний капітал» від 13 грудня 1976 року [590, с. 1]. Цей документ врегульовує такі питання: а) загальні питання, що

встановлюють перелік організаційно-правових форм юридичних осіб, на які поширює дію цей нормативний акт; б) створення та припинення існування акціонерних товариств (враховуючи також і вимоги до змісту їх установчих документів); в) правовий режим статутного («підписного») капіталу акціонерних товариств (регламентовано такі аспекти: мінімальний розмір підписного капіталу (25 тис. ЕКЮ); порядок оплати підписаного капіталу; розподіл прибутку на користь акціонерів; заходи на випадок «серйозної втрати» капіталу; умови придбання акціонерним товариством своїх власних акцій та суміжні питання; порядок збільшення підписного капіталу; порядок зменшення підписаного капіталу та інші дії, які здатні скоротити його розмір; мінімальна кількість голосів на загальних зборах акціонерів, яка потрібна для прийняття рішень, що тягнуть обмеження майнових прав власників акцій при збільшенні або зменшенні розміру підписного капіталу; можливі винятки із загальних правил в інтересах найманих працівників акціонерних товариств); г) принцип рівності акціонерів;

3) Третя директива «Про злиття» від 9 жовтня 1978 року [614, с. 36]. У цій Директиві закріплено основний принцип злиття компаній, відповідно до якого злиття компанії проводиться без її ліквідації. Директива розрізняє дві форми злиття: «злиття шляхом приєднання» («division by acquisition»), що означає перехід активів до вже існуючого товариства, і «злиття шляхом створення нового суспільства» («division by formation of new companies»), коли активи переходять до товариства, що з'явилося. Примітно, що Третя директива зобов'язує держави-члени ЄС, які раніше не знали інституту злиття, ввести його в своє національне законодавство. Крім цього Третя директива містить ряд положень, спрямованих на захист акціонерів (наприклад, закріплює, що рішення про злиття приймається загальними зборами акціонерів, до прийняття зборами рішення складається договір злиття тощо) [9, с. 55];

4) Шоста директива «Про поділ компаній» від 17 грудня 1982 року [602, с. 47]. Цей документ врегульовує питання поділу компаній, спирається на частину положень третьої Директиви. Директива не тільки забезпечує захист

прав акціонерів та кредиторів компанії в процесі її поділу, але також й не ускладнює саму процедуру поділу [265, с. 70];

5) Одинадцята директива «Про правила подання відомостей про філії» від 21 грудня 1989 року [561, с. 36]. Цей документ зобов'язував філіали іноземних компаній, що знаходяться на території держав-членів ЄС, опубліковувати визначену в ній інформацію. Дана директива мала на меті дві цілі: з одного боку, вона намагалася полегшити реалізацію свободи заснування (компанія, що бажає створити філію в іншій державі-члені, повинна мати можливість виходити з того, що їй доведеться здійснювати вимоги, порівнювані з тими, що діють в її власній країні); з іншого боку, метою директиви є захист осіб, які вступають у правовідносини з іноземною компанією через її філію [161, с. 42-43; 133, с. 115].

Слід також звернути особливу увагу на те, що з 1985 року в ЄС так само було комплексно врегульовано діяльність транснаціональних корпорацій та уніфіковано в прийнятому Радою ЄС регламенті «Про Європейське об'єднання з економічних інтересів» (European Economic Interest Grouping) [593, p. 1]. Цей регламент заклав основи єдиного права компаній ЄС, оскільки звільнив фірми-члени зазначеного Об'єднання від підпорядкування національному законодавству та підпорядкував їх єдиним правилам Європейського Союзу, створюючи цим сприятливі умови для розвитку господарських й науково-технічних зв'язків між фірмами держав-членів ЄС. Згідно з регламентом Європейське об'єднання утворюється шляхом укладення угоди між двома або кількома учасниками двох країн-членів. При цьому Європейське об'єднання не може займатися самостійною виробничою діяльністю, що відрізняється від діяльності його учасників. Предметом його діяльності є надання послуг своїм асоційованим членам, що зберігає економічну самостійність, причому в першу чергу малим та середнім фірмам. Європейське об'єднання стимулює та координує діяльність своїх членів, полегшує для них отримання замовлень, сприяє розширенню сфери їх діяльності, субсидує витрати на наукові дослідження [61, с. 152].

Досвід США щодо управління підприємницькою діяльністю. Економічна система Сполучених Штатів Америки завжди вважалася найбільш ліберальною, «вільною». Американське суспільство традиційно проповідувало свободу особистості, а також свободу підприємництва. Слід зауважити, що традиційно в США питома вага державної власності була незначною, так само як і перерозподіл вироблених благ через державний бюджет є одним з найнижчих серед розвинених країн. Однак, як наголошує Р.Е. Елемесов, це не означає, що державне регулювання економіки в США слабкіше, ніж в інших країнах [99, с. 36-37]. Це пояснюється тим, що тривалий час державна політика Сполучених Штатів щодо підприємницької діяльності характеризувалася французьким терміном, що сформулював відомий економіст Адам Сміт, «laissez-faire», який буквально означає «залишити в спокої». Праці Сміта, в яких серед іншого наголошувалось про потребу надання свободи приватній підприємницькій діяльності, надихнули творців США та їх наступників. Це зумовило ситуацію, коли в США тривалий час бізнес практично не регулювався органами федеральної влади чи владою штатів.

У другій половині XIX ст. у Сполучених Штатах Америки відбулось бурхливе економічне зростання, що обумовлювалось небаченою до того часу концентрацією фінансового, матеріально-технічного та людського капіталу. Саме в цей період у США з'являються перші великі об'єднання в різних галузях народного господарства, що зумовило перетворення Америки з аграрної держави на розвинену індустріальну державу, яка потіснила на цьому п'єдесталі Великобританію. Після Громадянської війни настав період швидкого розвитку текстильної, взуттєвої, швейної, лісової, борошномельної, консервної, тютюнової та інших галузей промисловості. У зв'язку з прогресом у холодильній справі і особливо завдяки винаходу вагонів-холодильників швидко розвинулася м'ясоконсервна промисловість. У цей же період почалося стрімке зростання видобутку кольорових металів, особливо в районі Скелястих гір. З 1890 року почала бурхливо розвиватися хімічна промисловість (особливо виробництво добрив), виробництво сталі, а також

започаткувалась гумова промисловість. Таким чином, США охопив бум підприємництва, що підтверджують такі статистичні дані: в 1870 році в Сполучених Штатах налічувалося 427 тис. фірм, а вже в 1900 році – 1 174 тис. [546, с. 211-212; 518, с. 308; 576, p. 694, 912-913].

Проблематичним для розвитку підприємництва в США став період «Великої депресії». Для підтримки підприємництва, головним чином малого, держава почала розробляти програми підтримки та кредитування підприємницької діяльності в приватному секторі. Саме з періоду цієї потужної економічної кризи, яка настала восени 1929 року, уряд США почав приділяти значну увагу державному регулюванню економіки, яка являла собою розгорнуту та багатоланцюгову систему, що включала регулюючий механізм федерального уряду, а також механізм штатів і місцевих органів влади.

Протягом кількох десятиліть, починаючи з економічної кризи 1929-1933 років та закінчуючи серединою 1970-х років, в економічній політиці Сполучених Штатів уряд застосовував надмірні інструменти (часом адміністративні) втручання, що було обумовлено необхідністю відновлення виробництва після кризи, війни, післявоєнним переходом американської економіки на «мирні рейки», а також поширенням концепцій англійського економіста Д. Кейнса, що стали теоретичною базою надмірного регулювання американської економіки з боку держави. Однак вже у 1970-х роках стало зрозуміло, що така політика негативно відображається на розвитку підприємницької діяльності в державі (уповільнення економічного зростання, наростання тягаря державного апарату, збільшення оподаткування, гальмування зростання конкурентоспроможності американських товарів тощо). Зважаючи на це, уряд США відмовився від регулювання підприємництва в державі на засадах кейнсіанства на користь засад ліберальної концепції монетаризму, що призвело до ослаблення прямого втручання держави в економіку і переходу до широкої державної підтримки приватного підприємництва та ринку [172, с. 61].

Так, вже наприкінці 1970-х років в рамках регулювання підприємницькою діяльністю було поставлено такі завдання: 1) зниження ставок оподаткування суб'єктів господарювання, надання виробникам ряду пільг з метою стимулювання інвестицій та активізації виробництва в приватному секторі; 2) дерегуляція, а саме послаблення державної регламентації підприємницької діяльності в питаннях: зменшення кількості спеціальних правил та форм звітності, лібералізації спеціальних вимог до техніки безпеки на виробництві, до виробничої та ринкової діяльності, враховуючи й діяльність з охорони навколишнього середовища тощо.

Загалом, слід зауважити, що сьогодні, залежно від правових форм, у США існують три категорії форм власності та, відповідно, три основні організаційні форми бізнесу, на які держава спрямовує свою неоднакову регулятивну політику, а саме:

1) індивідуальні приватні фірми (індивідуальне підприємництво – «sole proprietorship»), тобто фірми, що належать одній людині. Відповідно до п. 1 ст. 2-104 Єдиного торгового кодексу США (The Uniform Commercial Code) [611] індивідуальний підприємець – це та особа, яка здійснює операції з товарами певного роду або яким-небудь чином за родом своїх занять веде себе так, як ніби ця особа володіє особливими знаннями чи досвідом щодо операцій або товарів, що є предметом угоди, а також та особа, яка може розглядатися як така, що володіє такими знаннями або досвідом внаслідок того, що вона використовує послуги агента, брокера або особистого посередника, який веде себе так, як ніби він володіє такими знаннями та досвідом.

Законодавство США не передбачає вимог щодо статутного капіталу індивідуальної фірми. Разом із цим законодавець встановлює вимоги щодо таких питань: 1) засновником індивідуальної фірми може бути виключно фізична особа; 2) кількість засновників індивідуальної фірми повинна охоплювати лише одну особу – засновника (саме тому така фірма і іменується «індивідуальною»). Виходячи з таких вимог, доходимо висновку, що така форма підприємницької діяльності сьогодні в США є найпростішою та

найбільш поширеною.

Це також підтверджує і практика: в цій державі більше 70% організацій мають структуру господарювання у вигляді індивідуального підприємництва [171]. Так, сьогодні в США налічується близько 7 млн. підприємств з чисельністю найманих працівників менше 500 чоловік, з них на 6 млн. підприємств зайнято менше 20 чоловік. Крім того, діє 18,3 млн. індивідуальних несільськогосподарських підприємств. Приблизно одна з кожних трьох американських сімей залучена в малий бізнес. Тобто малий бізнес в США – це не просто один з видів підприємництва, а спосіб життя. У країні щорічно реєструється близько 600 тис., а ліквідується близько 500 тис. малих підприємств. Річ у тому, що власники малих підприємств дуже чуйно і гнучко реагують на динаміку попиту. Зрозумівши, що в іншій сфері або на іншому місці їх справи підуть краще, вони згортають свій старий бізнес і відкривають новий. Американці в цьому сенсі дуже адаптивні і вміють швидко перебудовуватися. Навіть якщо їх бізнес попросту прогорів, вони не втрачають ентузіазму і вважають кінець старого бізнесу початком нового. Здається, що в цьому психологічному феномені кореняться витоки живучості всього американського бізнесу [8, с. 5-6].

Разом з тим слід зауважити, що, незважаючи значну популярність у США такої форми підприємницької діяльності, як індивідуальне підприємництво, вона має свої недоліки, які, головним чином, полягають у такому: а) труднощі залучення капіталу (банки з небажанням надають кредити індивідуальним підприємцям, тому що тільки одна людина виконує зобов'язання за боргами); б) необмежена відповідальність (власник безпосередньо відповідає за всі борги і зобов'язання компанії і ризикує своїм особистим майном в разі будь-яких судових позовів) [457, с. 199];

2) товариства (партнерства) – добровільна та така, що відповідає законодавству (на основі письмового чи усного товариського договору – «articles of partnership») асоціація двох або більше осіб, створена ними для ведення комерційної діяльності як співвласників з метою отримання прибутку.

Вперше товариства в США були врегульовані нормами Федерального закону «Про товариства» («Єдиний закон про товариства») 1914 року [612], який встановлював такі правила і стандарти: товариство в США не платить податків, позаяк податки сплачують учасники товариства з своїх доходів; товариство оформляє податкові декларації, кожному партнеру направляється спеціальна форма К1, що встановлює його частку в прибутках та збитках товариства; податкова декларація подається в податкові органи спільно з декларацією про індивідуальні доходи; податком обкладаються не тільки кошти, які надійшли в розпорядження партнерів, але й реінвестовані частини доходів партнерів.

У подальшому цей законодавчий акт декілька разів переглядався (в 1992, 1993, 1994, 1996 та 1997 роках), тому останні редакції цього документа (до 1996 року) називались «Переглянутий Єдиний закон про товариства», а з 1996 року – «Єдиний закон про товариства» з позначенням відповідного року, в якому відбулась редакція цього документа. Чинною сьогодні редакцією законодавчого акта, що комплексно регулює питання товариств, є Єдиний закон про товариства 1997 року [618], що, на відміну від редакції 1914 року (не діє в штаті Луїзіана), діє у всіх штатах (охоплює 37 штатів).

Законодавець встановлює до партнерств в США такі вимоги: 1) засновником партнерства можуть бути лише індивідуальні підприємства; 2) кількість засновників не може бути меншою двох та не має обмежень в максимальній кількості; 3) відповідальність необмежена, перед кредиторами боржник відповідає всім своїм майном. При цьому американське законодавство не передбачає вимог щодо статутного капіталу товариства та, як вже зазначалось, товариство не сплачує податків.

Загалом, законодавчі норми, що регулюють діяльність партнерств, носять диспозитивний характер. Вони застосовуються судами в тому випадку, якщо підприємці, утворивши партнерство, не уклали письмового договору, або якщо він визнається недостатньо повним. Законодавство про партнерство містить правило, відповідно до якого учасники товариства мають рівні права

на управління та майно партнерства, якщо інше не визначено в угоді між ними. При установі партнерства нова юридична особа формально не утворюється. Разом з тим партнерства мають ознаки самостійного ділового підприємства. Вони мають право бути занесеними в реєстр ділових підприємств та вступати у взаємини з третіми особами як окрема фірма. Як і в одноосібних підприємствах, підприємці партнерств несуть необмежену солідарну відповідальність за зобов'язаннями партнерства, що означає, що треті особи можуть направити майновий позов на адресу одного з партнерів, який переадресує його за винятком своєї частки іншому партнеру. При вибутті одного з партнерів або при вступі нового партнерство зазвичай припиняє своє існування, тобто воно має бути переоформлено. Однак підприємницька діяльність при цьому може не перериватися [244];

3. Корпорація (corporation) – це юридична особа в США, що: 1) є самостійним суб'єктом цивільного права, що веде незалежне від своїх власників (акціонерів) існування (тобто відокремлена від своїх власників); 2) самостійно несе виняткову відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах належного їй майна (тобто акціонери не несуть, хоча й не у всіх випадках, персональну відповідальність за зобов'язаннями та боргами корпорації); 3) володіє широкою цивільною правосуб'єктністю, що властива юридичним особам (зокрема, має право позиватись та бути відповідачем в суді, може укладати контракти та набувати власність); 4) є об'єктом подвійного оподаткування (доходи корпорації оподатковуються двічі: спочатку як прибуток компанії, а потім – як дохід акціонерів, що вони одержують після її розподілу); 5) припиняє своє існування ніяким іншим чином, окрім як: за рішенням учасників корпорації, що було прийняте на підставі статуту та законів США; за рішенням суду, що набуло чинності.

При цьому вищезазначене визначення не слід вважати універсальним для всіх корпорацій, що функціонують у Сполучених Штатах, позаяк в окремих штатах США законодавці використовують різні підходи до визначення правосуб'єктності таких юридичних осіб. Наприклад, В. Бернхем

наголошує з цього приводу, що повний цикл функціонування корпорації регулюється виключно законодавством відповідного штату, а саме типовими законами про корпоративну діяльність (Model Business Corporation Act) й Переглянутим Типовим законом про корпоративну діяльність (Revised Model Business Act) [584], проголошеним Американською колегією адвокатів (модельний закон застосовується лише в 24 штатах). Однак, на відміну від Єдиного закону про товариства та інших законів, що регулюють діяльність товариств, типові закони про корпоративну діяльність та Переглянутий Типовий закон про корпоративну діяльність не мають такого широкого поширення у США [28, с. 481].

Виходячи з викладеного, доходимо висновку, що управління підприємницькою діяльністю в США націлене на дві групи суб'єктів підприємницької діяльності: на мале (охоплює в ряді питань і середнє) та велике підприємництво.

Що стосується малої підприємницької діяльності в США, то становлення відповідного законодавства пройшло значний шлях. Як вже зазначалось, з 1929 року перед урядом Сполучених Штатів виникла гостра потреба у мінімізації наслідків світової кризи. У відповідь на це питання Герберт Гувер створив Корпорацію з фінансування реконструкції (Reconstruction Finance Corporation), в рамках якої позичались гроші підприємцям (також середнім та великим підприємствам), що зазнали значних збитків під час Великої депресії. Вже під час Другої світової війни переважила думка про те, що багато малих підприємств не можуть конкурувати з великими підприємствами у виробленні продукції та наданні послуг в підтримку військового потенціалу США. В результаті цього в 1942 році Конгрес створив Корпорацію малих військових заводів (Smaller War Plants Corporation), яка надавала під малі відсотки кредити для малого бізнесу, що потенційно могли виконати чи виконували програми щодо зміцнення військового потенціалу Сполучених Штатів. Окрім того, Конгрес також прийняв Федеральний закон «Про мобілізацію малого бізнесу» (Small Business Mobilization Act) [616], що, серед іншого, визначав,

яка різниця в ціні на товари чи послуги може бути прийнятною для того, щоб уряд міг давати перевагу малим підприємствам в укладанні договорів на постачання товарів чи надання послуг [550, p. 79]. Разом з тим в цей період почало діяти Бюро у справах малого бізнесу Міністерства торгівлі США, яке було компетентне надавати технічне та управлінське сприяння малим підприємствам, що діяли на законних підставах в державі.

Тривалий час основою сучасного американського законодавства з регулювання малого бізнесу був Федеральний закон «Про малий бізнес» 1953 року (Small Business Act) [603], згідно з яким була заснована Адміністрація у справах малого бізнесу (Small Business Administration) – спеціальний державний орган, що допомагає малому бізнесу Америки. Адміністрація стала правонаступницею Корпорації з фінансування реконструкції та Адміністрації малих оборонних підприємств, які з цього періоду припинили свою діяльність. Крім того, до нової Адміністрації перейшла більша частина повноважень Бюро з справ малого бізнесу Міністерства торгівлі, а також програма кредитування малих підприємств, створюваних колишніми військовослужбовцями. Реалізація положень, що містяться в законі, забезпечується за допомогою ряду спеціальних програм [183, с. 113].

В 1958 році в США дійшли висновку, що підтримка малих підприємств може й повинна відбуватись й за рахунок державного сектору. Закріплення правил й стандартів фінансування малого приватного підприємництва було здійснено шляхом розроблення та прийняття Федерального закону «Про інвестування малого бізнесу» (Small Business Investment Act) [605], на підставі якого держава регулювала фінансування приватного бізнесу, а на ринку з’явилось венчурне інвестування приватних підприємців та венчурні угоди, що стали основним інструментом впровадження технологічних нововведень у життя суспільства [582, p. 160-163; 552, p. 29]. В рамках регулювання фінансування малого підприємництва держава використовує широкий спектр інструментів: податкові пільги, кредити, гарантовані позики тощо.

В 1978 році до федеральних законів «Про малий бізнес» 1953 року та «Про інвестування малого бізнесу» були внесені поправки [547, L. 95-507], що передбачали низку заходів, які відкривали малому бізнесу доступ до державних замовлень. Зокрема, великі компанії зобов'язувались надавати виконання певної частини державного замовлення дрібним фірмам – субпідрядникам. Починаючи з 1980-х років широко поширилася система сприяння дрібним фірмам у питаннях організації та управління виробництвом, підготовки та перепідготовки кадрів, отриманні інформаційної та консультаційної допомоги. 1980-ті роки відзначені в США різким зростанням індивідуального та групового інноваційного підприємництва. Сучасний стан малого підприємництва в США має ряд особливостей [8, с. 3].

Вже 27 вересня 2010 року Конгрес Сполучених Штатів 111-го скликання прийняв, а президент США Б. Обама підписав Федеральний закон «Про підтримку малого бізнесу» (Small Business Jobs Act) [606, с. 2504-2604]. Цей законодавчий акт передбачає значне збільшення державної підтримки малого бізнесу в сфері кредитування, оподаткування, фінансування експорту малих підприємств, а саме: а) розширення повноважень Адміністрації з питань малого бізнесу з надання гарантій по кредитах у розмірі до $5 млн. (раніше – $2 млн.); б) підвищення ліміту мікрокредитів з $35 000 до $50 000; в) підвищення ліміту експортних експрес-позик, що надаються Адміністрацією з питань малого бізнесу, з $350 тис. до $1 млн.; г) надання права підприємствам, які беруть участь в програмі 504, рефінансувати позики, отримані на придбання комерційної нерухомості за рахунок коштів програми; д) надання податкових кредитів, а також податкових пільг підприємствам малого бізнесу, що створюють нові робочі місця для безробітних (до $4 тис.) або безробітних ветеранів та людей з обмеженими можливостями (до $9,6 тис.) [246, с. 5].

Основним державним органом в Сполучених Штатах, що повноважний здійснювати регулювання підприємницькою діяльністю в частині малого бізнесу (індивідуального підприємництва в тому числі), є, як вже вище

зазначалось, Адміністрація у справах малого бізнесу, яка відіграє вирішальну роль у питанні інтенсивності розвитку й активізації на ринку малого бізнесу. Це напряму стосується проблеми подолання наслідків фінансової кризи малим бізнесом в США шляхом надання доступних власних кредитів, у тому числі шляхом надання гарантій за кредитами приватних комерційних банків малим підприємствам.

Так, Адміністрація здійснює на практиці ряд найважливіших для малих підприємств програм, основними з яких є:

1) гарантійна кредитна програма (7(a) Loan Guaranty Program). Вона спрямована на сприяння вже існуючим та створюваним малим підприємствам в отриманні комерційних кредитів на різні цілі, якщо такі не відповідають звичайним вимогам комерційного кредитування (тобто кредитування в комерційних банківських установах). Надання кредитів під гарантію Адміністрації у справах малого бізнесу може відбуватись за таких умов: а) кредит надається лише малим підприємствам; б) кредит надають лише комерційні банки США, що беруть участь в гарантійній програмі 7(a); в) гарантування покриває 85% позики, якщо така сума не перевищує $150 тис., та 75%, якщо позика перевищує $150 тис.; г) терміни надання гарантій на кредит надаються до 10 років на оборотний капітал та до 25 років на основний капітал; д) процентна ставка не повинна перевищувати 2,75% пункту ставки позики [604, p. 333-334; 558, p. 2, 6, 13, 17; 574].

Разом із тим слід звернути увагу, що Адміністрація у справах малого бізнесу здійснює також і пряме фінансування малого бізнесу. Таке фінансування відбувається по лінії програм мікрокредитування та сприяння малому бізнесу в разі надзвичайних обставин. В рамках програми мікрокредитування Адміністрація виділяє позику в обсязі не більше $750 тис. структурі-посереднику, яка в свою чергу видає мікрокредити малим підприємствам. Головні вимоги Адміністрації до посередника полягають у такому: а) посередником може бути лише некомерційна, але професійна в області фінансування організація; б) досвід роботи посередника у сфері

мікрокредитування повинен бути не менше одного року; в) відібрана організація-посередник зобов'язана надавати малому підприємству не лише фінансову, а й консалтингову допомогу [246, с. 4];

2) програма поручительських гарантій (Surety Bond Guarantee Program). Ця програма полягає в наданні малому бізнесу в галузі будівництва необхідних для участі в державних тендерах поручительських гарантій виконання зобов'язань та направлена на те, щоби забезпечити малі підприємства певною часткою федеральних замовлень в рамках системи державних закупівель США та контролю за дотриманням федеральними відомствами норми чинного законодавства щодо державних закупівель, що передбачає, що не менше 23% державного замовлення повинно бути розподілено між малими підприємствами [599, с. 24; 583, с. 8];

3) програма 504. Ця програма є наданням допомоги в розширенні і модернізації вже діючих малих підприємств шляхом надання гарантій за довгостроковими кредитами на цілі розвитку в рамках муніципалітетів. Даною програмою фінансуються придбання малими підприємствами капітальних активів, здійснення реконструкції та модернізації комунальних споруд [583, с. 15].

Загалом, слід зазначити, що гарантійні програми відіграють основну роль серед програм, що реалізуються Адміністрацією з питань малого бізнесу, їх частка в портфелі організації становить 95%. У 2011-2012 роках діяльність Адміністрації дозволила забезпечити отримання малим бізнесом позикових ресурсів на рекордну за всю 60-річну історію відомства суму більше $30 млрд. (щорічно) порівняно з $ 22,4 млрд. в 2010 р. та $17,8 млрд. в 2009 р. Значною мірою цьому сприяло прийняття у вересні 2010 року нового Федерального закону «Про підтримку малого підприємництва», який передбачив виділення додаткових $505 млн. на зниження платежів та збільшення розміру покриття за гарантіями, що надаються Адміністрацією. У 2012 фінансовому році Адміністрація з питань малого бізнесу схвалила надання гарантій за кредитами 47 тисячам суб'єктів малого бізнесу на суму близько $ 25 млрд., а загальний

портфель наданих Адміністрацією кредитів та гарантій по банківських кредитах склав станом на кінець 2012 фінансового року $102 690 000 000 [246, с. 3].

Окрім важливості гарантійних програм Адміністрації особливо слід звернути увагу на програми розвитку венчурного капіталу. Надзвичайну актуальність серед діючих таких програм в США має саме Програма «Компанії з інвестицій в малий бізнес» (Small Business Investment Companies), що була розроблена та затверджена на підставі Федерального закону «Про інвестування малого бізнесу». Програма «Компанії з інвестицій в малий бізнес» є унікальною програмою державно-приватного партнерства, за допомогою якої з моменту заснування програми було здійснено інвестування в більш ніж 100 000 малих американських підприємств в обсязі $48 млрд. [191, с. 135]. Багато широковідомих сьогодні американських компаній отримували на ранній стадії свого розвитку інвестиції Програми «Компанії з інвестицій в малий бізнес» (Intel, Apple Computer, Callaway Golf, JetBlue Airways, Whole Foods Market, Palm Computing). З ТОП-100 компаній останнього рейтингу 500 американських найбільш інтенсивно зростаючих компаній отримали фінансування Програми. Наприклад, малий бізнес, який отримував фінансування Програми «Компанії з інвестицій в малий бізнес» в 2007 році, працевлаштував приблизно 218 000 працівників (у середньому по 95 осіб на компанію в момент здійснення інвестицій). В спеціальній літературі зазначається, що Програма відіграє важливу роль, особливо у виробничому секторі економіки (наприклад, у процесі відновлення американської економіки після останньої рецесії [187, с. 287-288]). Слід зазначити, що компанії з інвестицій в малий бізнес – це засновані і керовані приватними особами венчурні компанії, ліцензовані Адміністрацією з питань малого бізнесу з метою надання цим компаніям інвестицій в акціонерний капітал або надання довгострокових позик. Мінімальний розмір капіталу, необхідний для заснування компаній з інвестицій в малий бізнес, складає $5 млн. та повинен бути наданий кваліфікованими приватними інвесторами.

Що стосується великого підприємництва в США, то слід зазначити, що, незважаючи на наявність невеликих та середніх компаній, підрозділи великого бізнесу відіграють панівну роль в американській економіці. Це пояснюється цілим рядом причин. Великі компанії можуть постачати товари та послуги більшій кількості людей, а діяльність таких компаній часто виявляється ефективнішою, ніж діяльність малих компаній. Крім того, великі компанії часто мають можливість продавати свої продукти за нижчими цінами, оскільки випускають великий обсяг цих продуктів й мають низьку собівартість продукції, що продається. Великі компанії мають перевагу на ринках, оскільки споживачів приваблюють широко відомі назви торгових марок, які, на їхню думку, гарантують певний рівень якості. Великі підприємства відіграють важливу роль в економіці в цілому, оскільки, як правило, мають більше фінансових ресурсів, ніж дрібні фірми, для проведення наукових досліджень і розробки нових товарів. Крім того, подібні фірми зазвичай пропонують більш широкі та різноманітні можливості отримання роботи та її гарантованість, більш високу заробітну плату й більш вигідні допомоги по хворобі та старості [206]. Саме тому державне управління підприємницькою діяльністю в цьому питанні є беззаперечно важливим для нормального функціонування економіки та національної безпеки США.

Незважаючи на те, що межі управління великим бізнесом в Сполучених Штатах не є однаковими в усіх штатах (окрім управління товариствами, якщо такі в кожному конкретному випадку будуть віднесені до великого бізнесу), управління великим бізнесом відбувається по ряду конкурентних та економічних питань. Більш того, слід наголосити на тому, що управління підприємницькою діяльністю в США має початок саме з управління великим бізнесом. Так, вже в 1890 році, спостерігаючи концентрацію капіталу Джона Рокфеллера та агресивної антиконкурентної діяльності його компанії «Standard Oil», Конгрес США відмовився від смітівського принципу «laissez-faire» та прийняв т.зв. антитрестовський «закон Шермана» («Sherman Antitrust Act») [600, L. 114-119]. Цим Федеральним законом було криміналізовано

перешкоджання свободі торгівлі створенням тресту (монополії), а так само й вступ у змову з такою метою. Акт Шермана зобов'язував федеральних прокурорів переслідувати такі злочинні об'єднання та встановлював покарання у вигляді штрафів, конфіскацій та тюремного ув'язнення строком до 10 років. Слід зазначити, що цей американський законодавчий акт 1890 року в істотній частині діє й донині та включений у федеральний Кодекс Сполучених Штатів.

Для недопущення явних обмежень свободи торгівлі в США після Закону Шермана й до теперішнього часу також було прийнято низку інших законів, які дозоляли новоутвореним спеціальним органам управління підприємницькою діяльністю в США оперативно й оптимальним чином здійснювати таке управління.

Загалом, до основних федеральних органів, що повноважні здійснювати управління підприємницькою діяльністю в США, відносяться:

1) Департамент (Міністерство) юстиції США (U.S. Department of Justice чи інакше Justice Department), яке приймає безліч директивних документів, якими оперативно врегульовуються питання підприємництва, що не регламентовані законами США.

Величезну роль в управлінні підприємництвом в США грає антитрестовський відділ Міністерства юстиції США (U.S. Department of Justice Antitrust Division), який здійснює головну роботу з державного контролю за монополістичної діяльністю. Цей орган влади, зокрема, повноважний порушувати судові справи проти фізичних та юридичних осіб, які порушують антитрестове законодавство;

2) Департамент торгівлі США (United States Department of Commerce), який є центральним органом влади, що, серед іншого, профільно займається економічним зростанням в США, просуванням вільної торгівлі США по всьому світу, міжнародними економічними місіями та підтримкою інновацій.

До основних структурних підрозділів Департаменту, що прямо чи опосередковано займаються управлінням підприємницькою діяльністю в

США, слід відносити:

а) Агентство з розвитку бізнесу меншин (Minority Business Development Agency), робота якого з моменту свого створення (5 березня 1969 року) націлена на сприяння росту та конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності Сполучених Штатів, власники котрих відносяться до меншості. Таке сприяння здійснюється шляхом забезпечення доступу меншин до фінансів, до договорів та до ринкових потенціалів (як до внутрішнього, так і до глобального). Головною особливістю роботи такого Агентства є те, що воно за допомогою свого веб-сайту (www.mbda.gov) надає послуги бізнес-консалтингу для міноритарних власників бізнесу;

б) Бюро з реєстрації патентів та торгових марок (Patent & Trademark Office) представляє собою агентство, що компетентне видавати патенти винахідникам та компаніям на їх продукти й винаходи, а також реєструвати торговельні марки та об'єкти інтелектуальної власності. Однією з основних місій Бюро є посилення національної економіки, що реалізується на практиці такими методами: застосування та трактування законів, що стосуються патентів та торгових марок; консультування президента США, міністра торгівлі та Адміністрації президента США в питаннях патентів, торговельних марок та захисту авторських прав; забезпечення консультацій в аспектах інтелектуальної власності, пов'язаних з торгівлею;

в) Управління міжнародної торгівлі (International Trade Administration), що було створено 2 січня 1980 року як агентство, що буде сприяти експорту несільськогосподарських товарів та послуг американських суб'єктів господарювання. Основними цілями такого Управління є: надання практичної інформації громадянам США та американським суб'єктам підприємництва з тим, щоб допомогти їм зрозуміти окремі ринки й продукти; видавати довідки, в яких суб'єкти підприємництва з'ясовують, чи мають вони доступ до міжнародних ринків, як того вимагають торговельні угоди США; захист суб'єктів підприємництва від недобросовісної конкуренції, від демпінгового та субсидованого імпорту;

3) Федеральна торгова комісія (Federal Trade Commission), що є незалежним агентством уряду США, яке було створено ще в 1914 році з метою захисту права споживачів та, зокрема, для здійснення контролю за дотриманням американського антимонопольного законодавства. Для виконання цих завдань в структурі Федеральної комісії створено такі три підрозділи:

а) Бюро з захисту прав споживачів, що здійснює захист прав споживачів від недобросовісних або таких, що вводять в оману, дій чи практик комерсантів. З цією метою Бюро розслідує скарги та підозрілі факти (зокрема, порушення в сфері реклами та маркетингу, порушення при наданні фінансових продуктів та здійсненні фінансової діяльності тощо), а також реагує на порушення прав споживачів (як правило, шляхом подання позову до суду), здійснює навчання підприємців й споживачів;

б) Бюро з питань конкуренції, яке займається попередженням та усуненням неконкурентних ділових практик шляхом контролю за дотриманням суб'єктами господарювання антимонопольного законодавства, а також контроль над запропонованими M&A та іншими діями, що потенційно можуть спотворити конкуренцію на ринку. при цьому, компетенція цього Бюро обмежується вирішенням некримінальних питань (кримінально карні антимонопольні діяння розслідує лише Мінюст США);

в) Бюро економіки, яке створили в рамках Федеральної торгової комісії для підтримки Бюро з конкуренції та Бюро захисту прав споживачів шляхом надання експертних знань з питань економічного впливу актів і діяльності Федеральної комісії [570, с. 5-10];

4) Агентство США з торгівлі та розвитку (U.S. Trade and Development Agency), що є незалежним агентством федерального уряду та центральним органом державного управління Сполучених Штатів в галузі сприяння торгівлі. З часу свого створення, а саме з 1961 року, Агентство відповідає за допомогу США іншим країнам у встановленні найбільш сприятливого режиму торгівлі, а також у створенні інфраструктури, що сприяє розвитку ринкової

економіки.

Досвід розвинених держав Сходу щодо управління підприємницькою діяльністю. Досвід розвинених держав Сходу щодо управління підприємницькою діяльністю є досить цікавим, головним чином, враховуючи той факт, що вони, не володіючи ні достатнім науково-технічним потенціалом та розвиненою сферою послуг, ні багатими енерго-сировинними ресурсами все ж вторгаються в міжнародний технологічний бізнес, ламаючи усталений порядок [64, с. 83].

Так, наприклад, що стосується Японії, то її досвід управління підприємницькою діяльністю не можна недооцінити, позаяк ця держава посідає третє місце в світі за номінальним ВВП та четверте – за ВВП, розрахованим за паритетом купівельної спроможності. Окрім того, Японія є четвертим за величиною експортером та шостим за величиною імпортером. Громадськість цієї держави та органи її влади, як зазначає Я.М. Кашуба, повністю усвідомлюють, що підприємці є «золотим фондом» нації, та роблять усе, щоб дух підприємництва в народі ніколи не вичерпувався[136, с. 134].

Разом із тим слід зауважити, що сучасне економічне становище Японії та активізація ролі підприємницької діяльності в економіці імперії формувались багатьма роками. Загалом, початком промислового перевороту та індустріалізації Японії слід вважати 70-і роки XIX сторіччя, коли з ініціативи самої держави почала створюватись фабрично-заводська промисловість. У формуванні промисловості відігравала роль лише держава, вона запрошувала європейських інженерів, купувала європейське обладнання для заводів та фабрик. В процесі становлення в Японії промисловості поступово почали складатись умови для приватного підприємництва, в результаті чого наприкінці XIX ст. державні підприємства поступово передавались в приватну власність на абсолютних пільгових умовах. Однак до початку Першої світової війни в Японії була представлена лише дорога робоча сила, тому 60% населення було зайнято в сільському господарстві (на той час Японія експортувала більшою мірою сільськогосподарську продукцію), і лише

маленька частина людей працювала на заводах та фабриках, 40% з яких залишались ще на мануфактурній стадії. Виступаючи на стороні Антанти, після перемоги у війні Японія отримала в компенсацію німецькі володіння в Азії, закріпила свої позиції в Китаї та зайняла своє місце на світовому ринку. Вже до кінця Другої світової війни, в якій Японія з 1941 р. виступала на боці Союзу держав «осі» (Achsenmächte, 樞軸國), промислове виробництво Японії скоротилося в 10 разів порівняно з довоєнним рівнем [602]. Однак, отримавши поразку в Другій світовій війні після падіння Третього Рейху та атомних бомбардувань Хіросіми та Нагасакі 6 й 9 серпня 1945 року авіацією США, Японія підписала 2 вересня 1945 Акт про беззастережну капітуляцію [579] та в 1947 році прийняла нову Конституцію [154], що має також назву «Пацифістська конституція». З новою Конституцією та окупацією Японії союзними військами (тривала до 1952 року) в Японії почався період відродження економіки та активізації підприємницької діяльності по всій імперії.

Особливу роль у відродженні Японії в період окупації відіграли США, що сприяли реформуванню податкової системи Японії того часу. Реформування податкової системи Японії сягає 1946 року, коли група американських спеціалістів на чолі з відомим ученим-фінансистом, професором Колумбійського університету Карлом Шоупом очистила податкову систему від архаїчних елементів, створила комфортні умови для діяльності добросовісних платників, заохотила добровільну сплату податків. Інноваційним напрямом реформування стало запровадження так званих блакитних декларацій для компаній, які вели належний бухгалтерський облік та звітність, повністю виконували податкові зобов’язання. Блакитні декларації витримали випробування часом і збереглися донині – 80% платників взагалі були звільнені від складання декларацій, що засвідчує простоту адміністрування податків. Інші зміни податкового кодексу пов’язані з істотним підвищенням неоподатковуваного мінімуму та суттєвим (з 52,5% до 35%) зниженням оподаткування прибутку юридичних осіб – суб’єктів

підприємництва [136, с. 136].

Загалом, слід звернути увагу на те, що з моменту закінчення Другої світової війни в Японії розпочався процес створення законодавства про мале та середнє підприємництво. Систему такого законодавства складають такі нормативно-правові акти: Закон «Про кооперативні об'єднання малих та середніх підприємств» від 1 червня 1949 року № 181 [373], Закон «Про організацію асоціацій малого та середнього бізнесу» від 1957 року № 185 [384], Закон «Про заохочення субпідрядних малих та середніх підприємств» від 1970 року № 145 [331], Закон «Про розвиток малого та середнього роздрібного бізнесу» від 1973 року № 101 [402] та інші норми чинного законодавства.

В післявоєнні роки уряд Японії почав реалізовувати законодавчі норми щодо малого та середнього підприємництва та, відповідно, розвивати мале підприємництво, в результаті чого малий бізнес почав активізуватись у державі та посів в економіці Японії близько 40%. Законодавство цієї держави закріпило правило, відповідно до якого мале підприємництво, що займається підприємницькою діяльністю в державі, може бути зосереджено лише в галузі будівництва, легкої промисловості, а також у сфері послуг. В цьому аспекті держава спрямувала розвиток технічного та наукомісткого виробництва саме у мале підприємництво.

Основним сьогодні нормативно-правовим актом в державі, що врегульовує питання малого та середнього підприємництва, є Базовий Закон Японії «Про малі та середні підприємства» 1963 року [377]. Метою цього Закону було проголошено сприяння малим та середнім підприємствам комплексними заходами шляхом встановлення основних принципів, базових стратегій. У законі також уточнюються обов'язки держави та місцевих органів публічної влади щодо малого та середнього бізнесу.

У ст. 1 Базового Закону встановлюється правило, відповідно до якого в Японії малі і середні підприємства є визначеними щодо кожного сектора промисловості. Відповідно, для кожної галузі промисловості в Японії мають

місце власні визначальні критерії розміру бізнесу. Слід зазначити, що до малих та середніх підприємств в Японії відносяться підприємства, які: займаються виробництвом, їх щорічні оборотні кошти за рік не перевищують ¥300 мільйонів, а кількість працівників – 300 осіб; займаються оптовою торгівлею, їх оборотні кошти за рік не перевищують ¥100 мільйонів, а кількість працівників – 100 осіб; займаються роздрібною торгівлею, їх оборотні кошти за рік не перевищують ¥50 мільйонів, а кількість працівників – 50 осіб; займаються наданням послуг, їх оборотні кошти за рік не перевищують ¥50 мільйонів, а кількість працівників – 100 осіб.

У статтях 4 та 5 Базового Закону зазначається, що держава несе відповідальність за розробку та реалізацію спільних заходів для малих і середніх підприємств у відповідності з основними принципами. При цьому уряд вживає заходів для малого та середнього бізнесу відповідно до таких основних напрямків політики:

1) просування інноваційного бізнесу та стартапів, сприяння розвитку творчих здібностей та ділової активності серед малих і середніх підприємств. З метою стимулювання інноваційного бізнесу в малому та середньому підприємництві, держава повинна: заохочувати наукові дослідження й розробки, що пов’язані з технологіями розробки нових продуктів та послуг; сприяти впровадженню нових заводів та обладнання, щоб значно підвищити ефективність виробництва й продажу продукції; сприяти впровадженню нових методів управління бізнесом для комплексного контролю розробки продукту, виробництва, транспортування та реалізації тощо.

З метою заохочення стартапів малого та середнього бізнесу держава повинна надавати інформацію щодо поліпшення підготовки кадрів для стартапів, сприяти фінансуванню витрат, пов’язаних з відкриттям бізнесу, а також повинна прагнути підвищити суспільний інтерес та розуміння важливості й необхідності стартапів. Крім цього, з метою заохочення творчої діяльності малого та середнього підприємництва держава повинна: заохочувати наукові дослідження та розробки, що стосуються оригінальних

методик, пов’язаних з виробництвом або продажем продуктів або наданням послуг; розробляти системи для полегшення наймання підприємствами необхідних людських ресурсів й фінансування за допомогою таких засобів тощо.

Загалом слід зауважити, що інноваційність підприємств є першорядним завданням Японії. Основу спеціальних механізмів фінансової підтримки малих інноваційних підприємств складають «м’які позики» – половину процентної ставки (від звичайних 4-8% річних) за використання кредиту. При цьому майже половина всіх кредитів (47%) надається саме малим та середнім підприємствам, а місцеві комерційні банки взаємодопомоги та кооперативні банки надають малим інноваційним підприємствам 100% кредитів. Важливим елементом у цій системі є порівняння фінансової підтримки на урядовому та регіональному рівнях: технічне керівництво (2:10); аналітичні функції (1:1); підтримка розвитку нових технологій (0,01:100); підготовка кадрів (6:100); інформаційне забезпечення (1:2). Окрім цього слід звернути увагу, що стимулювання кооперативної діяльності малих інноваційних підприємств здійснюється шляхом об’єднання малих підприємств у кооперативи (суто японський підхід, що означає, що можна отримати землю, пільгові кредити під розвиток нових технологій, під транспорт, загальну стоянку для автомашин тощо). При цьому слід зазначити важливу особливість – при фінансуванні малого підприємництва приватні фінансові інститути орієнтуються на високоприбуткові та стійкі підприємства, а державні фінансові інститути не обмежуються кредитуванням високоприбуткових підприємств [64, с. 71-72, 86];

2) зміцнення основ бізнесу малого та середнього підприємництва шляхом спрощення отримання бізнес-ресурсів для таких підприємств, а також шляхом підвищення чесності та об’єктивності здійснення угод за державними замовленнями, пов’язаними з малим та середнім підприємництвом. Для того, щоб ефективно сприяти придбанню необхідних ресурсів бізнесу для зміцнення основ бізнесу малого та середнього підприємництва, держава вживає

спеціальних заходів, зокрема: а) з метою стимулювання придбання установок та обладнання суб'єктами малого та середнього підприємництва держава сприяє цьому наданням допомоги в монтажі й в технічному обслуговуванні установок та обладнання для використання їх у підприємницькій діяльності; б) з метою сприяння вдосконаленню технологій малого та середнього підприємництва держава: сприяє технологічним дослідженням і розробкам, здійснюваних малим та середнім підприємництвом; заохочує активну участь малого та середнього підприємництва в технологічних дослідженнях і розробках, здійснюваних державою; заохочує співпрацю між малим та середнім підприємництвом й державою, незалежними адміністративними інститутами та науково-дослідними інститутами, а також університетами; розробляє програми з підготовки інженерів та техніків; в) переслідуючи мету сприяння зростанню знань, корисних у господарській діяльності малих та середніх підприємств, держава повинна розробити навчальні програми для бізнес-менеджерів та заохочувати надання інформації, що сприяє розвитку нових сфер бізнесу, а також іншу корисну інформацію. Крім цих заходів, держава повинна розробити системи, щоб допомогти малому та середньому підприємництву в придбанні бізнес-ресурсів за допомогою таких методів, як надання інформації та консультацій, як того вимагає мале та середнє підприємництво.

Більше того, ст. 17-21 Базового Закону зобов'язують державу вживати необхідних заходів з метою пожвавлення промислової агломерації в районах, що мають природні, економічні чи соціальні одиниці, де значне число малих і середніх підприємств є природнім. Для того, щоб активізувати торговельні зони, такі як торгові райони, де значне число дрібних і середніх торговців або дрібних та середніх постачальників послуг залучено в бізнес, держава повинна розвивати інфраструктуру. З метою ж сприяння збільшенню попиту на товари і послуги, що надаються малими та середніми підприємствами, держава повинна розширити можливості для суб'єктів такого бізнесу на отримання замовлень на товари та послуги з боку держави тощо, а також прийняти будь-

які інші необхідні заходи;

3) згладжування адаптації малого та середнього підприємництва до змін в економічному або соціальному середовищі шляхом сприяння стабільності бізнесу, а також сприяння бізнесу через перетворення малого та середнього підприємництва у відповідь на такі зміни тощо.

У тих районах, які характеризуються низькою концентрацією малих та середніх підприємств або в тих районах, в яких господарська діяльність таких підприємств виявляється скрутною в результаті впливу негативних тенденцій в економічному або соціальному середовищах (наприклад, в структурі товарообігу або в умовах поставки сировини), держава повинна вживати заходів, щоб сприяти стабільності бізнесу малих та середніх підприємств й для полегшення бізнес-перетворень таких підприємств, а також вживати будь-яких інших необхідних заходів у вирішенні цієї проблеми. Також держава повинна розробляти системи щодо запобігання недобросовісного порушення підприємницьких інтересів малого та середнього бізнесу (з боку великого бізнесу, адміністративних органів тощо), за винятком, якщо такі інтереси намагаються порушити малі і середні підприємства в рамках конкуренції.

З метою запобігання настанню несприятливих економічних подій, таких як банкрутство малих і середніх підприємств в результаті виснаження їх ділових зв’язків, держава повинна розвивати системи взаємного партнерства та мережу пошуку клієнтів й партнерів для малих і середніх підприємств. При цьому, з метою сприяння реструктуризації або ліквідації малих та середніх підприємств, держава має розробити системи їх бізнес-відновлення;

4) сприяння фінансуванню малого та середнього підприємництва, а також підвищення власного капіталу таких підприємств. З метою полегшення фінансування малого та середнього підприємництва держава повинна посилити функції державних фінансових інститутів, розвивати кредитну систему страхування, зміцнення належного кредитування підприємств зазначеного розміру, приватного сектору, фінансових установ. Переслідуючи мету підвищення власного капіталу малих та середніх підприємств, держава

має розробляти системи стимулювання інвестицій у малий та середній бізнес, зробити податковий тягар більш справедливим, а також вживати будь-яких інших необхідних заходів.

Слід підкреслити, що особливістю японського досвіду фінансової підтримки малих та середніх підприємств є надання їм на науково-технічні програми безповоротної фінансової допомоги (субсидії). Також як фінансова підтримка малих підприємств в Японії широко застосовується система податкових пільг: ставки податків на доходи малих підприємств становлять близько 27%, а для великих – не менше 37,3%. Так само як і в США, в Японії функціонують венчурні фонди, венчурний капітал яких спрямовується у високотехнологічні компанії: на розвиток мікропроцесорів, програмного забезпечення, біотехнологій, а також надаються позики під пільговий відсоток [526, с. 272-273].

Отже, основними елементами державного регулювання малого та середнього підприємництва в Японії є такі: а) фінансування та бюджетне субсидування фундаментальних досліджень та програм розробки нових технологій, здійснюваних державними інститутами й дослідницькими центрами разом з приватними компаніями; б) підтримка розвитку малого та середнього бізнесу, що включає пільгове кредитування, підтримку технічних проектів, налагоджену інфраструктуру підтримки малих та середніх підприємств, систему захисту від зловживань з боку великих суб’єктів підприємництва тощо; в) грошово-кредитне регулювання, в тому числі гнучке варіювання облікової ставки, особливо під час криз [42, с. 55; 111, с. 74-81; 137, с. 108-109, 151-160; 190, с. 226].

Таким чином, японське законодавство про мале та середнє підприємництво зобов’язує державу вживати необхідних законодавчих, фіскальних та фінансових заходів щодо реалізації заходів для малого та середнього бізнесу. Зважаючи на це, уряд Японії має щорічно представляти громадськості доповідь про тенденції малого та середнього бізнесу, а також про заходи, що здійснюються державою в інтересах малого та середнього

підприємництва. Також уряд має щорічно готувати заяви з роз'ясненням заходів, які необхідно вжити щодо малого та середнього підприємництва.

У ст. 25 Базового Закону «Про малі та середні підприємства» закріплюється правило, відповідно до якого держава та місцеві органи публічної влади повинні співпрацювати один з одним і прагнути розвивати адміністративної структури, а також підвищувати ефективність її функціонування при реалізації заходів у сфері малого та середнього підприємництва. Слід зазначити, що сьогодні регулюванням діяльності малого підприємництва в Японії займається Міністерство економіки, торгівлі та промисловості Японії, яке розробляє національну систему підтримки та розвитку малого бізнесу. Окрім того, малий бізнес в цій державі також підтримують численні приватні організації, університети, дослідницькі інститути та громадські організації [495, с. 78]. Що ж стосується діяльності Міністерства економіки, торгівлі та промисловості в напрямку управління підприємницькою діяльністю в Японії, то варто звернути увагу на те, що за цей напрямок політики відповідає Агентство малого та середнього бізнесу, що є складовою структури (а саме – бюро) міністерства. Діяльність Агентства спрямована на: розробку стратегії розвитку малого та середнього підприємництва; вдосконалення національної інфраструктури підтримки цього сектору економіки; забезпечення взаємодії між різними органами державного, регіонального та місцевого управління з приводу реалізації політики управління малим та середнім підприємництвом.

Крім Агентства, в рамках Міністерства економіки, торгівлі та промисловості Японії функціонує Рада зі стратегії розвитку малого та середнього підприємництва [221, с. 4], яка є органом державної влади, що зобов'язаний виконувати такі функції: вивчати та обговорювати важливі питання, що стосуються дотримання законодавства про мале та середнє підприємництво; давати поради міністру економіки, торгівлі та промисловості або відповідним міністрам про реалізацію політики управління малим та середнім підприємництвом. Відповідно до ст. 28-30 Базового Закону «Про малі

та середні підприємства» членів Ради зі стратегії розвитку малого та середнього підприємництва має право призначати виключно міністр економіки, торгівлі та промисловості Японії з числа осіб, що характеризуються великими знаннями та значним досвідом в питаннях малого та середнього підприємництва.

Координуючу взаємодію основних елементів інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва здійснює незалежне «Агентство підтримки малого та середнього підприємництва й інноваційного розвитку регіонів Японії» (Organization for SME and Regional Innovation of Japan – SMRJ) при Міністерстві економіки, торгівлі та промисловості Японії [5]. Ця організація реалізує державну політику підтримки та розвитку малого та середнього підприємництва по всій країні. Стратегія економічного розвитку територій здійснюється при посередництві регіональних відділень Міністерства економіки, які безпосередньо взаємодіють з відповідними префектурами. У свою чергу, рішення регіональних та місцевих адміністрацій в частині підтримки розвитку тих чи інших видів діяльності в секторі малого та середнього підприємництва узгоджуються з Науково-дослідним інститутом промислових технологій й направляються до виконання в «Регіональні центри підтримки підприємництва» (діє 59 таких Регіональних центрів, які розташовані в кожній з 47 префектур та в 10 найбільших містах імперії). Експерти Регіональних центрів консультують підприємців про наявні в префектурах ресурси підтримки малого та середнього підприємництва (фінанси, технології, матеріали, виробничі площі, обладнання, фахівці тощо). Поряд з цим Регіональні центри реалізують програми навчання підприємців та проводяться семінари з широкої тематики (менеджмент, технології, логістика, зовнішня торгівля та тощо). Всі Регіональні центри у взаємодії з торгово-промисловими асоціаціями та місцевими торгово-промисловими палатами надають широкий спектр послуг для підприємців, що лише відкривають свій бізнес, та для діючих підприємців. Практичну ж допомогу малим та середнім підприємствам на місцях надають Муніципальні центри підтримки малого та

середнього підприємництва (на місцевому рівні в Японії діє 261 такий Муніципальний центр), які регулярно проводять семінарські заняття з основних процедурних питань початкового періоду діяльності нових малих підприємств, а також надають необхідні відомості про наявні фінансові, інформаційні, технологічні та трудові ресурси. Особливу ж роль в питанні підтримки та управління малих та середніх підприємств грають вісім Венчурних центрів підтримки підприємництва, кожен з яких має свою спеціалізацію. Ці центри надають комплекс складних послуг (відбір венчурних проектів, вихід на фондовий ринок, патентування, фінансовий менеджмент, юридичне та технічне консультування інноваційних проектів) для високотехнологічних підприємств та підприємств що інтенсивно розвиваються. Крім того, консультанти Венчурних центрів проводять лекції та семінари з широкого спектру тем (венчурний бізнес, ринок цінних паперів, методи управління, інноваційна діяльність, нові технології тощо). Ці центри також консультують з питань планування бізнесу, розширення мережі продажів, захисту авторських прав тощо [623, p. 14-33, 339, 357; 478].

Слід звернути увагу на те, що держава ефективно виконує покладені на неї завдання. Так, у середньому за рік в Японії створюється близько 360 тис. малих підприємств. Структура малого бізнесу Японії є приблизно такою: 1,7 млн. – юридичні особи; 4,1 млн. – індивідуальні приватні підприємства; 2,7 млн. – сімейні господарства. Число підприємств з чисельністю від 1 до 4 осіб становить приблизно 49% всіх малих підприємств, на них припадає 7% робочої сили країни (в обробній промисловості цифра зайнятих на малих підприємствах досягає 72%, у сфері послуг – приблизно 50%, у торгівлі – понад 70% зайнятої робочої сили). Наприклад, кількість малих підприємств в Японії в переробній промисловості становить майже 90%, при цьому не менше третини з них – це сімейні підприємства, які не використовують найману працю взагалі. Відтак, малі підприємства споживають малий капітал й при цьому абсорбують дуже велику частину робочої сили. З цього виходить, що сутність державної політики підтримки малого та середнього підприємництва

в Японії полягає в балансуванні між необхідними капіталовкладеннями та обсягом безробіття [64, с. 85; 623, p. 118; 598, p. 110].

Що ж стосується великого підприємництва, то слід звернути увагу на те, що в напрямку управління таким підприємництвом головною функцією держави в Японії є стимулювання, спрямування та прискорення структурних змін в економіці, які необхідні для довгострокового зростання. Взаємовідносини підприємництва та держави значною мірою є відносинами співробітництва, на відміну від США. Серед основних елементів державного регулювання підприємництва можна виокремити такі [32, с. 28]:
а) довгострокове планування, яке носить індикативний характер, та програмування національної економіки, що створює ефективні умови для розвитку; б) фінансування та бюджетне субсидування фундаментальних досліджень та програм розробки новітніх технологій, які здійснюються державними інститутами і дослідницькими центрами разом із приватними компаніями.

Загалом, в Японії велике підприємництво в більшості випадків регулюється нормами антимонопольного законодавства, а також нормами господарського та цивільного права. Антимонопольне регулювання в Японії характеризується рядом особливостей. З попередньої згоди антимонопольних органів Японії здійснюються: а) створення спільнокерованого підприємства; б) спадкування всього підприємства або його частини; в) отримання в оренду всього підприємства або його частини; г) призначення на управління всім підприємством або важливою його частиною. В Японії за жодних обставин не допускається укладання угоди або здійснення реорганізації підприємства, якщо результатом такого буде суттєве обмеження конкуренції. Компанії в Японії ні за яких умов не мають право контролювати більше 25% товарного ринку або займати в результаті злиття (поглинання) перше місце в галузі за обсягом випуску (наданих послуг) [64, с. 51].

Слід звернути увагу, що японське законодавство містить також спеціальні правила, що можуть стосуватись великого бізнесу. Наприклад,

виготовленням наукомісткої продукції та розробкою інноваційних технологій в Японії займаються тільки великі підприємства.

Що стосується досвіду Китаю в питанні управління підприємницькою діяльністю, то слід зауважити, що китайське законодавство з цього питання є достатньо широким та має довготривалу історію становлення, оскільки КНР, на відміну від сусідньої Японії, є державою з комуністичною ідеологією, що тривалий час забороняла приватну власність та капіталістичне відхилення в державній політиці. З кінця 1940-х років по 1950-і роки в Китаї почала використовуватися буржуазно-демократична теоретична модель «нової демократії» Мао Цзедуна, принциповими характеристиками якої були: а) орієнтація на економічний союз Комуністичної партії Китаю (далі – КПК) з національним бізнесом, що передбачало тривалий розвиток приватнокапіталістичного підприємництва як однієї з важливих форм росту багатоукладної економіки та ринкових відносин; б) проголошення в рамках єдиного фронту політичного союзу з підприємцями, що означало на ділі певні, досить строго дозовані політичні поступки суб'єктам підприємницької діяльності в КНР (збереження політичних прав, обмежений допуск їх представників до органів законодавчої та виконавчої влади); в) привнесення у зв'язку КПК з національним бізнесом певних елементів надкласової, загальнонаціональної спільності, апеляції до його патріотизму, «особливої революційності». Наступний етап зміни політики управління підприємництва в Китаї почався в другій половині 1950-х років та тривав до 1970-х років. Визначальною рисою цього етапу була заборона й спроби повної ліквідації приватного підприємництва, що в підсумку призвело до гострої соціально-економічної кризи по всій державі. Третій етап зміни політики управління підприємництва в Китаї почався в кінці 1970-х рр. та тривав до кінця 1990-х. Найбільш відмінними рисами цього періоду є: а) прискорення економічного зростання за рахунок відродження та допуску приватного підприємництва в більшість галузей економіки (як «доповнення економіки, заснованої на суспільній власності»); б) активне формування ринкових механізмів та

інститутів, а також стимулювання конкуренції; в) політика зовнішньоекономічної відкритості та експортної орієнтації економіки, насамперед через створення спеціальних економічних зон і ставки на ефективне використання Китаєм своєї основної міжнародної конкурентної переваги – чисельних та дисциплінованих трудових ресурсів. Четвертий, сучасний етап зміни політики управління підприємництва в Китаї почався з 2000-х років та триває дотепер. Цей етап зміни політики управління підприємництва в Китаї відрізняється постійною модифікацією стратегії більш збалансованого, гармонійного розвитку ринкової економіки, т.зв. моделлю Ху Цзіньтао та його наступника Сі Цзіньпіна [135].

Основна увага в управлінні підприємницькою діяльністю в КНР спрямована на малий та середній бізнес. Слід підкреслити, що малий бізнес у Китаї розвивається дуже успішно завдяки рішенню уряду про зміни орієнтирів в економіці країни з ресурсномістких підприємств на підприємства малого бізнесу. На думку китайських лідерів, корінна модернізація економіки закінчиться в 2050 році. Це повинно вивести країну в число лідерів за рівнем економічного розвитку [495, с. 75; 205].

29 червня 2002 року уряд Китаю прийняв Закон КНР «Про сприяння малим та середнім підприємствам» (On Promotion of Small and Medium-sized Enterprises) [592], який покликаний забезпечити сприятливі умови розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу, максимально зрівняти ці підприємства в правах з великими компаніями, особливо в питаннях доступу до сучасної техніки, ринкової інформації та фінансування. Статтею 2 зазначеного законодавчого акта китайський законодавець наголошує, що малі та середні підприємства відносяться до різних форм підприємств в умовах різних форм власності, встановлених в межах території КНР відповідно до закону, які допомагають задовольняти соціальні потреби, а також створювати більше робочих місць. Критерії визначення малих та середніх підприємств встановлюються Департаментом при державній Раді, що курирує роботу щодо підприємств.

Незважаючи на важливу роль в управлінні малим та середнім підприємництвом в Китаї Департаменту при державній Раді, слід зазначити, що основним провідником ідей розвитку малого бізнесу в Китаї є Національна комісія з розвитку та реформування, яка ініціює ухвалення необхідних урядових рішень, збирає інформацію та статистичні дані про роботу малих підприємств. На основі діяльності цієї Комісії приймаються рішення про стимулювання певних видів малих підприємств [495, с. 76].

Разом з тим слід звернути увагу на найважливіше практичне значення таких положень Закону КНР «Про сприяння малим та середнім підприємствам» [472, с. 79]:

1) про заснування Державного фонду розвитку малих та середніх підприємств. У ст. 12 зазначеного закону закріплюється правило, в силу якого цей фонд формується за рахунок: коштів бюджету, що цілеспрямовано виділяються для підтримки малих підприємств; доходів Фонду; пожертвувань та дарувань; інших фінансових надходжень. Розпорядником же коштів фонду є Департамент малих та середніх підприємств Державного комітету з розвитку та реформ. При цьому сама держава бере участь у збільшенні коштів цього фонду шляхом регулювання податкової системи щодо малих підприємств. Кошти Фонду, в силу ст. 13 Закону КНР «Про сприяння малим та середнім підприємствам», використовуються для таких цілей: надання консультаційних, юридичних та інших послуг; створення та підтримка системи гарантування й субсидування кредитування; підтримка інноваційної діяльності; стимулювання спеціалізації та кооперації малих й середніх підприємств з великими підприємствами; підготовка управлінських кадрів та фахівців для малого та середнього підприємництва; підтримка зовнішньоторговельної діяльності малого та середнього підприємництва; розвиток екологічно чистих виробництв.

В цьому аспекті в КНР органи влади, надаючи допомогу малим та середнім підприємствам, надають перевагу інноваційним підприємствам. Загалом, в Китаї державна підтримка малих інноваційних підприємств

здійснюється в рамках загальної стратегії розвитку: створення бізнес-інкубаторів; розміщення в секторі малого підприємництва державних замовлень; сприяння в організації венчурних фондів для малих підприємств тощо [164, с. 154-155].

Що стосується сприяння держави в організації венчурних фондів для малих підприємств, то слід наголосити на тому, що структура галузі венчурних інвестицій в Китаї багато в чому унікальна і не має аналогів серед інших розвинених країн та країн, що розвиваються. Початок розвитку інфраструктури венчурного бізнесу було покладено в 1978 році програмою «Чотирьох модернізацій», в 1979 році відбулася легалізація іноземної інвестиційної діяльності на території КНР, а в 1984 р. були додатково відкриті ще 14 спеціальних економічних зон. У 1992 році місцевими органами управління в п'яти містах (в Гуандун, Чжецзян, Шааньсі, Шанхай та в Шеньян) створюються венчурні корпорації розвитку технологій. У 1996 р. був прийнятий закон, що дозволяє створення таких венчурних фондів, а саме: Закон КНР «Сприяння індустріалізації Китаю технологічними досягненнями» (Law Promoting the Industrialization of China's Technological Achievements). У тому ж році китайський уряд створив понад 20 державних венчурних фондів, що фінансуються місцевим урядом, та відправив делегацію до США з метою вивчення досвіду організації венчурних інвестицій. Вже в 1997 р. на ринку венчурних інвестицій з'явилися перші іноземні гравці. У наступні роки було прийнято низку законів, що полегшують створення комерційних та іноземних венчурних фондів в Китаї. Головним джерелом фінансових ресурсів для венчурного підприємця виступають венчурні фонди, що надають на певних умовах фінансові ресурси для венчурних компаній та спрямовані, як правило, на отримання прибутку. Всі венчурні фонди, які оперують в Китаї, можна поділити на чотири типи: державні венчурні фонди; університетські венчурні фонди; корпоративні венчурні фонди; іноземні венчурні фонди [187, с. 289];

2) про захист законних доходів суб'єктів малого та середнього підприємництва та їх інвесторів від посягань будь-яких осіб та організацій. У

ст. 6 та 7 Закону КНР «Про сприяння малим та середнім підприємствам» держава зобов'язується захищати законні інвестиції малих і середніх підприємств, а також їх інвесторів, законні дивіденди. Крім цього, держава в особі спеціальних департаментів адміністрацій має забезпечувати захист законних прав та інтересів малих і середніх підприємств, захистити їх право на участь у добросовісній конкуренції, не допускати дискримінацію або створювати рівні умови для здійснення малими та середніми підприємствами угод на ринку;

3) про податкові пільги підприємствам, що надають значну кількість робочих місць безробітним та інвалідам. Також законом передбачено допуск сектора малого та середнього бізнесу в багатодохідні галузі, а під контролем держави залишається лише деякі ключові сектори економіки.

Вивчаючи досвід підтримки малого підприємництва в Китаї, слід зазначити, що КНР сформував власну систему такої підтримки. Частка малих підприємств у ВВП Китаю складає близько 60%. Китайський уряд надає активну підтримку розвитку малих підприємств відповідно до принципу «вхопившись за великі, підтримувати малі». Особливістю Китаю є надання диференційованих податкових пільг залежно від категорій підприємств [526, с. 272]. При цьому розвиток малого бізнесу відбувається за кількома напрямками: уряд країни стимулює передусім розвиток приватних підприємств, які працюють у сфері виробництва електроніки та розробки програмного забезпечення. Підприємці активно беруть участь у розвитку інноваційних технологій: 65% патентів та більше 80% виробленої в країні нової продукції належить малим підприємствам. На їх частку також припадає близько половини податкових надходжень і близько 60% обсягу експорту. При цьому більшість малих підприємств мають у своєму штаті менше 100 осіб, середні підприємства Китаю з великою кількістю працівників складають менше 1% [205].

Також слід зазначити, що Закон КНР «Про сприяння малим та середнім підприємствам» містить також ряд норм, які закріплюють заборони певних

дій, які можуть здійснюватись малим та середнім бізнесом на практиці. Так, за змістом ст. 8 та 9 зазначеного законодавчого акта малі та середні підприємства повинні дотримуватися норм державного законодавства, підзаконних актів у сфері безпеки праці, охорони здоров'я працівників, соціального страхування, використання природних ресурсів та екології, якості продукції, державного та місцевих бюджетів, оподаткування, фінансової сфери. Окрім того, малі та середні підприємства повинні дотримуватися професійної етики, слідувати принципам сумлінності й довіри, усередині підвищувати рівень діяльності та зміцнення можливості самостійного розвитку.

У свою чергу, діяльність великих підприємств в КНР регулюється спеціальним законодавством. Основним актом, що врегульовує діяльність великого підприємництва, є Закон КНР «Про компанії» 1993 року [231]. Під компаніями в китайському законодавстві розуміються створені в межах Китаю відповідно до законодавства компанії з обмеженою відповідальністю та акціонерні компанії з обмеженою відповідальністю. Компанія в КНР – це підприємство зі статусом юридичної особи, що має власне майно юридичної особи та користується майновими правами щодо цього майна. Компанія несе відповідальність за своїми зобов'язаннями всім своїм майном. Учасники компанії з обмеженою відповідальністю несуть відповідальність перед компанією в межах внесених ними сум; акціонери акціонерної компанії з обмеженою відповідальністю несуть відповідальність перед компанією в межах акцій, якими вони володіють.

У разі порушення законодавства про компанії суб'єкти господарювання-порушники можуть бути притягнуті до правової відповідальності, а саме в таких випадках: порушення закону при реєстрації компанії; порушення закону засновниками та учасниками (акціонерами) компанії при здійсненні вкладу капіталу; вивід вкладів з компанії засновниками та учасниками (акціонерами); ведення компанією додаткових бухгалтерських книг; надання фінансових та бухгалтерських звітів в порушення закону; використання коштів з фонду накопичення в порушення закону; протиправні дії в процесі злиття, поділу,

збільшення та зменшення статутного капіталу, ліквідації компанії; незаконне ведення компанією господарської діяльності в період ліквідації; протиправні дії щодо найменування компанії; реєстрація змін та зупинка діяльності в порушення закону; самовільне створення іноземними компаніями філій на території Китаю; нанесення збитку державній безпеці та суспільним інтересам.

Значним чином здійснюється управління великою підприємницькою діяльністю в Китаї в рамках антимонопольного законодавства. Основним законодавчим актом в цьому аспекті є Закон КНР «Про протидію монополіям» [233], який застосовується до монополістичної діяльності в економічній діяльності на території КНР, а також до монополістичної діяльності за межами Китаю, якщо така діяльність здійснює обмежуючий вплив на ринкову конкуренцію в межах країни.

Відповідно до ст. 4, 32-37 зазначеного Закону держава зобов'язана розробляти та втілювати в життя правила конкуренції, що відповідають соціалістичній ринковій економіці, удосконалює систему макрорегулювання, створює єдину, відкриту, конкурентну та впорядковану ринкову систему. При цьому законодавцем вказується, що органи адміністрації та організації, які уповноважені відповідно до законодавства здійснювати антимонопольну діяльність, не повинні зловживати адміністративними повноваженнями, виключати або обмежувати конкуренцію.

Отже, підсумовуючи, доходимо висновку, що економічно потужні держави значну увагу в управлінні підприємництвом в державі приділяють саме малому та середньому бізнесу. Для підтримки такого розміру підприємництва держави створюють стратегічні програми підтримки й розвитку малого та середнього підприємництва.

4.3. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання управління підприємницькою діяльністю в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та норм

Досвід розвитку західних країн показує, що для успішного функціонування ринкового механізму необхідна відповідна система прав власності, законів та правил, що забезпечують їх передачу, юридичних інститутів, механізмів прийняття рішень. Надмірне ж державне втручання призводить до деформації ринкових процесів та падіння ефективності виробництва. Однак дерегуляція без встановлення господарського порядку, формування ефективних соціально-економічних механізмів і суворого контролю може перетворитися на економічну анархію. У цьому питанні потрібною є досить виважена політика [41, с. 8-9].

Досліджена вище практика управління підприємництвом в ЄС, США та в Японії й КНР вказує на необхідність регламентації особливого комплексу інструментів управління бізнесом в державі. Концепція управління підприємництвом в цих країнах ґрунтується на тій об'єктивній ідеї, що підприємницька діяльність є фундаментом та гарантом державної економіки, тому управління, засноване на державній підтримці підприємництва, означає підтримку економіки самої держави. Однак одна тільки державна допомога підприємництву не вважається повною мірою управлінням підприємництвом.

Важливим етапом еволюції управління підприємництвом в Україні повинна стати дерегуляція бізнесу за прикладом таких розвинених країн, як США та Японія. При цьому, враховуючи той факт, що Україна переслідує амбітну мету отримання членства в Євросоюзі, така дерегуляція не повинна суперечити праву ЄС, до якого українське законодавство наближається в рамках процесу адаптації.

Сьогодні в Україні відбувається широкий процес дерегуляції бізнесу шляхом прийняття відповідних дерегулятивних нормативно-правових актів.

Разом з тим фахівці зазначають, що попри декларування владою реформ щодо стимулювання бізнесу підприємці й досі змушені працювати в умовах надмірного державного тиску. Парламент приймає закони, спрямовані на дерегуляцію бізнесу, але на практиці ці норми або не змінюють ситуацію принципово, або просто саботуються чиновниками [79]. Слід погодитись із такою позицією, позаяк дерегуляція, що відбувається в нашій державі, не завжди є такою, як вона прописана у відповідних нормативно-правових актах, що її регламентують. З цього приводу В. Дубровський зазначає, що в Україні дерегуляція добре спрацювала наприкінці 90-х років – тоді вона призвела, зокрема, до стрімкого збільшення сектора малого та середнього бізнесу. Натомість у результаті нібито аналогічної політики, що була проголошена у 2010 році колишнім президентом України В.Ф. Януковичем, кількість суб'єктів малого бізнесу в період із 2010 по 2011 роки зменшилася майже вдвічі, було втрачено більше 2 млн. робочих місць [95, с. 1]. Не можна говорити повною мірою і про ефективність та оптимальність сьогоднішнього процесу дерегуляції бізнесу. Наприклад, це стосується ліквідації дозвільних центрів та передачі їх функцій в Центри адміністративних послуг. З приводу цього в Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України запевняють, що внаслідок цього бізнес зменшить витрати на офіційні та неофіційні платежі. Однак такий процес не уникає корупційної складової, позаяк не містить жорстких строків оформлення дозволів. Отже, лишаються передумови створення пов'язаних із чиновниками посередників, які за свої послуги вимагатимуть додаткову плату [79].

Таким чином, вважаємо, що підприємства в Україні потребують більш широкої свободи, а така свобода повинна дійсно бути здатністю підприємств діяти відповідно до своїх економічних інтересів та цілей, спираючись на пізнання об'єктивної підприємницької необхідності. Однак, певна річ, така свобода не повинна бути довільною та такою, що буде порушувати законні суспільні і державні інтереси. Для балансування підприємницької свободи та інтересів суспільства і держави повинно бути регламентовано та запроваджено

на практиці:

1) *правовий господарський порядок*. Відповідно до ст. 5 ГК України [70] такий порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Виходячи з вищевикладеного, слід погодитись із Д.В. Задихайло, що правовий господарський порядок поєднує ринкове саморегулювання з державним регулюванням, що має віддзеркалювати публічні інтереси та забезпечувати стабільність і динамічний розвиток сфери господарювання, враховуючи найбільш типові законні інтереси її учасників [108, с. 136]. Вже в ст. 6 ГК України законодавець закріплює принцип обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємництві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави.

Однак, незважаючи на те, що законодавець регламентував та розкрив сутність правового господарського порядку в Україні, це не означає, що такий порядок є ефективним. У цьому контексті також необхідно брати до уваги такі категорії узагальнених результатів, які характеризують стан підприємницької діяльності в державі:

а) показники, що стосуються політики управління підприємницькою діяльністю. У доповіді «Ведення бізнесу 2015: За межами ефективності» (Doing Business 2015: Going Beyond Efficiency) [560] зазначається, що в 2014 р. було досягнуто важливого прогресу у сферах реєстрації прав власності та оподаткування (за цими двома окремими показниками Україна поліпшила своє місце більш ніж на 25 позицій). Так, наприклад: у 2013-2014 роках Україна полегшила підприємцям сплату податків завдяки впровадженню електронної системи подання і сплати податків на фонд заробітної плати. У рамках цієї

ініціативи кількість податкових платежів було зменшено з 28 до 5, а затрачений на сплату податків час скоротився з 390 до 350 годин. Окрім того, наприклад, підключення підприємства до електричної мережі в столиці місті Києві триває в середньому 277 днів, що є одним з найгірших показників у світі (лише в п'ятьох країнах світу витрати часу більші). Аналогічно, витрати коштів й часу на здійснення імпорту та експорту в Україні є одними з найвищих у регіоні (зокрема, в Україні експорт стандартного контейнера за кордон коштуватиме підприємцю $1 880, тоді як в Албанії ця операція коштує лише $745) [44].

На нашу думку, такий стан речей є наслідком корупції та господарсько-правового бюрократизму, що є найбільш небезпечним явищем для розвитку ринкових процедур у країні. Цей бюрократизм являє таку організацію управління, при якій його результати перешкоджають будь-яким реформістським процесам [160, с. 93-97]. Окрім того, господарсько-правовий бюрократизм за своїми ознаками є досить близьким до корупції та зумовлює її. Саме тому вважаємо, що вдосконалення адміністративно-правового регулювання управління підприємницькою діяльністю в Україні не можливе без зменшення такого бюрократичного навантаження на підприємництво. Підтверджують таку позицію також американські фахівці, за оцінками яких державний вплив на економічне життя призводить до падіння темпів росту приблизно на 0,4% на рік [581, с. 422].

В цьому аспекті слід звернути увагу, наприклад, на Португалію, в якій існує лише один орган, компетентний перевіряти підприємців, який є аналогом податкової та санітарно-епідеміологічної інспекції. Разом з цим показники ефективності діяльності цього органу є більшими, аніж ефективність діяльності всіх органів влади, що здійснюють перевірки в України. Пояснюється це низьким рівнем корупції у Португалії та високим рівнем виконання органами своїх функцій. У Франції також контролююча функція органів влади зведена до мінімуму, однак в разі умисного порушення підприємцем податкового законодавства на нього може бути накладено штраф

від €40 тис. та позбавлено волі до 5 років [207].

Також слід зазначити, що вище ми вже підкреслювали той факт, що в Україні для управління підприємницькою діяльністю задіяна надмірна кількість уповноважених органів. Тому, зважаючи на те, що система органів, які здійснюють спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні, характеризується як така, що надміру завантажена значною кількістю органів (це, безумовно, негативно відображається на інвестиційному кліматі нашої держави, на привабливості ведення бізнесу для громадян та резидентів, а також зумовлює ріст рівня корупції), пропонуємо взяти за зразок модель такої системи США (діє принцип ринку, в якому в ряді питань не контролюючий орган здійснює контроль за підприємцями, а самі клієнти цього підприємця; кількість спеціальних органів зведена до мінімуму) або Японії (як і в США – контролюючі органи існують, проте їх фактично декілька – антимонопольний, фіскальний, з цінних паперів та фондового ринку, спеціальний орган).

Виходячи із цього, вважаємо за доцільне створити спеціальний орган (чи реорганізувавши, надати такі функції ДРС України) та ліквідувати (із подальшою передачею повноважень таких органів спеціальному) такі органи влади: Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; Державну санітарно-епідеміологічну службу України; Державну екологічну інспекцію України; Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками; Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України; Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів. Функції, які виконують ці органи (виходячи із досвіду економічно розвинутих країн, які досягли економічних успіхів, частково борючись із бюрократією), може виконувати один орган, до якого на основі публічного конкурсу будуть набиратись інспектори з усіх цих спеціальних питань за принципом: в районі і місті (також в районах міста) працюють по 2 інспектори з означених питань; в області – 8 інспекторів; на центральному рівні – по 1 головному інспектору та по два заступники;

б) показники про стан підприємництва в Україні. У січні-травні 2015 р. порівняно з відповідним періодом 2014 року (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) індекс промислової продукції становив 78,8%. У добувній промисловості та розробленні кар'єрів випуск продукції зменшився на 25,5%, у тому числі у добуванні кам'яного та бурого вугілля – на 56,9%, сирої нафти та природного газу – на 6,1%, металевих руд – на 11,0%, інших корисних копалин та розроблення кар'єрів – на 20,0%. На підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів випуск продукції зменшився на 12,4%, у т.ч. у виробництві м'яса та м'ясних продуктів – на 6,1%, перероблені та консервуванні фруктів і овочів – на 22,6%, виробництві олії та тваринних жирів – на 17,4%, молочних продуктів – на 9,4%, продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів – на 7,9%, хліба, хлібобулочних і борошняних виробів – на 19,4%, какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів – на 23,2%, напоїв – на 15,1% [484]. Ці показники підтверджують спад економіки, що пов'язано також й з неефективним управлінням підприємницькою діяльністю в нашій державі. Певна річ, що такий стан речей зумовлений і російською агресією на сході України, і тимчасовою окупацією АРК та міста Севастополя, проте адміністративні та інші бар'єри, що існують в нашій державі, більшою мірою впливають на активність бізнесу та на інвестиційний клімат держави. Цю думку підтверджують також і фахівці Світового банку, що зазначають: «Розвиток бізнесу в Україні котрий рік залишається на низькому рівні. Така ситуація спровокована нерозвиненим регуляторним середовищем, слабким доступом до фінансування й низьким зростанням конкуренції». Так, один з авторів дослідження «Проблеми та перспективи розвитку приватного сектора в Україні» [594], директор Світового банку у справах України, Білорусі, та Молдови Чімяо Фан зазначає, що Україна має досить високий потенціал для розвитку підприємництва: природні запаси, рівень освіти громадян України досить високий. Але, на думку Ч. Фана, в нашій державі складається

парадоксальна ситуація: товари та послуги дуже часто надаються саме зарубіжними компаніями; українські фахівці за кордоном цінуються набагато більше, ніж у рідній країні. У свою чергу, старший економіст Світового банку Марчін Пятковский підкреслює, що для нормального розвитку малого та середнього бізнесу в Україні необхідно зменшити масштаби монополізації великого бізнесу, оскільки зараз в Україні великі підприємства просто витісняють дрібний бізнес. У підсумку виходить, що невелика кількість великих гравців просто поглинають ринки. Таким чином, до основних проблем, які заважають розвитку бізнесу в Україні, фахівці Світового банку відносять: надмірну кількість дозволів, норм та ліцензій; неефективні та корумповані перевірки; застарілі технічні стандарти, часто успадковані з радянських часів; непослідовне та неефективне використання правил; слабкий захист прав власності [46].

Україні слід брати за приклад в цьому питанні податкову політику США. Слід звернути увагу на те, що з усіх економічно розвинених країн в США податки є найнижчими, а в таких штатах, як Невада, Техас, Вашингтон та Вайомінг, податки штату на підприємницьку діяльність взагалі не передбачені, хоча передбачено обов’язок щодо сплати підприємцями щорічного повторного реєстраційного збору в бюджет штату в розмірі $125.

Таким чином, доходимо висновку, що правовий господарський порядок в нашій державі регламентовано достатнім чином, проте він повинен забезпечуватись більш лібералізованими інструментами й такими, що будуть максимально відповідати світовим тенденціям управління підприємницькою діяльністю. Для цього нашій державі слід запозичити досвід США і Японії та запровадити їх моделі заохочення підприємництва. В основу американської моделі покладена система всебічного заохочення підприємництва, що сприяє збагаченню найбільш активної частини населення. Прийнятний рівень життя малозабезпечених груп населення та регулювання інших питань економіки забезпечуються за рахунок перерозподілу частини національного доходу й податкових функцій. Для японської же моделі характерний керівний вплив

держави на основні напрямки розвитку господарства. Вирішення соціальних завдань беруть на себе різні виробничі корпорації, об'єднання. При цьому заохочується участь працівників в управлінні виробництвом [41, с. 10]. Разом з тим, переймаючи досвід Японії, органам державної влади України необхідно: а) створити умови для забезпечення легкодоступних фінансових фондів для започаткування малого бізнесу; б) переглянути систему оподаткування малого бізнесу (загалом, до основних напрямів державної підтримки, що дозволяє реалізовувати потенційний ефект від розвитку підприємництва, відносяться [76, с. 127-139]: формування сприятливого підприємницького клімату; усунення нормативно-правових, адміністративних та організаційних бар'єрів; розширення доступу малого та середнього підприємництва до фінансових ресурсів; розвиток лізингу обладнання та технологій; системний розвиток інфраструктури для надання малим й середнім підприємствам інтегральної фінансової, матеріальної, інформаційної, консультаційної та організаційно-методичної допомоги); в) посилити зв'язок створення малих і середніх підприємств із академічними знаннями, вищими навчальними закладами через заснування академічних інкубаторів та пре-інкубаторів; г) забезпечити можливість неперервної освіти для підприємців (консультації, семінари, тренінги, здобування другої освіти, курси підвищення кваліфікації та перепідготовки);

2) *створення та реалізація на практиці ефективних соціально-економічних механізмів та механізмів суворого контролю*. Зазначені механізми в нашій державі діють і, виходячи із розглянутих в попередніх розділах дослідженнях, можна дійти висновку, що кількісний обсяг інструментів цих механізмів є надмірним.

Так, варто звернути увагу, що контрольно-наглядові функції уповноважених органів держави та органів місцевого самоврядування у зазначених відносинах спрямовані на забезпечення додержання суб'єктами господарювання встановлених законодавством правил ведення господарської діяльності, на утвердження суспільного господарського порядку в економічній

системі, на регулювання економіки та управління нею, на досягнення оптимальної організації економічних (господарських) відносин. Дії з реалізації вказаних контрольно-наглядових функцій носять управлінсько-господарський (організаційно господарський) характер [51, с. 80].

Виходячи з вищевикладеного, підкреслюємо, що в умовах для бізнесу, які існують в нашій державі, дерегуляція є не тільки найкращим, але й єдино можливим видом політики розвитку підприємництва, а особливо – розвитку малого та середнього підприємництва, яке є фундаментом стабільної економіки. Разом з тим, виходячи із позиції, що мале підприємництво є фундаментом державної економіки, вважаємо за доцільне в процесі становлення сучасного адміністративно-правового регулювання управління підприємницькою діяльністю в Україні розробити та прийняти нову редакцію Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні».

На нашу думку, цей законодавчий акт в новій редакції повинен називатись Законом України «Про заохочення малого та середнього підприємництва в Україні» та мати таку структуру:

«Розділ перший «Загальні положення».

Стаття 1. Мета Закону

1. Метою цього Закону є сприяння держави комплексними заходами підприємницькій діяльності малих та середніх підприємств шляхом встановлення на законодавчому рівні основних принципів, базових стратегій та інших основних питань, що стосуються заходів для заохочення законної конкурентної діяльності малого та середнього підприємництва, а також питань, що стосуються прав та обов'язків держави і місцевих органів державної влади щодо реалізації політики сприяння стабільному розвитку національної економіки та поліпшення діяльності малого та середнього підприємництва.

Стаття 2. Суб'єкти малого та середнього підприємництва

1. Терміни «суб'єкти малого підприємництва» та «суб'єкти середнього

підприємництва» вживаються у цьому Законі в значенні, наведеному у Господарському кодексі України, з урахуванням того, що в цілях цього Закону термін «суб'єкти малого підприємництва» охоплює суб'єктів мікропідприємництва.

Стаття 3. Законодавство у сфері заохочення малого та середнього підприємництва в Україні

1. Відносини, пов'язані з заохоченням малого та середнього підприємництва в Україні, базуються на Конституції України і регулюються Господарським, Цивільним та Податковим кодексами України, цим Законом та іншими законодавчими актами, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. У разі якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, визначено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору.

Розділ II «Державна політика у сфері заохочення малого і середнього підприємництва в Україні»

Стаття 4. Мета державної політики у сфері заохочення малого та середнього підприємництва в Україні

1. Метою державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є:

1) створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва;

2) забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності;

3) стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва;

4) сприяння провадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній

ринки;

5) забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян.

Стаття 5. Принципи державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні

1. Принципами державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є:

1) ефективність підтримки малого і середнього підприємництва;

2) доступність отримання державної підтримки суб'єктами малого і середнього підприємництва;

3) забезпечення участі представників суб'єктів малого і середнього підприємництва, громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів малого і середнього підприємництва, у формуванні та реалізації державної політики в зазначеній сфері;

4) створення рівних можливостей для доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва, що відповідають вимогам, передбаченим загальнодержавними, регіональними та місцевими програмами розвитку малого і середнього підприємництва, до участі у виконанні таких програм та для отримання державної підтримки;

5) ефективність використання бюджетних коштів, передбачених для виконання зазначених програм;

6) відкритість і прозорість проведення процедур надання державної підтримки;

7) доступність об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва для всіх суб'єктів малого і середнього підприємництва.

Стаття 6. Основні напрями державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні

1. Основними напрямами державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є:

1) просування інноваційного бізнесу та стартапів, що сприяють розвитку активності малих і середніх підприємств.

2) зміцнення позицій малих і середніх підприємств на ринку шляхом спрощення отримання такими підприємствами бізнес-ресурсів, а також залучення малих і середніх підприємств до виконання державних замовлень.

Великі підприємства, що уповноважені виконувати державне замовлення, зобов'язані долучати до виконання такого замовлення малі та середні підприємства в частці, не меншій 20%.

3) залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб;

4) сприяння фінансуванню малого та середнього підприємництва шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо;

5) сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва;

6) гарантування прав суб'єктів малого і середнього підприємництва під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;

7) сприяння спрощенню дозвільних процедур та процедур здійснення державного нагляду (контролю), отримання документів дозвільного характеру для суб'єктів малого і середнього підприємництва та скороченню строку проведення таких процедур;

8) організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого і середнього підприємництва.

Стаття 7. Відповідальність держави за результати виконання цього Закону

1. Держава в особі відповідних органів державної влади та Комісії з питань малого та середнього підприємництва несе матеріальну

відповідальність за рахунок Державного бюджету за розробку і здійснення спільних заходів для малого та середнього підприємництва та їх наслідки відповідно до основних принципів.

2. Позови проти відповідних органів державної влади та Комісії з питань малого та середнього підприємництва, що ймовірно порушили цей Закон, розглядаються адміністративними судами в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.

Стаття 8. Відповідальність місцевих органів державної влади за виконання цього Закону

1. Місцеві органи державної влади несуть відповідальність за рахунок місцевого бюджету за розробку і здійснення заходів заохочення малого та середнього підприємництва, адаптацію такого підприємництва до природних, економічних та / або соціальних умов відповідного регіону.

2. Позови проти місцевих органів державної влади та місцевих відділів Комісії з питань малого та середнього підприємництва, що ймовірно порушили цей Закон, розглядаються адміністративними судами в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.

Розділ III. Заходи заохочення малого та середнього підприємництва

Стаття 9. Стимулювання інноваційного бізнесу та заохочення стартапів, творчої ділової активності у малому та середньому підприємництві

1. З метою стимулювання інноваційного бізнесу в малому та середньому підприємництві держава повинна: заохочувати наукові дослідження та розробки, що пов'язані з технологіями розробки нових продуктів та послуг; сприяти впровадженню нового обладнання, щоб значно підвищити ефективність виробництва та продажу продукції; сприяти впровадженню нових методів управління бізнесом для комплексного контролю розробки продукту, виробництва, транспортування та реалізації; приймати будь-які інші необхідні заходи.

2. З метою заохочення стартапів малого та середнього бізнесу держава повинна: створити освітні курси з підготовки кадрів для стартапів;

сприяти фінансуванню витрат, пов'язаних з початковим етапом запуску стартапу; вживати будь-яких інших необхідних заходів, що спрямовані на підвищення суспільного інтересу та розуміння важливості й необхідності стартапів.

3. З метою заохочення творчої діяльності малого та середнього підприємництва держава повинна заохочувати наукові дослідження й розробки, що стосуються нових методик, пов'язаних з виробництвом або продажем продуктів, або наданням послуг.

4. Необґрунтоване порушення вимог цієї статті Закону тягне за собою відповідальність, передбачену ч. 2 ст. ст. 7 цього Закону.

Стаття 10. Поліпшення позицій на ринку окремих груп малих і середніх підприємств

1. Для поліпшення позицій малих і середніх підприємств на ринку держава повинна: з метою стимулювання впровадження новітнього та безпечного для працівників та екологічної обстановки обладнання суб'єктів малого та середнього підприємництва сприяти цьому наданням допомоги щодо монтажу та технічного обслуговування такого обладнання; з метою сприяння збільшенню попиту на товари та послуги, що надаються малим і середнім підприємництвом, держава повинна розширити можливості для суб'єктів таких підприємств на виконання ними державних замовлень. Великі підприємства, що уповноважені виконувати державне замовлення, зобов'язані долучати до виконання такого замовлення малі та середні підприємства в частці, не меншій 20%.

Стаття 11. Обмеження щодо заохочення суб'єктів малого і середнього підприємництва

Під програми державного заохочення малого та середнього підприємництва не підпадають суб'єкти малого і середнього підприємництва, які:

1) є кредитними організаціями, страховими організаціями, інвестиційними фондами, недержавними пенсійними фондами, професійними

учасниками ринку цінних паперів, ломбардами;

2) є нерезидентами України, за винятком випадків, передбачених міжнародними договорами України;

3) здійснюють виробництво та/або реалізацію зброї, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, обмін валют;

4) здійснюють надання в оренду нерухомого майна, що є одним з основних видів діяльності;

5) визнані банкрутами або стосовно яких порушено справу про банкрутство;

6) перебувають у стадії припинення юридичної особи або припинення підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця;

7) подали завідомо недостовірні відомості та документи під час звернення за наданням державної підтримки;

8) мають заборгованість перед бюджетом, Пенсійним фондом України, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування;

9) отримали державну підтримку з порушенням умов її надання або умов щодо цільового використання бюджетних коштів, що доведено в установленому порядку;

10) отримують аналогічну за видами державну підтримку, строк надання якої не закінчився.

Стаття 12. Інфраструктура заохочення малого і середнього підприємництва

1. Інфраструктурою заохочення малого і середнього підприємництва є підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, які провадять діяльність, спрямовану на розвиток суб'єктів малого і середнього підприємництва, їх інвестиційної та інноваційної активності, просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки.

До об'єктів інфраструктури заохочення малого і середнього підприємництва належать бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні

бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, центри трансферу технологій, фонди підтримки малого підприємництва, лізингові компанії, консультативні центри, інші підприємства, установи та організації, основним завданням яких є сприяння розвитку малого і середнього підприємництва.

2. Державне заохочення об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва здійснюється в рамках державних, регіональних і місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва.

Стаття 13. Види державної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва

1. Державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу.

2. Верховна Рада Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування мають право надавати, крім визначених частиною першою цієї статті видів державної підтримки, інші види державної підтримки за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Розділ IV «Органи, що забезпечують заохочення та розвиток малого і середнього підприємництва в Україні, та їх повноваження»

Стаття 14. Органи, що забезпечують розвиток малого і середнього підприємництва

1. Розвиток малого і середнього підприємництва забезпечують у межах своїх повноважень Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважений орган у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, інші центральні органи виконавчої влади, Верховна Рада

Автономної Республіки Крим та Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування.

2. Спеціально уповноваженим органом у сфері розвитку малого і середнього підприємництва є Комісія з питань малого та середнього підприємництва, яка є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва.

Стаття 15. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері розвитку малого і середнього підприємництва

1. Кабінет Міністрів України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку підприємництва, розроблення та виконання загальнодержавних програм розвитку малого і середнього підприємництва з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, здійснює заходи щодо розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва, спрямовує, координує та контролює діяльність органів виконавчої влади, які забезпечують надання державної підтримки.

Стаття 16. Повноваження Комісії з питань малого та середнього підприємництва

1. До повноважень Комісії з питань малого та середнього підприємництва належать:

1) внесення пропозицій щодо формування та реалізація державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва;

2) підготовка пропозицій щодо визначення пріоритетів і видів підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва;

3) розроблення проектів державних програм розвитку малого і середнього підприємництва, забезпечення їх виконання з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та здійснення моніторингу виконання;

4) внесення пропозицій щодо визначення основних фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку малого і середнього підприємництва;

5) надання гарантій кредитно-фінансовим установам, які надають кредити малим та середнім підприємствам, щодо повернення кредитів;

6) утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів з питань розвитку малого і середнього підприємництва;

7) формування єдиної інформаційної системи для забезпечення реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва;

8) сприяння діяльності громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів малого і середнього підприємництва;

9) забезпечення пропагування і популяризації підприємницької діяльності;

10) забезпечення представництва в міжнародних організаціях, налагодження співпраці з органами влади іноземних держав щодо розвитку малого і середнього підприємництва;

11) підготовка і публікація щороку в засобах масової інформації звітів про стан розвитку малого і середнього підприємництва в Україні та його державну підтримку, проведення оцінки фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку малого і середнього підприємництва та рівня ефективності державної підтримки;

12) методологічне забезпечення діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та сприяння розробленню і здійсненню ними заходів щодо розвитку малого і середнього підприємництва, у тому числі виконання регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва;

13) сприяння формуванню інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва.

Стаття 17. Повноваження інших центральних органів виконавчої влади у сфері розвитку малого і середнього підприємництва

1. До повноважень інших центральних органів виконавчої влади у сфері заохочення малого і середнього підприємництва належать:

1) участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері

розвитку малого і середнього підприємництва;

2) участь у розробленні проектів державних програм розвитку малого і середнього підприємництва, забезпечення їх виконання з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та здійснення моніторингу виконання;

3) забезпечення рівних можливостей суб'єктів підприємництва для доступу до участі у виконанні загальнодержавних, регіональних та галузевих програм.

Стаття 18. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим та місцевих державних адміністрацій у заохоченні малого і середнього підприємництва

1. До повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим та місцевих державних адміністрацій у сфері заохочення малого і середнього підприємництва належать:

1) визначення регіональних пріоритетів і видів державної підтримки з урахуванням загальнодержавних пріоритетів;

2) розроблення проектів регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва, забезпечення їх виконання з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, національних і регіональних соціально-економічних, екологічних, культурних та інших особливостей, здійснення моніторингу виконання таких програм;

3) сприяння розвитку міжрегіонального співробітництва суб'єктів малого і середнього підприємництва;

4) забезпечення пропагування і популяризації підприємницької діяльності;

5) налагодження співпраці з міжнародними організаціями, адміністративно-територіальними утвореннями іноземних держав з питань розвитку малого і середнього підприємництва;

6) проведення оцінки фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку малого і середнього підприємництва та рівня ефективності державної підтримки, прогнозування розвитку малого і

середнього підприємництва у відповідних регіонах України;

7) сприяння формуванню інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва у відповідних регіонах України;

8) методичне забезпечення органів місцевого самоврядування, сприяння розробленню та здійсненню ними заходів щодо розвитку малого і середнього підприємництва.

Стаття 19. Повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері заохочення малого і середнього підприємництва

1. До повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері заохочення малого і середнього підприємництва належить створення умов для розвитку малого і середнього підприємництва, зокрема:

а) визначення пріоритетів та видів державної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва з урахуванням загальнодержавних пріоритетів;

б) участь у розробленні проектів регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва, їх затвердження та забезпечення виконання з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, національних і місцевих соціально-економічних, екологічних, культурних та інших особливостей, здійснення моніторингу виконання таких програм;

в) сприяння формуванню інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва;

г) сприяння діяльності громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів малого і середнього підприємництва;

2. До повноважень органів місцевого самоврядування також належить утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів у сфері розвитку малого і середнього підприємництва.

Стаття 20. Консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи у сфері розвитку малого і середнього підприємництва

1. Порядок утворення консультативних, дорадчих або інших допоміжних органів у сфері розвитку малого і середнього підприємництва визначається відповідним наказом Комісії з питань малого та середнього підприємництва.

2. Інформація про рішення органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про утворення консультативних, дорадчих або інших допоміжних органів у сфері розвитку малого і середнього підприємництва підлягає опублікуванню у засобах масової інформації, а також розміщенню на офіційних веб-сайтах відповідних органів».

Окрім того, вважаємо за потрібне розробити та прийняти в процесі становлення сучасного адміністративно-правового регулювання управління підприємницької діяльності в Україні законодавчого акта з назвою «Основи управління підприємницькою діяльністю в Україні». В рамках такого нормативно-правого акта має бути регламентовано комплекс загальних правил та стандартів управління підприємницькою діяльністю в нашій державі, а саме: поняття та об'єкти, суб'єкти (їх повноваження) управління підприємницькою діяльністю; основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні; контроль за виконанням функцій з управління підприємницькою діяльністю; відповідальність за порушення законодавства з питань управління підприємницькою діяльністю.

Також слід зазначити, що для нормативно-правових актів про підприємницьку діяльність в Україні є характерною поступова демократизація регламентації такої діяльності, що викликано, насамперед, поглибленою інтеграцією нашої держави до Європейського Союзу. Однак попри те, що окремі норми українського законодавства навіть є гнучкішими, аніж аналогічні у державах-членах ЄС, в силу багатьох об'єктивних й суб'єктивних факторів правові норми про підприємництво в Україні ще не можуть за своєю досконалістю і ефективністю відповідати європейським. Поглиблює недосконаліть українського законодавства, що регулює підприємницьку

діяльність, низка факторів: по-перше, відсутність законодавчо визначених понять «господарська правоздатність», «господарська дієздатність», «господарська правосуб'єктність»; по-друге, неврегульованість господарської комерційної діяльності приватного підприємства та самої природи такого підприємства; по-третє, відсутність нормативної регламентації підприємницької діяльності осіб, які відносяться до «вільних професій», що вказує на потребу розроблення та прийняття закону України «Про вільні професії», в якому б регламентувались, серед іншого, питання правового статусу й господарської правосуб'єктності фізичних осіб, що відносяться до категорії «вільні професії»; по-четверте, обмеженість форм інвестування в українську економіку.

Для вирішення зазначених проблем пропонуємо:

1) внести до законодавства зміни, в яких давалось би визначення вказаним поняттям, а саме:

– господарська правоздатність – здатність суб'єкта господарювання мати підприємницькі права та обов'язки щодо здійснення та регулювання чи організації підприємницької діяльності;

– господарська дієздатність – здатність суб'єкта господарювання своїми діями набувати для себе господарських та цивільних прав й самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе господарські обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання;

– господарська правосуб'єктність – сукупність господарської правоздатності та господарської дієздатності суб'єкта підприємницької діяльності;

– спеціальна господарська правосуб'єктність – сукупність господарської правоздатності та господарської дієздатності суб'єкта підприємницької діяльності, що виникають у зв'язку із отриманням таким суб'єктом ліцензій та спеціальних дозволів;

2) правове становище приватних підприємств регламентується

загальними положеннями про юридичну особу, що містяться в ЦК України, та нормами про підприємство, які знаходяться в ГК України, тому вбачається необхідність прийняття Закону «Про приватні підприємства», який би нормативно вирішив питання господарської комерційної діяльності приватного підприємства та самої природи такого підприємства;

3) взявши за базис практику врегулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності «вільних професій» Німеччини та Польщі, розкрити в національному законодавстві це поняття та врегулювати особливості здійснення ними підприємницької діяльності. Так, «вільними професіями» називається форма ведення бізнесу, що характеризується такими ознаками:

а) представник «вільних професій» – «вільний працівник» – це підприємець, що діє в формі юридичної особи, виступаючи і роботодавцем (щодо себе та працівників, яких він може найняти для оптимізації своєї діяльності), і працівником, виконує відповідні роботи, надає послуги контрагентам на основі відповідних договорів;

б) «вільний працівник» здійснює свою підприємницьку діяльність лише в межах своїх професійних здібностей, що підтверджені відповідним дипломом чи сертифікатом. Тобто «вільний працівник», надаючи, наприклад, ветеринарні послуги, не має права займатись в рамках такої підприємницької діяльності (чи поєднувати її) з іншою підприємницькою діяльністю (наприклад, займатись купівлею-продажем техніки не своєї праці чи надавати послуги дизайнера);

в) зареєструватись в реєстрі суб'єктів господарювання в якості підприємця «вільної професії» можуть лише особи, які мають відповідні спеціальності та пройшли відповідні фахові іспити за спеціальностями, передбаченими каталогом «вільних професій» (групи фахівців у галузях права, медицини, публіцистики, педагогіки, економіки та фінансів, а також фахівці в творчій галузі). Саме тому не слід плутати фрілансерів та представників «вільних професій», позаяк фрілансер може, зареєструвавшись в якості

приватного підприємця, виконувати будь-яку роботу (окрім тої, що охоплена спеціалізаціями каталогу «вільних професій»), а «вільний працівник» може займатися лише фаховою роботою, яка відповідає його спеціалізації, після того як пройде відповідні іспитові випробування;

4) що стосується обмеженості форм інвестування в українську економіку, то це є широке питання, яке потребує додаткових досліджень, що виходять за межі нашої тематики, тому наразі лише маємо констатувати вказаний факт як такий, на який вже неодноразово звертали увагу вчені-економісти (наприклад, Г.О. Кужелєва, С.А. Терещенко [173; 497] та інші). Звісно, що вирішенням цієї проблеми є наукові ґрунтовні дослідження у вказаній сфері та, як наслідок, обґрунтоване розширення можливостей для інвестиційної діяльності на території України, особливо з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Підсумовуючи, зазначимо, що практика управління підприємництвом в ЄС, США та в Японії й КНР вказує на необхідність регламентації особливого комплексу інструментів управління бізнесом в Україні. За прикладом цих держав в Україні має бути розроблено та реалізовано концепцію управління підприємництвом, яка ґрунтується на тій об’єктивній істині, що підприємницька діяльність є фундаментом та гарантом державної економіки, тому управління, засноване на державній підтримці підприємництва, означає підтримку економіки самої держави. Окрім того, об’єктивно доцільним є розроблення та прийняття нової редакції Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» у вигляді Закону «Про заохочення малого та середнього підприємництва в Україні». З метою стандартизації та досягнення справедливого управління підприємницькою діяльністю в Україні рекомендується розроблення та створення спеціального законодавчого акта «Засади управління підприємницькою діяльністю в Україні».

Висновки до розділу 4

1. У рамках міжнародного права не існує такого напрямку права, як право управління підприємницькою діяльністю чи міжнародного підприємницького права. Разом з тим фактичне управління підприємницькою діяльністю на глобальному рівні здійснюється в рамках таких груп глобальних організацій: 1) міжнародні урядові економічні організації в системі регулювання економічного співробітництва та галузей світового господарства, що входять в систему ООН (Економічна і соціальна рада, Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй, Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку, Міжнародне агентство з атомної енергії, Продовольча та сільськогосподарська організація); 2) міжнародні урядові організації, що не входять до системи органів ООН та які приймають міжнародні акти, якими регулюється підприємницька діяльність та/або міжнародна торгівля (Організація економічного співробітництва та розвитку, Міжнародне енергетичне агентство, Світова організація торгівлі); 3) міжнародні неурядові організації, що приймають міжнародні акти, якими регулюється підприємницька діяльність шляхом стандартизації окремих правил та стандартів (Міжнародний телекомунікаційний союз, Міжнародна електротехнічна комісія, Міжнародна організація по стандартизації).

2. Основними органами ЄС, що компетентні здійснювати пряме та опосередковане управління підприємницькою діяльністю в ЄС, відповідно до первинного законодавства Європейського Союзу, є:

1) Рада ЄС, що є органом ЄС, який висловлює інтереси держав-членів ЄС та є однією з двох інституцій Союзу, що володіє статусом законодавця. За весь час свого існування Рада ЄС прийняла низку фундаментальних директив, що стали основою для управління підприємницькою діяльністю в ЄС та в державах-членах; цей інститут влади в ЄС повноважний координувати політику держав-членів в ряді питань (зокрема, економічна та податково-

бюджетна політика; освіта, культура, молодь та спорт; політика зайнятості);

2) Європейська Комісія, яка, на відміну від Європейського парламенту, який висловлює інтереси громадян Європейського Союзу, та на відміну від Ради Євросоюзу, що висловлює інтереси держав-членів ЄС, є представником Євросоюзу як єдиного цілого. Статтею 211 Договору про заснування ЄС на Комісію покладено обов'язки щодо забезпечення належного функціонування та розвитку єдиного ринку. Комісія наділена виключно важливою правомочністю вказувати державам-членам на невиконання або недостатньо повне виконання ними зобов'язань, встановлених установчими договорами або нормами вторинного права. Для оптимізації роботи Єврокомісії в галузі управління та вдосконалення управління підприємницькою діяльністю у структурі цього органу влади створено спеціальні відділи – Генеральні директорати, що прямо зайняті управлінням підприємницькою діяльністю в ЄС, а саме: а) Генеральний директорат з конкуренції (здійснює антимонопольну політику в ЄС, підсумовуючи діяльність Єврокомісії за рік; публікує свою щорічну доповідь про конкурентну політику в ЄС, а також річний звіт про власну діяльність); б) Генеральний директорат з внутрішнього ринку, промисловості, підприємництва та малих і середніх підприємств (цей відділ ЄК відповідає за: заповнення внутрішнього ринку товарами та послугами; надання допомоги для здійснення розумного, стійкого і всеосяжного зростання економіки в ЄС; сприяння розвитку підприємництва та зростанню малого бізнесу; полегшення доступу малих та середніх підприємств до фінансування; сприяння доступу компаній ЄС на світові ринки; вироблення політики з охорони й захисту прав промислової власності тощо); в) Генеральний директорат з торгівлі (проводить в Євросоюзі загальну політику щодо торгівлі з третіми країнами; зокрема, діяльність Директорату охоплює, серед іншого: ведення торгових переговорів з третіми країнами; поліпшення доступу на ринки для експортерів та імпортерів; забезпечення справедливої практики в міжнародній торгівлі та при здійсненні оцінок екологічних й соціальних наслідків торгівлі); г) Генеральний директорат з оподаткування та

Митного союзу (у своїй роботі націлений на виконання таких зобов'язань: управління, захист та розвиток Митного союзу; вирішення податкових перешкод, які не дозволяють компаніям діяти вільно через кордони й користуватися максимальною користю внутрішнього ринку тощо); 5) Генеральний директорат зі здоров'я та безпеки харчових продуктів (займається охороною та поліпшенням здоров'я населення; забезпеченням в Європі безпечного та корисного продовольства; захисту здоров'я та благополуччя сільськогосподарських тварин; захисту здоров'я сільськогосподарських культур та лісу); д) Генеральний директорат з фінансової стійкості, фінансових послуг та ринку капіталу Союзу (відповідає за розробку і здійснення політики в галузі банківської справи та фінансів).

3. В ЄС управління підприємницькою діяльністю поділяється на два важливих напрямки:

1) малий та середній бізнес. Першими кроками в управлінні малим та середнім підприємництвом в Євросоюзі були заходи щодо: усунення адміністративних бар'єрів; внесення коректив в умови фінансування через досягнення прозорості платіжних систем і створення Європейської асоціації фондів взаємних гарантій для малого бізнесу тощо. В 1987 році була заснована мережа Європейського інформаційного центру для забезпечення малих та середніх підприємств інформацією про внутрішній ринок [549, с. 3; 563]. З червня 2008 року в ЄС діє Закон про малий бізнес для Європи, який остаточно розставив всі пріоритети політики по відношенню до малого та середнього бізнесу в Європі. Цей Закон про малий бізнес включає 10 принципів, які є визначальними в процесі здійснення управління малою та середньою підприємницькою діяльністю як на рівні ЄС, так і на національному рівні держав-членів. Закон про малий бізнес містить пакет конкретних й далекосяжних заходів, включаючи 4 законодавчих пропозиції, які дозволять втілити зазначені принципи в життя. 19-20 червня 2000 року було прийнято Європейську Хартію для малих підприємств, яка значним чином вплинула на сьогоднішній стан управління малим підприємництвом в ЄС та державах-

членах Євросоюзу. На основі Хартії в рамках ЄС було прийнято низку програм (близько 15), в яких ставились конкретні задачі щодо подальшого розвитку й оптимізації управління малим та середнім підприємництвом в ЄС.

Останнім часом підтримка малих та середніх підприємств в Євросоюзі полягає в реалізації довгострокових програм, спрямованих на залучення таких підприємств у процес вирішення актуальних проблем. Як правило, європейська політика у сфері стимулювання малого та середнього бізнесу здійснюється на двох рівнях: через самостійну діяльність країн і через програми, що реалізуються під егідою ЄС;

2) великий бізнес. Підприємства такого розміру регулюються імперативними нормами європейського законодавства. Основні правила та стандарти права ЄС про управління великим бізнесом в ЄС містяться в таких директивах: Про реєстрацію компаній 1968 року, Про мінімальний капітал 1976 року, Про злиття 1978 року, Про поділ компаній 1982 року, Про правила подання відомостей про філії 1989 року. З 1985 року в ЄС так само було комплексно врегульовано діяльність транснаціональних корпорацій та уніфіковано в прийнятому Радою ЄС регламенті «Про Європейське об'єднання з економічних інтересів».

4. Управління підприємницькою діяльністю в США в загальній формі врегульоване нормами Єдиного торгового кодексу США та іншими законодавчими нормами США й окремих штатів (коли на те є компетенція штату). Більшою мірою управління підприємництвом в США побудоване відповідно до розмірів підприємства, а саме:

а) управління малою та середньою підприємницькою діяльністю. Діяльність малих та середніх підприємств врегульована Федеральним Законом «Про малий бізнес» 1953 року, а порядок інвестування та державної підтримки – федеральними законами «Про інвестування малого бізнесу» 1958 року та «Про підтримку малого бізнесу» 2010 року. Закон «Про підтримку малого бізнесу» передбачає значне збільшення державної підтримки малого бізнесу в сфері кредитування, оподаткування, фінансування експорту малих

підприємств (розширення повноважень Адміністрації з питань малого бізнесу з надання гарантій по кредитах у розмірі до $5 млн., підвищення ліміту мікрокредитів тощо). Малі та середні підприємства, що діють в формі товариств, регулюються нормами Федерального закону «Про товариства» («Єдиний закон про товариства») 1914 року.

Основним державним органом у Сполучених Штатах, що повноважний здійснювати регулювання підприємницькою діяльністю в частині малого бізнесу (індивідуального підприємництва в тому числі), є Адміністрація у справах малого бізнесу, яка відіграє вирішальну роль у питанні інтенсивності розвитку й активізації на ринку малого бізнесу. Цей федеральний орган здійснює на практиці ряд найважливіших для малих підприємств програм, основними з яких є: гарантійна кредитна програма 7(а), програма поручительських гарантій, програма 504;

б) управління великою підприємницькою діяльністю. Управління великим бізнесом в США не є однаковим у всіх штатах (окрім управління товариствами, якщо такі в кожному конкретному випадку будуть віднесені до великого бізнесу), проте однаково спрямовується на конкурентні та економічні питання діяльності таких підприємств (основою такого управління є, зокрема, Акт Шермана 1890 року). Так, цикл функціонування корпорації регулюється виключно законодавством відповідного штату, а саме типовими законами про корпоративну діяльність й Переглянутим Типовим законом про корпоративну діяльність.

5. До основних федеральних органів, що повноважні здійснювати управління підприємницькою діяльністю в США, відносяться: 1) Департамент (Міністерство) юстиції США, що приймає безліч директивних документів, якими оперативно врегульовуються питання підприємництва, що не регламентовані законами США (значну роль в управлінні підприємництвом в США грає антитрестовський відділ Міністерства юстиції, який здійснює головну роботу з державного контролю за монополістичної діяльністю); 2) Департамент торгівлі США, який є центральним органом влади, що, серед

іншого, профільно займається економічним зростанням в США, просуванням вільної торгівлі США по всьому світу, міжнародними економічними місіями та підтримкою інновацій (до основних структурних підрозділів Департаменту, що прямо чи опосередковано займаються управлінням підприємницькою діяльністю в США, слід відносити: Агентство з розвитку бізнесу меншин; Бюро з реєстрації патентів та торгових марок; Управління міжнародної торгівлі); 3) Федеральна торгова комісія, яка є незалежним агентством уряду США, створеним з метою захисту прав споживачів та, зокрема, для здійснення контролю за дотриманням американського антимонопольного законодавства (в структурі Федеральної комісії було створено такі три підрозділи: Бюро з захисту прав споживачів; Бюро з питань конкуренції; Бюро економіки); 4) Агентство США з торгівлі та розвитку, що є незалежним агентством федерального уряду та центральним органом державного управління США в галузі сприяння торгівлі.

6. Економічне відродження та активізація росту підприємства в Японії розпочалось з окупацією імперії Сполученими Штатами Америки та з прийняттям Пацифістської конституції 1947 року. Реформи в економіці та ріст підприємництва були зумовлені утворенням системи законодавства про мале та середнє підприємництво, яке складають такі закони: «Про кооперативні об'єднання малих та середніх підприємств» 1949 р., «Про організацію асоціацій малого та середнього бізнесу» 1957 р., «Про заохочення субпідрядних малих та середніх підприємств» 1970 р., «Про розвиток малого та середнього роздрібного бізнесу» 1973 р. та інші норми чинного законодавства Японії. Основним сьогодні нормативно-правовим актом в Японії, що врегульовує питання малого та середнього підприємництва, є Базовий Закон Японії «Про малі та середні підприємства» 1963 р. Велике підприємництво, в більшості випадків, регулюється нормами антимонопольного законодавства, а також нормами господарського та цивільного права.

7. Законодавство Японії покладає на державу такі обов'язки щодо

виконання ряду стандартів управління малим та середнім підприємництвом: 1) просування інноваційного бізнесу та стартапів, сприяння розвитку творчих здібностей та ділової активності серед малих і середніх підприємств; 2) зміцнення основ бізнесу малого та середнього підприємництва шляхом спрощення отримання бізнес-ресурсів для таких підприємств, а також шляхом підвищення чесності та об'єктивності здійснення угод за державними замовленнями, пов'язаними з малим та середнім підприємництвом; 3) згладжування адаптації малого та середнього підприємництва до змін в економічному або соціальному середовищах шляхом сприяння стабільності бізнесу, а також сприяння бізнесу через перетворення малого та середнього підприємництва у відповідь на такі зміни тощо; 4) сприяння фінансуванню малого та середнього підприємництва, а також підвищення власного капіталу таких підприємств. Відтак, держава та місцеві органи публічної влади Японії повинні співпрацювати один з одним та прагнути розвивати адміністративну структуру, а також підвищувати ефективність її функціонування при реалізації заходів у сфері малого та середнього підприємництва.

8. Управлінням малим, середнім та великим підприємництвом в Японії займаються такі органи влади: 1) Міністерство економіки, торгівлі та промисловості Японії, яке розробляє національну систему підтримки та розвитку бізнесу; 2) Агентство малого та середнього бізнесу, що є складовою структури Міністерства економіки та яке займається розробкою стратегій розвитку малого і середнього підприємництва, вдосконаленням національної інфраструктури підтримки цього сектору економіки, забезпеченням взаємодії між різними органами державного, регіонального та місцевого управління з приводу реалізації політики управління малим та середнім підприємництвом; 3) Агентство підтримки малого та середнього підприємництва й інноваційного розвитку регіонів Японії, що є складовою частиною Міністерства економіки та реалізує державну політику підтримки і розвитку малого та середнього підприємництва по всій країні; 4) Рада зі стратегії розвитку малого та середнього підприємництва, яка є органом державної влади, що зобов'язаний

виконувати такі функції: вивчати та обговорювати важливі питання, що стосуються дотримання законодавства про мале та середнє підприємництво; давати поради міністру економіки, торгівлі та промисловості або відповідним міністрам про реалізацію політики управління малим та середнім підприємництвом.

9. Основним актом, що врегульовує діяльність великого підприємництва в Китаї, є Закон «Про компанії» 1993 року. Управління малим та середнім підприємництвом в КНР ґрунтується, окрім як на ідеологічних програмах, деклараціях та ідеологічних законах, також і на нормах Закону КНР «Про сприяння малим та середнім підприємствам» 2002 р. та на положеннях ряду стратегічних програм. Основними органами державної влади Китаю, що здійснюють управління підприємницькою діяльністю в державі, є: Всекитайські збори народних представників; Голова КНР; Державна Рада; Департамент при державній Раді, що курирує роботу щодо підприємств; Національна комісія з розвитку та реформування (ініціює ухвалення необхідних урядових рішень, збирає інформацію та статистичні дані про роботу малих підприємств). Управління підприємництвом в КНР сформоване за принципом підтримки та покарання. Зокрема, повноважні органи влади КНР мають право застосовувати до підприємств санкції, якщо ті порушать вимоги щодо дотримання норм державного законодавства, підзаконних актів у сфері безпеки праці, охорони здоров'я працівників, соціального страхування, використання природних ресурсів та екології, якості продукції, державного та місцевих бюджетів, оподаткування, фінансової сфери; порушення закону при реєстрації компанії; порушення закону засновниками та учасниками (акціонерами) компанії при здійсненні вкладу капіталу; вивід вкладів з компанії засновниками та учасниками (акціонерами); ведення компанією додаткових бухгалтерських книг; надання фінансових та бухгалтерських звітів в порушення закону тощо.

10. Практика управління підприємництвом в ЄС, США та в Японії й КНР вказує на необхідність регламентації особливого комплексу інструментів

управління бізнесом в Україні. В Україні, за прикладом цих держав, повинна бути розроблена та реалізована концепція управління підприємництвом, яка ґрунтується на тій об'єктивній істині, що підприємницька діяльність є фундаментом та гарантом державної економіки, тому управління, що засноване на державній підтримці підприємництва, означає підтримку економіки самої держави.

11. В рамках дерегуляції підприємницької діяльності в Україні, яка не повинна суперечити праву ЄС, до якого українське законодавство наближається в межах процесу адаптації, повинна бути розроблена та прийнята нова редакція Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» у вигляді Закону «Про заохочення малого та середнього підприємництва в Україні» зі змістом, що охоплював би: 1) скореговану мету цього акта та державної політики у сфері заохочення малого та середнього підприємництва в Україні; 2) напрями державної політики у згаданій сфері; 3) відповідальність держави та місцевих органів державної влади за результати виконання цього Закону; 4) заходи заохочення малого та середнього підприємства; 5) список органів, що забезпечують заохочення та розвиток малого і середнього підприємництва в Україні, та їх повноваження (ВРУ; КМУ; спеціально уповноважений орган у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, а саме: Комісії з питань малого та середнього підприємництва; інші центральні органи виконавчої влади, ВР АРК; РМ АРК; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування).

12. З метою стандартизації та досягнення ефективного управління підприємницькою діяльністю в Україні рекомендується розроблення та створення спеціального законодавчого акта «Засади управління підприємницькою діяльністю в Україні».

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовано основні результати дослідження, наведено наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки адміністративного права, які розв'язують наукову проблему щодо актуальної потреби у розробці системного теоретико-правового вчення про адміністративно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні та формулювання практичних пропозицій з вдосконалення правового регулювання управління у вказаній сфері.

У результаті ґрунтовного та всебічного аналізу як норм національного та зарубіжного законодавства, так і практики управлінської діяльності у сфері підприємництва сформульовано ряд нових теоретичних положень та пропозицій. Основні з них такі:

1. У результаті узагальнення всіх існуючих в українській науці підходів до визначення поняття та розкриття сутності підприємницької діяльності зроблено висновок, що під цим поняттям слід розуміти: 1) специфічну ініціативну професійну діяльність суб'єктів підприємництва (фізичних та юридичних осіб), що здійснюється на постійній основі та організовано, і виражену в отриманні прибутку в результаті виробництва товарів, надання послуг чи виконання робіт; 2) економічну прибуткову діяльність підприємця, що здійснюється у регламентованому законодавством порядку, в незаборонених законодавцем способах, яка виражена у бажаному для нього: пошуку змін в потребах споживача на його (чи його конкурентів) продукцію, послуги чи роботи; задоволення виявлених потреб споживачів шляхом організації інноваційного виробництва, збуту й менеджменту-маркетингу на основі балансу граничних показників максимальної продуктивності. Суттєві ознаки підприємницької діяльності виражаються в тому, що така діяльність: 1) є самостійною, відносно незалежною економічною діяльністю (підприємець сам розпоряджається своїм прибутком, самостійно формулює підприємницькі

стратегії, будучи готовим до господарських ризиків; відносна незалежність виражається в тому, що підприємець, здійснюючи свою підприємницьку діяльність на власний розсуд і ризик, повинен підкорятись встановленим законодавцем особливим правилам й стандартам); 2) здійснюється фізичними та юридичними особами, що набули статусу суб'єктів підприємницької діяльності у встановленому законодавством порядку (особами із цивільною та підприємницькою правосуб'єктністю); 3) не може відбуватись примусово; 4) є не просто самостійною, але й ініціативною діяльністю, що спрямована на реалізацію своїх здібностей та задоволення потреб інших осіб і суспільства; 5) є ризиковою економічною діяльністю; 6) як професійна діяльність спрямована не на разове, а на систематичне одержання прибутку незабороненим законом шляхом; 7) здійснюється у встановлених національним законодавством формах економічної діяльності, зокрема в Україні це: виробнича підприємницька; торговельна (комерційна) підприємницька; фінансово-кредитна підприємницька; страхова підприємницька; посередницька підприємницька діяльність.

2. Управління підприємницькою діяльністю в Україні – це напрям державної політики, сукупність закріплених в законодавстві заходів та форм економічного, правового й організаційного впливу на підприємницьку діяльність та підприємців, в тому числі шляхом державної підтримки та захисту суб'єктів підприємницької діяльності, а також державного контролю за дотриманням вимог законодавства суб'єктами такої діяльності. Дане управління є різновидом державного управління, яке представляє собою вид соціального управління, що здійснюється: на підставі нормативно-правового акта; у спосіб та в межах, передбачених законодавством; від імені та за дорученням держави спеціально створеними суб'єктами державного управління щодо об'єктів державного управління; у тих сферах, які потребують активного втручання держави з метою досягнення того ступеня впорядкованості суспільних відносин, що відображений у відповідних законодавчих актах держави, і повної відповідності поведінки всіх суб'єктів

нормативним моделям, закріпленим в нормах законів.

3. Мета управління підприємницькою діяльністю в нашій державі є комплексною й охоплює собою створення оптимальних умов для досягнення певного стану підприємницької діяльності відповідно до намічених результатів, обумовлених перспективами її розвитку. Мета управління підприємницькою діяльністю в Україні складається з таких елементів: 1) забезпечення економічної безпеки держави та безпеки суспільства шляхом забезпечення раціонального господарювання; 2) досягнення ефективного правового регулювання організаційно-господарських відносин у державі відповідно до вимог сучасності та реальних обставин економічної дійсності в країні; 3) досягнення оптимально побудованих адміністративних відносин між органами влади щодо регулювання здійснення господарської діяльності; 4) зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку законної господарської діяльності. Сьогодні основними перспективами розвитку є наближення правил та стандартів ведення підприємницької діяльності в Україні до аналогічних правил й стандартів ведення бізнесу в Європейському Союзі, тому і вказані елементи мети спрямовуються в русло вказаної перспективи.

Зважаючи на вказане, завданнями, які слід ставити перед управлінням підприємницькою діяльністю в Україні, є: 1) оптимізація державного управління підприємницькою діяльністю в Україні; 2) забезпечення національної безпеки в управлінні підприємницькою діяльністю в державі; 3) досягнення ефективності та результативності вибору державної політики в управлінні підприємницькою діяльністю в Україні; 4) недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів; 5) збалансування інтересів держави, суспільства та економічних інтересів суб'єктів господарювання, що найкращим чином може здійснюватись за відповідними стандартами, виробленими в Європейському Союзі.

4. Принципи управління підприємницькою діяльністю в Україні – це основоположні начала, на яких будується управління підприємницькою

діяльністю в нашій державі та які поділяються на дві основні групи, а саме: 1) загальні принципи державного управління, що характерні для управлінської діяльності держави загалом (принципи законності; пріоритету прав і свобод людини в управлінській діяльності; нейтралітету; гласності; відповідальності суб'єктів, що повноважні здійснювати управлінську діяльність); 2) спеціальні принципи, що характерні лише для законодавства про підприємницьку діяльність та здійснення управління цією галуззю (принципи доцільності; неспотворення економічної конкуренції; використання спеціальних економічно-юридичних, культурно-політичних та соціальних інструментів; невтручання у господарську діяльність).

5. Методи державного управління підприємницькою діяльністю – це спеціальні способи впливу органів державної влади на суб'єктів підприємницької діяльності (окремих або всіх форм власності), що: 1) реалізуються в передбаченому законодавством порядку, на відповідних принципах, з метою створення або забезпечення умов діяльності суб'єктів підприємництва відповідно до вимог чинного законодавства; 2) за формами впливу поділяють на: методи прямого впливу (дирижистські методи, що обмежують свободу економічного вибору, а часом її виключають загалом); методи опосередкованого впливу (залишають повну свободу вибору для господарюючих суб'єктів, нічим її не обмежуючи). Залежно від засобів впливу методи управління підприємницькою діяльністю поділяються на: 1) правові методи управління підприємницькою діяльністю в Україні, тобто діяльність держави щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм поведінки суб'єктів господарювання. Основою такого методу управління є розробка та юридичне закріплення норм поведінки суб'єктів підприємницької діяльності; 2) адміністративні методи управління підприємницькою діяльністю в Україні, тобто інструменти прямого впливу держави через відповідні органи державної влади на діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, що поділяються на: а) способи заборони (встановлення нормативних заборон щодо вчинення підприємцями окремих дій чи заборон щодо невиправданого

невчинення певних дій); б) способи дозволу (регламентування окремих правил, якими суб'єкти підприємницької діяльності наділяються окремими правами на вчинення окремих дій); в) способи примусу (регламентація та реалізація норм, з приводу застосування органами влади щодо осіб, які не перебувають в їх підпорядкованості, незалежно від волі і їх бажання, передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу відповідного характеру з метою охорони суспільних відносин шляхом попередження, припинення правопорушень, покарання за вчинення правопорушення); 3) економічні методи управління підприємницькою діяльністю в Україні (способи економічного управління суб'єктами підприємницької діяльності, що здійснюються інструментами фіскальної, бюджетної, грошово-кредитної та іншої державної політики); 4) пропагандистські методи управління підприємницькою діяльністю в Україні (способи звернення держави до гідності, честі і совісті підприємця).

6. Формами управління підприємницькою діяльністю в нашій державі є: економічні форми, тобто система заходів стимулювання чи дестимулювання певних сфер економіки, видів і суб'єктів підприємницької діяльності (податкове, митне, валютне регулювання; прогнозування та програмування соціально-економічного розвитку); правові форми, тобто нормативно-правові акти та акти ненормативного характеру; організаційні форми, що по своїй суті випливають з організаційних форм державного управління економікою, які становлять собою заходи управлінського порядку, застосовуються в межах, встановлених законами, компетентними державними органами стосовно економіки в цілому, її окремих сфер, а також видів і суб'єктів підприємницької діяльності (державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензування, встановлення квот тощо).

7. Система органів адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні є складною системою, що створює додаткове навантаження на сферу управління підприємництвом та на здійснення підприємницької діяльності в нашій державі (в ході дерегуляції існує потреба

у скороченні кількості контролюючих органів – з 56 до 28, функцій органів – з 1032 до 680). Цю систему складають такі дві групи органів влади: 1) органи, що здійснюють загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні – зважаючи на організаційно-правові рівні таких органів, до них відносяться: органи державної влади вищого рівня, які здійснюють загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні (ВРУ, Президент України, КМУ та міністерства, головним чином Мінекономрозвитку України); органи державної влади центрального рівня, що здійснюють загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю в Україні; органи державної влади регіонального та місцевого рівня, які здійснюють загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю (органи АРК та м. Севастополя, а саме ВР АРК та РМ АРК; органи місцевого самоврядування); 2) органи, що здійснюють спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю: а) у сфері економічної безпеки (АМКУ, ДФС, Нацкомфінпослуг та НКЦПФР); б) у галузі безпеки і благополуччя населення (Держсанепідслужба, Держекоінспекція, Держлікслужба, Держспоживінспекція, Держветфітослужба України).

8. Взаємні зв’язки та взаємодія між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні будуються за конституційним принципом, відповідно до якого: органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Вказівка про можливість взаємозв’язку та взаємодії щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні одного органу влади із іншим (положення загального характеру), а також конкретизація таких взаємозв’язків та взаємодії (зокрема, деталізація їх характеру, меж та механізмів реалізації) містяться у відповідних законах та положеннях. При цьому такі зв’язки та взаємодія здійснюються у вигляді: 1) взаємозв’язків та взаємодії між органами влади у рамках субординаційних відносин; 2) взаємозв’язків та взаємодії між органами влади з приводу формування та

вдосконалення управління підприємницькою діяльністю в Україні в окремих сферах чи окремих питаннях підприємництва (вдосконалення законодавства України та програмних документів, що стосуються підприємницької діяльності; формування та вдосконалення фактичного адміністративного управління підприємницькою діяльністю в Україні); 3) взаємозв'язків та взаємодії між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу забезпечення такого управління (взаємодія та взаємозв'язки одного органу влади з метою забезпечення його управлінської діяльності із іншим органом влади); 4) взаємозв'язків та взаємодії між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу превенції та усунення порушення в такому управлінні; 5) взаємозв'язків та взаємодії між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу запобігання та виявлення кримінальних та інших правопорушень у сфері підприємницької діяльності; 6) взаємозв'язків та взаємодії між органами влади щодо здійснення управління підприємницькою діяльністю в Україні з приводу обміну інформації.

9. Для нормативно-правових актів про підприємницьку діяльність в Україні є характерною поступова демократизація регламентації такої діяльності, що викликано, насамперед, поглибленою інтеграцією нашої держави до Європейського Союзу (зокрема, українські стандарти визначення суб'єктів мікропідприємства, малого, середнього та великого підприємства були приведені у відповідність до європейських). Однак попри те, що окремі норми українського законодавства навіть є гнучкішими, аніж аналогічні у державах-членах ЄС (зокрема, це стосується вимоги щодо визначення мінімального розміру статутного капіталу ТОВ, ТДВ і КТ, який в Україні скасований, а в більшості європейських держав – залишається повною мірою високим), в силу багатьох об'єктивних й суб'єктивних факторів правові норми про підприємництво в Україні ще не можуть за своєю досконалістю і ефективністю відповідати європейським (це також прямо відображається на все ще стабільній й широкій діяльності підприємців у тіньовій економіці та

можливостях для рейдерства). До основних проблем законотворчої та нормотворчої діяльності стосовно підприємницької діяльності в Україні відносяться: 1) відсутність сучасної оновленої методології правотворчого процесу (до сьогодні приймається, іноді стихійно, величезна кількість нормативно-правових актів без налагодженого механізму правотворення, що має бути відображений в оновленій методології правотворчості; така методологія має охоплювати етапи правотворчого пізнання сприятливості та корисності); 2) відсутність високого фахового рівня розробників нормативно-правових актів стосовно підприємницької діяльності в Україні, враховуючи і фахівців в галузі законодавства ЄС про компанії; 3) відсутність єдиного механізму системного регламентування законотворчої діяльності; 4) відсутність єдиних загальнообов'язкових правил нормотворчої діяльності (це повинно бути вирішено шляхом розробки та прийняття спеціального нормативно-правового акта, що встановлював би правила правотворчої діяльності та техніки нормопроектування).

10. Основною проблемою правового регулювання підприємницької діяльності в Україні концептуального та програмного характеру до сьогодні було те, що програмні та концептуальні завдання щодо вдосконалення законодавства на певний період навіть не виконувались (так, у сфері телекомунікацій за 2015 рік було виконано 1 захід з 14, у нафтовій галузі – 4 з 8, у сфері митного і податкового регулювання – 1 з 6, у сфері державного нагляду та контролю – 1 з 7, у сфері ліцензування та дозволів – 10 з 46). Сьогодні такою проблемою є встановлення довгострокових завдань вдосконалення законодавства про підприємницьку діяльність, хоча ці завдання в ряді випадків можуть реалізовуватись і в короткостроковій перспективі. Інша проблема полягає в тому, що більшість питань розвитку ринкової економіки та цивілізованої підприємницької діяльності на території Україні є довгостроковими, які повинні плануватись на 20-50 років, однак питання такої категорії й дотепер плануються не більше ніж на 5 років.

11. До основних проблем ненормативно-правової форми управлінської

діяльності підприємництвом в Україні відносяться: 1) проблеми безперешкодної в адміністративному аспекті або вчасної видачі документів, довідок, складання актів, протоколів тощо: з одного боку, проблеми в цьому питанні виникають через недосконалість чинного законодавства, а з іншого – є наслідком ухиляння компетентних державних органів та посадових осіб від виконання такого обов'язку повною чи неповною мірою, або ж наслідком зловживання власними правами в цьому питанні, що часто обумовлює корупцію; 2) застосування засобів безпосереднього примусу (хоча держава поступово відмовляється від застосування таких засобів, що є умовою триваючого процесу дерегуляції господарської діяльності, на практиці досі спостерігаються випадки використання уповноваженими суб'єктами недосконалості законодавства та непрозорості власної діяльності, в результаті чого вони вдаються до зловживань у цьому питанні та підбурюють підприємців до дачі їм хабара).

12. У системі ДФС працює до 39 648 осіб, в системі АМКУ – до 761, в системі Держлікслужби – до 504, в системі ДРС – до 201. Кадрове забезпечення процесу управління підприємницькою діяльністю в Україні потребує вдосконалення та вирішення ряду таких проблем: 1) загальнодержавних проблем, які впливають на формування кадрового складу (несприятливі соціально-економічні умови; проблеми, що пов'язані із забезпеченням гарантованого конституційного права громадян на працю, вільний вибір професії та роду трудової діяльності; зниження зацікавленості в розвитку якісного трудового потенціалу в умовах занепаду вітчизняного виробництва; старіння населення, бідність тощо); 2) професійно-службових проблем, що випливають з питань необхідності професійного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні, зокрема: а) низький рівень професійної підготовки кадрів та невисокий розмір заробітної платні й обсяг інших заохочень для працівників державного сектору в сфері управління підприємницькою діяльністю; б) відсутність ефективної системи моніторингу потреб суспільства і держави у фахівцях із відповідним освітньо-

кваліфікаційним рівнем підготовки; в) недосконаліть механізму формування державного замовлення на підготовку фахівців; г) відсутність збалансованої системи управління професійною орієнтацією молоді, об'єктивних принципів її відбору і навчання, повільні темпи впровадження сучасних технологій професійного розвитку; д) недостатнє застосування наукових підходів, результатів наукових досліджень при формуванні та реалізації державної кадрової політики тощо; 3) проблем правового регулювання та застосування відповідальності до державних службовців (неефективно врегульовано питання відповідальності державних службовців, на практиці спостерігається часте уникання державними службовцями відповідальності за рахунок процесуальних зловживань).

13. Фінансове забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні – це система господарських і товарно-грошових відносин, що мають місце, з одного боку, між органами влади, що здійснюють управління підприємницькою діяльністю, та їх підрозділами, а з іншого боку – між органами влади, що здійснюють управління підприємницькою діяльністю, й органами влади, підприємствами, організаціями та установами, в процесі: надання матеріально-технічної допомоги та фінансування їх діяльності; виконання договору купівлі-продажу; централізованого постачання матеріальних та технічних ресурсів. Проблеми матеріально-технічного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в Україні пов'язані як з такими загальнодержавними проблемами, як дефіцит Державного бюджету, витрати держави у зв'язку з тимчасовою окупацією окремих територій та Антитерористичною операцією, непрозорість діяльності органів влади, так і зі спеціальними. До таких відносяться: невідповідне вивчення потреб у певному виді матеріальних цінностей та відповідних фінансових можливостей; нечесність проведення тендерів на поставку продукції та/або послуг; замовлення непотрібних ресурсів чи недостатнє за обсягом замовлення вкрай необхідних ресурсів; недостатня підготовка в укладенні договорів, в результаті якої державний орган отримує послуги чи товари на невигідних умовах.

Додатковою проблемою є пасивність реалізації дерегуляційних програм органами влади (економічний ефект від реалізації таких програм складав би 50-70 млрд. грн.).

14. Оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні поділяється на такі системи: 1) система оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні шляхом оцінювання діяльності органів влади, що здійснюють загальне чи спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю, та допоміжних органів; 2) система оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні шляхом оцінювання та атестації державного службовця, уповноваженого на здійснення визначених функцій щодо управління підприємницькою діяльністю.

15. В Україні фактично не розроблено загальної системи оцінювання ефективності діяльності органів влади щодо управління підприємницькою діяльністю, а наявні проекти такого оцінювання не приведені у відповідність до моделі Common Assessment Framework та світової тенденції до обов'язкового періодичного функціонального обстеження державних органів влади. Фактичне оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні відбувається в рамках:1) оцінювання досягнення цілей функціонування органу; 2) оцінювання ефективності діяльності органу.

16. В системі оцінювання результатів управління підприємницькою діяльністю в Україні шляхом оцінювання діяльності державних службовців спостерігаються такі основні проблеми: 1) відсутність універсальних стандартів та методик оцінювання діяльності вказаних суб'єктів (на практиці до державних службовців застосовуються різні за своєю сутністю процедури – механізми оцінки та атестації, які, відповідно, зумовлюють різні правові та управлінські наслідки); 2) наявні механізми та/або процедури оцінювання державних службовців є малоефективними (неоднозначність вимог до суб'єктів оцінювання; недосконаліть критеріїв та індикаторів оцінки тощо); 3) невідповідність наявної системи планування діяльності державних

службовців реальним потребам процедури оцінювання вказаної діяльності (зокрема, оцінювання діяльності державного службовця не ґрунтується на уніфікованих та чітких підходах до планування діяльності; відсутні єдині чіткі підходи до планування такої діяльності на основі стратегічних цілей Уряду та відомств, послідовної реалізації планів дій тощо); 4) результати оцінювання в реальній дійсності не зумовлюють логічних наслідків ні для державних службовців, ні для процесу оптимізації управління підприємницькою діяльністю (отримані оцінки фактично не враховуються та не впливають на оплату праці службовців, на тенденції оптимізації управління підприємницькою діяльністю в нашій державі тощо); 5) нерозуміння керівниками органів влади та відповідними суб'єктами, яких оцінюють, сутності, доцільності та доречності оцінювання діяльності державних службовців (це пов'язано, серед іншого, з недостатністю інформаційного та методичного забезпечення оцінювання, роз'яснювальної роботи; частою відсутністю усвідомлення керівниками державної служби своєї відповідальності за управління людськими ресурсами та за основні функції цих ресурсів; формалізмом в оцінюванні тощо).

17. Фактичне управління підприємницькою діяльністю на міжнародному рівні здійснюється в рамках таких груп глобальних організацій: 1) міжнародні урядові економічні організації в системі регулювання економічного співробітництва та галузей світового господарства, що входять в систему ООН (Економічна і соціальна рада, Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй, Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку, Міжнародне агентство з атомної енергії, Продовольча та сільськогосподарська організація); 2) міжнародні урядові організації, що не входять до системи органів ООН, які приймають міжнародні акти з регуляції підприємницької діяльності (економічного співробітництва та галузей світового господарства, що входять в систему ОЕСР – безпосередньо Організація економічного співробітництва та розвитку, а також Міжнародне енергетичне агентство; міжнародної торгівлі – Світова організація торгівлі); 3) міжнародні неурядові організації, що

приймають міжнародні акти, якими регулюється підприємницька діяльність шляхом стандартизації окремих правил та стандартів (Міжнародний телекомунікаційний союз, Міжнародна електротехнічна комісія, Міжнародна організація по стандартизації).

18. Практика управління підприємництвом в ЄС, США, Японії й КНР вказує на необхідність регламентації особливого комплексу інструментів управління бізнесом в Україні. В Україні, за прикладом цих держав, повинна бути розроблена та реалізована концепція управління підприємництвом, яка ґрунтується на тій об'єктивній істині, що підприємницька діяльність є фундаментом та гарантом державної економіки, тому управління, засноване на державній підтримці підприємництва, означає підтримку економіки самої держави. Відтак, виявлені проблеми та співставлення якості й процесу управління підприємницькою діяльністю в Україні та в економічно потужних державах світу вказують на необхідність вдосконалення національного правового регулювання управління у вказаній сфері. Серед основних пропозицій, зроблених під час дослідження, є такі:

1) в рамках дерегуляції підприємницької діяльності в Україні, яка не повинна суперечити праву ЄС, до якого українське законодавство наближається в межах процесу адаптації, має бути розроблено та прийнято нову редакцію Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» у вигляді Закону «Про заохочення малого та середнього підприємництва в Україні» зі змістом, що охоплював би: 1) скореговану мету цього акта та державної політики у сфері заохочення малого та середнього підприємництва в Україні; 2) деталізовані напрями державної політики у згаданій сфері; 3) відповідальність держави та місцевих органів державної влади за результати виконання цього Закону; 4) заходи заохочення малого та середнього підприємства; 5) список органів, що забезпечують заохочення та розвиток малого і середнього підприємництва в Україні, та їх повноваження (ВРУ; КМУ; спеціально уповноважений орган у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, а саме: Комісії з питань

малого та середнього підприємництва; інші центральні органи виконавчої влади, ВР АРК; РМ АРК; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування). Текст законопроекту із викладенням змісту статей наводиться в дослідженні;

2) з метою стандартизації та досягнення ефективного управління підприємницькою діяльністю в Україні рекомендується розроблення та створення спеціального законодавчого акта «Засади управління підприємницькою діяльністю в Україні», в рамках якого має бути регламентовано комплекс загальних правил та стандартів управління підприємницькою діяльністю в нашій державі, а саме: поняття та об'єкти, суб'єкти (їх повноваження) управління підприємницькою діяльністю; основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні; контроль за виконанням функцій з управління підприємницькою діяльністю; відповідальність за порушення законодавства з питань управління підприємницькою діяльністю. За базис для розробки такого акту пропонуємо використовувати основні теоретичні положення даного дисертаційного дослідження.

3) окрім того, поглиблює недосконаліть українського законодавства, що регулює підприємницьку діяльність, ряд прогалин правового характеру, зокрема:

а) потребується законодавче визначення понять «господарська правоздатність», «господарська дієздатність», «господарська правосуб'єктність» (які, по суті, є: загальними – стосуються підприємців усіх організаційно-правових форм господарювання; спеціальними – в результаті отримання підприємцем певних ліцензій, дозволів тощо). В дослідженні запропоновано визначення вказаних понять;

б) у зв'язку із неврегульованістю господарської комерційної діяльності приватного підприємства та самої природи такого підприємства (правове становище приватних підприємств регламентується загальними положеннями про юридичну особу, що містяться в ЦК України, та нормами про підприємство, які знаходяться в ГК України), вбачається необхідність у

прийнятті Закону «Про приватні підприємства», який би нормативно вирішив означені питання;

в) відсутність нормативної регламентації підприємницької діяльності осіб, що відносяться до «вільних професій», вказує на потребу розроблення та прийняття Закону України «Про вільні професії», в якому би регламентувались, серед іншого, питання правового статусу й господарської правосуб'єктності фізичних осіб, що відносяться до категорії «вільні професії». В дослідженні запропоновано поняття «вільний працівник» та викладено основні засади регулювання його діяльності;

г) правова обмеженість передбачених законом форм інвестування в українську економіку вимагає обґрунтованого розширення можливостей для інвестиційної діяльності на території України, особливо з урахуванням євроінтеграційних процесів.

4) серед принципових організаційних пропозицій – через задіяність надмірної кількості уповноважених органів у сфері управління підприємницькою діяльністю пропонуємо створити спеціальний орган (чи, реорганізувавши, надати такі функції ДРС України) та ліквідувати (із подальшою передачею повноважень таких органів спеціальному) такі органи влади: Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; Державну санітарно-епідеміологічну службу України; Державну екологічну інспекцію України; Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками; Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України; Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів. Функції, які виконують ці органи (виходячи із досвіду економічно розвинутих країн, які досягли економічних успіхів, частково борючись із бюрократією, та беручи за приклад США та Японію), може виконувати один орган, до якого на основі публічного конкурсу будуть набиратись інспектори з усіх цих спеціальних питань за принципом: в районі і місті (також в районах міста) працюють по 3 інспектори з означених питань; в області – 8 інспекторів; на центральному рівні – по 1 головному інспектору та по два заступники.

В-цілому, проведене дисертаційне дослідження дозволило дійти такого узагальнюючого висновку, що управління підприємницькою діяльністю в Україні потребує впорядкування та приведення до єдиної концептуальної основи, існує потреба у розробці системних методологічних, програмних, законодавчих засад такого управління, в результаті чого управління мало б здійснюватись цілісно, уніфіковано та не залежало б від змін влади і політичної нестабільності в державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і адміністративне право / Авер'янов В. Б. ; за заг. ред. Авер'янова В. Б. – К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. – 668 с.

2. Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні / В. Б. Авер'янов. – К., 1997. – 48 с.

3. Авер'янов В. Б. Ще раз про зміст і співвідношення понять державне управління і виконавча влада: полемічні нотатки / В. Б. Авер'янов // Право України. – 2004. – № 5. – С. 113-115.

4. Автошколи потерпають від надмірної зарегульованості з боку держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dkrp.gov.ua.

5. Агентство підтримки малого та середнього підприємництва й інноваційного розвитку регіонів Японії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S23/S23HO083.html [Япон. мова].

6. Административное право : учебник / под ред. Л. Л. Попова. – М. : Юристъ, 2002. – 697 с.

7. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. акад. С. В. Ківалова. – Одеса : Юридична література, 2003. – 894 с.

8. Айзадуллова А. Р. Особенности современного малого предпринимательства в США / А. Р. Айзадуллова // RASTUDENT.RU. – 2014. – № 4. – С. 1-10 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://nauka-rastudent.ru.

9. Алехина А. В. Правовое регулирование слияний и поглощений по законодательству Европейского Союза / А. В. Алехина // Юридическая техника. – 2012. – № 6. – С. 55-56.

10. Аналітичний звіт за результатами «Юридичного дослідження законодавства, судової та адміністративної практики притягнення до юридичної відповідальності державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування і відшкодування завданої ними шкоди» / Інформ.-

прав. центр «Наше право». – Львів, 2012. – 102 с.

11. Аршканян Д. Эффективность государственного управления / Д. Аршканян // Проблемы теории и практ. управл. – 2006. – № 8. – С. 24-30.

12. Атаманчук Г. В. Обеспечение рациональности государственного управления / Г. В. Атаманчук. – Моква : Юрид. лит., 1990. – 351 с.

13. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций / Г. В. Атаманчук. – М. : Юр. лит., 1997. – 399 с.

14. Баглай М. В., Туманов В. А. Малая энциклопедия конституционного права / под ред М. В. Баглай. – М. : Изд-во БЕК, 1998. – 519 с.

15. Багрянородный К. Об управлении империей: тексты, перевод, комментарий / Багрянородный К. ; под ред. Г. Г. Литаврина, А. П. Новосельцева. – [2-е изд., исправл.]. – М. : Наука, 1991. – 496 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://krotov.i№fo/acts/10/porfirog/ko№ st_00.html.

16. Байтин М. И. Сущность права / М. И. Байтин // Современное правопонимание на грани двух веков / М. И. Байтин. – Саратов, 2001. – 416 с.

17. Баклан О. В. Еволюція суспільних відносин між державою та суб’єктами підприємництва у другій половині XIX століття: адміністративно-правовий аналіз / О. В. Баклан // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2012. – № 1. – С. 35-38.

18. Балабанова Л. В. Управління персоналом : навч. посіб. / Л. В. Балабанова, О. В. Сердак. – К. : ВД-Професіонал, 2006. – 512 с.

19. Бандурин В. В. Анализ факторов, влияющих на производственное предпринимательство в условиях кризиса / В. В. Бандурин, Ю. В. Сахарнов // Путеводитель предпринимателя : науч.-практ. изд. – Вып. III. – М. : Росс. акад. предприн., 2009. – С. 42-54.

20. Баранова И. В. Системный анализ эффективности деятельности органов власти в области общественных финансов с использованием ретроспективы / И. В. Баранова // Сибирская финансовая школа. – 2009. – № 5.

– С. 49-56.

21. Барулин С. В., Ермакова Е. А., Степаненко В. В. Налоговый менеджмент / С. В. Барулин, Е. А. Ермакова, В. В. Степаненко. – М., 2007. – 272 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://book.e-reading-lib.org/lrf.php/92147/%82.lrf.

22. Батычко В. Т. Административное право : конспект лекций / В. Т. Батычко. – Таганрог : ТТИ ЮФУ, 2008 – 325 с.

23. Батычко В. Т. Предпринимательское право : конспект лекций / В. Т. Батычко. – Таганрог : ТТИ ЮФУ, 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.aup.ru/books/m236.

24. Бахрах Д. Н. Административное право России : учеб. для вузов / Д. Н. Бахрах. – М. : Изд. НОРМА, 2000. – 640 с.

25. Бахрах Д. Н. Административное право : учеб. для вузов / Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Старилов. – 3-е изд., пересмотр, и доп. – М. : Норма, 2007. – 816 с.

26. Безземельна Т. О. Організаційно-правовий механізм державного регулювання підприємницької діяльності / Т. О. Безземельна, Т. І. Сергєєва // Держава та регіони. – 2009. – № 2. – С. 22-26.

27. Белых В. С. Государственное регулирование предпринимательской деятельности в РФ / В.С. Белых // Российский юридический журнал. – 2007. – № 1. – С. 39-47.

28. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США / В. Бернхем. – К. : Україна, 1999. – 554 с.

29. Бешлей О. Н. Історичний генезис розвитку підприємництва в контексті економічних вчень / О. Н. Бешлей // Науковий вісник НУ «Львівська політехніка» України. – 2011. – Вип. 21. – С. 159-166.

30. Битяк Ю. П. Адміністративне право України / Ю. П. Битяк. – Харків, 2001. – 528 с.

31. Бігняк О. В. Юридична і соціальна відповідальність суб’єктів підприємництва / О. В. Бігняк // Університетські наукові записки. Часопис

Хмельниц. ун-ту управл. та права. – 2006. – № 1 (17). – С. 150-154.

32. Біла І. С. Світовий досвід державного регулювання підприємництва / І. С. Біла, Н. М. Салатюк // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 26-30.

33. Благоприятность условий ведения бизнеса: Украина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://russian.doingbusiness.org.

34. Блудова С. В. Матеріально-технічна та фінансова складова адміністративної діяльності міліції щодо забезпечення екологічної безпеки / С. В. Блудова // Учен. зап. Таврич. нац. унив. им. В.И. Вернадского. – Серия «Юрид. науки». – 2012. – Т. 25 (64). – № 2. – С. 259-266.

35. Бобин Е. С. Государственное регулирование цикличности экономических процессов в экономике России / Е. С. Бобин // Вестник Челябин. ун-та. – Сер. 8 «Экономика. Социология. Соц. работа». – 2006. – № 1. – С. 48-53.

36. Богачова О. В. Законотворчий процес в Україні: проблеми вдосконалення : автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / О. В. Богачова. – К., 2006. – 24 с.

37. Богуславський О. В. Специфічні особливості здійснення підприємницької діяльності в Україні / О. В. Богуславський // Вісн. Київськ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Сер. : Екон. – 2011. – Вип. 124/125. – С. 78-81.

38. Боковикова Ю. В. Мета державного управління природокористуванням / Ю. В. Боковикова // Державне будівництво. – 2007. – № 1. – С. 1-8.

39. Борцевич П. С. Відповідальність службовця як чинник зміцнення управління державною владою / П. С. Борцевич, Д. О. Блінов // Юридичний вісник. – 2013. – № 1 (26). – С. 56-60.

40. Бридов В. «Шаг к войне?...» (оценка современного состояния контроля над нераспространением ядерного оружия на примере стран ближнего Востока) / В. Бридов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://topwar.ru/11089.

41. Бутенко А. И. Управление предпринимательством: критерии эффективности / А. И. Бутенко, И. Н. Сараева. – Одесса : Институт проблем рынка и экономико-экологич. исследований НАН Украины, 2004. – 283 с.

42. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. – 276 с.

43. Ващенко К. О. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : національна доповідь / К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Лібанова та ін. – К. : Держкомпідприємництва, 2008. – 226 с.

44. Ведення бізнесу в Україні: Незважаючи на кризу, країні вдалося поліпшити своє регуляторне середовище для підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.worldbank.org.

45. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

46. Веремеева Т. Малый и средний бизнес в Украине: пути выживания / Т. Веремеева [Электр. ресурс]. – Режим доступа : http://ubr.ua.

47. Верховна Рада України спростила дозвільну систему у сфері виробництва біоетанолу / Прес-служба Мінагрополітики // Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minagro.gov.ua/uk/print/14333.

48. Виды предпринимательства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.licinfo.com.ua/ru/vidyi-predprinimatelstva.html.

49. Винославська О. В., Бреусенко-Кузнєцов О. А. Психологія : навч. посіб. / О. В. Винославська, О. А. Бреусенко-Кузнєцов, В. Л. Зливков, А. Ш. Апішева, О. С. Васильєва. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 351 с.

50. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із Господарським кодексом України та Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (реєстр. № 2221 від 14.03.2008, внесений народним депутатом України І. А. Горіною)

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua.

51. Віхров О. П. Організаційно-господарські зобов'язання з контролю (нагляду) за господарською діяльністю / О. П. Віхров // Вісник ІЕПД НАН України. – 2011. – № 1. – С. 77-82.

52. Возьний К. З. Економічна поведінка людини та її ментальні мотиви / К. З. Возьний // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5 (95). – С. 3-15.

53. Волкова Т. П. Аналіз та оцінка впливу металургійних підприємств на забруднення ґрунтів Донецької області / Т. П. Волкова, І. С. Сніжок // Наукові праці ДонНТУ. – Серія «Гірничо-геологічна». –2012. – Вип. 16 (206). – С. 73-78.

54. Воронин Л. Н. Безопасность атомных станций / Л. Н. Воронин, А. Кайоль, Р. Е. Засорин и др. – Париж : EDF-EPN-DSN, 1994. – 256 с.

55. Габричидзе Б. Н. Административное право России : учеб. / Б. Н. Габричидзе, А. Г. Чернявский, С. М. Кузнецов. – 2-е изд., перераб. и доп., учеб. – М. :ТК Велби, 2007. – 680 с.

56. Гавриэлова А. Под Петербургом обнаружено крупное месторождение газа / А. Гавриэлова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mr7.ru/articles/54119.

57. Гаман Т. Кадрове забезпечення інформаційної діяльності органів державного управління в регіоні України / Т. Гаман // Вісн. держ. служ. упр. України. – 2005. – № 3. – С. 12-15.

58. Гарагонич О. Правове становище громадян-підприємців у сфері господарювання / О. Гарагонич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bnc.in.ua.

59. Гелета О. Розвиток підприємництва в Україні: проблеми і перспективи / О. Гелета // Студентська молодь і науковий поступ : матеріали VI Міжвузівської щорічної наукової студентської конференції / Львівський університет бізнесу і права. – Львів: ЛУБП, 2009. – С. 15-18.

60. Герчикова И. Н. Менеджмент : учеб., 2 -е изд., перераб. и доп. / И. Н. Герчикова. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 480 с. [Электронный

ресурс]. – Режим доступа: http://interservis.info.

61. Герчикова И. Н. Регулирование предпринимательской деятельности: государственное и межфирменное : учеб. пособ. / И. Н. Герчикова. – М. : Консалтбанкир, 2002. – 704 с.

62. Гладкий В. Визнання недійсним «третейського застереження» в договорах про отримання споживчого кредиту: практика та рекомендації / В. Гладкий // Юридична газета. – 2012. – № 12. – С. 26-27.

63. Гладкий В. В. Понятие позитивной и негативной дискриминации прав человека государством: практика Украины и государств-членов ЕС / В. В. Гладкий // Проблемы реализации прав человека в России и мире. – Москва, 2010. – С. 25-28.

64. Глебова И. С. Государственное регулирование малого и среднего предпринимательства : учеб. пособ. / И. С. Глебова, Р. Р. Садыртдинов. – Казань : Казанск. гос. ун-т им. В.И. Ульянова-Ленина, 2008. – 326 с.

65. Гнидюк Н. А. Методичні матеріали щодо організації проведення атестації та щорічної оцінки виконання державними службовцями покладених на них завдань і обов'язків / Н. А. Гнидюк, П. В. Облап. – Київ, 2008. – 33 с.

66. Голосніченко Д. Теоретичні засади визначення владних повноважень на основі виявлення об'єктивно необхідних функцій / Д. Голосніченко // Вісн. Львівськ. ун-ту. – Серія юрид. – 2008. – Вип. 47. – С. 76-82.

67. Горлачук В. В. Економіка підприємства: навч. посіб. / В. В. Горлачук, І. Г. Яненкова. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 344 с.

68. Господарське право України : навч. посіб. / за заг. ред. проф. Н. О. Саніахметової. – Харків : Одіссей, 2005. – 608 с.

69. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Відом. Верх. Ради України. – 2003 – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.

70. Гражданкин В. А. Малое предпринимательство в современных

условиях : моногр. / В. А. Гражданкин. – Барнаул : Изд-во АГАУ, 2009. – 126 с.

71. Гражданкин В. А. Практика государственной поддержки малого и среднего предпринимательства в США и странах Европейского Союза / В. А. Гражданкин, О. А. Гражданкина // Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина. – 2011. – № 3. – С. 67-75.

72. Гребенюк В. В. Про необхідність розвитку малого підприємництва як особливого сектору економіки України / В.В. Гребенюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nuwm.rv.ua/metods/ asp/v39ek.html.

73. Григор'єв Є. М. Деякі аспекти розвитку підприємництва в Україні / Є. М. Григор'єв // Наукові праці. – 2005. – Вип. 27 Політичні науки. – Т. 40 – С. 108-111.

74. Грищук А. Б. Профессионализм и компетентность государственных служащих в системе государственного управления / А. Б. Грищук // Człowiek-Rodzina-Prawo. – 2014. – № 5 (26). – S. 16-21.

75. Губин Е. П. Государственное регулирование рыночной экономики и предпринимательства: правовые проблемы / Е. П. Губин. – М. : Юристъ, 2005. – 312 с.

76. Дадашев А. Эффективность поддержки малого предпринимательства / А. Дадашев // Вопросы экономики. – 2002. – № 7. – С. 127-139.

77. Данильченко Є. П. Конспект лекцій з дисципліни «Зовнішньоекономічна діяльність» для студентів 4 курсу денної форми навчання спеціальностей 6.050400 «Туризм», «Готельне господарство» / Є. П. Данильченко, І. А. Островський, О. А. Шекшуєв. – Харків : ХНАМГ, 2009. – 124 с.

78. Дарнопих Г. Ю. Проблеми розвитку підприємництва в умовах соціальної модернізації / Г. Ю. Дарнопих // Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». – 2012. – № 2 (9). – С. 30-40.

79. Дерегуляція: бізнес не розмножується у неволі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kpdconsulting.com.ua/upload/publ/publication_323_ukr.pdf.

80. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку : наук. доп. / авт. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка, д-ра політ. наук, проф. К. О. Ващенка, д-ра соц. наук, проф. Ю. П. Сурміна (кер. проекту). – К. : НАДУ, 2012. – 72 с.

81. Державна фіскальна служба вирішує податкові проблеми платників Сходу / Прес-служба Державної фіскальної служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua.

82. Держлікслужба України підбила попередні підсумки роботи за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lmt.kiev.ua/derzhliksluzhba-ukrayini-pidvela-poperedni-pidsumki-roboti-za-2013-rik.

83. Держпідприємництво виступає проти корупційних схем в галузі переробки вторинної сировини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dkrp.gov.ua/info/3671.htm.

84. Держпідприємництво інформує: відтепер печатки на документах – право, а не обов’язок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dkrp.gov.ua/info/3946.

85. Держпідприємництво працює над удосконаленням законодавства, що регулює роботу автошкіл [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dkrp.gov.ua.

86. Деякі питання дерегуляції господарської діяльності : Постанова КМУ від 28.01.2015 № 42 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 12. – Ст. 316.

87. Деякі питання Державної регуляторної служби України : Постанова КМУ від 24.12.2014 № 724 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 4. – Ст. 68.

88. Деякі питання діяльності Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва : Указ Президента України

від 30.03.2012 № 237/2012 // Офіц. вісник України. – 2012. – № 26. – Ст. 970.

89. Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг : Розпорядження КМУ від 16.05.2014 № 523-р. // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 45. – Ст. 1193.

90. Деякі питання реалізації Закону України «Про очищення влади» : Постанова КМУ від 16.10.2014 № 563 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 85. – Ст. 2412.

91. Добровольська В. Питання державного регулювання розвитку підприємництва / В. Добровольська // Юридичний журнал. – 2006. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.justinian.com.ua/ article.php?id=2079.

92. Добрынин Н. М. Теория и практика государственного управления : учеб. / Н.М. Добрынин. – Новосибирск : Наука, 2006. – 510 с.

93. Дорожкина Т. В. Основы предпринимательского дела / Т. В. Дорожкина, В. К. Крутиков, Ю.В. Зайцев. – Калуга : Эйдос, 2013. – 143 с.

94. Дубенко С. Д. Питання людських ресурсів та управління персоналом : метод. посіб. / С. Д. Дубенко. – К., 2006. – 146 с.

95. Дубровський В. Чому не працює дерегуляція? / В. Дубровський // Популярна економіка: моніторинг реформ. – 2013. – № 14. – С. 1-29.

96. Душакова Л. А., Чепурнова Н. М. Административное право : учебно-методический комплекс / Л. А. Душакова, Н. М. Чепурнова. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 371 с.

97. Ежегодный доклад ЮНИДО, 2011 год. / ЮНИДО. – Вена, 2012. – 139 с.

98. Ежова Н. В. К вопросу о понятии юридической ответственности государственных гражданских служащих / Н. В. Ежова // Вектор науки ТГУ. – Серия «Юрид. науки». – 2013. – № 1 (12). – С. 11-12.

99. Елемесов Р. Е. Экономика Соединенных Штатов Америки : учеб. / Р. Е. Елемесов. – Алматы : Нур-пресс, 2009. – 128 с.

100. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

101. Еш С. М. Фінансовий ринок : навч. посіб. / С. М. Еш. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 528 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ebooktime.net/book_40.html.

102. Є заборгованість з ЄСВ? У видачі довідки про відсутність заборгованості буде відмовлено [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dt-kt.com.

103. Ждановская А. ВТО: Понижение стандартов безопасности питания / А. Ждановская [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.oagb.ru/law.php?txt_id=14123.

104. Живко З. Б. Забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах інформаційного суспільства / З. Б. Живко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6 (96). – С. 20-28.

105. Жура В. О. Державне управління як вид соціального управління / В. О. Жура // Від громадянського суспільства – до правової держави : тези VII Міжнародної наукової Internet-конференції студентів та молодих вчених, 27.04.2012. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. – С. 173-175.

106. Журтенко Т. Ю. Бизнесмен: стяжатель, игрок или творец (становление предпринимательского етоса) / Т. Ю. Журтенко. – Х. : Основи, 1993. – 118 с.

107. З 1 жовтня реєстрація підприємницької діяльності здійснюється виключно через єдине вікно [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dkrp.gov.ua/info/3889.

108. Задихайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія / Д. В. Задихайло. – Х. : Юрайт, 2012. – 456 с.

109. Запровадження нових підходів до щорічного оцінювання результатів діяльності державних службовців / Головне управління державної

служби України. – Київ, 2008. – 34 с.

110. Запрошуємо до обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dkrp.gov.ua.

111. Захарченко В. І. Зарубіжний і вітчизняний досвід державного регулювання економіки для сучасної України / В. І. Захарченко, О. Г. Борісов, А. В. Іванищева ; за ред. В. І. Захарченко. – Одеса : Видавн. центр студія «Негоціант», 2005. – 128 с.

112. Звіт Антимонопольного комітету України за 2013 рік, затверджений Розпорядженням Антимонопольного комітету України від 14.03.2014 № 131-р / Антимонопольний комітет України. – Київ : АМКУ, 2014. – 110 с.

113. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (вересень 2014 р. – квітень 2015 р.) / Урядовий офіс з питань європейської інтеграції Секретаріату КМУ. – К., 2015. – 84 с.

114. Зелений Б. Практика притягнення до кримінальної відповідальності публічних службовців / Б. Зелений [Електронний ресурс]. – Режим доступу: / http://www.gromada.lviv.ua.

115. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верх. Ради України. – 2002 – № 3-4. – Ст. 27.

116. Змеу В. И. Теория государства и права: учебн.-метод. комплекс / В. И. Змеу. – Благовещенск, 2007. – 145 с.

117. Золотарьов В. Ф. Сутність кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування / В. Ф. Золотарьов // Державне будівництво. – 2014. – № 2. – С. 1-10.

118. Зубко К. Ю. Аналіз впливу результатів будівництва на навколишнє природне середовище / К. Ю. Зубко, В. О. Лук’янихін // Екологічний менеджмент у загальній системі управління : зб. тез доповідей XX щорічної Всеукраїнської наукової конференції, м. Суми, 18-19.04.2012 / відп. за вип. О.

М. Теліженко ; рецензенти: С. М. Козьменко, Є. В. Мішенін. – Суми : СумДУ, 2012. – С. 69-71.

119. Зуй В. В. О порядке привлечения государственных служащих к дисциплинарной ответственности / В. В. Зуй // Проблемы законности. – 2013. – Вып. 124. – С. 108-115.

120. Иерингъ Р. Цель въ праве / Р. Иерингъ. – Т. 1. – СПб. : Изд-во Н. В. Муравьева, 1881. – 412 с.

121. Ігнатович Н. Державне регулювання як фактор сучасного розвитку підприємництва: світовий досвід / Н. Ігнатович // Вісн. Київськ. нац. ун-тету ім. Тараса Шевченка. – 2011. – Вип. 125. – С. 52-54.

122. Ільницький М. С. Організація фінансового та матеріально-технічного забезпечення органів внутрішніх справ України / М. С. Ільницький // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 222-230.

123. Інформація про вжиття заходів щодо боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями у січні-червні 2014 р., Головне оперативне управління (станом на 15.07.2014) [Електронний ресурс] / Офіційний портал Державної фіскальної служби України. – Режим доступу : http://www.tax.gov.ua/diyalnist-/borotba-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu-ta/informatsiya-pro-vjittya-zahodiv-schodo-bo/155801.html.

124. Інформація про проведення заходів митницями ДФС із запобігання та протидії контрабанді, боротьби з митними правопорушеннями (станом на 15.01.2016) / Офіційний портал Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.tax.gov.ua/ diyalnist-/borotba-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu-ta/informatsiya-pro-vjittya-zahodiv-schodo-bo/231912.html.

125. Інформація про проведення консультацій з громадськістю у ІІІ кварталі 2014 р. (станом на 06.10.2014) / Офіційний сайт Державної регуляторної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dkrp.gov.ua/info/3901.

126. Ісаков М. Г. Поняття та ознаки підприємництва як об’єкта

державного контролю / М. Г. Ісаков // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 332-339.

127. Йолкіна Н. О. Державне регулювання підприємницької діяльності / Н. О. Йолкіна // Державне управління та місцеве самоврядування: історія та сучасність : збірник тез науково-практичної конференції за підсумками стажування слухачів, 26 вересня 2013 р. – 2013. – С. 1-4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2013-4/doc/1/06.pdf.

128. Кагановська Т. Є. Адміністративно-правові засади кадрового забезпечення державного управління в Україні : автореф. дис. … докт. юрид. наук : спец. : 12.00.07 / Т. Є. Кагановська. – Київ, 2012. – 32 с.

129. Кагановська Т. Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні : монографія / Т. Є. Кагановська. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. – 330 с.

130. Казюк Я. М. Актуальні проблеми кадрової політики в галузі державного управління / Я. М. Казюк // Публічне управління: теорія та практика. – 2011. – № 4 (8). – С. 55-61.

131. Как открыть бизнес в Израиле (эссе) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.advokat-Israel.com.

132. Калінеску Т. В. Адміністрування податків : навч. посіб. / Т. В. Калінеску, В. О. Корецька-Гармаш, В. В. Демидович. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 290 с.

133. Калініна О. Створення компаній в рамках Європейського Союзу відповідно до нових законодавчих вимог / О. Калініна // Український часопис міжнародного права. – 2013. – № 1. – С. 112-119.

134. Капітанець Ю. О. Особливості державного регулювання аграрної економіки в умовах ринкових відносин / Ю. О. Капітанець // Інноваційна економіка. – 2010. – № 4. – С. 169-172.

135. Карлусов В. Модель государственного регулирования экономики в Китае: ретроспективный анализ в мировых сопоставлениях / В. Карлусов //

Экономическая теория и практика. – 2014. – № 1 (28) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mirec.ru.

136. Кашуба Я. М. Система оподаткування як чинник активізації підприємницької діяльності в Японії та Україні / Я. М. Кашуба // Вісник Запоріз. нац. ун-ту. – 2010. – № 3 (7). – С. 133-138.

137. Кашуба Я. М. Японський феномен розвитку приватного бізнесу : монографія / Я. М. Кашуба. – Л. : Астролябія, 2009. – 272 с.

138. Клименко О. В. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики у сфері господарювання : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / Олена Василівна Клименко. – Київ, 2015. – 227 с.

139. Клочкова Ю. А. Комиссия как институт исполнительной власти Европейского Союза / Ю. А. Клочкова // Известия ЮФУ. – 2009. – № 3, «Технические науки». – С. 204-209.

140. Ковальчук Т. Т. Актуалітети політики розвитку / Т. Т. Ковальчук, В. К. Черняк, В. Я. Шевчук. – Київ : Знання, 2009. – 326 с.

141. Ковбасюк Ю. В. Сучасна кадрова політика в державному управлінні / Ю. В. Ковбасюк // Віче. – 2011. – № 2. – С. 19-21.

142. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // Відомості Верх. Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50 (в ред. від 01.05.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua.

143. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верх. Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51– Ст. 2211 (в ред. від 21.05.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua.

144. Кожевникова В. О. Принципи цивільного та сімейного права: порівняльно-правовий аспект / В. О. Кожевникова // Наук. вісн. Міжнар. гуманіст. ун-ту. – Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6-1. – Т. 2. – С. 39-43.

145. Козлов Ю. М. Административное право : учеб. / Ю. М. Козлов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2004. – 318 с.

146. Колесник Т. Н., Демидова О. С., Колесник Д. А. Історія розвитку

підприємництва / Т. Н. Колесник, О. С. Демидова, Д. А. Колесник // Бізнесінформ. – 2013. – № 1.– С. 332-334.

147. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України : курс лекцій / Т. О. Коломієць. – Запоріжжя : Запорізький націон. ун-т, 2009. – 615 с.

148. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – Київ : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://samusenko.my1.ru/_ld/0/96_49R.pdf.

149. Колпаков В. М. Самоменеджмент : навч. посіб. для студ. ВНЗ. – К. : ДП «Видавн. дім «Персонал», 2008. – 528 с.

150. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного припинення / А. Т. Комзюк // Адміністративне право України. Академ. курс : підручник [у 2-х т.] : Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2004. – 584 с.

151. Конин Н. М., Маторина Е. М. Административное право России : учебник для бакалавров / Н. М. Конин, Е. И. Маторина. – Саратов, 2012. – 473 с.

152. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Харків : Право, 2011. – 1128 с.

153. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 (Тлумач. від 15.05.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada. gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

154. Конституція Японії : Закон Японії від 1946 р. / National Archives of Japan [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.archives.go.jp/exhibition/digital/saiken/shousai/4.html [Япон. мова].

155. Концепція Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки, схвалена розпорядженням КМУ від 28.08.2013 № 641-р. // Офіц. вісник України. – 2013. – № 69. – Ст. 2543.

156. Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки від 01.11.1990 // Відомості Верх. Ради УРСР. – 1990. – № 48. – Ст. 632.

157. Копытов Ю. А. Административное право : учеб. для бакалавров / Ю. А. Копытов. – М. : Юрайт, 2013. – 645 с.

158. Коренев А. П. Административное право России : учеб. – В 3-х ч., Ч. І. / А. П. Коренев. – М : Щит-М, 1999. – 280 с.

159. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів / М. Й. Коржанський. – К., 1998. – 416 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravo.vuzlib.org.

160. Коростей В. Господарсько-правовий бюрократизм у ринкових умовах / В. Коростей // Право України. – 2003. – № 6. – С. 93-97.

161. Корпоративне право ЄС : навч. посібн. / Т. В. Шашихіна, О. М. Бірюков, А. Г. Бобкова, О. С. Янкова. – К. : ІМВ КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. – 169 с.

162. Костенко Ю. О. Фінансове право України : навч. посіб. / Ю. О. Костенко. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 240 с.

163. Кошелева Т. Н. Организация предпринимательской деятельности : учебное пособие / Т. Н. Кошелева – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургской академии управления и экономики, 2010. – 196 с.

164. Кошелева Т. Н. Проблемы государственного регулирования инновационного развития и стратегии малого предпринимательства / Т. Н. Кошелева // Проблемы современной экономики. –2012. –№ 1(41).– С. 154-155.

165. Кравчук О. М. Розвиток фінансової діяльності суб’єктів підприємництва в Україні: княжий період – 90-і роки XX ст. / О. М. Кравчук // Економічні науки. – 2008. – Вип. 5. – Ч. 1. – С. 246-260 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://oia.lntu.edu.ua/files/zbirnuk_O_FN_5.pdf.

166. Креденцер О. В. Основні підходи до розуміння сутності феномену підприємництва / О. В. Креденцер // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія.

Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. – К. : Політехніка, 2005. – № 3. – Ч. 1. – С. 133-140 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://novyn.kpi.ua/2005-3-1/12_Kredencer.pdf.

167. Кредити для малого бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.credit.org.il.

168. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верх. Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

169. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відом. Верх. Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.

170. Криштоф Н. С. Економічна політика розвитку підприємництва в умовах геоекономічних перетворень / Н. С. Криштоф // Державне управління: теорія та практика. – 2012. – № 2. – С. 1-11. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_18.

171. Крушельницкая И. Индивидуальное предпринимательство / И. Крушельницкая. – 3 марта 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.eyarmarka.com/articles/business-articles/sole-proprietorship.html.

172. Кудров В. Мировая экономика / В. Кудров. – М. : Изд. «БЕК», 2000. – 464 с.

173. Кужелєва Г. О. Інвестиційна діяльність господарюючих суб’єктів у трансформаційній економіці : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Г. О. Кужелєва ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2007. – 20 с.

174. Кузнецова Л. В. Принципы современного корпоративного управления / Л. В. Кузнецова // Российское предпринимательство. – 2012. – № 14 (212). – С. 44-51.

175. Кузьменко С. О. Звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2013 рік / С. О. Кузьменко, Департамент розвитку ринків фінансових послуг та фінансового моніторингу. – К. : Нацкомфінпослуг, 2014. – 83 с.

176. Кузьмін В. В. Фінансові основи підприємництва : навч. посіб. /

В. В. Кузьмін. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 192 с.

177. Купечество // Большая энциклопедия русского народа [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusi№st.ru/articletext.asp?rzd=1&id=2514.

178. Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.) / Т. Лазанська – К. : Інст. іст. України НАН України, 1999. – 265 с.

179. Лазарев В. С., Демещик Т. А. История и зарубежный опыт создания и деятельности технопарков и бизнес инкубаторов (инновационных центров) / В. С. Лазарев, Т. А. Демещик. – Минск: Метолит, 2005. – 15 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icm.by/files/lazarev-demeshchik.pdf.

180. Лазур Я. В. Форми адміністративно-правового захисту прав і свобод громадян у сфері державного управління / Я. В. Лазур // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 249-253.

181. Лантух І. В. Українське підприємництво «золотої доби» та його доброчинність / І. В. Лантух // Інноваційна економіка – 2012. – № 7 (33). – С. 57-61.

182. Лапина М. А. Административное право / М. А. Лапина. – М. : МИЭМП, 2010. – 314 с.

183. Лапуста М. Г. Малое предпринимательство / М. Г. Лапуста, Ю. Л. Старостин. – Москва : ИНФРА-М, 2009. – 606 с.

184. Лациба М. Як політичні партії розвивають підприємництво / М. Лациба, Д. Ляпін, К. Матвієнко. – К. : Агентство «Україна», 2009. – 116 с.

185. Лебедева С. Ю. Регулирование и поддержка малого и среднего предпринимательства в ЕС и России / С. Ю. Лебедева // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 1. – С. 90-96.

186. Лебедева С. Ю. Регулирование и содействие развитию малого и среднего предпринимательства в ЕС : дисс. ... канд. юрид. наук: 08.00.14 / С. Ю. Лебедева. – М., 2002. – 203 с.

187. Левченко Л. В. Виды венчурных инвестиций в современных условиях мировой экономики / Л. В. Левченко, Р. Р. Яфясов // Экон. науки. – 2011. – № 4 (77). – С. 287-291.

188. Ленгер Я. І. Нормотворчість в контексті реформування права / Я. І. Ленгер, Ю. Ю. Бисага // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 1. – С. 15-19.

189. Леухина Е. Е. Административный надзор как форма государственно-управленческой деятельности / Е. Е. Леухина // Вестник Челябинского государственного университета. – Серия: Право. – 2013. – № 11 (302). – Вып. 36. – С. 27-31.

190. Лех Г. А. Світовий досвід розвитку підприємств малого бізнесу / Г. А. Лех, М. М. Ільчишин, О. Я. Туркало // Наук. вісн. НЛТ України : зб. науково-технічних праць. – 2011. – Вип. 21.15. – С. 224-229.

191. Лирмян Р. А. Мировой опыт использования механизма венчурного финансирования инновационных процессов / Р. А. Лирмян // Экон. науки. – 2007. – № 8 (33). – С. 135-151.

192. Лисицина А. Пільгові кредити: як держава допомагає у фінансуванні підприємств / А. Лисицина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.prostobiz.ua.

193. Лиска О. Г. Відповідальність як ознака суб'єкта управління / О. Г. Лиска // Теорія та практика державного управління. — 2011. — Вип. 2. — С. 88—93.

194. Лиско Г. О., Сало Л. Б., Хлібороб Н. Є., Школик А. М. Отримання дозволів у підприємницькій діяльності / Г. О. Лиско, Л. Б. Сало, Н. Є. Хлібороб, А. М. Школик. – Львів, 2011. – 150 с.

195. Ліщинська О. Моральні аспекти підприємницької діяльності / О. Ліщинська // Вісник Львівс. нац. ун-ту. – 2008. – Вип. 11 «Філософські науки». – С. 115-123.

196. Лобіювання – легітимний інструмент впливу на політику // Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. –

2007. – № 30 (377) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.icps.com.ua/files/articles/47/34/nl_ukr_20070917_0377.pdf.

197. Лобызенкова В. А. История предпринимательства в России: традиции и современность / В. А. Лобызенкова // Вестн. Волгоград. госуд. ун-та. – Сер. 9. – 2007. – № 6. – С. 207-208.

198. Ломакина И. Б., Тэпс Д. С.-М. Методология правотворчества: теория и практика, направления совершенствования / И. Б. Ломакина, Д. С.-М. Тэпс // Пробелы в российском законодательстве. – 2012. – № 4. – С. 24-27.

199. Лукаш С. В. Вплив енергетичної галузі на еколого-економічну ситуацію в Україні / С. В. Лукаш, В. О. Лукаш, О. Н. Боровик // Бізнес-Інформ. – 2012. – № 5. – С. 162-165.

200. Любімова С. Регуляторна діяльність органів виконавчої влади щодо приватних підприємств та шляхи її удосконалення / С. Любімова // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2012. – Вип. 92. – С. 124-127.

201. Мадзігон В. М. Підприємництво: причини виникнення і форми існування, підготовка молоді до підприємницької діяльності / В. М. Мадзігон, М. В. Вачевський // Актуальні проблеми економіки – 2010. – № 7 (109). – С. 3-12.

202. Мазій Н. Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва / Н. Мазій // Демократичне врядування : науковий вісник. – 2011. – № 8. – С. 12-18.

203. Макаров С. Н. Специфика организационного лидерства в исполнительных органах государственной власти / С. Н. Макаров // Вестн. Балт. федерального тех. ун. им. И. Канта. – 2010. – № 6. – С. 98-106.

204. Малиновський В. Я. Державна служба: теорія і практика : навч. посібник / В. Я. Малиновський. – К. : Атіка, 2003. – 160 с.

205. Малое и среднее предпринимательство в развитии промышленности и технологий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.nissie.ru.

206. Малые предприятия и корпорации / Очерк экономики США

[Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ecsocman.hse.ru.

207. Малый бизнес: зачем он нужен высокоразвитому государству? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.prostobiz.ua.

208. Мамалуй О. О. Основи економічної теорії : навч. посіб. / О. О. Мамалуй, О. А. Гриценко, Л. В. Гриценко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 479 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws.

209. Маслов Д. В. Модель CAF и международная инициатива IQUAL / Д. В. Маслов // Сборник мат. межд. конф. «Эффективность и качество государственного и муниципального управления». – Иваново, 2010. – С. 14-17.

210. Медвідь Н. П. Громадська атестація керівних кадрів системи державного управління: сутність, механізм та бар'єри здійснення / Н. П. Медвідь // Державне будівництво. – 2009. – № 2. – С. 1-12.

211. Международные стандарты регулирования предпринимательской деятельности (бизнеса): спорные вопросы теории и практики : доклад экспертной группы восьмой сессии Европейско-Азиатского правового конгресса «Международные стандарты предпринимательской деятельности в условиях гармонизации и унификации законодательства стран ЕврАзЭс, ШОС, ЕС» // Бизнес, менеджмент и право [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://bmpravo.ru.

212. Мельниченко В. І. Системність відповідальності суб'єктів публічного управління / В.І. Мельниченко // Український соціум. – 2011. – № 2. – С. 135-148.

213. Мельничук М. В. Адміністративно-правові засади управлінської діяльності керівників органів виконавчої влади : автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М. В. Мельничук. – Київ, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irbis-№ buv.gov.ua.

214. Ментух Н. Ф. Господарська правоздатність / Н. Ф. Ментух // Адвокат. – 2011 – № 2 (125). – С. 39-41.

215. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI

// Відомості Верх. Ради України. – 2012 – № 44-45, № 46-47, № 48. – Ст. 552.

216. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки / З. Залога ; за ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН Вищої школи України І. Р. Михасюка / Львівський національний університет ім. І. Франка. – Львів : Українські технології, 1999. – 640 с.

217. Мінекономрозвитку: Уряд послідовно впроваджує механізми дерегуляції / Прес-служба Міністерства економічного розвитку та торгівлі : Офіційний веб-портал нац. органів викон. влади «Урядовий портал» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua.

218. Модель CAF [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.center.gov.ua.

219. Морозова Т. Г. Государственное регулирование экономики : учеб. пособ. для вузов / Т. Г. Морозова, Ю. М. Дурдыев, В. Ф. Тихонов и др. ; под ред. проф. Т. Г. Морозовой. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 255 с.

220. Мочаліна З. М., Склярук Н. І., Федоренко І. А. Фінанси : навч. посіб. / З. М. Мочаліна, Н. І. Склярук, І. А. Федоренко. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 392 с.

221. Мурамото Ц. Значення дії Закону про малі та середні підприємства / Цутому Мурамото. – Токіо : Seijo Univ., 2013. – 64 р. [Япон. мова].

222. Наливайченко С. П. Регулирование развития частного сектора на Украине / С. П. Наливайченко // Культура народов Причерноморья. – 2008. – № 127. – С. 112-115.

223. Научно-технический комплекс и наукоемкое производство в Израиле [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://kazakhemb.com.

224. Необхідно перетворити Державну фіскальну службу на сервісне відомство / Ксенія Ляпіна / Прес-служба Державної фіскальної служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dkrp.gov.ua.

225. Нижник Н. Р. Проблеми сьогодення державного управління в Україні / Н. Р. Нижник // Універ. наук. зап. – 2007. – № 3 (23). – С. 14-19.

226. Никифоров В. А. ВТО как международный специализированный

институт совместимости механизмов и практики правового регулирования внешней торговли отдельных стран / В. А. Никифоров // Ученые записки Орловского гос.унив-та. Серия: Гуманит. и соц. науки. – 2008. – № 3. – С. 167-170.

227. Николаева Т. И. Потребительский рынок и торговля: проблемы развития и регулирования / Т. И. Николаева, Н. Р. Егорова. – Екатеринбург : УГЭУ, 1998. – 230 с.

228. Ніколаєва Т. М. Соціокультурна характеристика підприємців України (1861-1914 рр.) / Т. М. Ніколаєва // Український історичний журнал. – 2011. – № 3. – С. 95-107.

229. Новак-Каляєва Л. М. Взаємообумовленість державного управління та прав людини в сучасних політичних та інституційних процесах / Л. М. Новак-Каляєва // Держ. управл. та місцеве самовряд. – 2013. – Вип. 3 (18). – С. 60-73.

230. О государственной гражданской службе Российской Федерации : Федеральный закон РФ от 27.07.2004 № 79-ФЗ // Собр. законод. РФ. – 2004. – № 31. – Ст. 3215 (редакція станом на 30.12.2015).

231. О компаніях : Закон КНР от 29.12.1993 (испр. решением 18-го заседания ПК ВСНП 10-го созыва 27.10.2005) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://chinalawinfo.ru/economic_law/law_company.

232. О предпринимательской деятельности : Закон Туркменистана от от 1 октября 1993 года (редакция от 28.02.2015) : Официальный веб-сайт «Законодательство стран СНГ» // Официальное издание «Ведомости Меджлиса Туркменистана». – 1993. – № 9-10. – Ст. 58 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=2450.

233. О противодействии монополиям : Закон КНР от 30.08.2007 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://chinalawinfo.ru/economic_law/law_antimonopoly.

234. Об ОЭСР: наша миссия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://oecdru.org/rusweb/general/oecd.htm.

235. Обмеження втручання у господарську діяльність : роз'яснення Міністерства доходів і зборів України // Вісн. Міндоходів України. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.visnuk.com.ua.

236. Оболенский А. Д. Эволюция государственной службы в Великобритании / А. Д. Оболенский // Государство и право. – 1996. – № 16. – С. 122-124.

237. Ожегов С. И., Шведов Н. Ю. Толковый словарь русского языка. – 4-е изд. доп. / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведов. – М. : Азбуковик, 1999. – 943 с.

238. Ойкен В. Основы национальной экономики / В. Ойкен. – М. : Экономика, 1996. – 351 с.

239. Олуйко В. Реформування державної кадрової політики у вимірі адміністративної реформи в Україні / В. Олуйко // Голос України. – 2003. – № 108. – С. 8.

240. Онищенко В. Ф. Организация и экономика частного предприятия. / В. Ф. Онищенко, В. П. Мельничук – К., 1995. – 188 с.

241. Опалінський Ю. В. Кримінальна відповідальність за фіктивне підприємництво : автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Ю. В. Опалінський. – К., 1998. – 17 с.

242. Опыт франчайзинга в Германии, Польше и Чехии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.franchiser.by.

243. Органи державної влади України : підручник / за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Ін-тут держ. і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – 592 с.

244. Организационно-правовые формы бизнеса в США [Электронный ресурс] / Oldbridge, Dunphy & Kosher, LLC. – Режим доступа : http://www.openbusiness.ru.

245. Основи економічної теорії : підручник / за ред. Ю. В. Ніколенка. – 3-тє вид. – Київ : ЦУЛ, 2003. – 540 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/OsnEkTeor/Oet10-15/51001.htm.

246. Основные направления политики администрации США в сфере

малого и среднего бизнеса / Торговое представительство РФ в США // Информ.-аналит. бюл. – 2013. – № 5. – С. 1-9.

247. Остапенко О. Г. Організаційно-правові форми підприємницької діяльності : конспект лекцій з дисципліни «Підприємницьке право» для студентів спеціальності 6.050200 «Менеджмент організацій» / О. Г. Остапенко. – Харків : Харківський нац. автомоб.-дорож. ун-тет, 2007. – 18 с.

248. Остапенко О. Г. Поняття підприємництва : конспект лекцій з дисципліни «Підприємницьке право» для студентів спеціальності 6.050200 «Менеджмент організацій» / О. Г. Остапенко. – Х. : ХНАДУ, 2007. – 14 с.

249. Открытие бизнеса – регистрация компании в Израиле. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://alecon.co.il.

250. Охотский Е. В. Теория и механизмы современного государственного управления: учеб.-метод. комплекс. / Е. В. Охотский. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 701 с.

251. Палехова В. А. Політична економія : підруч. / В. А. Палехова – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 332 с.

252. Пастухова Я. В. Административное право : лекции [Электронный ресурс] / Я. В. Пастухова. – Режим доступа : http://do.upc.omsu.ru/file.php/203/dndupload/Lekcija_1.pdf.

253. Петровський П., Шевчук П. Етапи розвитку соціальної політики в Україні / П. Петровський, П. Шевчук // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 27 – С. 29-36.

254. Пилипишин В. П. Щодо сутності мети та завдань державного управління в Україні / В. П. Пилипишин // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 377-381.

255. Пирогова В. Посередницька діяльність на ринку страхових послуг] : веб-сайт видавничої організації «Юстініан» / В. Пирогова // Юридичний журнал – 2003. – № 12. – С. 48-52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.justinian.com.ua/article.php?id=909.

256. Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі :

Постанова КМУ від 20.08.2014 № 459 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 77. – Ст. 2183.

257. Питання проведення антидискримінаційної експертизи та громадської антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів : Постанова КМУ від 30.01.2013 № 61 // Офіц. вісник України. – 2013. – № 9. – Ст. 343.

258. План основних організаційних заходів Державної санітарно-епідеміологічної служби України на 2014 рік / Офіційний веб-сайт Державної санітарно-епідеміологічної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dsesu.gov.ua/download/plany/plan_2014.doc.

259. План роботи Державної фіскальної служби України на IV квартал 2014 р., затверджений Головою Державної фіскальної служби України від 30.09.2014 [Електрон. ресурс]: Офіційний веб-сайт ДФС. – Режим доступу : http://sfs.gov.ua/data/files/23910.doc.

260. Платонов В. С. Введение в бизнес. Основы рыночной экономики : учеб. пособ. / В. С. Платонов. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 576 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bibliotekar.ru.

261. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підруч. / за ред. Ю. Ф. Кравченка. – К. : НАВСУ, 1999. – 702 с.

262. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верх. Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.

263. Политика энергоэффективности : рекомендации / ОЭСР, МЭА. – Париж, 2009. – 84 с.

264. Політична економія : підручник / за ред. Ніколенко Ю. В. – К. : Центр учбов. літератури, 2009. – 632 с.

265. Пономаренко Д. В. Перспективы создания и деятельности украинских компаний с учетом законодательства Европейского Союза / Д. В. Пономаренко // Екон. вісник Донбасу. – 2009. – № 4 (18). – С. 66-75.

266. Попов С. М. Наукова парадигма суб’єкт-суб’єктного управління в

умовах сучасного континууму / С. М. Попов // Гуманітарн. вісн. ЗДІА. – 2010. – Вип. 43. – С. 166-175.

267. Порядок виконання митних формальностей відповідно до заявленого митного режиму, затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 31.05.2012 № 657 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 80. – Ст. 3233.

268. Порядок проведення перевірок підприємств, установ, організацій та фізичних осіб, що використовують найману працю : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 № 70 // Офіц. Вісн. України. – 2007. – № 8. – С. 32. – Ст. 282.

269. Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 18.09.2014 у справі № 826/10927/14 за позовом Всеукраїнської громадської організації «Спілка кризис-менеджерів України» до Кабінету Міністрів України про скасування Постанови КМУ від 30.04.2014 № 252 «Про державну регуляторну службу України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua/Review/40513911.

270. Правовые особенности свободных профессий в Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.de-portal.com.

271. Предпринимательское (хозяйственное) право : учебник : в 2 т. Т. 1 / отв. ред. О. М. Олейник. – Москва : Юристъ, 1999. – 609 с.

272. Предпринимательское право : учеб. для бакалавров / отв. ред. Ершова И. В., Отнюкова Г. Д. – М. : Проспект, 2014. – 823 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://books.google.com.ua.

273. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII // Відомості Верх. Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472.

274. Про аудиторську діяльність : Закон України від 22.04.1993 № 3125-XII // Відомості Верх. Ради України. – 1993. – № 23. – Ст. 243.

275. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Відом. Верх. Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.

276. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим : Закон України

від 10.02.1998 № 90/98-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1998. – № 29. – Ст. 191.

277. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992 № 2498-XII // Відомості Верх. Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 531.

278. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства фінансів України від 03.12.2001 № 298/519 : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України й Міністерства фінансів України від 08.10.2014 № 1198/1018 // Офіц. вісник України. – 2014. – № 88. – Ст. 2536.

279. Про власність : Закон України від 07.02.1991 № 697-XII. // Відом. Верх. Ради УРСР. – 1991 – № 20. – Ст. 249 [не чинний].

280. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України та визнання таким, що втратило чинність, розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 311 : Постанова КМУ від 17.07.2003 № 1106 // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 30. – Ст. 1546.

281. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12.02.2015 № 198-VIII // Відом. Верх. Ради України. – 2015. – № 17. – Ст. 118.

282. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження втручання у діяльність суб'єктів господарювання : Закон України від 22.07.2014 № 1600-VII // Відомості Верх. Ради України. – 2014. – № 36. – Ст. 1189.

283. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із Господарським кодексом України та Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (щодо уніфікації визначень стосовно суб'єктів підприємницької діяльності) : Проект Закону України № 2221 від 14.03.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=32002 [Проект не прийнято 09.03.2010].

284. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відкриття бізнесу : Закон України від 15.04.2014 № 1206-VII // Відом. Верх. Ради України. – 2014. – № 24. – Ст. 885.

285. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) : Закон України від 12.02.2015 № 191-VIII // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 21. – Ст. 133.

286. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова КМУ від 02.10.2003 № 1573 // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 40. – Ст. 2111.

287. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова КМУ від 01.10.2014 № 502 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 81. – Ст. 2290.

288. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова КМУ від 22.07.2015 № 548 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 63. – Ст. 2092.

289. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова КМУ від 22.08.2012 № 809 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 65. – Т. 1. – Ст. 2670.

290. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо посилення контролю за обігом підакцизних товарів та уточнення окремих податкових норм : Закон України від 12.08.2014 № 1638-VII // Відом. Верх. Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2017.

291. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII // Відомості Верх. Ради України. – 2015. – № 7-8. – № 9. – Ст. 55.

292. Про внесення змін до Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами : Постанова КМУ від 20.05.2009 № 511 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 39. – Ст. 1311.

293. Про внесення змін до ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги

та державне регулювання ринків фінансових послуг» щодо видів фінансових послуг : Закон України від 10.10.2013 № 643-VII. // Відом. Верх. Ради України. – 2014. – № 22. – Ст. 774.

294. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова КМУ від 05.08.2015 № 551 // Офіц. вісник України. – 2015. – № 64. – Ст. 2119.

295. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова КМУ від 14.04.2004 № 478 // Офіц. вісник України. – 2004. – № 15. – Ст. 1048.

296. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань оплати праці : Постанова КМУ від 31.03.2015 № 153 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 28. – Ст. 795.

297. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України : Закон України від 28.12.2014 № 76-VIII // Відомості Верх. Ради України. – 2015. – № 6. – Ст. 40.

298. Про внесення зміни до пункту 7 Положення про Державну фіскальну службу України : Постанова КМУ від 04.06.2015 № 360 // Офіц. вісник України. – 2015. – № 46. – Ст. 1478.

299. Про встановлення мораторію на розміщення зовнішньої реклами та реклами на транспорті в місті Києві : Проект розпорядження виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації). [Електр. ресурс]. – Режим доступу : http://kievcity.gov.ua/news/ 14514.html.

300. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII // Відом. Верх. Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682 (в ред. 28.03.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv/print1389914418784636.

301. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.2000 № 1602-III // Відомості Верх. Ради України. – 2000. – № 25. – Ст. 195.

302. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів : Закон України від 19.12.1995 № 481/95-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1995. – № 46. – Ст. 345.

303. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1996. – № 51. – Ст. 292.

304. Про Державний бюджет України на 2011 рік : Закон України від 23.12.2010 № 2857-VI // Відомості Верх. Ради України. – 2011. – № 7-8. – Ст. 52.

305. Про Державний бюджет України на 2012 рік : Закон України від 22.12.2011 № 4282-VI // Відомостсі Верх. Ради України. – 2012. – № 34-35. – Ст. 414.

306. Про Державний бюджет України на 2013 рік : Закон України від 06.12.2012 № 5515-VI // Відом. Верх. Ради України. – 2013. – № 5-6. – Ст. 60.

307. Про Державний бюджет України на 2014 рік : Закон України від 16.01.2014 № 719-VII // Відом. Верх. Ради України. – 2014. – № 9. – Ст. 93.

308. Про Державний бюджет України на 2015 рік : Закон України від 28.12.2014 № 80-VIII // Відом. Верх. Ради України. – 2015. – № 5. – Ст. 37.

309. Про Державний бюджет України на 2016 рік : Закон України від 25.12.2015 № 928-VIII // Відом. Верх. Ради України. – 2016. – № 5. – Ст. 54.

310. Про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України : Положення, затверджене Указом Президента України від 13.04.2011 № 464/2011 // Офіц. вісник Президент. України. – 2011. – № 12. – Ст. 630.

311. Про Державну екологічну інспекцію України : Положення, затверджене Указом Президента України від 13.04.2011 № 454/2011 // Офіц. вісник Президента України. – 2011. – № 11. – Ст. 617.

312. Про Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів : Положення, затверджене Указом Президента України від 13.04.2011 № 465/2011 // Офіц. вісник Президента України. – 2011. – № 12. –

Ст. 631.

313. Про державну підтримку малого підприємництва : Закон України від 19.10.2000 № 2063-III // Відом. Верх. Ради України. – 2000. – № 51-52. – Ст. 447 (втратив чинність від 19.04.2012).

314. Про Державну регуляторну службу України : Постанова КМУ від 30.04.2014 № 252 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 57. – Ст. 1557.

315. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // Відом. Верх. Ради України. – 2003. – № 31-32. – Ст. 263.

316. Про Державну санітарно-епідеміологічну службу України : Положення, затверджене Указом Президента України від 06.04.2011 № 400/2011 // Офіц. вісн. Президент. України. – 2011. – № 10. – Ст. 553.

317. Про Державну службу України з лікарських засобів : Положення, затверджене Указом Президента України від 08.04.2011 № 440/2011 (ред. від 14.02.2012) // Офіц. вісник Президента України. – 2011. – № 11. – Ст. 604.

318. Про Державну службу України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва : Указ Президента України від 19.12.2011 № 1168/2011 // Офіц. вісник Президента України. – 2011. – № 35. – Ст. 1255.

319. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 № 3723-XII // Відомості Верх. Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490 [втратив чин., крім окремих положень, відбудеться 01.05.2016].

320. Про державну службу : Закон України від 17.11.2011 № 4050-VI // Відомості Верх. Ради України. – 2012. – № 26. – Ст. 273 [втратив чин. на підст. Закону № 889-VIII від 10.12.2015 // Відом. Верх. Ради України. – 2016. – № 4. – Ст. 43].

321. Про Державну фіскальну службу України : Положення КМУ від 21.05.2014 № 236 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 55. – Ст. 1507.

322. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 24.12.2012 № 726/2012 // Офіц. вісник Президент. України. – Спец. вип. – 2012. – № 35. – Ст. 842.

323. Про деякі заходи щодо забезпечення здійснення державної регуляторної політики : Указ Президента України № 901/2005 від 01.06.2005 // Офіц. вісник України. – 2005. – № 22. – Ст. 1193.

324. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV // Відомості Верх. Ради України. – 2005. – № 48. – Ст. 483.

325. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // Відомості Верх. Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

326. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII // Відом. Верх. Ради України. – 2014. – № 26. – Ст. 892.

327. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII // Відом. Верх. Ради України. – 1994. – № 27. – Ст. 218.

328. Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Указ Президента України від 31.07.2004 № 854/2004 // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 146.

329. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова КМУ від 03.11.2010 № 996 // Офіц. вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2945.

330. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV // Відом. Верх. Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.

331. Про заохочення субпідрядних малих та середніх підприємств : Закон Японії від 1970 р. № 145 / Act on the Promotion of Subcontracting Small and Medium-sized Enterprises of 1970 № 145 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?re [Япон. мова].

332. Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні : Закон України від 27.03.2014 № 1166-VII // Відомості Верх. Ради України. – 2014. – № 20-21. – Ст. 745.

333. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV // Відомості Верх. Ради України. – 2004 – № 9. – Ст. 79.

334. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI // Відомості Верх. Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404 [Втратив чин., крім положень щодо фінансового контролю, які втрачають чинність з початком роботи системи подання та оприлюднення відповідно до Закону № 1700-VII від 14.10.2014 декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на підставі Закону № 1700-VII від 14.10.2014, ВВР, 2014, № 49, ст. 2056, з урахуванням змін, внесених Законом № 198-VIII від 12.02.201].

335. Про затвердження Вимог до закладів, що проводять підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів, та кваліфікаційних вимог до спеціалістів, які здійснюють таку підготовку : Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства праці та соціальної політики України від 07.09.2009 № 385/934/828/337 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 80. – Ст. 2721.

336. Про затвердження Інструкції про порядок застосування економічних та фінансових (штрафних) санкцій органами державного контролю за цінами : Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції й Міністерства фінансів України від 03.12.2001 № 298/519 // Офіц. вісник України. – 2001. – № 51. – Ст. 2324 [втратив чин. на підставі Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 1198/1018 від 08.10.2014].

337. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підготовки органами виконавчої влади інформації про здійснення ними державної регуляторної політики : Наказ Державної служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва від 06.05.2004 № 50 / Офіційний веб-сайт Міністерства культури України // Українська інвестиційна газета. – 13.07.2004. – № 28 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://mincult.kmu.gov.ua.

338. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи : Наказ Міністерства юстиції України від 23.06.2010 № 1380/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1380323-10/print1386052673959979.

339. Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» у 2015 році : Розпорядження КМУ від 04.03.2015 № 213-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws.

340. Про затвердження плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності : Розпорядження КМУ від 18.03.2015 № 357-р. // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 75.

341. Про затвердження Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України : Постанова КМУ від 26.11.2014 № 676 // Офіц. вісник України. – 2014. – № 97. – Ст. 2801.

342. Про затвердження Положення про Державне агентство резерву України : Положення КМУ від 08.10.2014 № 517 // Офіц. вісник України. – 2014. – № 82. – Ст. 2329.

343. Про затвердження Положення про Державну службу експортного контролю України : Постанова КМУ від 31.03.2015 № 159 // Офіц. вісник України. – 2015. – № 28. – Ст. 801.

344. Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України : Постанова від 19.11.2014 № 658 // Офіц. вісник України. – 2014. – № 97. – Ст. 2783.

345. Про затвердження Положення про Державну службу статистики України : Постанова КМУ від 23.09.2014 № 481 // Офіц. вісник України. – 2014. – № 78. – Ст. 2237.

346. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками : Постанова КМУ від 12.08.2015 № 647 // Офіц. вісник України. – 2015. – № 72. – Ст. 2354.

347. Про затвердження Положення про проведення атестації державних службовців : Постанова КМУ від 28.12.2000 № 1922 // Офіц. вісник України. – 2001. – № 1, Т. 1. – Ст. 27.

348. Про затвердження Порядку видачі довідки про відсутність заборгованості з податків, зборів, платежів, що контролюються органами доходів і зборів : Наказ Міністерства доходів і зборів України від 10.10.2013 № 567 // Офіц. вісн. України. – 2013. – № 89. – Ст. 3272.

349. Про затвердження Порядку державної акредитації закладів, що проводять підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів, та атестації їх спеціалістів : Постанова КМУ від 20.05.2009 № 490 // Офіц. вісник України. – 2009. – № 37. – Ст. 1261.

350. Про затвердження Порядку підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів : Постанова КМУ від 20.05.2009 № 487 // Офіц. вісник України. – 2009. – № 37. – Ст. 1258.

351. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування : Постанова КМУ від 25.07.2012 № 666 // Офіц. вісник України. – 2012. – № 56. – Ст. 2245 (Не набр. чин. з 01.01.2016).

352. Про затвердження Порядку проведення функціонального обстеження органів виконавчої влади : Наказ Головдержслужби України від 30.03.2010 № 84 // Офіц. вісник України. – 2010. – № 35. – Ст. 1216.

353. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова КМУ від 05.11.2008 № 976 // Офіц. вісник України. – 2008. – № 86. – Ст. 2889.

354. Про затвердження Правил підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України : Постанова КМУ від 06.09.2005 № 870 // Офіц. вісник України. – 2005. – № 36. – Ст. 2200.

355. Про затвердження Правил підготовки проектів технічних регламентів, розроблених на основі актів законодавства Європейського Союзу, які затверджуються Кабінетом Міністрів України : Постанова КМУ від 18.06.2012 № 708 // Офіц. вісник України. – 2012. – № 59. – Ст. 2370.

356. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : Постанова КМУ від 18.07.2007 № 950 // Офіц. вісник України. – 2007. – № 54. – Ст. 2180.

357. Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів для діагностики in vitro : Постанова КМУ від 02.10.2013 № 754 // Офіц. вісник України. – 2013. – № 82. – Ст. 3047.

358. Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів : Постанова КМУ від 02.10.2013 № 753 // Офіц. вісник України. – 2013. – № 82. – Ст. 3046.

359. Про затвердження Типового порядку оцінювання результатів службової діяльності державних службовців : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.03.2012 № 46 // Офіц. вісник України. – 2012. – № 36. – Ст. 1354 (набр. чин. з 01.01.2016 – не набрав чинності).

360. Про затвердження Типової навчальної програми підготовки та перепідготовки водіїв транспортних засобів : Постанова КМУ від 02.03.2010 № 229 // Офіц. вісник України. – 2010. – № 16. – Ст. 749.

361. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР / Офіційний веб -сайт ВРУ // Відомості Верх. Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164 (в ред. від 13.01.2009) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua.

362. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III // Відом. Верх. Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.

363. Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності : Указ Президента України від 15.07.2000 № 906/2000 // Офіц. вісник України. – 2000 – № 29. – Ст. 1214.

364. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 01.06.2010 № 2289-VI // Відом. Верх. Ради України. – 2010. – № 33. – Ст. 471. (втрат. чин. від 20.04.2014).

365. Про здійснення державних закупівель : Закон України від

10.04.2014 № 1197-VII // Відомості Верх. Ради України. – 2014. – № 24. – Ст. 883.

366. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-XII // Відом. Верх. Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

367. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Розпорядження КМУ від 17.09.2014 № 847-р // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 77. – Ст. 2197.

368. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII // Відомості Верх. Ради України. – 2014. – № 13. – Ст. 222.

369. Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання : Постанова ВРУ від 25.12.2012 № 11-VII // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 100. – Ст. 4051.

370. Про компанії : Закон Держави Ізраїль 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.knesset.gov.il/Laws/Data/law/1711/1711_All.html [Івр.].

371. Про Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва : Постанова КМУ від 03.04.1996 № 404 // ЗП України. – 1996. – № 10. – Ст. 287 (втрат. чин. від 25.08.2004).

372. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21.11.2002 № 228-IV // Відом. Верх. Ради України. – 2003. – № 3. – Ст. 12.

373. Про кооперативні об’єднання малих та середніх підприємств : Закон Японії від 01.06.1949 № 181 / Small and Medium-Sized Enterprise Cooperatives Act, of 1.06.1949 № 181 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/il/?id=1942&vm=&re [Япон. мова].

374. Про ліквідацію Міністерства доходів і зборів : Постанова КМУ від 01.03.2014 № 67 // Офіц. вісник України. – 2014. – № 22. – Ст. 685 (втрат. чин. з 06.06.2014).

375. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // Відомості Верх. Ради України. – 2015. – № 23. – Ст. 158.

376. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 № 1775-III // Відом. Верх. Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299 [втратив чинність 28.06.2015].

377. Про малі та середні підприємства : Закон Японії від 1963 р. / Small and Medium-sized Enterprise Basic Act: Law of 1963 № 154 (Amended in 3.12.1999) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.chusho.meti.go.jp/sme_english/outline/08/01.html [Япон. мова].

378. Про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення : Конвенція від 03.03.1973 (виправлена 22.06.1979) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_129/conv/print1392634639420898.

379. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // Відомості Верх. Ради України. – 1997 – № 24. – Ст. 170.

380. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Положення КМУ від 23.11.2011 № 1063/2011 // Офіц. вісник Президента України. – 2011. – № 31. – Ст. 1193.

381. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Положення КМУ від 23.11.2011 № 1070/2011 // Офіц. вісник Президента України. – 2011. – № 31. – Ст. 1197.

382. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні : Закон України від 21.12.2000 № 2157-III // Відом. Верх. Ради України. – 2001. – № 7. – Ст. 35.

383. Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 60.

384. Про організацію асоціацій малого та середнього бізнесу : Закон

Японії від 1957 р. № 185 / Act on the Organization of Small and Medium-sized Enterprise Association: Law of 1957 № 185 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail_main [Япон. мова].

385. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відом. Верх. Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

386. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII // Відомості Верховн. Ради України. – 1991. – № 21. – Ст. 252.

387. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V // Відомості Верх. Ради України. – 2007. – № 29. – Ст. 389.

388. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. // Відомості Верх. Ради України. – 1998. – № 19. – Ст. 98.

389. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності : Закон України від 19.05.2011 № 3392-VI // Відомості Верх. Ради України. – 2011. – № 47. – Ст. 532.

390. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання : Постанова ВРУ від 04.12.2014 № 22-VIII // Відомості Верх. Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 10.

391. Про питну воду та питне водопостачання : Закон України від 10.01.2002 № 2918-III // Відом. Верх. Ради України. – 2002. – № 16. – Ст. 112.

392. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 № 698-XII // Відомості Верх. Ради УРСР. – 1991. – № 14. – Ст. 168 [діє в ред. від 21.07.2012].

393. Про підрозділи ветеринарної міліції з проведення карантинних ветеринарних заходів : Положення, затверджене постановою КМУ від 29.03.2002 № 395 // Офіц. вісник України. – 2002. – № 14. – Ст. 724 [втрат. чин. 21.08.2015].

394. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон

України від 22.09.2011 № 3773-VI // Відомості Верх. Ради України. – 2012 – № 19-20. – Ст. 179.

395. Про приватизаційні папери : Закон України від 06.03.1992 № 2173-XII // Відом. Верх. Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 352.

396. Про Програму державної підтримки підприємництва в Україні : Постанова КМУ від 17.03.1993 № 201 // Зібрання Постанов Уряду України. – 1993. – № 9. – Ст. 171 [втрат. чин. від 03.04.1996].

397. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України : Постанова ВРУ від 27.02.2014 № 799-VII // Відом. Верх. Ради України. – 2014. – № 15. – Ст. 330.

398. Про Програму розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки : Постанова КМУ від 29.01.1997 № 86 // Офіц. вісник України. – 1997. – № 5. – С. 159.

399. Про Раду Міністрів Автономної Республіки Крим : Закон України від 16.06.2011 № 3530-VI // Відомості Верх. Ради України. – 2012. – № 2-3. – Ст. 3.

400. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР // Відомості Верх. Ради України. – 1996 – № 19. – Ст. 80.

401. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР [Електронний ресурс] // Відомості Верх. Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181 [в ред. від 03.10.2014].

402. Про розвиток малого та середнього роздрібного бізнесу : Закон Японії від 1973 р. № 101 / Small and Medium-sized Retail Business Promotion Act (Act № 101, 1973) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?id=100re=01 [Япон. мова].

403. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 № 4618 -VI // Відомості Верх. Ради України. – 2013 – № 3. – Ст. 23.

404. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет КМУ від 19.02.1993 № 15-93 // Відом. Верх. Ради України. – 1993. – №

17. – Ст. 184. [в ред. від 27.09.2014].

405. Про сприяння створенню і діяльності бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів : Розпорядження КМУ від 17.07.2001 № 289-р. // Офіц. вісник України. – 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/289-2001-р.

406. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII // Відомості Верх. Ради України. – 2014. – № 31. – Ст. 1058.

407. Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України : Закон України від 12.08.2014 № 1636-VII // Відом. Верховної Ради України. – 2014. – № 43. – Ст. 2030.

408. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки : Указ Президента України від 01.02.2012 № 45/2012 // Офіц. вісник Президента України. – 2012. – № 4. – Ст. 127.

409. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : Указ Президента України від 24.03.2012 № 212/2012 // Офіц. вісн. Президента України. – 2012. – № 13. – Ст. 322. [втр. чин. від 02.03.2016].

410. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 // Офіц. вісник Президента України. – 2015. – № 2. – Ст. 67.

411. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР // Відомості Верх. Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

412. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки : Розпорядження КМУ від 28.08.2013 № 641-р // Офіц. вісник України. – 2013. – № 69. – Ст. 2543.

413. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження КМУ від 13.12.2010 № 2250-р // Офіц. вісник України. – 2010. – № 97. – Ст. 3443.

414. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України

від 15.01.2015 № 124-VIII. // Відомості Верх. Ради України. – 2015. – № 14. – Ст. 96.

415. Про тимчасове ввезення : Конвенція від 26.06.1990 // Офіц. вісник України. – 2004. – № 36. – Ст. 2445.

416. Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів про зміну виборчої адреси та місця голосування, уточнення списків виборців, які виникли під час позачергових виборів Президента України та виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних і міських голів : Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 12.09.2014 № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0009760-14.

417. Про утворення Державної фіскальної служби : Постанова від 21.05.2014 № 160 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 46. – Ст. 1213.

418. Про утворення Ради голів громадських рад при органах виконавчої влади : Постанова КМУ від 20.06.2012 № 658 // Офіц. вісник України. – 2012. – № 56. – Ст. 2237.

419. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV // Відомості Верх. Ради України. – 2003 – № 45. – Ст. 363.

420. Про фінансовий лізинг : Закон України від 16.12.1997 № 723/97-ВР (в новій ред. від 16.01.2004) // Відомості Верх. Ради України. – 1998. – № 16. – Ст. 68.

421. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III // Відомості Верх. Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.

422. Про франчайзинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uafranchise.com.

423. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV // Відом. Верх. Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268.

424. Програма діяльності Кабінету Міністрів України від 01.03.2014 // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 40 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://zakon4.rada.gov.ua.

425. Программа развития Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/ga/undp.

426. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення діяльності акціонерних товариств від 17.01.2013 № 2037 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov [проект не прийнято].

427. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо емісії цінних паперів від 23.01.2013 № 2072 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua.

428. Проект змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) та Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minregion.gov.ua.

429. Пудсакулич В. Ю. Методи ідентифікації малих підприємств / В. Ю. Пудсакулич // Сучасний соціокультурний простір: зб. наук. праць VII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Ужгород, 2009) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://intkonf.org.

430. Разаренов Ф. С. О сущности и значении административного надзора в советском государственном управлении / Ф. С. Разаренов // Вопросы административного права на соврем. этапе. – М. : Госюриздат, 1963. – С. 69-78.

431. Разживина Ю. Сила технических решений / Ю. Разживина // Вестник ГХК. – 2014. – № 15. – С. 4.

432. Региональное отделение ФАО для Европы и Центральной Азии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.fao.org/europe/team/ru.

433. Регистрация фирм в Словении [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://visa.cgreality.ru/Slovenija/company.

434. Решетник А. К вопросу о привлечении государственных служащих к дисциплинарной ответственности / А. Решетник // Legea Si viata. – 2014. – №

10/2 (274). – С. 151-155.

435. Рибницький Г. В. Вищий організаційно-правовий рівень органів, що здійснюють загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю / Г. В. Рибницький // Науковий вісник Академії муніципального управління. – 2013. – Вип. 1-2. – С. 76-82.

436. Рибницький Г. В. Історичний розвиток підприємницької діяльності на території сучасної України до 1861 року / Г. В. Рибницький // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Сер. «Право». – 2013. – Спец. випуск. – С. 80-84.

437. Рибницький Г. В. Наукові підходи до визначення поняття підприємницької діяльності / Г. В. Рибницький // Наука і правоохорона. – 2014. – № 4. – Ч. 2. – С. 93-97.

438. Рибницький Г. В. Організаційні форми здійснення підприємницької діяльності в Україні / Г. В. Рибницький // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Сер. «Право». – 2013. – Вип. 6. – Т. 1. – С. 79-82.

439. Рибницький Г. В. Організаційно-правові форми господарської діяльності: досвід України та зарубіжних держав / Г. В. Рибницький // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія «Юридичні науки». – 2014. – № 5. – Т. 3. – С. 61-64.

440. Рибницький Г. В. Основні ознаки підприємницької діяльності / Г. В. Рибницький // Наука і правоохорона. – 2014. – № 3. – Ч. 2. – С. 143-146.

441. Рибницький Г. В. Основні принципи підприємницької діяльності / Г. В. Рибницький // Актуальні проблеми держави і права. – 2015. – № 77. – С. 85-92.

442. Рибницький Г. В. Передумови зародження підприємницької діяльності на території сучасної України / Г. В. Рибницький // Дотримання прав людини: сучасний стан правового регулювання та перспективи його вдосконалення : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (5 березня 2014 року). – К. : НАВС, 2014. – С. 112-115.

443. Рибницький Г. В. Правова характеристика підприємницької діяльності в Україні / Г. В. Рибницький // Наука і правоохорона. – 2013. – № 3. – Ч. 2. – С. 156-161.

444. Рибницький Г. В. Проблеми ненормативно-правової форми управління підприємництвом в Україні / Г. В. Рибницький // Наука і правоохорона. – 2015. – № 1. – Ч. 2. – С. 129-132.

445. Рибницький Г. В. Проблеми правового регулювання підприємницької діяльності в Україні концептуального та програмного характеру / Г. В. Рибницький // Митна справа. – 2014. – Спец. випуск № 2. – С. 117-122.

446. Рибницький Г. В. Спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю, що здійснює Антимонопольний комітет України / Г. В. Рибницький // Митна справа. – 2015. – № 2 (98). – Ч. 2. – С. 239-243.

447. Рибницький Г. В. Спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю, що здійснює Державна фіскальна служба України / Г. В. Рибницький // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія «Право». – 2014. – № 29. – Т. 2. – Ч. 2. – С. 57-60.

448. Рибницький Г. В. Спеціальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю щодо дотримання санітарних, епідемічних стандартів та правил екологічної безпеки / Г. В. Рибницький // Митна справа. – 2015. – № 4 (100). – Ч. 2. – С. 198-204.

449. Рибницький Г. В. Суб’єкти спеціального адміністративного управління підприємницькою діяльністю в галузі економічної безпеки / Г. В. Рибницький // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Сер. «Право». – 2015. – Вип. 3-2. – Т. 1. – С. 176-178.

450. Рибницький Г. В. Сутність управління підприємницькою діяльністю / Г. В. Рибницький // Пріоритетні проблеми реформування системи законодавства України (м. Київ, 23-24 липня 2015 р.). – К. : Науково-дослідний інститут публічного права, 2015. – С. 121-123.

451. Рибницький Г. В. Форми підприємницької діяльності /

Г. В. Рибницький // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 10-1. – Т. 1. – С. 209-211.

452. Рибницький Г. В. Центральний організаційно-правовий рівень органів, що здійснюють загальне адміністративне управління підприємницькою діяльністю / Г. В. Рибницький // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 12. – Т. 2. – С. 86-88.

453. Річний звіт НКЦПФР за 2013 рік: Рух ринку цінних паперів України до світових стандартів задля економічного зростання держави / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. – Київ : НКЦПФР, 2014. – 87 с.

454. Розничная торговля Германии, 2010 г. / Бюро экономического советника Посольства Украины в Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrexport.gov.ua/i/imgsupload/1-einzelhandel_de_2010.pdf.

455. Розширення повноважень АМКУ: чи є привід для хвилювання? / Прес-служба «Щотижневика АПТЕКА» // Щотижневик АПТЕКА. – 2011 – № 44 (815). – С. 11.

456. Рубцов В. П. Державне управління та державні установи : навч. посіб. для дистанційного навчання / В. П. Рубцов, Н. І. Перинська ; за ред. д-ра соціол. наук, проф. Ю. П. Сурміна. – Київ : Університет «Україна», 2008. – 440 с.

457. Рудинский А. Ф. Особенности индивидуального предпринимательства в США / А. Ф. Рудинский // Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы : материалы XIV междунар. науч. конф., Минск, 19 мая 2011 г. / Минский ин-т управления ; под ред. канд. пед. наук В. В. Гедранович. – Минск, 2011. – Минск : Изд-во МИУ, 2011. – С. 199-200.

458. Руководящие принципы для защиты интересов потребителей : Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 39/248 от 09.04.1985, принятая на 106-ом пленарном заседании ГА ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа

: http://zakon4.rada.gov.ua.

459. Рыбницкий Г. В. Историческое развитие предпринимательской деятельности на территории современной Украины с 1917 года / Г. В. Рыбницкий // Право и политика. – 2012. – № 1. – С. 91-96.

460. Рыбницкий Г. В. Проблемы законотворческой и нормотворческой деятельности по предпринимательской деятельности в Украине / Г. В. Рыбницкий // Visegrad journal on human rights. – 2015. – № 3. – P. 119-126.

461. Рыбницкий Г. В. Система взаимных связей и взаимодействия между органами по осуществлению управления предпринимательской деятельностью в Украине / Г. В. Рыбницкий // Право и политика. – 2015. – № 3. – С. 104-107.

462. Рыбницкий Г. В. Специальное административное управление внешней экономической деятельностью в Украине / Г. В. Рыбницкий // Право и Закон. – 2014. – № 1. – С. 84-89.

463. Рыбницкий Г. В. Специальное административное управление предпринимательской деятельностью, осуществляемое отдельными органами власти / Г. В. Рыбницкий // Право и политика. – 2013. – Спец. выпуск. – С. 128-132.

464. Савицька О. І. Стратегічно важливі галузі економіки як фундамент для забезпечення національної безпеки України / О. І. Савицька // Економіка та підприємництво. – 2012 – № 1. – С. 59-64.

465. Савочкіна Д. О. Принципи діяльності Національної гвардії України / Д. О. Савочкіна // Наук. вісн. Херсонс. держ. ун-ту. – 2014. – Вип. 2. – Т. 3. – С. 154-260.

466. Саксонова Е. Л. Учебный комплекс по экономике. – Ч. II: Макроэкономика : учеб. пособ. / Е. Л. Саксонова, Т. Н. Кустова, Н. А. Клементьева. – Рыбинск : РГАТА, 2003. – 144 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://knigi-uchebniki.com/makroekonomika_710/makroekonomika213.html.

467. Самойленко Ю. Економічна безпека України: правовий аспект /

Ю. Самойленко, М. Григорчук // Віче. – № 17. – Вересень 2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.viche.info/journal/3838.

468. Сведения об МСЭ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.itu.int/ru/about/Pages/default.aspx.

469. Сводный отчет о слушаниях с участием парламентариев 2013 г. : Записка Председателя Генеральной Ассамблеи, A/68/790-E/2014/52, 7.03.2014 / ГА ООН, ЭКОСОС. – Нью-Йорк, 2014. – 35 с.

470. Серко Ю. С. Эволюция границ представления о малом, среднем и крупном предпринимательстве / Ю.С. Серко // Сборник материалов II Межрегиональной научно-практической конференции преподавателей и аспирантов. – Старая Русса : Старорусский филиал Санкт-Петерб. госуд. ун-та сервиса и экономики, 2011. – С. 80-86.

471. Силюк Т. С. Государственная экономическая политика : учебно-методический комплекс / Т. С. Силюк. – Брест : Изд-во БрГУ, 2014. – 115 с.

472. Симаева Н. П. Сектор малого и среднего бизнеса России и Китая: финансово-экономические и правовые аспекты / Н. П. Симаева, Я. В. Трофимов // Вестник ВолГУ. – 2008. – № 7. – С. 78-84.

473. Сірий Є. В. Суспільно-історичні трансформації та підприємництво як суспільний феномен / Є. В. Сірий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irs.ucu.edu.ua/wp-content/uploads/2010/08/siriy.pdf.

474. Скакун О. Ф. Теория государства и права / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2000. – 704 с.

475. Скорочення ліцензованих видів діяльності зменшить корупцію – експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://newsradio.com.ua.

476. Слюсаренко О. Проблема справедливого оцінювання компетентності державних службовців для забезпечення їх професійного і кар'єрного розвитку / О. Слюсаренко // Вісник НАДУ. – 2006. – № 3. – С. 46-57.

477. Смолин Г. В. Державне регулювання господарської діяльності : курс лекцій / Г. В. Смолин. – Львів : Львівськ. держ. ун-тет внутр. справ. – 2012. – 528 с.

478. Совершенствование государственной поддержки МСП в Японии в 2000-2010 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.giac.ru.

479. Соколенко С. І. Вплив нового податкового законодавства на малий бізнес в Україні / С. І. Соколенко, С. М. Лисенко // Актуальні проблеми економ. і соц. розвитку регіону. – 2011. – С. 151.

480. Солодаренко М. А. Державне управління: взаємозв'язок законності та ефективності / М. А. Солодаренко // Держава і право : зб. наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К. : Ін-тдержави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. – Вип. 29. – С. 342-331.

481. Солодкина Н. А. Основные направления поддержки малого и среднего бизнеса в ЕС / Н. А. Солодкина // Известия Санкт-Петербургс. университета. Экон. и фин. – 2010. – № 3. – С. 152-155.

482. Соркін Б. В. Державне регулювання підприємницької діяльності в ринкових умовах: методи, засоби та цілі / Б. В. Соркін // Наукові праці МАУП. – 2013. – Вип. 1 (36). – С. 85-88.

483. Состояние рынка / Офіційний веб-сайт Асоціації франчайзингу (Україна) [Електр. ресурс]. – Режим доступу : http://www.franchising.org.ua.

484. Соціально-економічне становище України за січень-травень 2015 р. : Повідомлення Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org.

485. Справочник по нормотворческой технике. Перевод с немецкого / пер. : Елисеев Н. Г. ; общ. ред. Яковлева Т. Ф. – 2-е изд., перераб. – М. : БЕК, 2002. – 296 с.

486. Стан виконання заходів, передбачених Національним планом дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» станом на 10.12.2013 / Офіційний веб-сайт Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [Електр. ресурс]. – Режим доступу : http://www.dkrp.gov.ua/files/98e9164ccf.doc.

487. Старилов Ю. Н. Курс общего административного права: в 3 т., Т. 1:

История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты / Ю. Н. Старилов. – М. : Норма, 2002. – 728 с.

488. Старинський М. В. Становлення моделей взаємодії права та економіки у політико-правовій думці України / М. В. Старинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua.

489. Стець О. М. Цілі, завдання і функції управління державною службою в Україні / О. М. Стець // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 58. – С. 247-253.

490. Строгілопулос Дж. Інноваційна політика: європейський досвід і рекомендації для України / Дж. Строгілопулос, Г. Румпф. – Київ, 2011. – Т. 3. – 66 с.

491. Суб'єкти підприємництва отримуватимуть державну підтримку / Урядовий контактний центр [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.ukrinform.ua.

492. Сурмін Ю. Концептуально-методологічні аспекти сучасної кадрової політики в Україні / Ю. Сурмін // Вісник Нац. акад. державного управління при Президент. України. – 2005. – № 3. – С. 107-114.

493. Сухарська І. Історія розвитку інституту підприємництва в Україні / І. Сухарська // Вісник Львівського національного університету. – Серія: «Економічні науки». – 2008. – Вип. 40. – С. 238-242.

494. Теория государства и права : учебник для юрид. вузов и факульт. / под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. – М. : Изд. группа НОРМА-ИНФРА, 1999. – 570 с.

495. Теребова С. В. Предпринимательство в регионе: состояние, перспективы : монография / С. В. Теребова, О. В. Подолякин, В. С. Усков, С. Ю. Егорихина. – Вологда : ИСЭРТ РАН, 2011. – 160 с.

496. Терёшина Н. П. Экономика железнодорожного транспорта : учеб. для вузов ж.-д. транспорта / Н. П. Терёшина, В. Г. Галабурда, М. Ф. Трихунков и др. ; под ред. Н. П. Терёшиной, Б. М. Лапидуса, М. Ф. Трихункова. – М. : УМЦ ЖДТ, 2006. – 801 с.

497. Терещенко С. А. Інвестиційні процеси в умовах соціально-економічних трансформацій : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01 / С. А. Терещенко ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2003. – 16 с.

498. Тимофеева А. А. История предпринимательства в России : учеб. пособ. / А. А. Тимофеева. – М. : Флинта, 2011. – 267 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://historylib.org/historybooks.

499. Тимошенко К. В. Правове регулювання ліцензування підприємницької діяльності в Україні / К. В. Тимошенко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – 2006. – Вип. 27. – С. 292-297.

500. Тирпак І. В., Тирпак В. І., Жуков С. А. Основи економіки та організації підприємництва : навч. посіб. / І. В. Тирпак, В. І. Тирпак, С. А. Жуков. – К. : Кондор, 2011. – 284 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/ekonomika/osnovi_ekonomiki_ta_organizatsiyi_pidpriyemn_-_tirpak.

501. Тихомиров Ю. А. Юридические режимы государственного регулирования экономики / Ю. А. Тихомиров // Право и экономика. – 2000. – № 5. – С. 3-6.

502. Ткач М. П. Проблеми визначення поняття державного управління / М. П. Ткач // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 1 (6). – С. 60-65.

503. Томин О. О. Принципи державного управління в галузі мисливства та полювання в Україні / О. О. Томин // Університетські наукові записки. – 2009. – № 1. – С. 203-205.

504. Тополь Ю. О. Валютне регулювання в Україні: поняття, завдання, зміст та методи / Ю. О. Тополь // Університетські наукові записки. – 2007. – № 2. – С. 273-281.

505. Трубников Н. Н. О категориях «цель», «средство», «результат» / Н. Н. Трубников. – Моква : Высшая школа, 1968. – 148 с.

506. Трудовой кодекс Российской Федерации : Федеральный закон РФ от 30.12.2001 № 197-ФЗ // Собр. законод. РФ. – 2002. – № 1. – Ч. 1. – Ст. 3.

507. Труханович Л. В. Административное право России : конспект лекций / Л. В. Труханович. – М. : ПРИОР, 2000. – 128 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://fs1.uclg.ru/books/pdf/13804_truchanovich_administrativnoe_pravo_konspekt_lekcii.pdf.

508. Туган-Барановский М. И. Социализм как положительное учение / Туган-Барановский М. И. – Пг., 1918. – 133 с.

509. Угода про партнерство і співробітництво між Україною, Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 // Офіц. вісник України. – 2006. – № 24. – Ст. 1794.

510. Узагальнення практики з питань застосування державними та приватними нотаріусами чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій щодо документів, призначених для використання на території інших держав за період з 01.01 по 01.10.2010 : Лист Міністерства юстиції України від 12.10.2010 № 31-32/235. Додаток. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua.

511. Украинские венчурные фонды: к кому стартапам стоит идти за деньгами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ain.ua.ua/2013/03/18/116512.

512. Управління органами державної податкової служби України : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за заг. ред. проф. П. В. Мельника. – Ірпінь, 2010. – 359 с.

513. Условия для предпринимательства в Литве: Обзор права и налогов. – Вильнюс : Baltic Legal Solutions Lithuania, 2010. – 66 с.

514. Утяшев И. З. Региональное регулирование предпринимательства: на материалах торговли Республики Башкортостан : дис. ... канд. эконом. наук: 08.00.05 / И .З. Утяшев. – СПб., 2000. – 180 с.

515. ФАО: О нас / Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.fao.org/about/ru.

516. Финансовое право : учебник / под ред. О. Н. Горбуновой. – М. : Юрист, 2000. – 495 с.

517. Форми підприємницької діяльності в умовах інноваційного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vns.lp.edu.ua/moodle.

518. Фостер Уильям З. Очерк политической истории Америки / З. Фостер Уильям. – М. : Изд. иностр. лит., 1955. – 918 с.

519. Фролов С. Е. Принципы права (вопросы теории и методологии) : автореф. дисс. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / С. Е. Фролов. – Н. Новгород, 2001. – 19 с.

520. Функціональне обстеження органів державної влади в умовах реалізації адміністративної реформи / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. – Івано-Франківськ, 2012. – 82 с.

521. Фурдичко Л. Є. Особливості інфляції: світовий та вітчизняний досвід оцінювання її оптимального рівня / Л. Є. Фурдичко // Наук. вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19. – С. 137-140.

522. Хандриков И. Великий перелом костей: Как было уничтожено частное предпринимательство в России / И. Хандриков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.kasparov.ru/material.php?id=4ACDF2DF7945F.

523. Характеристики среды передачи. Волоконно-оптические кабели. Характеристики одномодового волоконно-оптического волокна и кабеля с ненулевым дисперсионным смещением : Рекомендация МСЭ-Т G.655 от 29.03.2006 / МСЭ-Т. – Женева, 2006. – 20 с.

524. Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії): монографія / О. І. Харитонова. – Одеса : Юрид. літ., 2004. – 328 с.

525. Харитонова О. І. Про сутність фондової біржі як суб’єкта та об’єкта управління на ринку цінних паперів / О. І. Харитонова // Вісн. Акад. правових наук. – 2001. – № 3 (26). – С. 114-122.

526. Хусаинов М. К. Исследование зарубежного опыта финансирования и поддержки малого и среднего предпринимательства / М. К. Хусаинов, А. А. Исоков // Бизнес в законе. – 2012. – № 2. – С. 272-273.

527. Цели и принципы стандартизации / пер. с англ.; под ред. Т. Сандерса. – М. : Изд. стандартов, 1977. – 132 с.

528. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 // Відом. Верх. Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

529. Цимбалист А. В. Эффективность и результативность государственных и муниципальных служащих. Методы оценки / А. В. Цимбалист // Вестник Омского университета. Серия «Экономика». – 2008. – № 1. – С. 16-19.

530. Чистов С. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – К. : КНЕУ, 2000. – 316 с.

531. Чистякова О. В. Формирование и развитие инновационной инфраструктуры предпринимательства на мезоуровне: теория, методология и практика : дис. ... докт. экон. наук: 08.00.05 / О. В. Чистякова. – Иркутск, 2014. – 412 с.

532. Чорноротов О. Аналітичний огляд: ринок роздрібної торгівлі України за 2012 рік / О. Чорноротов. – К. : Кредит-Рейтинг, 2013. – 5 с.

533. Шамхалов Ф. Теория государственного управления / Ф. Шамхалов. – М. : Экономика, 2002. – 638 с.

534. Шатун В. Т. Оцінювання та атестація державних службовців у руслі європейського і світового тренду / В. Т. Шатун // Наук. праці : наук.-метод. журнал. – 2014. – Вип. 223. – Т. 235. – С. 117-127.

535. Швець В. Є. Досвід обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємств торгівлі за часів Української Народної Республіки / В. Є. Швець // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : зб. наукових праць / відп. ред. О. Є. Кузьмін. – Львів : Львівська політехніка. – 2012. – С. 259-264.

536. Шевченко В. В. Моделирование механизма ответственности руководителей в сфере государственного управления / В. В. Шевченко // Управл. розвитком. – 2012. – № 8. – С. 29-30.

537. Шевченко Г. Проблеми нормотворчої діяльності суб'єктів нормотворення / Г. Шевченко // Юрид. журнал. – 2008. – № 3. – С. 62-66.

538. Шевченко Д. А. Щодо категорії «принцип» у кримінальному праві

/ Д. А. Шевченко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 10-13.

539. Шегда А. В. Менеджмент : підруч. для студ. ВНЗ / А. В. Шегда. – К. : Знання, 2004. – С. 314-316.

540. Шишкин С. Н. Государственное регулирование экономики: предпринимательско-правовой аспект / С. Н. Шишкин. – М. : Wolters Kluwer Russia, 2007 – 256 с.

541. Шишкин С. Н. Предпринимательско-правовые основы государственного регулирования экономики : автореф. дисс. … докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 / С. Н. Шишкин. – М., 2012. – 54 с.

542. Школа С. М. Кримінальна відповідальність: загальна характеристика та форми реалізації / С. М. Школа // Право і суспільство. – 2012. – № 6. – С. 149-153.

543. Школик А. М. Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / А. М. Школик. – К., 2000. – 17 с. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua.

544. Шутова О. А. Налоговое регулирование и совершенствование системы налогообложения / О. А. Шутова // Актуальные проблемы науки XXI века : сб. статей уч. науч.-практ. семинара молодых ученых, Минск, 17 февраля 2011 г. / Минский ин-т управления ; редколл.: В. В. Гедранович и др. – Минск : Изд-во МИУ, 2011. – С. 102-106.

545. Ямолдин А. П. Страховой бизнес в Германии: современные тенденции развития : дис. ... канд. экон. наук: 08.00.14 / А. П. Ямолдин. – М., 2003. – 218 с.

546. Ярыгин В. В. Крупный бизнес и законодательная власть США в конце XIX в. Антитрестовский Федеральний закон Шермана / В. В. Ярыгин // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2014. – № 11 (49). – Ч. 1. – С. 211-215.

547. Amendment to Small Business Act and the Small Business Investment

Act of 1958: Act of 1978 // U.S. Congressional Record. – 1978. – L. 95-507.

548. An Introduction to the Enterprise Europe Network / Quality & Performance Working Group. – London, 2009. – 7 p.

549. Ayalon O. Economic aspects of the rehabilitation of Hiriya landfill / O. Ayalon – N. Becker, E. Shani. // Waste management and research. – 2006. – № 26 (11). – P. 1313-1323.

550. Bail Ph.G. Jr. The Demise Of The Federal Government Small Business Program / Ph.G. Bail Jr. // Defense Acquisition Review Journal. – 2010. – № 53. – P. 77-92.

551. Bürgerliches Gesetzbuch, 1896 (в ред. від 1.10.2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gesetze-Im-Internet.de/bgb/B0896.html.

552. Cahn B. D. Capital for small business: sources and methods / B. D. Cahn // Law and contemporary problems. – 1959. – Vol. 24. – № 1. – P. 27-67.

553. Commission Recommendation concerning of definition of small and medium-sized enterprises: Commission Recommendation of 3.04.1996 № 0.04.96 // OJ of the EC. – 1999. – L 107. – P. 4.

554. Completing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council COM (85)310 final, 14.06.1985 / EU Commission. – Brussels, 1985. – 35 p.

555. Conference 2009: From the European Charter for Small Enterprises to Small Business Act [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu.

556. Current Trends and Research in International Franchising: International Franchising in General [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.franchisedirect.com/internationalfranchises.

557. Del Estatuto Básico del Empleado Público: Ley 12.04.2007 // Boletín Oficial del Estado. – № 89. – 2007. – P. 16270-16299.

558. Dilger R.J. Small Business Administration 7(a) Loan Guaranty Program / R.J. Dilger // CRS Report for Congress. – Washington, 2013. – 33 p.

559. Directive 2011/62/EU of the European Parliament and of the Council of

8 June 2011 amending Directive 2001/83/EC on the Community code relating to medicinal products for human use, as regards the prevention of the entry into the legal supply chain of falsified medicinal products (Text with EEA relevance) // OJ of the EU. – 2011. L 174. – P. 74-87.

560. Doing Business 2015: Going Beyond Efficiency / IBRD, 12th ed. – Washington DC, 2014. – 318 p.

561. Eleventh Council Directive concerning disclosure requirements in respect of branches opened in a Member State by certain types of company governed by the law of another State: Directive 89/666/EEC of 21.12.1989 // OJ of the EC. – 1989. – L 395. – P. 36.

562. Enterprise Europe Network. [Електр. ресурс]. – Режим доступу : http://www.mi.government.bg/en/enterprise-europe-network-1159-285.html.

563. Entrepreneurship 2020 Action Plan / European Commission. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu.

564. Entrepreneurship 2020 Action Plan «Reigniting the entrepreneurial spirit in Europe»: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2012) 795 final / European Commission. – Brussels, 2013. – 33 p.

565. Erasmus for Young Entrepreneurs: Implementation Manual for Intermediary Organisations (Quality Manual), Version 7.1 / EU Commission. – Nicosia, 2012. – 72 p.

566. Erasmus for Young Entrepreneurs: The programme and its benefits. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.erasmus-entrepreneurs.eu.

567. Euro Info Centres – your key to the European Market Place / UK Euro Info Centres [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.euro-info.org.uk.

568. Euro Info Centres: Network of information and advisory centres for enterprises / European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu.

569. Fast Forward: National Standards Bodies in Developing Countries / 2nd Edition; ISO. – Genève, 2013. – 103 p.

570. Fiscal Year 2015: Congressional Budget Justification / Federal Trade Commission. – Washington, 2014. – 188 p.

571. General Programme for the abolition of restrictions on freedom of establishment : Programme of 18.12.1961 // OJ of the EC. – 1962. – C 2/36. – P. 36-40.

572. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, GmbHG, 20 April 1892 (в ред. 2013 р.) [Електронний ресурс]: Офіційний веб - сайт Федерального міністерства юстиції ФРН. - Режим доступу: http://www.gesetze-Im-Internet.de/gmbhg/

573. Growth, Competitiveness, Employment: The Challenges and Ways Forward into the 21st Century: White Paper, Part C «Contributions of the Member States», Com (93) 700 final/Part C, 05.12.1993 / EU Commission. – Luxembourg, 1993. – 298 p.

574. Hall D. Recovery Loan Incentives Spurred Continued Rebound in SBA Lending in FY2010 / D. Hall [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.sba.gov/

575. Handelsgesetzbuch, 10.05.1897 (в ред. від 04.10.2013) [Електронний ресурс] / Офіційний веб -сайт Федерального міністерства юстиції ФРН. – Режим доступу : http://www.gesetze-Im-Internet.de/hgb/

576. Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970 / US Census Bureau. – Washington, 1975. – 1231 p.

577. International Economic [Електронний ресурс] / WorldTradeLaw.net. Law and Policy Blog. – Режим доступу : http://www.worldtradelaw.net.

578. International Energy Agency [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iea.org;

579. Japan Surrenders. / U.S. National Archives & Records Administration [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.archives.gov.

580. Katalog wolnych zawodowców [Електр. ресурс] / Веб-сайт «Каталог

вільних професій» – Режим доступу : http://www.wolnezawody.com.pl.

581. Lipsey R. Economics. 8th ed. / R. Lipsey, P. Steiner, D. Purvis. – New York : Harper & Row, 1987. – 942 p.

582. Martin W.J. Jr. The Small Business Investment Act of 1958 / W.J. Martin Jr., R.J. Moore Jr. // California Law Review. – 1959. – Vol, 47. – P. 144-170.

583. Minnesota Small Business Resource Guide: A Guide for Business Start-Up and Growth / Minnesota SCORE Association. – Minneapolis, 2009. – 38 p.

584. Model Business Corporation Act Annotated: Revised Model Business Corporation Act (1984): Professional Corporation Supplement: Close Corporation Supplement, Ch. 4; 3rd Edit / American Bar Association. Committee on Corporate Laws. – New Jersey : Prentice Hall Law & Business, 1994.

585. Mustafa I. Ndërmarrja në biznesin bashkëkohor / I. Mustafa. – Prishtinë, 1997. – 300 p.

586. Mustafa-Topxhiu R. The role of entrepreneurship and enterprises for local economic development / R. Mustafa-Topxhiu // Academicus – International Scientific Journal. – 2012. – № 12. – P. 96-107.

587. O gospodarskih družbah (uradno prečiščeno besedilo) : Zakon z dne 19.04.2006 // Uradni list RS. – 1999. – Št. 65. – Leto XIX. – Str. 9189.

588. O swobodzie działalności gospodarczej : Ustawy 2003 r. // Dzienniku Ustaw. – 2003. – № 173. – poz. 1807.

589. On co-ordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 58 of the Treaty, with a view to making such safeguards equivalent throughout the Community : First Council Directive 68/151/CEE of 9.05.1968 // OJ of the EC. – 1968. – L 65. – P. 8.

590. On coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 58 of the Treaty, in respect of the formation of public limited liability companies and the maintenance and alteration of

their capital, with a view to making such safeguards equivalent : Second Council Directive 77/91/CEE of 13.12.1976 // OJ of the EC. – 1976. – L 26. – P. 1.

591. On Promotion of Small and Medium-sized Enterprises : Law of the People's Republic of China [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gov.cn/english/laws/2005-10/08/content_75040.htm.

592. On the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation): Council Regulation (EC) № 139/2004 of 20.01.2004 // OJ of the EU. – 2004. – L 24. – P. 1.

593. On the European Economic Interest Grouping: Council Regulation № 2137/85 of 25.07.1985 // OJ of the EC. – 1985. – L 199. – P. 1.

594. Opportunities and challenges to private sector development in Ukraine, ACS4779 Rev. – Washington, DC, 2014. – 104 p.

595. Portant dispositions statutaires relatives à la fonction publique de l'Etat: Loi N 84-16 du 11.01.1984 // Journal officiel de la République française. – 12 janvier 1984. – P. 271.

596. Prawo działalności gospodarczej: Ustawa RzP 19.11.1999 // Dziennik Ustaw. – 1999. – № 101. – poz. 1178.

597. Programmes for the elimination of technical barriers to trade in industrial products : Programmes of 28.05.1969 / OJ of the EC. – 1969. – C 76/1. – P. 1.

598. Reckie W. D. The Economics of Modern Business / W. D. Reckie, D. E. Allen, J. N. Grook. – Oxford : Blackwell Publishers, 1991. – 275 p.

599. SBA Small Business Resource Guide / U.S. SBA. – Washington, 2009. – 33 p.

600. Sherman Antitrust Act: Law of 1890 // U.S. Code. – Title 15. – L. 114-19. – § 1-7.

601. Sixth Council Directive based on Article 54 (3) (g) of the Treaty, concerning the division of public limited liability companies: Directive 82/891/CEE of 17.12.1982 // OJ of the EC. 1982. – L 378. – P. 47.

602. Slobodchikova V.A. Government regulation of the economy in Japan. /

V.A. Slobodchikova [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://conf.ugrasu.ru.

603. Small Business Act : Act of 1953 // U.S. Code. – 1953. – № 15. – § 631.

604. Small Business Administration // The Budget for fiscal year 2005 – Washington, 2004. – P. 331-338.

605. Small Business Investment Act: Law of 1958 // 15 U.S. Code. – 1958. – § 695.

606. Small Business Jobs Act: Law of 2010 № 111-240 // U.S. Congressional Record. – 2010. – Vol. 156. – P. 2504- 2604.

607. Tenth report of session 2009-10: documents considered by the Committee on 3.02.2010: Report, together with formal minutes / House of Commons; European Scrutiny Committee. – London, 2010. – P. 9;

608. The European Charter for Small Enterprises, a self-commitment from the Member States to improve the business environment for small enterprises, was approved by EU leaders at the Feira European Council on 19-20 June 2000 [Елетронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/enterprise/ enterprise_policy/charter/index_en.htm.

609. The Koret Israel Economic Development Funds (KIEDF) [Електр. ресурс]. – Режим доступу : http://www.kiedf.org/home/overview.html.

610. The New ECOSOC – Overview of functions and working methods / ECOSOC. – New York: UN, 2014. – P. 1.

611. The Uniform Commercial Code: Law of 1978 (Revision of 2012). / National Conference of Commissioners on Uniform State Laws [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.law.cornell.edu.

612. The Uniform Partnership Act of 1914 / The Commissioners on Uniform State Laws. – Washington D.C., 1914. – 77 p.

613. Think Small First – A «Small Business Act» for Europe: Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions;

European Commission {SEC(2008) 2101} {SEC(2008) 2102}/ COM(2008) 394 final, 25.06.2008. – Brussels, 2008. – 21 p.

614. Third Council Directive based on Article 54 (3) (g) of the Treaty concerning mergers of public limited liability companies: Directive 78/855/CEE of 9.10.1978 // OJ of the EC. – 1978. – L 295. – P. 36.

615. Treaty establishing the European Economic Community and connected documents. – Luxembourg: Services of the EC, 1957 – 378 p.

616. U.S. Small Business Mobilization Act: Act of 1942 // U.S. Code. – 1942. – № 50A. – Chap. 404, 56. – stat. 351.

617. UE chce deregulować wolne zawody. W UE jest ich 740 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wyborcza.biz/biznes.

618. Uniform Partnership Act: Law of 1997 / American Bar Association. – San Antonio, 1997. – 159 p.

619. Welcome to the IEC – International Electrotechnical Commission / IEC. – Geneva, 2014. – P. 4.

620. Wolny zawód a forma opodatkowania – jaką wybrać? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ksiegowosc.infor.pl/podatki/pit/136874.

621. Working together for growth and jobs – A new start for the Lisbon Strategy: Communication to the Spring European Council, Communication from President Barroso in agreement with Vice-President Verheugen {SEC(2005) 192} {SEC(2005) 193} / COM/2005/0024 final, 02.02.2005. – Brussels, 2005. – 31 p.

622. Working with ECOSOC: an NGOs Guide to Consultative Status / UN. – New York: UN, 2011. – P. 3-4, 24.

623. 2014 White Paper on Small and Medium Enterprises in Japan: Fight Song for Micro Businesses / National Association of Trade Promotion for SME. – Tokyo, 2014. – 749 p.

ДОДАТКИ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

О.М. Обушенко

26 12 2015

АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Рибницького Геннадія Валентиновича «Адміністративно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні» у навчальний процес Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Комісія у складі: начальника навчально-методичного центру Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Салімонова Івана Миколайовича, начальник кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, доцента Мінки Тетяни Павлівни, доцента кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ кандидата юридичних наук Легези Євгена Олександровича склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Рибницького Геннадія Валентиновича «Адміністративно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у навчальному процесі кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ під час викладання навчального курсу «Адміністративне право», при підготовці робочих програм, підручників, навчальних посібників, практикумів із зазначеної дисципліни.

Використання результатів дисертаційного дослідження сприятиме активізації та підвищенню ефективності діяльності викладачів, ад'юнктів, докторантів і здобувачів кафедри адміністративного права, процесу та

адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

ВИСНОВОК

Результати дослідження Рибницького Геннадія Валентиновича «Адміністративно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні» вважати впровадженими в навчальну діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ під час проведення навчального курсу «Адміністративне право», при підготовці робочих програм, підручників, навчальних посібників, практикумів із зазначеної дисципліни.

Члени комісії:

Начальник навчально-методичного центру
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент **І.М. Салімонов**

Начальник кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності ОВС
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент **Т.П. Мінка**

Доцент кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності ОВС
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук **Є.О. Легеза**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

О.М. Обушенко

26 _____ 2015

АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Рибницького Геннадія Валентиновича «Адміністративно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні» у наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Комісія у складі начальника відділу організації наукової роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Титаренка Олексія Олексійовича; старших наукових співробітників відділу організації наукової роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Березняка Василя Сергійовича та кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Книги Максима Михайловича склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Рибницького Геннадія Валентиновича «Адміністративно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у науково-дослідній роботі кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень з питань удосконалення правового регулювання окремих інститутів адміністративного права в Україні.

Використання результатів дисертаційного дослідження сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової діяльності викладачів, ад'юнктів, докторантів і здобувачів кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ.

ВИСНОВОК

Результати дослідження Рибницького Геннадія Валентиновича «Адміністративно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні» вважати впровадженими в наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень з питань удосконалення правового регулювання окремих інститутів адміністративного права в Україні.

Члени комісії:

Начальник відділу
організації наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент **О.О. Титаренко**

Старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, с.н.с. **В.С. Березняк**

Старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, с.н.с. **М.М. Книга**